

Politica culturală în RSS Moldovenească
1944-1956

Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM

Monografii

XIV

POLITICA CULTURALĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

1944-1956

Chișinău – 2013

Coordonatorii seriei:

Sergiu Musteață

Alexandru Popa

Volum finanțat cu sprijinul Guvernului României – Ministerul Afacerilor
Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Româniile de
Pretutindeni și UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Valentina Ursu

**POLITICA CULTURALĂ
ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ
1944-1956**

*Dedic această carte memoriei
conducătorului meu științific,
profesorului universitar
VALERIU COZMA*

CZU 94(478)1944/1956+008

U 85

Lucrarea a fost aprobată spre editare de către Senatul Universității Pedagogice de Stat *Ion Creangă* din Chișinău în ședința din 26 septembrie 2013, proces-verbal nr. 1.

Recenzenți:

Anatol Petrencu, dr. hab., prof. univ.

Valeria Cozma, dr., conf. univ.

Valentina Mireniuc, dr., conf. univ.

Lectori: *Lilia Toma*, *Veronica Melinte*

Traducerea rezumatului în limba rusă: *Elena Suff*

Traducerea rezumatului în limba engleză: *Cristina Zagoreț*, *Radu Ursu*

Tehnoredactare și prepress: *Liubovi Ceban*

Coperta: *Ruxanda Romanciuc*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Ursu, Valentina.

Politica cultural în RSS Moldovenească, 1944-1956 / Valentina Ursu; trad. rez. în lb. rusă: Elena Suff, trad. rez. în lb. engl.: Cristina Zagoreț, Radu Ursu ; Asoc. Naț. a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM. – Chișinău: Pontos, 2013 (Tipogr. „Bons Offices”). – 292 p. – (Monografii; 14 / coord. ser.: Sergiu Musteață, Alexandru Popa).

Rez.: lb. engl., rusă. – Apare cu sprijinul financiar al Guvernului României, Min. Afacerilor Externe, Dep. Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni și UPS „Ion Creangă”. – 300 ex.

ISBN 978-9975-51-501-6.

94(478)1944/1956+008

U 85

CUPRINS

Mulțumiri	9
Un studiu istoric serios și promițător	12
Introducere	17
CAPITOLUL I. Componentele politicii culturale a PCUS și statului sovietic și promovarea ei în RSS Moldovenească	37
1.1. Strategia și principiile politicii culturale sovietice	37
1.2. Hotărârile PCUS din anii '40-'50 ai sec. XX în domeniul culturii artistice și repercusiunile lor în RSSM.....	47
1.3. Politica de cadre	58
1.4. Politica editorială	70
CAPITOLUL II. Uniunile de creație din RSS Moldovenească sub dictatul comunist	85
2.1. Uniunea Scriitorilor din RSSM	86
2.2. Uniunea Compozitorilor din RSSM.....	92
2.3. Uniunea Artiștilor Plastici din RSSM.....	99
2.4. Uniunea Arhitecților din RSSM	107
CAPITOLUL III. Artele în societatea moldovenească în primul deceniu postbelic	111
3.1. Muzica în condițiile de dominație ideologică.....	111
3.2. Influența ideologică asupra artei teatrale	122
3.3. Artele plastice în sistemul culturii sovietice	135
3.4. Politica arhitecturală a URSS și inițierea unor construcții urbane și rurale de tip sovietic în RSS Moldovenească.....	154
3.5. Misiunea cinematografei moldovenești în politica culturală sovietică	170
Concluzii	186
Резюме	189
Summary	214
Bibliografie	236
Anexe	258
Indice	275

CONTENT

Acknowledgements	3
A serious and promising historical study	12
Introduction	17
CHAPTER I. Cultural policy components of CPSU and the soviet state and its promotion in Moldavian SSR	37
1.1. Strategy and principles of Soviet cultural policy	37
1.2. Decisions of the CPSU in the 40s-50s of XX century in artistic culture and their repercussions in the Moldavian SSR.....	47
1.3. The policy of cadres	58
1.4. The editorial policy	70
CHAPTER II. Creative unions of mssr under communist dictate	83
2.1. Writers Union of MSSR	86
2.2. Composers Union of MSSR.....	92
2.3. Plastic Artists Union of MSSR	99
2.4. Architects Union of MSSR	107
CHAPTER III. Arts in the first postwar decade in society of Moldova	111
3.1. Music under Soviet domination.....	111
3.2. Communist influence in the theatrical art.....	122
3.3. Plastic arts in the Soviet culture system	135
3.4. Architectural policy and initiation of urban and rural construction Soviet type.....	154
3.5. Moldavian cinematography mission in promoting of communist ideology	170
Conclusions	186
Summary	214
Bibliography	236
Appendix	258
Index	275

MULȚUMIRI

Prezenta monografie este teza mea de doctor în istorie, elaborată într-o perioadă lungă de adunare, sistematizare și interpretare a documentelor, materialelor, studiilor monografice, presei, surselor electronice etc.

Cercetarea problemei a început cu mult timp în urmă, la începutul anilor '90 ai sec. XX. Era o perioadă extrem de bulversată pentru știința istorică din toate țările ex-sovietice, inclusiv din Republica Moldova. Se rescriau etape întregi ale istoriei neamului, interzise de autoritățile comuniste din URSS, se deschideau arhivele, se descopereau numeroase evenimente și fapte ce schimbau din temelie reprezentările noastre despre lume. În aceste condiții am purces la examinarea și interpretarea rolului PCUS și a instituțiilor din RSS Moldovenească în viața artistică într-o teză de doctor în istorie, care, în final, a fost susținută în anul 2001.

Bineînțeles, am continuat investigațiile și în anii ce au urmat. A trecut ceva vreme până a mă decide să o editez într-o monografie. Oferta a venit din partea Dlui Sergiu Musteață, Președintele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova de a o publica în seria *Monografii – ANTIM. Teze de doctorat*. Pregătind pentru editare lucrarea am intervenit în textul inițial cu date și interpretări noi, în special, cu numeroase documente de arhivă. Dar, am urmărit același scop și aceleași sarcini. Am păstrat structura, conținutul, concluziile.

Sunt conștientă de faptul că o temă atât de amplă, dar și extrem de dificilă, poate fi subiectul multor investigații. Fiecare dintre cercetători o expune într-o viziune proprie. Același lucru l-am făcut și eu. Este un domeniu asupra căruia continui cercetările și, să dea Domnul, să pot veni și cu alte studii.

În procesul lung și, deseori, dificil de elaborare a tezei am avut prilejul să conlucrez cu o serie de persoane de la instituțiile universitare și academice. Le sunt profund recunoscătoare tuturor celor, care, direct sau indirect, m-au ajutat la definitivarea ei.

Începând cu anul 1991 și până în martie 2012 am beneficiat de consultațiile, sugestiile, aprecierile și încurajările regretatului profesor universitar Valeriu Cozma, conducătorul științific al tezei mele de doctor și consultantul științific al tezei de doctor habilitat. Am încercat

prin această carte să aduc un omagiu savantului, profesorului, Omului – Valeriu Cozma.

Îmi exprim sentimente de respect membrilor Catedrei de Istorie Universală a Universității de Stat din Moldova, în cadrul căreia a fost realizată teza. Sunt recunoscătoare Dlor Igor Șarov, dr., conf. univ.; Igor Cașu, dr., conf. univ.; Tatiana Josan, dr., conf. univ. pentru implicare și încurajare la etapele de elaborare și definitivare a tezei. Tot respectul Dlor Constantin Solomon, dr. hab., prof. univ. și Gheorghe Palade, dr., conf. univ. de la Catedra Istoria Românilor pentru amabilitatea lor de a-mi analiza teza și pentru observațiile și sugestiile prețioase. Cuvinte de mulțumiri sincere le exprim colaboratorilor Institutului de Istorie al AȘM – Dlor Leonid Bulmaga, dr., conf. cerc. și Gheorghe Nicolaev, dr., conf. cerc. pentru obiecțiile fondate, care au îmbunătățit lucrarea.

Un sprijin important în elaborarea și definitivarea studiului mi-a fost oferit din partea colegilor și prietenilor de la Facultatea de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat *Ion Creangă*: Dnii Boris Vizer, dr. hab., prof. univ.; Nicolae Chicuş, dr., prof. univ.; Veronica Melinte, Valentin Burlacu, dr., conf. univ.; Eugen Cernenchi; An. Lisnic, dr., conf. univ.; Cristina Zagoreț, pentru care le exprim profunda recunoștință și le mulțumesc mult. Sincere mulțumiri Dnei Larisa Noroc, dr., conf. univ. pentru receptivitate și apreciere.

O atitudine de susținere permanentă am resimțit-o din partea Dnei Valeria Cozma, dr., conf. univ., care a avut un rol important în redactarea acestei și a altor lucrări și, în ansamblu, în afirmarea mea în domeniul științific. Pentru apreciere și sprijin îi exprim toată gratitudinea.

Aceleași gânduri de prețuire aleasă exprim și pe această cale Dnei Valentina Mireniuc, dr., conf. univ., pentru bunăvoința și căldura cu care m-a înconjurat toți acești ani.

Întreaga mea apreciere profesorului universitar Anatol Petrencu, care a acceptat cu bunăvoință să-mi scrie *Cuvântul înainte* la acest studiu și care mi-a făcut sugestii foarte prețioase pentru îmbunătățirea monografiei.

Sincere mulțumiri Dlui Sergiu Musteață, dr., conf. univ., pentru încrederea și susținerea oferită în scopul editării cărții.

Toată recunoștința o aduc familiei mele. Fără sprijinul și încurajarea soțului Ilarion nu aș fi putut duce la bun sfârșit teza, această monografie și multe alte activități științifice, didactice și educaționale. Cuvinte de apreciere pentru munca și ajutorul ce mi l-a oferit le exprim feciorului Octavian, căruia îi aparține toată redacția tehnică a tezei, precum și prezentarea multor publicații. Calde mulțumiri feciorului Radu, care mi-a oferit încurajarea de care am avut nevoie în multe momente pe parcursul îndelungatului și, deseori, anevoiosului drum de cercetător.

Valentina Ursu,
Universitatea Pedagogică de Stat
***Ion Creangă* din Chișinău,**
28 noiembrie 2013

UN STUDIU ISTORIC SERIOS ȘI PROMIȚĂTOR

În primăvara-vara anului 1944 forțele militare ale URSS au recucerit teritoriile anexate în iunie 1940 (Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța). Kremlinul a reintrodus ordinea politică și administrativă, impusă tot de el în vara anului 1940: a fost restabilită numita Republică Sovietică Socialistă Moldovenească cu un guvern revenit din refugiu (din interiorul URSS), guvern care s-a încadrat activ în realizarea sarcinilor dictate de războiul care mai continua în Europa. Autoritățile sovietice au mobilizat pe Frontul de Est și au trimis pe cele mai primejdioase sectoare mulți bărbați basarabeni – practic toți bărbații care erau capabili să mănuiască arma, în pofida faptului că aceștia nu cunoșteau limba rusă. Peste 50 000 din ei nu s-au întors de pe câmpurile de luptă, iar dintre cei care au revenit, 85 000 au fost decorați cu ordine și medalii militare ale URSS¹. Pentru mulți basarabeni încheierea războiului în Europa (9 mai 1945) nu a însemnat și sfârșitul războiului pentru ei. O bună parte din ostașii moldoveni au fost trimiși în Extremul Orient (Manciuria), unde au luptat împotriva japonezilor, dar și în Coreea².

La scurt timp de la încetarea ostilităților, datorită politicii fără precedent de rechiziționare a produselor alimentare de la oameni, populația RSSM a fost cuprinsă de o foamete cumplită, care a provocat moartea a peste 200 000 de oameni, în special – bărbați și copii³. Nu trecuse mult timp de la această tragedie pentru basarabeni că autoritățile comuniste au organizat cel de-al doilea „val” al deportării în Siberia. Este vorba de realizarea Operațiunii „Iug” [„Sud”], în noaptea de 6 iulie 1949, în rezultatul căreia au fost deportați 35 796 de oameni

¹ Enciclopedia sovietică moldovenească, vol. 4, Chișinău, 1974, p. 208.

² Victor Starosta. *Participant la eliberarea Coreei* // Curierul de Edineț, 2008, 9 mai.

³ Deoarece subiectul foametei din RSSM este unul deosebit de problematica cărții prezentate, vom menționa doar câteva culegeri de documente, memorii, analize la subiect: *Golod v Moldove (1946-1947). Sbornik documentov [Foametea din Moldova (1946-1947). Culegere de documente]*, Chișinău, Editura „Știința”, 1993, 767 p.; *Fărăma cea de pâine: culegere de schițe și articole*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1990, 312 p.; Larisa Turea. *Cartea foametei*, București, Editura Curtea Veche, 2008, 475 p.; Aurelia Felea. *Față în față: memorialistică și surse oficiale despre foametea din Basarabia din anii 1946-1947* // New Europe College. Petre Țuțea Program, Yearbook 2006-2007, p. 125-154.

(11 253 familii) dintre care bărbați – 9 864, femei – 14 033 și copii 11 899⁴. Pregătită minuțios, asemenea unei operațiuni militare, deportarea din iulie 1949 a lovit încă odată în cei mai buni gospodari ai RSSM, în elita intelectuală, deposedându-le averile, agonisite prin muncă cinstită. În 1951 autoritățile comuniste au realizat o altă crimă de proporții – au deportat din nou 2 648 de persoane, de această dată – membri ai cultului religios Martorii lui Iehova. În urma acestor și altor crime mai mici sau mai puțin cunoscute, autoritățile comuniste au reușit să bage frica în oameni – frica față de autorități, teama de a pierde pe cei apropiați etc., și respectiv – să-i supună. De-abia la 25 februarie 1956, în cadrul lucrărilor celui de-al XX-lea congres al PCUS, liderul acestuia, primul secretar al CC al PCUS Nichita Hrușciiov, s-a adresat delegaților cu un raport „secret” în care a dezvăluit și a condamnat crimele comise de dictatorul comunist Iosif Stalin și acoliții lui.

Acesta este fundalul general, existent în RSSM, în anii 1944-1956, perioadă stabilită de autoarea acestei cărți, conferențiar universitar doctor Valentina Ursu, pentru analiza politicii regimului comunist în domeniul culturii. Pe paginile monografiei de față, în baza documentelor inedite din diverse arhive, doamna Valentina Ursu a reușit să demonstreze, ce eforturi au depus activiștii PCUS pentru a-i determina pe oamenii de creație, puțini la număr, să elogieze personalitatea lui Iosif Stalin, PCUS, pe liderii acestuia, să proslăvească în operele lor „glorioasă” Armată Roșie, noul mod socialist de viață, să condamne trecutul „burghez”, „moșieresc”. O trăsătură specifică pentru creatorii artei din RSSM era obligativitatea de a arăta în culori cât mai sumbre trecutul românesc al basarabenilor.

În primul capitol al monografiei, intitulat „Componentele politicii culturale a PCUS și a Statului sovietic și promovarea ei în RSS Moldovenească”, autoarea cărții a analizat documentele PCUS, deseori dublate sau completate de decizii ale forurilor conducătoare ale Partidului Comunist din RSSM, referitoare la modul (felul) de a scrie versuri, povestiri, romane, de a compune muzică, de a picta etc. Tot aici a fost expusă politica de cadre, promovată de PCUS în RSSM; autoarea demonstrează cu lux de amănunte, cum Moscova completa sau constituia formațiuni artistice sau colective de creație, trimitând specialiști din afara frontierei RSSM (din Federația Rusă sau Ucraina), în marea lor majoritate – buni meseriași, dar care nu cunoșteau limba și obiceiurile băștinașilor și care se încadrau în promovarea rusificării totale

⁴ *Operațiunea „Sud” Chișinău*, Chișinău, Editura „Bons Offices”, 2010, p. 243.

a basarabenilor. Nu este lipsit de interes nici compartimentul referitor la politica editorială, promovată de bolșevici în RSSM.

Cel de-al doilea capitol – „Uniunile de creație din RSSM sub dictatul comunist” – a fost consacrat analizei activității câtorva uniuni de creație (cea a scriitorilor, a compozitorilor, a artiștilor plastici și arhitecților). Pentru a ține în frâu oamenii de creație, regimul comunist i-a integrat în „uniuni”, aflate sub un strict control, realizat de organizațiile de partid comunist din cadrul acestor asociații. În plus, liderii uniunilor aveau posibilitatea de a stăpâni situația pe baza promovărilor (editărilor operelor artistice, salarizărilor (onorariilor), trimiterilor în casele de odihnă sau în călătorii etc.) sau marginalizării oamenilor de creație. Bineînțeles (și autoarea nu scapă din vedere acest fapt) au fost și maeștri ai cuvântului, teatrului, muzicii, picturii etc., fanatici ai PCUS, ai lui Lenin, Stalin, Molotov, Kaganovici etc.

Prima uniune analizată de dna Valentina Ursu este cea a scriitorilor. Studiul demonstrează că scriitorii din RSSM, din 1944 până la moartea lui Stalin (1953), au creat opere, mesajul cărora a fost impus de regim. Lucrurile s-au schimbat spre bine după moartea dictatorului de la Kremlin. Autoarea cărții a depistat corect contradicțiile în care au nimerit scriitorii noștri: ei nu au putut crea nimic rezistent, călăuzindu-se doar de principiile proletcultiștilor și dezicându-se de creația scriitorilor clasici români. Deloc întâmplător, imediat cum s-au creat condiții prielnice, scriitorii au pus problema și au realizat publicarea (fie și cu litere chirilice) a operelor clasice literaturii române (atâta cât s-a putut pentru acel timp). Un alt impediment, cu care s-au confruntat scriitorii elevați ai timpului, a fost numita „limbă moldovenească”, inventată în anii existenței numitei RASS Moldovenești de pe teritoriul Ucrainei vecine. Fără a pretinde că acest subiect este deplin epuizat, totuși remarcăm contribuția clară a autoarei acestei monografii în elucidarea unor domenii necunoscute cititorilor.

Referitor la Uniunea Compozitorilor: dna Valentina Ursu a arătat convingător că fără o valorificare a moștenirii clasice muzicii române (moștenire interzisă de comuniști de a fi utilizată) și a celei mondiale, compozitorii moldoveni nu au creat opere de valoare. Mai mult chiar: autoritățile comuniste au fost nevoite să accepte în repertoriul teatrelor operele clasice muzicii ruse și occidentale.

Autoarea monografiei a studiat și starea lucrurilor din Uniunea Artiștilor Plastici și a constatat o lipsă cronică de cadre naționale, o criză de subiecte pentru pictorii basarabeni, impuși să creeze tablouri

legate de istoria falsificată a ținutului nostru (cum ar fi, de pildă „Răscoala de la Tatar-Bunar” etc.).

Un interes deosebit îl prezintă subiectul referitor la arhitectură. O bună parte din arhitecți, subliniază autoarea, au venit din orașele Federației Ruse sau Ucrainei. Sarcina pusă în fața arhitecților nu a fost una ușoară: ei erau îndemnați să prezinte clădiri fastuoase, de regulă – administrative, cu elemente de arhitectură locală (națională). Dna Valentina Ursu aduce exemple de astfel de clădiri, ridicate în perioada stalinistă, edificii situate pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt (clădirea Academiei de Științe a Moldovei, Gara Feroviară, precum și câteva clădiri de locuit). Autoarea monografiei a demonstrat că edificiile construite în stil arhitectural „stalinist” erau costisitoare, cu multe elemente auxiliare, care, până la urmă măreau durata construcțiilor, precum și costul lor. Deloc întâmplător, în anii dezghețului hrușciovist, arhitecții s-au dezis de acel stil arhitectural greoi din timpul lui Stalin și au acceptat metode noi de construire a edificiilor, inclusiv – prin folosirea monoblocurilor și obiectivelor-tip. Iar în privința caselor de locuit, arhitecții, inclusiv cei din RSSM, au acceptat ideea construirii unor clădiri simple, mai puțin costisitoare, dar mai accesibile oamenilor (numitele „hrușciovki”). Bineînțeles, astăzi aceste clădiri (destul de multe în Chișinău și alte orașe din Republica Moldova) sunt depășite de timp și sunt ridiculizate. Nu trebuie să uităm, însă, că la acel timp (anii '60-'70 ai secolului trecut) ele au contribuit esențial la rezolvarea problemei locative.

Cel de-al treilea capitol al monografiei a fost consacrat cercetării științifice a altor domenii din artă (teatrul și cinematografia) sau a acelorași domenii, dar deja și în perioada hrușciovistă (muzica, artele plastice, arhitectura). Pe baza diverselor documente din arhive, dna Valentina Ursu a demonstrat evoluția vieții teatrale din RSSM, a studiat și arătat repertoriul pieselor, jucate pe scenele teatrelor. Sunt prezentate eforturile dramaturgilor locali de a proslăvi viața nouă (fără prea mare succes), ale regizorilor de a monta piese din repertoriul dramaturgiei sovietice, în unele cazuri – cu rolul principal – V. I. Lenin etc. Totuși, așa cum demonstrează autoarea, chiar și în acele timpuri sumbre, teatrele au oferit spectatorilor piese ale clasicilor ruși (A.P. Cehov, N. V. Gogol etc.), și chiar a unor dramaturgi occidentali.

Subiectul legat de cinematografia din RSSM este, de asemenea, important, cercetat serios și expus convingător. Inițial cronicile cinematografice pentru RSSM erau turnate la Kiev sau Odessa. De filme

artistice – nici vorbă. Studiul dnei Valentina Ursu demonstrează că și în cinematografia moldovenească au fost lucruri interesante, demne de atenția spectatorilor. Astfel, de exemplu, autoarea remarcă situații legate de dublarea unor pelicule din limba rusă în numita atunci „moldovenească”. Erau persoane responsabile din conducerea republicii, care insistau ca traducerea să se facă în limba „moldovenească”, creată în RASSM. A fost cazul lui Emilian Bucov care a protestat cu vehemență și a impus o traducere românească a textului. Și astfel de exemple sunt multe. Autoarea a făcut bine că a evidențiat acele episoade de demnitate națională, de rezistență (atâta câtă a fost) împotriva ofensivei mediocrității și inculturii bolșevice.

Cartea prezentată este un lucru încheiat. Și totuși, considerăm că anumite subiecte pot fi aprofundate, temele ar putea fi echilibrate ca mesaj și conținut.

Felicitări dnei Valentina Ursu, pentru această realizare. Îndemn cititorii să studieze monografia dată, sunt convins – nu vor regreta. Îi sugerez autoarei să nu se lase de subiect și de epocă, asta pentru că cercetarea istoriei acelor timpuri nu s-a încheiat încă, deci și oferta este mare.

Prof. univ., dr. –hab. Anatol PETRENCU
19 noiembrie 2013

INTRODUCERE

Sistemul de raporturi dintre cultură și politică cunoaște în viața contemporană o multiplicare a legăturilor dintre activitățile umane, o schimbare fundamentală în modul de interpretare a fenomenului cultural.

Conducerea și îndrumarea de către stat a culturii a devenit o problemă recunoscută de majoritatea țărilor lumii contemporane. Ea se reflectă fie ca o funcție de sine stătătoare a statului, fie în unire cu conducerea învățământului și a altor sectoare ale vieții sociale. Necesitatea de conducere a devenit evidentă, deoarece o dezvoltare spontană a acestor segmente nu numai că este cu neputință, dar astăzi e și periculoasă. Spontaneitatea în procesul cultural este tot dăunătoare, întrucât duce, de regulă, la apariția unor subculturi, la o literatură și artă ce urmăresc deschis promovarea rasismului, xenofobiei, intoleranței și tot ce poate înjosi ființa umană.

Politica culturală a oricărui stat contemporan nu poate rămâne indiferentă în fața unor tendințe negative ce se manifestă în producția artistică. Avem în vedere atât „invazia” unor lucrări ce conțin elemente de promovare a naționalismului, xenofobiei și depravării sexuale, cât și orientările așa-zise „apolitice” și „neutre”.

Opera de artă nu poate fi limitată la ideologia pe care o conține, dar o politică culturală nu poate să neglijeze, fără a plăti un greu tribut, faptul că operele artistice conțin, produc și difuzează ideologie. De aceea sursa ideologică pe care o conține literatura și arta trebuie cunoscută, analizată cu scopul de a mări și ridica responsabilitatea socială a creatorului față de public. Orice subapreciere a conținutului ideologic promovat de artă se soldează cu greșeli grave, în special, dacă ne referim la îndoctrinarea conștiinței umane cu privire la cunoașterea problematicii omului și a rolului lui în societate. Conștiința de sine a unei națiuni se creează și se dezvoltă în și prin formele culturii, deci și prin contribuția artei și literaturii. Nu a făcut excepție de la această regulă nici teoria marxist-leninistă, care a reprezentat pentru societatea sovietică, inclusiv pentru societatea din RSS Moldovenească, fundamentul ideologic și politic.

Situația dată solicită o analiză critică a activității întregului sistem al instituțiilor ideologice, constituit în RSSM în anii de dominație sovietică. Multiplele aspecte ale politicii culturale nu pot fi examinate separat, ci doar în interacțiunea lor și în plan comparativ-istoric. Concomitent, este important să se supună cercetării realitățile istorice

prin prisma rolului instituțiilor culturale în munca de dogmatizare, ideologizare și deznaționalizare a moldovenilor, precum și acțiunile benefice ale acestor instituții asupra evoluției culturii. Astfel, analiza critică a influențelor politicii culturale va permite să studiem mai profund esența și conținutul procesului cultural în RSS Moldovenească. În acest context se impune reevaluarea trecutului cultural, cercetarea și reinterpretarea politicii culturale a statului sovietic.

În ultima vreme se încearcă promovarea ideii că în perioada 1940-1991 în Moldova Sovietică a existat un „vid” cultural, o desconsiderare a valorilor artistice și a vieții spirituale în general. Într-adevăr, o parte însemnată a artei sovietice a ajuns astăzi aproape complet necunoscută noilor generații și uitată de mulți dintre cei ce i-au fost contemporani. Devenită indezirabilă după anul 1991, renegată uneori chiar de creatorii săi, o bună parte din arta creată în epoca sovietică a dispărut din spațiul public, rămânând închisă în arhive, biblioteci, depozitele muzeelor. Însă afirmația că în acea perioadă nu au activat artiști profesioniști, care au creat opere inedite, cu valoare artistică, este un neadevăr. Nu suntem de acord cu această abordare și vom încerca să facem o analiză nepărtinitoare, sprijinindu-ne, în primul rând, pe principiul obiectivității. Cu atât mai mult, influența pe care a avut-o intelectualitatea artistică asupra maselor în acea perioadă nu poate fi subestimată, ci trebuie cunoscută și apreciată.

Nivelul de cercetare a problemei în istoriografie

Istoriografia din perioada sovietică. Problema vieții culturale și a politicii PCUS în sfera culturii a fost pe larg studiată de istoricii sovietici, care au publicat pe parcursul a câtorva decenii numeroase studii privind rolul partidului comunist și statului sovietic¹. Însoțite de un

¹ Е. Беспалко, *Возрастание руководящей роли партии в развитии духовой жизни советского общества*. Киев: Наукова Думка, 1976; *Борьба КПСС за развитие народного образования и культуры*. Москва: Политиздат, 1984; Ю. Головатый, *Роль государства в подъеме духовной культуры трудящихся в условиях советского социалистического общества*. Москва: Политиздат, 1975; Б. Горбунов, *О ленинском подходе к вопросам партийного руководства культурным строительством*. Москва: Наука, 1980; *Деятельность КПСС по развитию социалистической культуры*. Ленинград: Наука, 1973; Е. Ермаков, *Руководящая роль КПСС в развитии советской культуры на современном этапе*. Москва, 1986; *КПСС во главе культурной революции в СССР*. Москва: Политиздат, 1985; А. Красникова, *Партийное руководство культурным строительством в период построения социализма в СССР*. Ленинград: Наука, 1981; Т. Кудрина, *К вопросу о культурно-воспитательной функции Советского государства в условиях развитого социализма*. Москва: Педагогика, 1979; *Ленинская теория культурной революции и современность*. Москва: Наука, 1974; М. Лисенков, *Некоторые проблемы политики КПСС в области культуры на со-*

suport critic în general bogat, potrivit directivelor ideologice și politice, aceste lucrări sunt asemănătoare între ele ca fond și conținut. Ele urmăreau același obiectiv: să justifice politica culturală a PCUS și prioritățile modului de viață socialist.

Problema politicii de partid în sfera culturii artistice și-a găsit reflectare în studiile istoricilor din RSSM². Dar istoriografia moldovenească rămâne captivă prescripțiilor ideologice și proslăvește rolul partidului comunist în „crearea premiselor pentru formarea cadrelor naționale, dezvăluirea capacităților și talentelor scriitorilor și oamenilor de artă”, satisfacerea cerințelor spirituale ale oamenilor muncii, a eforturilor „eroice” și a grijii „părintești” manifestate de partid. În acest mod, conducerea de partid este privită ca garantă a succesului și a tuturor realizărilor în cultura națională.

Sunt tratate tangențial aspecte ce țin de evoluția culturii și în studiile de istorie generală referitoare la diverse aspecte din istoria RSSM³. Știința istorică din RSS Moldovenească, fiind o parte componentă a științei sovietice, poartă în esență caracteristicile epocii și teoriei marxist-leniniste.

Investigațiile examinate au evidențiat etapele principale ale activității desfășurată de organele de partid și cele sovietice în vederea restabilirii și lărgirii rețelei de instituții de cultură, asigurării bazei lor materiale, pregătirii cadrelor, demonstrând că fenomenele vieții cultu-

---

временном этапе. Москва: Политиздат, 1982; Ю. Лукин, *Политика КПСС в области художественной культуры.* Москва: Политиздат, 1985; Л. Серебряков, *Советское государство и культура.* Москва: Наука, 1980; Ю. Шарапов, *КПСС во главе культурного строительства.* Москва: Политиздат, 1978.

² Д. Антонюк, *Динамизм культурного строительства в Советской Молдавии: Опыт партийного руководства.* Кишинёв: Картя Молдовенеаскэ, 1984; С. Грагнич, *Массово-политическая работа Коммунистической партии Молдавии (1944-1950).* Кишинёв, 1988; Е. Флока, *Партийное руководство развитием духовной культуры.* Кишинёв: Картя Молдовенеаскэ, 1980; Н. Лаю, *Деятельность Коммунистической партии Молдавии по развитию литературы и искусства.* Автор. дисс. на соис. уч. ст. канд. истор. наук. Кишинёв, 1974.

³ *Istoria RSS Moldovenești*, în 2 volume. V. 1. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970; *Istoria Partidului Comunist al Moldovei. Studii.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970; *История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней.* Кишинёв: Штиинца, 1982; С. Афтенюк, *Ленинская национальная политика коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа.* Кишинёв: Картя Молдовенеаскэ, 1971; А. Грекул, „Социалистическая культура Молдавии”. In *Развитие социалистической культуры в союзных республиках.* Москва: Наука, 1962; idem, *Расцвет молдавской социалистической нации.* Кишинёв: Картя Молдовенеаскэ, 1974; Г. Бырка, М. Сытник, *Расцвет культуры молдавского народа за годы Советской власти.* Кишинёв: Картя Молдовенеаскэ, 1968; *Расцвет социалистической культуры Советской Молдавии.* Кишинёв: Штиинца, 1974.

rale evoluează doar sub aspect pozitiv. Elaborarea studiilor prin prisma directivelor forurilor de conducere a dus la absența cercetării multor aspecte definitorii ale problemei respective. O analiză insuficientă atestăm la abordarea realităților postbelice privind politica de cadre, componența lor națională și partinică, activitatea instituțiilor de cultură în atmosfera restricțiilor cauzate de cenzură, criteriile de evaluare a moștenirii culturale, consecințele „internaționalismului socialist”, mecanismele de deznaționalizare, principalele direcții de finanțare a instituțiilor de cultură etc. Evoluția societății a infirmat teza despre consecințele total benefice, elogiuate de istoriografia sovietică.

Istoriografia contemporană din țările ex-sovietice. Dintre numeroasele articole, monografii și culegeri editate în Rusia după destrămarea URSS, remarcăm, în primul rând, lucrările lui D. Volkogonov, N. Gadjiev, Iu. Davîdov, N. Zagladin, Iu. Igrîțki, R. Medvedev, A. Saharov⁴, care au adus o contribuție deosebită la reconstituirea adevăratei imagini a procesului de instaurare și consolidare a sistemului sovietic. Prezintă interes culegerile de articole, edițiile didactice⁵ în care autorii expun o analiză a evoluției societății sovietice și soarta intelectualității, sprijinindu-se pe documente inaccesibile pentru cercetători până atunci.

În primul deceniu al sec. XXI interesul pentru examinarea trecutului sovietic de pe poziții științifice, și nu ideologice, sporește simțitor. Sunt organizate și desfășurate numeroase conferințe și simpozioane științifice⁶, sunt elaborate și publicate studii, dedicate diverselor aspecte ale istoriei și culturii sovietice: soarta intelectualității, cenzura politică, forme de gândire, statutul și misiunea culturii și a intelectualității de creație etc.

Monografia *Феномен советской культуры*⁷ (*Fenomenul culturii*

⁴ Д. Волкогонов, *Ленин. Политический портрет*. В 2-х томах. Москва: Новости, 1994; Н. Гаджиев, «Тоталитаризм как феномен XX века», *Вопросы философии*, 1992, nr. 2, pp. 3-26; Ю. Давыдов, «Тоталитаризм и бюрократия». In *Драма обновления*. Москва: Прогресс, 1990, pp. 219-244; Н. Загладин, «Тоталитаризм и демократия. Конфликт века», *Кентавр*, 1992, nr. 5, pp. 3-19; Ю. Игрицкий, «Концепция тоталитаризма», *История СССР*, 1990, nr. 6, pp. 179-187; Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*. Вис.: Meridiane, 1993; А. Сахаров, „Революционный тоталитаризм в нашей истории”, *Коммунист*, 1991, nr. 5, pp. 60-71.

⁵ *История литератур Восточной Европы после второй мировой войны*. Т. 1. 1945-1960 гг. Москва: Индрик, 1995.

⁶ *Разномыслие в СССР и России (1945-2008)*. Сборник материалов научной конференции 15-16 мая 2009 г. Под общ. ред. Фирсова Б.М. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010.

⁷ Л. Булавка, *Феномен советской культуры*. Москва: Культурная революция, 2008.

sovietice), elaborată de Ludmila Bulavka, reprezintă o analiză teoretico-filosofică a culturii sovietice. Pornind de la interpretările ideologice, autoarea reușește să evidențieze complexitatea, bogăția și paradoxul fenomenului cultural sovietic. Cele trei capitole: geneza culturii sovietice, esența și specificul culturii sovietice, Renașterea și cultura sovietică – prezintă un studiu profund al creației sociale, al idealului și ideologiei societății sovietice, descoperirea culturii de către masele revoluționare, succesele și dificultățile revoluției culturale, atitudinea bolșevicilor față de artist, geneza și decăderea universalității sovietice. Cercetătoarea compară cultura sovietică cu epoca Renașterii, caracterizând particularitățile și examinând similitudinile acestora.

Interes pentru cercetarea noastră prezintă lucrarea lui K.B. Sokolov, *Художественная культура и власть в постсталинской России: союз и борьба (1953-1985 гг.)*⁸ (*Cultura artistică și puterea în Rusia post-stalinistă: alianță și confruntare, 1953-1985*). Studiul cuprinde analiza mai multor factori și condiții ce au determinat particularitățile politicii culturale sovietice. Autorul examinează situația generală în domeniul vieții culturale sovietice din perioada postbelică, rolul uniunilor de creație, condițiile materiale și privilegiile oferite intelectualității, politica editorială și deficitul de cărți, cenzura. O atenție sporită a acordat autorul evaluării sistemului sovietic de formare a concepției despre lume, analizând importanța educației sovietice, a propagandei, a luptei cu religia. Relevantă este evidențierea factorilor care au contribuit la elaborarea și promovarea politicii culturale sovietice: secretarul general al PCUS, ideologiei sistemului, nomenclatura de partid și de stat, poliția secretă etc.

Un alt studiu util pentru prezenta lucrare o are ca autoare pe Tatiana Goreaeva. El se intitulează *Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг.*⁹ (*Cenzura politică în URSS, 1917-1991*) și expune sistemul de cenzură stabilit în URSS în perioada sovietică. Sunt analizate metodele și mecanismele de control ideologic și politic, ce a fost înfăptuit de instituțiile și organele de partid și de stat. Sunt examinate, în primul rând, funcțiile represive îndeplinite de instituțiile de cenzură – interzicere, amestec în procesul de creație, respingerea manuscriselor etc. Nu mai puțin importantă este examinarea atitudinii intelectualității față de această politică. Formele de comportament ce s-au evidențiat ca răspuns la acțiunile represive, manifestările de rezistență și opoziție

⁸ К.Б. Соколов, *Художественная культура и власть в постсталинской России: союз и борьба (1953-1985 гг.)*. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2007.

⁹ Татьяна Горяева, *Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг.* Москва: Российская политическая энциклопедия, 2009.

constituie domenii cărora le sunt dedicate capitole separate. Totodată, sunt elucidate și unele fapte ce demonstrează conformismul și compromisul cu puterea, ce s-au manifestat în perioada etatizării diverselor domenii ale culturii și vieții sociale, lichidării grupărilor literare și creării uniunii scriitorilor, compozitorilor, arhitecților, artiștilor plastici etc. sovietice, constituirea mijloacelor de informare în masă de stat ș.a.

Lucrarea semnată de către Valentina Antipina, *Повседневная жизнь советских писателей, 1930-1950-ые годы*¹⁰ (*Viața cotidiană a scriitorilor sovietici, 1930-1950*), este dedicată unui subiect ce a devenit recent temă de investigație științifică. Examinarea modului de viață al scriitorilor cu toate aspectele lui – material, spiritual, ideologic, politic etc. – este utilă pentru determinarea gradului de dependență al acestora de sistem, a modului de manifestare a capacităților de creație și de opunere față de regim. Studiul se sprijină, în primul rând, pe documente din arhivele de stat și personale, pe publicațiile vremii. Cu toate ca autoarea analizează viața scriitorilor din Moscova și Leningrad, studiul este valoros și pentru cercetarea situației din RSSM, fiindcă ne arată consecințele promovării politicii culturale sovietice, acțiunile scriitorilor din centrul URSS, similare în multe aspecte cu cele autohtone.

Un studiu elaborat de către cercetătoarea N. Volodina, *Культура и искусство в системе политического контроля*¹¹ (*Cultura și arta în sistemul controlului politic*), analizează procesul de constituire și de evoluție a instituțiilor de cultură și artă în cadrul sistemului sovietic al controlului politic. Autoarea remarcă, pe bună dreptate, rolul dominant al organelor de partid și de stat în formarea intelectualității sovietice și a stilului artistic unic¹². Sprijinim opinia autoarei, care susține că acest proces a fost inițiat încă din primii ani ai puterii sovietice și a fost promovat sistematic în anii '20-'30. Multe din acțiunile autorităților comuniste vor fi identice cu cele ce vor fi promovate în anii '40 în noile republici unionale, inclusiv în RSS Moldovenească.

Istoriografia contemporană din România. Problema instaurării regimului totalitar comunist, a strategiilor, mecanismelor de dominație și a consecințelor lui a devenit o preocupare a multor istorici din România la sfârșitul secolului XX. În lucrările lui Ioan Ciupercă¹³,

¹⁰ В. Антипина, *Повседневная жизнь советских писателей. 1930-1950-е годы*. М.: Молодая гвардия, 2005.

¹¹ Н. Володина, *Культура и искусство в системе политического контроля*. М., 2007.

¹² *Ibidem*, pp. 10-11.

¹³ Ioan Ciupercă, *Totalitarismul – fenomen al secolului XX*. Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1995.

Ion Constantin¹⁴, Vlad Georgescu¹⁵, Adrian Pop¹⁶, Iftene Pop¹⁷, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor¹⁸, Vladimir Zodian, Gheorghe Neașcu¹⁹, Alexandru Zub²⁰ ș.a. sunt abordate diverse aspecte ale procesului de sovietizare și comunizare a României, precum și a Republicii Moldova, ca și ideologia și practica comunismului în general.

Istoriografia contemporană occidentală. Merită apreciată și analizată cercetarea problemelor de istorie a URSS realizată din „exterior”. Autorii acestor studii sunt, în special, cercetătorii occidentali sau ex-profesorii sovietici de științe sociale emigrați din URSS. H. Arendt²¹, M. Aucouturier²², M. Bruhis²³, H. Carrère d'Encausse²⁴, F. Chatelet, E. Pisier²⁵, K. Heitman²⁶, E. Hobsbawn²⁷, R. Kapuściński²⁸, M. Lynch²⁹, Ch. King³⁰, P. van Meurs³¹, V. Tismăneanu³², K. Verdery³³,

¹⁴ Ion Constantin, *Basarabia sub ocupația sovietică: de la Stalin la Gorbaciov*. București: FIAT LUX, 1994.

¹⁵ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini pînă în zilele noastre*. București: Humanitas, 1992.

¹⁶ Adrian Pop, „Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova sovietică”, în *Sub povara graniței imperiale*. București: Recif, 1993.

¹⁷ Iftene Pop, *Basarabia din nou la răscruce. (Replica la falsul grosolan „moldovenii în istorie”)*. București: Demiurg, 1995.

¹⁸ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Drama românilor dintre Prut și Nistru*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

¹⁹ Vladimir Zodian, Gheorghe Neașcu, *Crimele lui Stalin: Raportul secret al lui Hrușciov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S.* București: Majadahonda, 1998.

²⁰ Alexandru Zub, *În orizontul istoriei*. Iași: Institutul European, 1994.

²¹ H. Arendt, *Originile totalitarismului*. București: Humanitas, 1994.

²² M. Aucouturier, *Realismul socialist*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.

²³ M. Bruhis, *Rusia, România și Basarabia: 1812, 1918, 1924, 1940*. Chișinău: Universitas, 1992.

²⁴ Hélène Carrère d'Encausse, *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în U.R.S.S.* București: Remember, 1993.

²⁵ F. Chatelet, E. Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*. București: Humanitas, 1994.

²⁶ K. Heitman, *Limbă și politică în Republica Moldova*. Chișinău: ARC, 1998.

²⁷ E. Hobsbawn, *Națiuni și naționalism din 1780 pînă în prezent: program, mit, realitate*. Chișinău: ARC, 1997.

²⁸ Ryszard Kapuściński, *Agonia imperiului*. București: Nemira, 1996.

²⁹ M. Lynch, *Stalin și Hrușciov. URSS. 1924-1964*. București: ALL, 1998.

³⁰ Charles King, „Politica culturală sovietică în Basarabia de la anexare pînă la perestroika”, în *Sub povara graniței imperiale*. București: Recif, 1993; Idem, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*. Chișinău, ARC, 2002.

³¹ Willhelmus P. van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău: ARC, 1996.

³² V. Tismăneanu, *Mizeria utopiei: criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*. Iași: Polirom, 1997; idem, *Arheologia terorii*. Sibiu, 1992.

³³ K. Verdery, *Compromis și rezistență*. București: Humanitas, 1994.

B. Anderson³⁴, R. Aron³⁵, R. Pihoya³⁶, A. Toynbee³⁷, L. Chapiro³⁸, W. Egge-ling³⁹, J. Nouzille⁴⁰ ș.a. au fost cei care au elaborat teoria apariției, instituționalizării, consolidării și prăbușirii regimurilor și societăților totalitare. Unele lucrări sunt consacrate în întregime analizei problemei, iar altele abordează contextual unele aspecte ale acesteia. În ansamblu, cercetarea occidentală reprezintă un reper inedit în interpretarea fenomenelor sociale și culturale din perioada regimului sovietic⁴¹.

Istoriografia contemporană din Republica Moldova. Procesele complicate din epoca postbelică a societății din RSSM sunt caracterizate în studii realizate în ultimele decenii. Moștenirea istorică și culturală din țara noastră este obiect al investigațiilor științifice și publicistice al savanților din instituții de stat specializate, al colaboratorilor asociațiilor neguvernamentale, precum și al unor cercetători pasionați de istorie și artă.

Începând cu anii '90, istoricii din Republica Moldova Ion Buga⁴², Mihai Gribincea⁴³, Mitru Ghițiu⁴⁴, Anton Moraru⁴⁵, Alexandru Moșanu⁴⁶,

³⁴ Б. Андерсон, «Тоталитаризм – концепция или идеология», *Политические исследования*, 1993, nr 3, pp. 98-107.

³⁵ Р. Арон, «Демократия и тоталитаризм», *Вопросы философии*, 1992, nr 5, pp. 16-29.

³⁶ Р.Т. Пихоя, *Советский Союз: история власти. 1945-1991*. Москва: РАГС, 1998.

³⁷ Арнольд Тойнби, *Постижение истории*. Москва: Прогресс, 1991.

³⁸ Леонард Шапиро, *Коммунистическая партия Советского Союза*, Лондон, 1990; Idem, *Тоталитаризм, что это такое?* Москва: РАН ИНИОН, 1993.

³⁹ Вольфрам Эггелинг, *Политика и культура при Хрущеве и Брежнев. 1953-1970 гг.* Москва: Айро ХХ, 1999.

⁴⁰ Jean Nouzille, *Moldova. Istoria tragică a unei regiuni europene*. Chișinău: Prut Internațional, 2005.

⁴¹ Ion Buga, „Pământ strămoșesc”, în *Basarabia. 1940*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991, pp. 186-188.

⁴² Mihai Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică*. Cluj-Napoca: Dacia, 1995.

⁴³ Mitru Ghițiu, „Unele aspecte din mișcarea de rezistență antisovietică în Basarabia postbelică”, *Analele Sighet 2*, 1995.

⁴⁴ Д. Боффа, *История Советского Союза*. В 2-х томах. Москва, 1994; Н. Верт, *История Советского государства*. Москва: Весь мир, 1992; Р. Такер, *Сталин. Путь к власти. История и личность*. Москва, 1990.

⁴⁵ Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*. Chișinău: Universul, 1995.

⁴⁶ Alexandru Moșanu, „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia”, *Moldova suverană*, 1991, 27 iunie.

Elena Postică⁴⁷, Ion Șișcanu⁴⁸, Elena Șișcanu⁴⁹, Ion Țurcanu⁵⁰, Boris Vizer⁵¹ ș.a. publică o serie de articole, lucrări colective și monografii, culegeri de documente, al căror obiect de studiu sunt evenimentele prin care a trecut populația RSSM în perioada postbelică de instituire a regimului sovietic. Cercetând direcțiile controversate din istoria republicii, represiile la care a fost supusă populația băștinașă, organizarea foamei, colectivizarea forțată a gospodăriilor țărănești, mișcarea de rezistență, politica de cadre etc. În aceste studii aspectele culturale sunt examinate doar tangențial pe fundalul aspectelor politico-economice.

Merită a fi menționate studiile dedicate problemelor totalitarismului și vieții sociale, realizate de către cercetătorii Zinaida Alexandreanu-Sîtnic⁵², Valentin Beniuc⁵³, Vladimir Bulat⁵⁴, Valeriu Cozma⁵⁵, Gheorghe Negru⁵⁶, Elena Negru⁵⁷ ș.a. Ele conțin informații, analize,

⁴⁷ Elena Postică, *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944-1950*. Chișinău: Știința, 1997.

⁴⁸ Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*. Chișinău: Ago-Dacia, 1993.

⁴⁹ Elena Șișcanu, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*. București: SEMNE, 1998.

⁵⁰ Ion Țurcanu, *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*. Chișinău: ARC, 2004.

⁵¹ Boris Vizer, *Istoria contemporană a românilor*. Chișinău: Știința, 1997.

⁵² Zinaida Alexandreanu-Sîtnic, *Constituirea și funcționarea sistemului instituțional de cultură în R.S.S. Moldovenească (1944-1950)*. (Teză de doctor în istorie.) Chișinău, 1998.

⁵³ Valeriu Beniuc, „Intellectualitatea, lupta ideologică și problemele identității naționale în Moldova anilor postbelici”, în *Identitatea națională și comunicarea*. Chișinău: Știința, 1998.

⁵⁴ Vladimir Bulat, *Arta și ideologia. De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000*. Chișinău: Cartier, 2000; Idem, *Ochiul de veghe*. Chișinău, 2002.

⁵⁵ Valeriu Cozma, *Istoria Universității de Stat din Moldova (1946-1996)*, Chișinău, 1996; Idem, „Etapile de afirmare a istoriei naționale ca obiect de cercetare științifică (1949-1996)”. *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova (1996)*, pp. 280-286; Idem, „Aspecte controversate ale teoriei marxiste a istoriei”, *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Științe socioumane* (1997); Idem (în colab. cu Maria Eremia), „Conceptul de sistem și componentele lui (aspecte istorico-teoretice)”. *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Științe socioumane* (1998), pp. 67-72; Idem. *Profesorii Universității de Stat din Moldova (1946-2001)*. Coautor Gheorghe Rusnac. Chișinău: CEP USM, 2001.

⁵⁶ Gheorghe Negru, „Lupta etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească (1940-1988)”. *Destin românesc*, 1996, nr. 2, p. 3; Idem. *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească*. Chișinău: Prut Internațional, 1999.

⁵⁷ Elena Negru, „Cultura națională din RSSM între „dezghețul” și „înghețul” hrușciovist”. *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei*. Ch.: Elan Poligraf, 2012, pp. 268-280.

concluzii și generalizări privind constituirea și funcționarea sistemului sovietic în RSS Moldovenească, rolul factorului politic în administrarea vieții sociale și culturale, formarea intelectualității artistice, transformările identitare, procesele de deznaționalizare și rusificare a băștinașilor etc. Documentele noi, generalizările teoretice, poziția autorilor au marcat noi discuții în istoriografia contemporană din Republica Moldova.

Apreciem profunzimea și diversitatea investigațiilor întreprinse de către istoricul Anatol Petrencu⁵⁸ în problemele istoriei contemporane universale și naționale. Menționăm contribuția cercetătorului în elucidarea originilor ideologiei comuniste, examinarea rolului Partidului Comunist și al lui V. Lenin în constituirea sistemului sovietic, precum și a similitudinilor acestuia cu regimurile totalitare din alte state.

În contextul cunoașterii epocii, a particularităților vieții politice și sociale de la mijlocul sec. XX sunt utile studiile istoricului Valeriu Pasat⁵⁹. Dânsul este autorul unor culegeri și cercetări monografice dedicate examinării istoriei RSS Moldovenești în anii '40-'50. Pentru subiectul direct examinat de noi, un interes deosebit îl prezintă volumul *RSS Moldovenească în perioada stalinistă (1940-1953)*⁶⁰. Aici V. Pasat cercetează multiple aspecte: crearea noului aparat administrativ, structurile de partid și cadrele de conducere, foametea și consecințele sociodemografice ale acesteia, etapa inițială a industrializării, procesul de deschiaburire, învățământul și propaganda, ateismul și realitățile religiozității populației etc. Capitolul 6 este consacrat intelectualității⁶¹. Însăși denumirea lui – *Intelectualitatea veche și cea nouă* – sugerează existența luptei care a fost dusă de reprezentanții tuturor genurilor artei, în special de către scriitorii de diverse formații: cea sovietică

⁵⁸ Anatol Petrencu, „*Limba, istoria și politica în Republica Moldova*”, *Limba română*, 1995, nr. 4, pp. 86-88; Idem, „Partidul comunist – nucleu al regimului totalitar sovietic. Basarabia (1940-1941)”. *Destin românesc*, 1996, nr. 2, pp. 91-100; Idem, „V.I. Lenin în imaginea artistică și realitatea istorică”. În: *Demistificarea sau remistificarea istoriei*. Chișinău: Pontos, 2000, pp. 136-139; Idem, *În serviciul zeiței Clío*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001.

⁵⁹ Valeriu Pasat, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг.* Москва: Терра, 1994; Idem, *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР. 40-50-е гг.* Москва: 2006; Idem, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940-1950.* Moscova, 2006; E. Керсновская, *Сколько стоит человек?* Москва: 2006; *Православие в Молдавии. Власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4-х т.* Отв. ред., сост. и авт. пред. В. Пасат. Москва, 2009-2011.

⁶⁰ Valeriu Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă*. Chișinău: Cartier, 2011.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 423-464.

din RASSM, cea românească și occidentală și cea locală, divergențele, contradicțiile și chiar denunțurile la care apelau unii dintre cei mai „devotați” sistemului comunist. Meritul incontestabil al autorului constă în faptul că prezintă epoca respectivă în baza cercetărilor ample și profunde a documentelor inedite de arhivă, incluse pentru prima dată în circuitul academic și analizate cu discernământ.

Istoricul Igor Cașu este autorul mai multor monografii, manuale, studii, cercetări, rubrici permanente la revista *Adevărul* și la Radio Europa Liberă⁶². Preocupările sale științifice țin de examinarea și interpretarea dictaturii comuniste în RSS Moldovenească și România. Pentru monografia noastră au fost utile analizele referitoare la raportul dintre politic și cultură, dictatură și libertate.

Prezintă un deosebit interes publicațiile Valeriei Cozma⁶³, în care se determină convingător scopul politicii PCUS în sfera culturii artistice. Sunt apreciate hotărârile CC al PCUS ce vizează diverse genuri ale culturii artistice și influența lor asupra dezvoltării culturii RSSM pe parcursul anilor 1946-1985. O atenție sporită se acordă cercetării procesului de formare a cadrelor în domeniul artelor. Menționăm analiza acțiunilor de subordonare a procesului de creație influențelor ideologice, precum și prezentarea rolului cenzurii în selectarea și promovarea unor opere artistice.

O contribuție valoroasă în cercetarea problemelor ce se referă direct la subiectul examinat de noi îi aparține istoricului Valentin Burlacu⁶⁴. Examinarea lucrărilor dedicate subiectului în cauză ne permite

⁶² Igor Cașu, „Politica națională” în *Moldova Sovietică (1944-1989)*. Chișinău: Cartdidact, 2000; *Politică, societate și cultură în sud-estul și vestul Europei*, Chișinău: TACIS, 2001; „Stalinist Terror in Soviet Moldavia, 1940-1953”, in Kevin McDermott, Matthew Stibbe, *Stalinist terror in Eastern Europe*, Manchester United Press, 2010, pp. 39-56.

⁶³ Valeria Cozma, „Trepte ale învățământului de arte din Moldova”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1990, nr. 4, pp. 48-52; Idem, „Художественная культура Молдавии в условиях партийного руководства”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1991, nr. 2, pp. 39-47; Idem, „Politica de repertoriu în arta teatrală din Moldova Sovietică”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II, Chișinău, 2011, pp. 310-318; Idem, „Misiunea culturii în Moldova sovietică (1953-1964)”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II, Chișinău, 2012, pp. 78-82.

⁶⁴ Valentin Burlacu, „Deznaționalizarea și rusificarea românilor basarabeni (1944-1950)”, *Cugetul*, 1993, nr. 3-4; Idem. *Instituțiile culturale în Moldova, 1944-1950*. Chișinău, 2002; Idem, „Strategia politicii culturale în Moldova Sovietică”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. Conferință științifică Internațională *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă la 70 ani”*.

să constatăm că V. Burlacu analizează aspecte importante referitoare la politica culturală sovietică. Acestea sunt: problemele deznaționalizării și rusificării populației băștinașe din RSSM, influența factorului politic asupra relațiilor sovieto-române, situația în domeniul vieții spirituale din RSS Moldovenească în perioada 1940-1989 etc. Autorul constată că regimul stalinist a impus un nou model de cultură și civilizație caracterizat prin atitudinea ostilă față de moștenirea culturală, față de istorie, obiceiuri, tradiții, credință etc. Sunt enunțate obiectivele strategice ale autorităților comuniste – formarea „omului nou”, a unei „noi culturi moldovenești”.

Cercetarea situației culturii artistice din RSSM este domeniul de preocupare și al istoricului Gh. Nicolaev⁶⁵. În studiile sale sunt examinate unele componente ale politicii statului sovietic: pregătirea cadrelor, ponderea studenților băștinași în instituțiile de artă, dependența de multitudinea de instanțe birocratice, comanda și achiziționarea operelor de artă, politica comemorativă în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale ș.a.

Cercetătoarea Angela Lisnic⁶⁶ are ca domenii de preocupare și di-

Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, pp. 465-470; Idem, „Politica culturală din RSS Moldovenească în contextul relațiilor sovieto-române (anii '50 - '60 ai sec. al XX-lea)”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II, Chișinău, 2011, pp. 303-310; Idem, „Viața social-politică și spirituală din RSS Moldovenească în anii 1940-1989”. În: Institutul de Studii Enciclopedice, *Republica Moldova*. Ediție enciclopedică. (Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Chișinău, 2011, pp. 210-227.

⁶⁵ Gheorghe Nicolaev, „Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii '30 – '80)”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1, pp. 3-10; Idem, „Unele aspecte privind pregătirea cadrelor intelectualității artistice în RSS Moldovenească. 1944-1990”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1996, nr. 2, 3; Idem, „Politici comemorative sovietice în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale (1944-1990)”. *Revista de istorie a Moldovei*, 2012, nr. 4, pp. 59-82.

⁶⁶ Angela Lisnic, „Cu privire la formarea intelectualității artistice profesionale în Moldova”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. Conferință Științifică Internațională *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă la 70 ani”*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, pp. 532-538; Idem, „Transformările identitare în mediul intelectualității din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între anii '50 - '80 ai secolului al XX-lea”. În: *La frontierele civilizațiilor: Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios: conferință internațională*: Galați, 21-23 octombrie 2010. Galați: Partener: Galați University Press, 2011; Idem, „Interdicțiile privind difuzarea publicațiilor în RSSM în anii '60-70 ai secolului XX: Referințe de arhivă (Запрет на распространение публикаций в МССР в 60-70 годах на основе архивных данных)”, *Tiragetya*, seria nouă, vol. VI (XXI), nr. 2, 2012, pp. 305-321.

verse aspecte ale învățământului și culturii din Republica Moldova. Unul din cele supuse analizei îl constituie componența etnică și apartenența de partid a membrilor Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM în perioada 1944-1970. O altă problemă cercetată de către An. Lisnic este rolul instituțiilor de cenzură în procesul de influență ideologică și transformare identitară a intelectualității din RSSM.

Un studiu valoros este realizat recent de către tânărul cercetător Petru Negură. Acesta se intitulează *Ni héros, ni traîtres. Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline (1924-1956)*⁶⁷. Autorul se sprijină pe o vastă bază documentară, culeasă în arhivele din Moscova și Chișinău: la Moscova – din Arhiva de Stat a Federației Ruse, Arhiva de Istorie Politică și Socială, Arhiva de Stat de Literatură și Artă; la Chișinău – din Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Arhiva Uniunii Scriitorilor din RSSM. Cercetătorul culege și interpretează publicațiile periodice ale vremii, precum și întreține convorbiri cu mai mulți scriitori care au activat în perioada examinată sau cu membrii familiilor lor. Sunt originale opiniile și comentariile autorului cu privire la statutul și rolul scriitorului în societatea sovietică, la influența factorului politic asupra procesului de creație.

Volumul *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*⁶⁸, recent apărut, cuprinde câteva studii ale istoricilor Octavian Țicu⁶⁹, Nicolae Enciu și Sergiu Chircă⁷⁰, Sergiu Musteață și Petru Negură⁷¹ dedicate subiectelor prezentei monografii. Materialele se sprijină pe numeroase documente din arhive inaccesibile până nu demult: depozitul special al Servicului de Informații și Securitate (KGB din RSS Moldovenească), depozitul special al Ministerului de Interne, Arhiva Procuraturii Republicii Moldova, a Curții Supreme de Justiție, a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene etc. Ele cuprind cercetarea și interpretarea mai multor aspecte ale sistemului comunist din RSSM: procesele de îndoctrinare, ideolo-

⁶⁷ Petru Negură, *Ni héros, ni traîtres. Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline (1924-1956)*. Paris: L'Harmattan, 2010.

⁶⁸ *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*. Coord. S. Musteață, I. Cașu. Chișinău: Cartier, 2011.

⁶⁹ O. Țicu, „Moldovenismul” sovietic și politicile identitare ale URSS în RASSM și RSSM (1924-1991)”. În: *Fără termen de prescripție*, pp. 333-355.

⁷⁰ N. Enciu, S. Chircă, „Inegalități sociale în Moldova Sovietică”. În: *Fără termen de prescripție*, pp. 563-598.

⁷¹ S. Musteață, P. Negru, „Indoctrinare, sovietizare și rusificare prin învățământ în RSSM”. În: *Fără termen de prescripție*, pp. 646-675.

gizare și rusificare, represiile, teroarea, rezistența, politicile identitare etc. Totodată, sunt studiate consecințele și moștenirile regimului comunist în perioada postsovietică.

Așadar, menționând existența unor studii dedicate vieții culturale din RSS Moldovenească, constatăm lipsa unei lucrări complexe ce ar reflecta strategia, conținutul, mecanismele de implementare și consecințele politicii PCUS în domeniul culturii artistice din RSS Moldovenească în anii 1944-1956. Au rămas neelucidate problemele referitoare la concepția doctrinară, principiile de elaborare a acestei politici, nivelele de promovare și monitorizare a directivelor sovietice. Sunt examinate insuficient locul și misiunea tuturor Uniunilor de creație, ce au fost constituite și au activat în primul deceniu postbelic, contribuția instituțiilor și organizațiilor artistice profesionale în procesul de culturalizare a maselor. Toate acestea ne-au determinat să cercetăm problemele enunțate și să publicăm prezentul studiu.

Scopul lucrării. În prezenta lucrare nu pretindem să elucidăm toate aspectele care, într-un fel sau altul, se referă la politica culturală în RSS Moldovenească în anii 1944-1956. Scopul monografiei este de a cerceta și evalua esența și conținutul politicii în domeniul culturii artistice în Moldova Sovietică⁷², fără a avea pretenția de a fi un studiu complet și perfect. Concomitent, facem o tentativă de a spulbera o prejudecată, conform căreia în urma acestei politici, la Chișinău a fost creată o literatură și o artă provincială, neinteresantă – o formulă regională a „realismului socialist”.

Reieșind din scopul propus, *sarcinile* studiului sunt următoarele:

- examinarea documentelor de partid și de stat și evidențierea scopului, obiectivelor și componentelor politicii culturale a URSS;
- studierea mecanismelor de influență politică asupra literaturii, muzicii, teatrului, arhitecturii, cinematografului și artelor plastice;
- reliefarea trăsăturilor specifice de constituire și de activitate a uniunilor de creație în RSSM în primul deceniu postbelic;
- examinarea particularităților vieții artistice în perioada anilor 1944-1956;
- prezentarea activității instituțiilor și așezămintelor de cultură și a statutului omului de creație în condițiile regimului ideologic sovietic.

Prin urmare, perspectiva principală a lucrării, în ansamblu, constă în elaborarea multidimensională a politicii culturale în Moldova

⁷² *Moldova Sovietică* este folosit aici ca un sinonim pentru RSSM (*nota red.*).

Sovietică. Scopul secundar al lucrării este de a evalua consecințele ei asupra culturii artistice.

Cadrul cronologic al lucrării cuprinde perioada anilor 1944-1956. Am considerat de cuviință să limităm cercetarea la un interval relativ îngust cu scopul cercetării fenomenului în profunzime, pentru a putea înțelege mai bine scopurile și mijloacele prin care a fost promovată politica culturală în Moldova Sovietică în deceniul patru și prima jumătate a deceniului cinci a sec. XX. Aceste limite sunt justificate prin faptul că, în anul 1944, Basarabia a fost reanexată de Uniunea Sovietică și începe o experiență socială ce va avea consecințe profunde sub aspect național, uman și cultural și că, în anul 1956, Congresul XX al PCUS a adoptat Hotărârea „Despre lichidarea cultului personalității lui Stalin”, decizie care pune începutul „dezghețului hrușciovist”. Astfel, perioada supusă studiului este apreciată drept etapa reinstaurării regimului sovietic în RSS Moldovenească.

Suportul metodologic și teoretico-științific. Astăzi sistemul politic și ideologic a evoluat și noi dispunem de libertate în creația spirituală și în interpretarea științifică. Mai înainte drumul creației libere era bătut de mecanismele cenzurii de stat. Actualmente problema este alta. În situația în care Statul nu mai poate finanța toate componentele culturii, în Republica Moldova turnarea unui film, editarea unei cărți sau montarea unei piese de teatru depinde de cei care acordă fonduri. Activitatea artistică este, în mare parte, o inițiativă privată, iar cei mai bogați sunt puțin preocupați de problemele culturii. Astfel, problemele libertății de creație nu mai țin de cenzură, ci de domeniul limitat al bugetului de stat și de sponsori.

Conform metodologiei marxist-leniniste, cercetarea trecutului era subordonată scopurilor ideologice, ce urmăreau propagarea ideilor revoluționare, concepțiilor și convingerilor comuniste în masele largi.

Principiile de bază ale cercetării noastre sunt obiectivitatea și abordarea concretă a trecutului. Totodată, respectăm principiul consensului istoriografic, care presupune rescrierea istoriei, utilizând metode, abordări, modele și concepții moderne, totodată, renunțând la conceptele vechi. „Acest refuz se impune cu necesitate, afirma Valeriu Cozma, el fiind condiționat de noi realități. Mai mult, performanțele de acest gen sunt absolut inevitabile, deoarece se schimbă încontinuu pozițiile metodologice – de la procedee până la concepte”⁷³.

⁷³ Valeriu Cozma, „Considerații privind consensul istoriografic”, în *Conferința Corpului Didactico-Științific „Bilanțul activității științifice a U.S.M.”. 30 septembrie – 5 octombrie 1998*. Chișinău, 1998, p. 199.

Ne-am condus și de principiul istorismului, interpretat de Haralambie Corbu în felul următor: „Activitatea și opera oricărui scriitor, oricărui om de cultură, cât de elocventă ar fi amprenta personalității și talentului creatorului, capătă adevărat relief, culoare, semnificație socială și umană numai în contextul vremii, în raport cu istoria, în legătură cu frământările și aspirațiile epocii, cu cerințele dezvoltării spirituale ale poporului”⁷⁴.

Așadar, în prezenta monografie analizăm strategia, principiile, componentele, mecanismele de promovare și realizare ale politicii culturale sovietice într-un interval relativ îngust de timp, dar care este unul dintre cele mai dificile și controversate.

Izvoarele

Sursele primare, documentele examinate le-am clasificat în două categorii: documente de arhivă și documente publicate. Din cele inedite am cules și am interpretat, în primul rând, documentele din arhivele de stat. Din arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, actualmente Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova⁷⁵, am cercetat documente din câteva fonduri: Fondul 51 – CC al PCM; Fondul P-2941 – Uniunea Compozitorilor din RSSM; Fondul 2906 – Uniunea Artiștilor Plastici din RSSM; Fondul P-2905 – Uniunea Arhitecților din RSSM; Fondul 3346 – Uniunea Teatrală din RSSM, Fondul 2773 – Uniunea Cineaștilor din RSSM etc. Am extras setul de documente care, în mare parte, se referă la obiectivele, domeniile de aplicabilitate, conținutul, mecanismele de realizare ale deciziilor, directivelor structurilor de partid și de stat împuternicite cu dirijarea culturii, precum și la mentalitatea intelectualității artistice în perioada postbelică, la acțiunile de subordonare sau opunere față de aceste directive.

Alte documente privitoare la unele aspecte ale activității instituțiilor de stat în domeniul culturii artistice provin din Arhiva Națională a Republicii Moldova⁷⁶. Dosarele studiate cuprind un bogat material pe problemele ce ne preocupă. A fost cercetată, în special, activitatea colectivelor artistice, așezămintelor și instituțiilor de cultură. Interes prezintă procesele-verbale ale ședințelor colegiilor ministerelor și de-

⁷⁴ Haralambie Corbu, *Letopiseț al timpului*. Chișinău, 1982, p. 3.

⁷⁵ Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (în continuare, AOSPRM).

⁷⁶ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM).

partamentelor, corespondența cu forurile ierarhic superioare de partid și de stat, rapoarte, informații, date statistice etc. Examinarea lor ne-a permis să constatăm că, în mare parte, documentele reflectă evenimentele pozitiv, purtând un caracter de atenuare. Se păstrează și materiale critice, ce ne permit să examinăm manifestările de nemulțumire și revoltă ale intelectualității artistice față de acțiunile liderilor de partid și de stat.

Documentele examinate, în ansamblu, abundă de material factologic care nu a fost supus interpretărilor critice pentru determinarea tabloului real al proceselor din perioada studiată. Aceasta ne-a determinat să studiem mai atent procesele-verbale ale congreselor, conferințelor, consfătuirilor oamenilor de artă, în special ale scriitorilor, compozitorilor, artiștilor plastici, arhitecților ș.a. Cercetarea lor ne-a permis să urmărim starea de lucruri la acel moment, dat fiind faptul că documentele menționate sunt mai critice și permit să cunoaștem concepțiile și acțiunile participanților nemijlociți ai evenimentelor.

Totodată, analiza surselor primare din perioada cercetată ne permite să venim cu unele constatări cu privire la veridicitatea celor scrise în ele. Bunăoară, în inventarele pentru anii 1944-1950 din Fondul 51 se păstrează câte trei exemplare ale stenogramelor plenarelor CC al PCM, ale ședințelor organizate de către CC al PCM, ale consfătuirilor cu reprezentanții intelectualității de creație etc. Primul exemplar, originalul, abundă în corectări și „redactări” făcute de mâna unui secretar al CC, care, fiind comparate cu cele spuse de oratori, sunt în realitate un fals, deoarece de multe ori corectările dau un alt sens celor enunțate inițial sau denaturează complect ideile expuse de vorbitori.

Cu puține excepții, toate documentele sunt scrise în limba rusă. Impunerea limbii ruse ca unica în documentație, în desfășurarea ședințelor și în corespondență a creat numeroase dificultăți de exprimare și scriere. Necunoașterea limbii ruse de către scriitorii, artiștii de formație românească a fost un impediment în lupta cu influența masivă a ideologiei comuniste în primii ani de sovietizare. Susținem opinia exprimată de mai mulți cercetători ai problemei că limba rusă a fost impusă și pentru a trezi în conașionalii noștri sentimentul de inferioritate față de cei de formație sovietică, în primul rând, rusă.

Am studiat și memoriile scriitorilor, artiștilor plastici, compozitorilor, interpreților, arhitecților, cineaștilor ș.a., publicate în culegeri, studii, în presa scrisă a timpului și cea recentă, precum și în cea

electronică⁷⁷. Cercetarea interviurilor cu mai mulți reprezentanți ai culturii moldovenești din acea vreme ne-a permis să întregim imaginea despre artist și rolul lui în epoca sovietică.

O sursă deosebit de importantă în studierea și interpretarea fenomenului culturii sovietice reprezintă documentele publicate. Din categoria acestora cele mai utile au fost lucrările lui V. Lenin, materialele congreselor, conferințelor PCUS și PCM, materialele plenarelor CC al PCUS și ale ședințelor guvernului sovietic, hotărârile CC al PCM și ale guvernului RSS Moldovenești⁷⁸.

Unele documente și materiale culese din Arhiva Națională a Republicii Moldova și Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, precum și articole din presa timpului, referitoare la diverse aspecte ale culturii RSS Moldovenești le-am inserat în volumul *Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991*⁷⁹, ce a văzut lumina tiparului recent la Editura Pontos. Perioada cercetată de noi în prezenta monografie se regăsește în culegerea menționată în documente de partid și de stat, în articole publicate în presa din URSS și RSSM. Astfel, au fost incluse materiale referitoare la starea generală a domeniilor artei, unele procese-verbale ale ședințelor Biroului Politic al CC al PCM, decizii ale CC al PCM, stenograme, hotărâri ale întrunirilor uniunilor de creație, rapoarte ale instituțiilor de cultură, scrisori ale reprezentanților intelectualității artistice către instanțele de partid cu privire la viața cotidiană, statutul literaturii, artei, omului de artă în societatea sovietică etc.

Prezintă interes culegerile editate sub auspiciile Fondului Interna-

⁷⁷ Aureliu Busuioc, *Pactizând cu diavolul*. Chișinău: Litera, 1999; Teodor Cojocaru, „Sinucigașii”, *Literatura și arta*, 1994, 10 martie; Boris Movilă, „Un om între oameni (câteva frânturi despre Anatol Corobceanu, 1922-1976)”, *Literatura și arta*, 1996, 30 mai; „Patriotism și naționalism la români. Anchetă”, *Contrafort*, 1995, nr. 9-13, 1996, nr. 1-3; Serafim Saka, *Basarabia în GULAG*. Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1995; Eugen Sobor, *Aud cum timpul se răzbună. Publicistică, eseuri politice*. Chișinău, 2012; Eugeniu Ureche, „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”, *Columna*, 1992, nr. 8-9.

⁷⁸ *Культура Молдавии за годы Советской власти. Сб. документов в 4-х томах. Т. 2, часть 1 и 2*. Кишинёв: Штиинца, 1984-1985; *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференции и пленумов ЦК*. Т. 7, 8, 9. Москва: Политиздат, 1985; *Хронологическое собрание законов Молдавской ССР, указов Президиума Верховного Совета и постановлений правительства Молдавской ССР*. Т. 1, 2. Кишинёв: Госиздат Молдавии, 1960.

⁷⁹ *Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991*. Coord. V. Ursu. Selecție: Cozma V., Enachi V., Lisnic A., Ursu V., Zagoreț C. Chișinău: Pontos, 2012.

țional „Демократия”⁸⁰. Numeroasele documente din arhivele de stat ale Rusiei includ: hotărâri ale congreselor PCUS, ale plenarelor CC al PCUS, ale ședințelor Biroului Politic al CC, deciziile și dispozițiile secțiilor de partid etc. Astfel, culegerea *Власть и художественная интеллигенция. Документы, 1917-1953* (Puterea și intelectualitatea artistică, 1917-1953). Înserează și sistematizează cele mai importante decizii și dispoziții ale organelor de partid și de stat de la Moscova privind politica culturală de la începutul războiului civil până la moartea lui Stalin. O parte din documente sunt reproduse după cele editate, dar marea majoritate au fost publicate pentru prima dată. În culegere se pune principalul accent pe activitatea organelor de cenzură și represii, rolul lor în constituirea politicii culturale sovietice și funcționarea mecanismelor de promovare a acestora pe întreg teritoriul URSS.

Autorii volumului *Большая цензура, Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы* (Marea cenzură. Scriitorii și jurnaliștii în Țara Sovietelor, 1917-1956. Documente) acordă o mare atenție scrisorilor, adresărilor scriitorilor, jurnaliștilor, reprezentanților intelectualității artistice către I. Stalin și ale lui I. Stalin către redacțiile ziarelor, conducerea instituțiilor de propagandă și agitație, liderii Uniunii Scriitorilor din URSS etc. Culegerea cuprinde materiale desecretizate sau fragmente de cuvântări, informații, ce au fost sustrate din documentele întregi la dispoziția personală a liderului sovietic I. Stalin. Sunt utile pentru studiul nostru și comentariile autorilor culegerii, care analizează și completează documentele propriu-zise.

Un grup aparte de izvoare îl alcătuiesc culegerile de materiale statistice⁸¹.

⁸⁰ *Большая цензура, Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы*. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2005; *Между молотом и наковальней. Союз советских писателей СССР. Документы и комментарии*. Т. I. 1925 – июнь 1941 г. Сост. Т.Ю. Красовицкая и др. М.: РОССПЭН, 2011; *Власть и художественная интеллигенция. Документы*. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2002.

⁸¹ *Культурное строительство в СССР*. Ст. сб. Москва: Статистика, 1956; *Народное хозяйство Молдавской ССР*. Ст. сборник. Кишинёв: Картя Молдовеныскэ, 1950-1956; *Народное образование, наука и культура в СССР*. Стат. издание. Москва: Статистика, 1971; *Народное образование, наука и культура в СССР*. Стат. издание. Москва: Статистика, 1977; *Народное хозяйство в СССР*. Ст. сб. Москва: Финансы и статистика, 1945-1956.

Am utilizat pe larg colecțiile publicațiilor vremii (*Cultura Moldovei, Moldova socialistă, Nistru, Octombrie, Звезда, Искусство, Молодая гвардия, Архитектура СССР, Советская Молдавия, Советская музыка, Театр, Творчество* ș.a.). Aici sunt elucidate diverse probleme ale culturii din URSS, în general, și RSSM, în particular. Reflec-tând viața cotidiană a țării și a republicii, presa periodică cuprinde informații despre evenimentele ce au avut loc în primul deceniu post-belic, opinia și comentariile oamenilor de artă la aceste evenimente. Aceasta ne-a permis să observăm realizările în domeniul artelor în Moldova Sovietică din anii 1944-1956, precum și să determinăm ten-dințele negative și dificultățile prin care a trecut cultura epocii, fapt ce a îmbogățit problema studiată cu material factologic „viu”.

CAPITOLUL I

COMPONENTELE POLITICII CULTURALE A PCUS ȘI STATULUI SOVIETIC ȘI PROMOVAREA EI ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

1.1. Strategia și principiile politicii culturale sovietice

Definirea conceptelor fundamentale

Conceptul fundamental examinat în această monografie este *politică culturală*.

Problema *politicii culturale* ca element al vieții sociale este ea însăși extrem de complexă, multilaterală și vastă. Noțiunea dată a fost examinată din diverse perspective de mai mulți savanți.

Sociologul Petre Andrei, în *Politica culturală a noului stat Român*, menționa: „Trăim într-o adevărată criză a culturii. Asistăm chiar la o luptă între concepțiile asupra valorii culturii, și anume una reprezentând mai mult trecutul, concepția care afirmă primatul culturii asupra tuturor celorlalte domenii de activitate, asupra tuturor valorilor create de spiritul omenesc, care este concepția idealistă. Această frumoasă concepție se pare că astăzi a devenit un fel de cenușăreasă: vremurile s-au schimbat. Acum pare că stăpânește o altă concepție care consideră cultura ca o suprastructură; toate valorile culturale fiind produse ale materiei sociale, ale economiei”⁸². Astfel, în opinia autorului, cultura este elementul primordial al societății umane, Dar, în societatea contemporană, ea se confruntă cu puternice influențe ale culturii materiale, cu o dominație a resurselor economice asupra valorilor spirituale.

Un studiu al Consiliului Europei asupra situației în domeniul politicilor culturale în statele contemporane dedică un volum Republicii Moldova⁸³. Cercetarea cuprinde o examinare a perspectivei istorice a politicilor culturale, a competențelor factorilor de decizie și administrare, după care urmează un capitol dedicat obiectivelor generale și

⁸² Petre Andrei, *Opere sociologice. V. II. Sociologia politicii și a culturii*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 223.

⁸³ Council of Europe/ERICarts, *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 8 edition, 2007, cap. 3, sub. 3.1.

principiilor politicii culturale. Autorii menționează: „Politica culturală actuală a Republicii Moldova este una mai curând de redută, de apărare, cu mijloacele și în felul în care au încercat să-și autoconserveze valorile culturale aflate în criză. Este o politică ce corespunde realității controversate, dramatice a perioadei de tranziție”⁸⁴. Studiul interpretează situația dată ca o consecință a perioadelor istorice precedente, evidențiind atât trăsăturile comune cu ale altor țări, cât și particularitățile și dificultățile pe care le înfruntăm astăzi: „Întemeiată pe un destin diferit în mai multe privințe față de cel al țărilor cu probleme similare, privată de un dialog direct firesc cu valorile naționale și universale, cultura Republicii Moldova este antrenată într-un proces continuu de depășire a propriilor sincope și vacuități, stare de fapt care polarizează spiritele și inhibă inițiativa explicită”⁸⁵. Așadar, cercetarea și interpretarea noțiunii necesită o examinare profundă și atentă.

Celelalte capitole ale analizei: *Problematica curentă și dezbateri privind dezvoltarea politicii culturale; Legislația în domeniul culturii; Finanțarea culturii; Instituții culturale și noi asociații; Susținere pentru activitate și participare* – permit cercetătorului să cunoască mai multe aspecte ale politicii culturale actuale, precum și să întrevadă consecințele moștenite din perioadele precedente.

Un alt concept, înrudit cu cel de *politică culturală*, și care reprezintă obiectul de studiu al prezentei monografii, este *cultura artistică*. Enciclopedia *Literatura și arta Moldovei*⁸⁶ dă următoarea interpretare a termenului: „Cultura artistică este un domeniu al culturii care cuprinde toate procesele ce țin de crearea, păstrarea și funcționarea valorilor artistice. Ea formează un subsistem relativ autonom al culturii, care se autoguvernează și se dezvoltă după legile lui interne”⁸⁷. Susținem opinia că acest tip de cultură reprezintă unitatea tuturor modalităților de percepere artistică a lumii: arhitectură, muzică, teatru, arte plastice, presă, literatură etc. Formele culturii artistice – cultură muzicală, cultură teatrală, cultură literară etc. – se găsesc într-o interacțiune dinamică și corelația lor concretă determină fiecare tip istoric de cultură artistică. Concomitent, pentru toate straturile culturii artistice este caracteristic un conținut spiritual, o viziune artistică și o metodă de

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Council of Europe/ERICarts, *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 8 edition, 2007, cap. 3, sub. 3.1.

⁸⁶ *Literatura și arta Moldovei*. Enciclopedie în 2 volume. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1985, V. I, p. 352.

⁸⁷ *Ibidem*.

creație, un anumit stil. Nu face excepție nici perioada sovietică, când artele au fost încorporate în strategia culturală sovietică, cu o doctrină și o ideologie unică.

Cultura sovietică, al treilea concept al studiului nostru, este rezultatul constituirii și implementării politicii culturale sovietice. Cea mai frecventă interpretare dată termenului în istoriografia contemporană din statele ex-sovietice menționează că ea reprezintă totalitatea culturală existențială ce s-a constituit în URSS în perioada anilor 1917-1991, fiind rod al sistemului politic și social sovietic.

Potrivit interpretărilor contemporane, aceasta se caracterizează prin mai multe particularități. Ea nu a dispus de o limbă proprie. Limba de comunicare în URSS a fost limba rusă și cultura sovietică „vorbește” în limba rusă. Dar „sovietismele” atingeau doar stratul superior al limbii și nu au dus la o transformare radicală a conștiinței lingvistice (armeanul, georgianul, lituanianul, uzbekul sau românul din Moldova continua să gândească în limba sa maternă).

Sprijinim opinia că, sub aspect tipologic, cultura sovietică se deosebește de cultura Greciei antice, cultura indiană, cultura chineză, cultura rusă, cultura bizantină, cultura franceză etc. Conceptul are mai multe similitudini cu noțiunile *cultura renascentină*, *cultura Iluminismului*. Sub aspect structural, cultura sovietică este alcătuită dintr-o unitate de idei și modele de comportament ce corespund unei concepții unitare, ce au stat la baza politicii culturale a PCUS.

Nucleul culturii sovietice l-a reprezentat ideologia, iar formele culturii (de masă, artistică, comportamentală etc.) au fost organizate după modele ideologice. Principalele idei conceptuale au fost următoarele:

- *ideea „comunismului”* (Omul este o ființă socială și se poate realiza doar prin slujirea unui tot social. Scopul vieții fiecărui om constă în munca pentru binele viitoarelor generații, adică pentru apropierea stării când vor fi create toate condițiile unei fericiri sociale.);
- *ideea „eroismului”* (Scopul propus necesită din partea fiecărui individ o concentrare maximală a tuturor forțelor.);
- *ideea „colectivismului”* (Mișcarea spre atingerea scopului se realizează prin intermediul comunității adeptilor, ce sunt uniți nu prin intermediul unor relații de sistem, ci prin sentimentul apropierii ideologice.);
- *ideea „luptei”* (În calea spre scopul propus individul este înconjurat de dușmani și este capabil să-și atingă acest scop doar printr-o luptă aprigă cu aceștia.).

Așadar, *politica culturală*, *cultura artistică* sunt părți componente ale vieții sociale, iar *cultură sovietică* reprezintă o realitate cultural-istorică, o moștenire cu puternice influențe în modul de viață și de gândire al actualilor cetățeni ai Republicii Moldova. În ansamblu, aceste noțiuni necesită o examinare profundă din diverse perspective.

Strategia politicii culturale sovietice și premisele social-politice pentru implementarea ei în RSS Moldovenească

Doctrinile metodologice ale culturii socialiste au fost elaborate de teoreticienii și conducătorii statului sovietic V. Lenin și A. Lunacearski. Articolul „Bazele esteticii pozitive”, scris de A. Lunacearski în anul 1904, poate fi calificat drept o schiță a „metodei principale a culturii socialiste”.

V. Lenin este întemeietorul *teoriei comuniste a reflectării realității*. Potrivit acesteia, „conștiința socială determină existența socială”⁸⁸, adică în afara noastră și independent de noi există lumea materială, iar noi percepem și simțim această lume prin intermediul senzațiilor. Lenin insistă asupra ideii că arta ca formă a conștiinței sociale nu poate avea altă sursă decât realitatea socială concret-istorică, obiectivă.

În câteva lucrări dedicate analizei concepțiilor scriitorului L. Tolstoi, în special în articolul „Lev Tolstoi ca oglindă a revoluției ruse”⁸⁹, Lenin sublinia că reflectarea lumii obiective de către om, în general, și de către omul de artă, în particular, este un proces complex care angajează în mod inerent întreaga subiectivitate a ființei umane. Aici, după părerea lui Lenin, și este foarte importantă concepția despre lume, a atitudinii de clasă și de partid a artistului în procesul creației.

Iată o afirmație a lui Lenin care va deveni una din lozincile propagandistice ale ideologilor comuniști: „Nu poți trăi într-o societate și să fii liber de această societate”⁹⁰. Ea va reprezenta acuzația principală pe care o vor aduce liderii comuniști în suprimarea oricăror manifestări de cugetare liberă și de exprimare a ei în artă.

Una dintre lucrările pe care s-a sprijinit politica culturală a Rusiei Sovietice și, ulterior, a URSS a fost „Organizația de partid, literatura de partid”, scrisă de către V. Lenin în anul 1905. Potrivit autorului: „Principala predestinație a artei constă în dezvoltarea celor mai bune

⁸⁸ V. Lenin. *Op. com.* V. 18, p. 381.

⁸⁹ V. Lenin. *Op. com.* V. 17, p. 235.

⁹⁰ V. Lenin. *Op. com.* V. 12, p. 113.

exemple, tradiții, rezultate ale culturii existente din punctul de vedere al concepției marxiste despre lume, în condițiile vieții și luptei proletariatului din epoca dictaturii”⁹¹. Raportul dintre arta proletară și cea socialistă, pe de o parte, și tradițiile artistice din epocile precedente sunt interpretate de Lenin astfel: „Cultura proletară trebuie să apară ca o evoluție firească a totalității de cunoștințe pe care le-a dobândit omenirea sub jugul societății capitaliste, al societății moșierești și al celei birocratice”⁹². Astfel, dezvoltarea firească pe baza tradițiilor moștenite de la generațiile anterioare trebuie să poarte un caracter de clasă, revoluționar: „...Noi luăm din fiecare cultură națională numai elementele ei democratice și elementele ei socialiste, le luăm numai pe ele și absolut în opunere cu cultura burgheză, cu naționalismul burghez al fiecărei națiuni”⁹³. Cu privire la raportul dintre național și internațional, Lenin menționa: „Cultura internațională nu este anațională”⁹⁴.

Aceste caracteristici ale culturii naționale, expuse de către Lenin, vor fi utilizate pe parcursul întregii istorii a URSS în lupta împotriva ideilor naționale. Învățătura despre cultura burgheză și proletară a servit ca fundament teoretic pentru lichidarea pluralismului ideologic și politic, pentru justificarea impunerii forțate a gândirii unice, pentru dezmoștenirea culturală a popoarelor.

Lenin este și autorul ideii administrării stricte a culturii printr-un mecanism centralizat în vârful puterii.

Sprijinindu-se pe lucrările lui V. Lenin și ale altor teoreticieni ai statului sovietic – A. Lunacearski, V. Vorovski, M. Olminski⁹⁵, politica culturală a PCUS s-a constituit pe parcursul primilor ani ai puterii sovietice. Ea a fost elaborată pentru înfăptuirea *revoluției culturale*, instituirea rolului de conducere al partidului în toate sferele vieții spirituale a țării, influenței ideologice și politice asupra maselor.

În activitatea desfășurată în domeniul ideologiei și culturii, ideologia Partidului Comunist s-au condus consecvent de ideea lui V. Lenin potrivit căreia „nu e suficientă o simplă cunoaștere a lozincilor și concluziilor comunismului științific, ci este necesară însușirea totalității de cunoștințe a căror consecință este comunismul însuși”⁹⁶.

⁹¹ V. Lenin. *Op. com.* V. 41, pp. 336-337.

⁹² V. Lenin. *Op. com.* V. 41, p. 344.

⁹³ V. Lenin. *Op. com.* V. 24, p. 140.

⁹⁴ V. Lenin. *Op. com.* V. 24, p. 139.

⁹⁵ V. I. Lenin despre literatură și artă. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1980.

⁹⁶ V. Lenin. *Op. com.* V. 18, p. 112.

În anii '20-'30, politica PCUS a fost înfăptuită în republicile unionale intrate în componența Uniunii Sovietice în anul 1922.

După formarea RSSM, politica culturală sovietică este implementată în noua republică unională, utilizându-se experiența acumulată anterior. Reîncadrând teritoriul dintre Prut și Nistru în componența URSS, autoritățile sovietice au urmărit introducerea și promovarea tuturor structurilor și mecanismelor ideologice, politice, economice și culturale sovietice în noua republică unională sovietică.

În perioada celei de-a doua conflagrații mondiale, intelectualitatea și celelalte categorii sociale s-au apropiat foarte mult unul de altul, și după război, oamenii de cultură tindeau să reflecte mai profund pe ripetițiile dramatice ale vieții și evenimentele politice strâns legate de acea vreme. În afară de aceasta, în țara ce a trăit perioade tragice, a apărut un interes deosebit față de valorile culturale, unde artei i se acorda un rol deosebit. Strategia și principiile politicii culturale ale PCUS, constituite anterior, au fost însă menținute.

În RSS Moldovenească, ca și în celelalte republici sovietice, perfecționarea suprastructurii societății a fost urmată de necesitatea modernizării culturale a noilor structuri socialiste. Desfășurarea activităților de restabilire a economiei și vieții din RSSM în primul deceniu postbelic a fost urmată de o reeditare a „teoriei” staliniste a înăspririi luptei de clasă și a metodelor comunist-militariste, precum și a unor curente ale literaturii sovietice de la sfârșitul anilor '30 în forma lor ideologizată. Se activează tendința de a institui, odată cu restabilirea economiei ruinate, și formele de conducere autoritariste, de a introduce în condițiile vieții pașnice stilul autoritar al liderului sovietic de la Kremlin.

Un rol important în procesul de implementare a politicii culturale sovietice l-a avut Ministerul Culturii. El a fost înființat prin Hotărârea nr. 460 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești din 27 mai 1953 „Cu privire la confirmarea structurii și statelor de personal a aparatului Ministerului Culturii al RSS Moldovenești”, decizie aprobată în corespundere cu Hotărârea Sovietului Miniștrilor al URSS nr. 1011 din 11 aprilie 1953. În componența ministerului au fost transmise toate întreprinderile, organizațiile, așezămintele, instituțiile de învățământ, organizațiile de cercetare științifică și proiectări, gospodăriile auxiliare, imobilele de locuit, garajele, depozitele și alte edificii aflate în gestiunea fostelor organizații de stat: Direcția pentru edituri și industrie poligrafică de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM; Direcția pentru instituțiile de iluminare culturală de pe lângă Sovietul

Miniștrilor al RSSM; Comitetul pentru radioinformație de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM; Direcția Republicană Moldovenească pentru Resursele de Muncă. Ministerul avea în subordine toate instituțiile de profil din țară, gestiona pregătirea specialiștilor pentru instituțiile de artă. În anii 1953-1956 a patronat și arta cinematografică, audiovizualul, comerțul cu carte, arta fotografică.

Procesul de creare a noii culturi a cuprins utilizarea unui număr impunător de mecanisme de propagandă și educație. „Literatura și arta sovietică au menirea să trezească în fiecare individ dorința de a crea și a edifica”, va menționa mai târziu unul din liderii sovietici ai timpului, M. Suslov, dar ideile sale sunt valabile pentru toată istoria URSS. „Cetățenii sovietici au nevoie de o artă a mărețelor idei și sentimente, a înaltelor intenții și a măiestriei artistice, o artă care ar atinge toate laturile sufletului și care ar educa moralitatea comunistă și o cultură înaltă a sentimentelor”⁹⁷.

Potrivit istoricului Valentin Burlacu, „prin programul „revoluției culturale”, partidul bolșevic a încercat și, uneori, a reușit să modeleze un „om nou”, să realizeze, în limbajul epocii – „coeziunea ideologică și spirituală a poporului” pentru a mobiliza la transpunerea în viață a ideilor comuniste”⁹⁸.

Primul deceniu postbelic în RSS Moldovenească, în linii mari, reproduce trăsăturile tipologice proprii culturii sovietice în anii '20-'30: zăgrăvirea „accentuării luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism și a muncii pline de entuziasm, a vieții fericite în condițiile noii orânduiri”, antiteza în alb-negru dintre prezent și trecut, dintre eroul pozitiv și eroul negativ etc.

Principiile fundamentale

Politica URSS în domeniul culturii artistice a fost elaborată în baza câtorva principii.

Unul dintre acestea este principiul *partinității*. Examinând rolul destinat literaturii în societatea sovietică, Lenin menționa: „Literatura trebuie să devină o parte a cauzei generale a proletariatului, o „roțiță și un șurubaș” ale unui mecanism social-democrat unic și mare,

⁹⁷ AOSPRM, F. 51. Inv. 20. D. 201a. Fil. 88.

⁹⁸ V. Burlacu, „Strategia politicii culturale în Moldova Sovietică”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. Conferință Științifică Internațională *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 70 ani*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, p. 468.

pus în mișcare de întreaga avangardă conștientă a întregii clase muncitoare. Literatura trebuie să devină o parte componentă a muncii organizate, planificate și unitare a partidului social-democrat⁹⁹. Această afirmația a lui Lenin cu referire la literatură se va extinde asupra întregii vieți culturale din URSS și va fi interpretată ca o directivă de neclintit în activitatea ideologică. În doctrina comunistă intelectualitatea artistică era acceptată ca o categorie socială foarte șovăielnică, ce avea nevoie de o permanentă îndrumare și orientare. Dirijarea de către partidul proletariatului, ulterior partidul clasei muncitoare și țărănimii colhoznice, va deveni pilonul central al politicii culturale.

Alte principii ce vor fi respectate cu vehemență de autoritățile sovietice au fost principiul *caracterului de clasă* al literaturii și artei și principiul *caracterului popular al culturii*. În subcapitolul precedent am examinat câteva aspecte cu referire la strategia politicii culturale și rolul claselor în acest proces. Menționăm din nou că ideologia comunistă rezerva proletariatului rolul de conducere în realizarea misiunii socialiste. Literatura și arta trebuiau să reflecte modul de trai și preocupările muncitorului și ale aliatului său, țăranul colhoznic. Omul de artă, provenit din rândurile poporului, este cel ce e dator, dar și dispune de abilitățile necesare pentru a proslăvi munca, dăruirea, devotamentul, responsabilitatea, tenacitatea etc. – calitățile cetățeanului unei *societăți noi – comuniste*.

Dintre toate principiile, cel ce a influențat puternic politica culturală a PCUS a fost principiul *realismului socialist*.

Pentru prima dată termenul *realism socialist* a fost utilizat în anul 1932 în hotărârea CC al PC(b) din 23 aprilie, iar din 1934 a fost inclus ca unul din componentele principale în activitatea Uniunii Scriitorilor din URSS, ulterior și a altor uniuni de creație. Scriitorul M. Gorki, unul dintre ideologii culturii socialiste, caracteriza acest principiu în modul următor: „Realismul socialist este orientat spre lupta cu remniscentele „lumii vechi”, cu elementele ei de descompunere, spre accelerarea acestor fenomene. Dar sarcina lui principală constă în trezirea înțelegerii și percepției socialiste, revoluționare a lumii”¹⁰⁰.

⁹⁹ V. Lenin, *Op. com.* V. 18, p. 110.

¹⁰⁰ Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*, București: Corint, 2000; Valentina Ursu, „Componente ale politicii culturale în R.S.S.M.”. În *Conferința științifică jubiliară „Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 60 de ani*, Chișinău, 2000; Michel Aucouturier, *Realismul socialist*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.

Analizând primul articol al Statutului Uniunii Scriitorilor, cercetătorul M. Aucouturier menționează: „În timpul dictaturii proletariatului literatura și critica literară sovietică, pășind alături de clasa muncitoare și fiind îndrumate de PCUS, au elaborat noile lor principii de creație. Aceste principii, care rezultă, pe de o parte, în analiza critică a moștenirii literare a trecutului, iar, pe de altă parte, în studierea experienței edificării triumfătoare a socialismului și a progreselor culturii socialiste, au găsit expresia lor de bază în principiul realismului socialist”¹⁰¹. Această formulare, în opinia noastră, exprimă doctrina principiului examinat. Concomitent, principiul, definit ca „expresia de bază a principiilor de creație”, impune, la început scriitorilor, iar mai târziu reprezentanților tuturor genurilor artei, restricția reunirii într-o singură organizație de breaslă. Astfel, constatăm că prin el se asigura integrarea literaturii și celorlalte genuri ale artei în structura unei societăți autoritare, aflate sub controlul ideologic al „partidului proletariatului”.

Comentând un alt articol al aceluiași Statut, M. Aucouturier afirmă: „Realismul socialist, fiind metoda fundamentală a literaturii și criticii literare sovietice, pretinde de la artist o reprezentare veridică, istoric concretă a realității în dezvoltarea ei revoluționară. Pe de altă parte, sinceritatea și caracterul istoric concret al reprezentării artistice a realului trebuie să servească scopului de transformare și educare ideologică a muncitorilor în spiritul socialismului”¹⁰². Aici găsim, de data aceasta, într-o frază foarte clară, explicarea funcției principiului realismului socialist. Prin referința la realitate „în dezvoltarea ei revoluționară” și la „educația ideologică a muncitorilor în spiritul socialismului” se subînțelege dacă nu adeziunea formală la partidul comunist, atunci cel puțin acceptarea principiilor fundamentale ideologice și a autorității sale politice.

În RSSM mecanismul de subordonare a culturii dogmelor ideologice comuniste formulate în principiul realismului socialist era foarte variat. Bineînțeles, uniunile de creație erau un mijloc ideal pentru aceasta. Astfel, Statutul Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din Moldova, aprobat la 24 februarie 1948¹⁰³, menționa: „Înșușirea critică a moștenirii clasice, perfecționarea multilaterală a experienței în construirea victorioasă a comunismului și evoluția culturii socialiste și-au

¹⁰¹ Michel Aucouturier, *op. cit.*, p. 6.

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ AOSPRM. F. P- 2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 1-6.

găsit reflectarea în stilul realismului socialist, care reprezintă stilul artei plastice sovietice, ce solicită din partea artistului reflectarea veridică, concret-istorică a realității în dezvoltarea sa revoluționară¹⁰⁴.

Mecanismele de promovare a principiului examinat au fost: dictatul de partid, monopolul ideologic, mecanismul autoritar de adoptare a deciziilor. Politica sovietică de utilizare a acestui principiu impunea oamenilor de artă să redea și să zugrăvească succesele în „diferite ramuri ale economiei naționale, eroismul omului sovietic – constructor al comunismului”¹⁰⁵.

Atestăm, în general, că intelectualității artistice din RSS Moldovenească i se impunea un câmp de activitate foarte restrâns. Ei erau nevoiți să trateze așa teme ca „schimbările istorice din perioada sovietică”¹⁰⁶, „evenimentele ce țin de biruința istorică asupra țarismului”, „marea revoluție socialistă din octombrie”¹⁰⁷, „munca eroică a cetățenilor sovietici”¹⁰⁸, „legăturile de solidaritate cu oamenii muncii din întreaga lume”, „activitatea multilaterală a marelui PC”¹⁰⁹. Anume acestea și doar acestea erau temele ce trebuiau să-și găsească locul în muzică, literatură, teatru, pictura istorică, în dezvoltarea tabloului tematic-compozițional.

Totuși, studiind atent situația din alte epoci istorice, nu putem să nu evidențiem o profundă schimbare a atitudinii forurilor conducătoare față de artist și munca sa. Total neglijate, adesea vădit disprețuite de guvernanții din alte perioade istorice, problemele vieții artistice s-au bucurat în perioada comunistă de o încurajare și o atenție permanentă. Confirmă această concluzie deciziile organelor de partid și de stat ale URSS și RSSM, consfăturile, directivele, dispozițiile acestora în sfera vieții artistice¹¹⁰. Susținerea activității instituțiilor de învățământ de profil¹¹¹, a uniunilor de creație, deschiderea unor noi instituții de învățământ de profil, construirea atelierelor ș.a. în capitală și în alte localități, sumele alocate pentru comenzi și achiziții de

¹⁰⁴ AOSPRM. F. P- 2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 1.

¹⁰⁵ *КПСС о культуре, просвещении и науке*. Москва: Политиздат, 1976, с. 228.

¹⁰⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-273.

¹⁰⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-279.

¹⁰⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 23. Fil. 458.

¹⁰⁹ L. Ceza, *Pictura moldovenească*. Chișinău, 1966, p. 136.

¹¹⁰ *Культура Молдавии за годы Советской власти*. Сб док., т. 2, часть 1, 2. Москва, 1985; *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. Москва: Политиздат, 1983.

¹¹¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P.II. Fil. 101.

lucrări¹¹² – sunt laolaltă expresia acestei atenții a statului pentru crearea climatului prielnic unei evoluții a literaturii și artei.

Așadar, esența principiului realismului socialist a constat, în primul rând, în prescripțiile sale ideologice, mai mult sau mai puțin riguroase în dependență de perioadele istorice. În al doilea rând, acesta a fost transformat în doctrină, plasând întreaga cultură sub jurisdicția partidului comunist și aservind-o obiectivelor sale.

1.2. Hotărârile PCUS din anii '40-'50 ai sec. XX în domeniul culturii artistice și repercusiunile lor în RSSM

În a doua jumătate a anilor '40 ai sec. XX conducerea stalinistă adoptă un șir de hotărâri referitoare la diverse domenii ale vieții literare și artistice din URSS: „Cu privire la revistele *Zvezda* și *Lenin-grad*” (14 august 1946), „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice și acțiunile de îmbunătățire ale lui” (26 august 1946), „Cu privire la filmul *O viață marcantă*” (septembrie 1946), „Cu privire la opera *O prietenie remarcabilă* de V. Muradeli” (februarie 1948), „Cu privire la deficiențele și acțiunile de îmbunătățire a editării afișelor politice” (noiembrie 1949), „Cu privire la revista *Znamea*” (1949) etc. Discutarea hotărârilor în cauză în organizațiile de creație din toată țara a fost transformată într-o campanie împotriva a numeroși scriitori și oameni de artă, considerați propagatori ai ideologiei „burgheze, reacționare și putrede”, a „esteticii decadente”, antirealiste, a „artei pentru artă”, a „naționalismului burghez” etc.

Din primele luni după sfârșitul ostilităților militare pe teritoriul republicii, CC al PC(b)M discută de mai multe ori situația din *literatură* și starea internă în cadrul Uniunii Scriitorilor din Moldova. Bunăoară, la ședința Biroului CC al PC(b)M din 7-8 decembrie 1944¹¹³, examinându-se activitatea scriitorilor din Moldova, se menționează că în perioada acțiunilor militare mulți dintre ei au creat și au popularizat operele literare pe paginile ziarelor și revistelor unionale și republicane, la posturile de radio, aducându-și aportul personal în apărarea țării¹¹⁴. Cu toate acestea, conducerea de partid apreciază activitatea Uniunii Scriitorilor ca fiind nesatisfăcătoare, remarcând un șir de deficiențe, dintre care: lipsa criticii literare, lipsa atenției necesare pen-

¹¹² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3.

¹¹³ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36-39.

¹¹⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

tru formarea cadrelor, pentru organizarea activităților de propagare a creațiilor literare în mediul rural, lipsa literaturii pentru copii¹¹⁵. Tot aici este supusă criticii inactivitatea Uniunii Scriitorilor privind pregătirea pentru editare a operelor clasicilor¹¹⁶.

Rezoluția acestei ședințe conține un șir de decizii. În primul rând, organele de resort sunt obligate să creeze condiții prielnice pentru activitatea de creație¹¹⁷. Totodată, se recomandă Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM să se adreseze guvernului unional cu o solicitare pentru utilizarea din bugetul republican a sumei de 60 mii ruble în scopul pregătirii pentru publicare a operelor clasicilor literaturii naționale, ele urmând să fie editate începând cu anul 1945¹¹⁸. Se menționa necesitatea elaborării și publicării „Istoriei literaturii artistice moldovenești”¹¹⁹. Consiliul orășenesc Chișinău era dator să transmită una din vilele din suburbii la dispoziția Fondului Literar și să o reprofileze în Casă de Creație și Odihnă a Scriitorilor¹²⁰. Totodată, rezoluția obligă Biroul organizatoric al Uniunii Scriitorilor să „asigure activitatea sistematică a scriitorilor pentru sporirea nivelului lor politic și cultural, prin studierea serioasă și profundă a operelor lui K. Marx, F. Enghels, V. Lenin, I. Stalin, a operelor clasicilor literaturii ruse, a scriitorilor sovietici, precum și a operelor clasicilor literaturii universale”¹²¹. Ultima indicație a acestei rezoluții obligă Secția de propagandă și agitație a CC al PC(b)M să stabilească un control riguros asupra activității Uniunii Scriitorilor, „acordându-i ajutor practic permanent”¹²².

Deci, studiind atent acest document, observăm că scriitorii erau constrânși să se subordoneze indicațiilor și directivelor de partid ca unice și indiscutabile, iar, pentru aceasta, organele de conducere le ofereau sprijin material.

La 25-30 septembrie 1946 a avut loc o ședință a scriitorilor și oamenilor de artă din Chișinău cu genericul „Pentru calitatea ideologico-artistică a literaturii și artei”¹²³. În discursul secretarului CC al PC(b) din Moldova, N. Koval, în mesajul reprezentantului CC al PC(b) din

¹¹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

¹¹⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

¹¹⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

¹¹⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

¹¹⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 38.

¹²⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

¹²¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

¹²² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

¹²³ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 36; Inv. 5. D. 458.

toată Uniunea, F. Butov, au fost „scoase în vileag” manifestările „în-râuririi burgheze” în creația lui G. Meniuc, L. Deleanu, Em. Bucov și D. Vetrov¹²⁴. În cuvântările a încă 21 de persoane, printre care I. Canna, B. Istru, L. Corneanu, A. Lupan ș.a., au fost stigmatizate manifestările „în-râuririi burgheze” în creația scriitorilor expuși criticii. Bunoară, I. Canna îl acuza pe G. Meniuc că „opera lui literară este dăunătoare, de calitate proastă, decadentă”¹²⁵, dar și pentru faptul că „ideologia lui G. Meniuc, precum și principalele calități ale creației s-au manifestat pe deplin încă până la eliberarea Basarabiei”¹²⁶. În acest context, I. Canna aduce următoarele exemple: în volumul *Imagine și artă*, editat în anul 1938, G. Meniuc „are concepții asemănătoare” cu ale profesorului Universității din București, Lucian Blaga, iar cartea *Interior cosmic* este publicată la Editura „Viața Basarabiei”, al cărei director era Pan Halippa – „un naționalist moldo-român ferm”¹²⁷. I. Canna a recomandat ca scriitorul G. Meniuc, precum și L. Deleanu și D. Vetrov să fie excluși din rândurile Uniunii Scriitorilor, în baza articolului 2 al Statutului acestei organizații, potrivit căruia membrii Uniunii pot fi scriitorii „ce se află pe pozițiile puterii sovietice și participă la construcția socialistă”¹²⁸.

Scriitorul B. Istru menționa în discursul rostit în ședință că „hotărârea PCUS determină programul de luptă și activitatea organizației scriitorilor”¹²⁹. „În Uniunea Scriitorilor din Moldova, afirma dânsul, a pătruns microbul atitudinii neprincipiale, indulgente, a favoritismului, nepotismului, cumătrismului. În organizație lipsește munca politico-educativă cu scriitorii”¹³⁰.

A. Lupan a apreciat hotărârile de partid ca documente de o importanță deosebită ce determină perspectivele pentru literatură. În acest context, el a subliniat: „Noi suntem scriitorii sovietici, care activăm în condițiile construcției socialismului aici, în tânăra noastră republică moldovenească. Datoria noastră este una – de a ajuta guvernul, partidul și poporul în această muncă pașnică de edificare a socialismului, de construcție a economiei socialiste, de reeducare a poporului nostru

¹²⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 2-6.

¹²⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

¹²⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

¹²⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

¹²⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 21.

¹²⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 36.

¹³⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 36.

în cetățeni sovietici”¹³¹. Totodată, apreciindu-și critic activitatea sa, a ajuns la concluzia că, la fel ca G. Meniuc, Em. Bucov, D. Vetrov, B. Istru, el resimte puternic influența educației primite pe tot parcursul vieții. „Și dacă cineva dintre scriitori nu are aceleași sentimente, atunci acesta este sortit pieirii”¹³², încheie A. Lupan.

La 18 octombrie 1946, are loc o ședință dedicată examinării lucrărilor scriitorului G. Meniuc, unde B. Istru, A. Lupan, R. Portnoi, M. Kahana, A. Gujel, I. Barjanski au scos la iveală „metehnele” scrișului colegului lor: „pustiul gândirii literare apolitice” din „poezia reacționară” a poetului de până la „eliberare”, mulțimea de greșeli ce „schimonosesc adevărul istoric” din *Șoltuzul Graur*, „încercările de a trata teme contemporane cu metode reacționare, nepotrivite cu epoca sovietică” etc.¹³³.

Acest mod de a discuta opere și a analiza probleme devine obligator. Cine se încumeta să se eschiveze de la luarea unei „atitudini principale” față de activitatea colegilor de condei putea trece drept susținător al manifestărilor ideologiei burgheze „otrăvitoare”. Practic fiecare scriitor moldovean a fost în acei ani în rolul de subiect și de obiect al criticii „demascatoare”. Unor astfel de atacuri au fost supuși și Em. Bucov, A. Lupan, B. Istru, L. Corneanu ș.a.

Conducerea organizației de partid din Moldova era obligată să întrepreindă un șir de acțiuni menite să realizeze aceste hotărâri. La Chișinău s-au organizat o serie de ședințe la care problemele literaturii și ale creației scriitorilor au fost examinate prin prisma și tonul insinuant-ofensiv al hotărârilor centrale, iar la 22 noiembrie 1948 Biroul CC al PC(b) din Moldova adoptă Hotărârea „Cu privire la starea literaturii sovietice moldovenești și acțiunile pentru îmbunătățirea ei”¹³⁴.

În documentul în cauză s-a constatat că în timpul ce s-a scurs după adoptarea Hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea „Despre revistele *Zvezda* și *Leningrad*” a avut loc o oarecare îmbunătățire a activității de creație a scriitorilor din republică, au fost scrise unele opere pe teme contemporane, care dezvăluie „importanța transformatoare a orânduiri sovietice în viața poporului, eroismul în războiul pentru apărarea patriei, colectivizarea agriculturii, patriotismul oamenilor sovietici”¹³⁵.

¹³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 51-52.

¹³² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 61.

¹³³ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 61. Fil. 135-136.

¹³⁴ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie, p. 1.

¹³⁵ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

Totodată, în hotărâre se menționa că operele scriitorilor moldoveni „încă nu corespund în măsură deplină indicațiilor partidului și poporului față de literatura artistică și rămân în urmă de la nivelul general al literaturii sovietice”¹³⁶, că „procesele modificărilor socialiste ale economiei, creșterea morală a poporului, munca cu jertfire de sine a muncitorilor și colhoznicilor, a intelectualității din orașe și sate încă nu și-au găsit o reflectare profundă și corectă în operele scriitorilor din Moldova”¹³⁷. Se accentua că într-un șir de lucrări ale scriitorilor moldoveni au loc „schimonosiri burghezo-naționaliste”, lipsa unei atitudini de clasă în reflectarea realității din timpul ocupației germano-fasciste, idealizarea trecutului feudal al Moldovei, ignorarea problemei „reconstrucției socialiste” a satului, „mărginirea” națională, prezentarea slabă a rolului partidului bolșevic și a poporului rus la „eliberarea Moldovei”. Analizând starea de lucru în proza și în poezia moldovenească în primii ani de după război, hotărârea preciza: „Multe lucrări ale scriitorilor moldoveni sunt artificiale, primitive, neputincioase din punct de vedere artistic, formaliste. În ele nu găsim o zugrăvire artistică profundă a vieții oamenilor”¹³⁸.

Printre principalele cauze ale „greșelilor” scoase la iveală figurau următoarele: mulți scriitori moldoveni sunt „rupți de la viața cotidiană a poporului și de la cerințele lui sufletești, nu pătrund în esența construcției socialiste”; „nu sunt atașați de literatura popoarelor frățești și, mai întâi de toate, de literatura sovietică rusă, nu scot învățăminte din cele mai reușite opere ale literaturii clasice ruse și sovietice”, „rămân în urmă în pregătirea lor ideologico-politică și culturală și stăpânesc insuficient metoda realismului socialist”.

Obiecții au fost făcute la adresa organelor de presă. Despre ziarul *Sovetskaia Moldavia* se spunea că „a îngăduit denaturări politice în reflectarea stării literaturii, învinuindu-i delaolaltă și cu un ton agresiv pe scriitorii moldoveni de naționalism burghez”¹³⁹.

Nu întâmplător, la 10 octombrie 1948, CC adoptase o hotărâre prin care lua o atitudine fermă împotriva denaturărilor din articolul publicat la 25 septembrie al aceluiași an în *Sovetskaia Moldavia* sub semnătura lui I. Canna, I. D. Ciobanu și V. Egorov și intitulat „Să dezhădăcinăm definitiv naționalismul burghez în creația scriitorilor moldoveni” – material ce falsifică în mod grosolan, în spiritul „demas-

¹³⁶ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

¹³⁷ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

¹³⁸ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

¹³⁹ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

cărilor” din 1937, mesajul social al creației lui Em. Bucov, A. Lupan, B. Istru, G. Meniuc și L. Corneanu.

Aceste momente și fenomene litigioase în totalitatea lor pot fi înțelese și elucidate în toată amploarea și integritatea contradicțiilor doar având o viziune lucidă a istoriei societății din acea vreme. Hotărârea din Moldova se prezintă, așadar, ca o localizare a tezelor din hotărârile centrale în care se aduseseră învinuiri politice grave unor personalități artistice de seamă din URSS ca A. Ahmatova, M. Zoșcenco, A. Platonov, Em. Kazakevici, Dm. Șostakovici, V. Muradeli, S. Eizenștein, V. Pudovkin ș.a.

Era firesc că într-o asemenea atmosferă de urmărire și suspiciune reciprocă scriitorii și oamenii de artă nu-și puteau permite manifestări libere ale imaginației creatoare, ale interpretării individuale a fenomenelor descrise. Lor le-a fost impusă cu insistență zugrăvirea realității după scheme și canoane ideologico-politice.

Un alt domeniu asupra căruia și-au concentrat atenția organele de partid și de stat era *formarea repertoriului teatrelor*. De nenumărate ori, problema dată a fost subiectul discuțiilor și hotărârilor CC al PC(b) din Moldova. Astfel, deja la 17 august 1945, CC al PC(b)M adoptă Hotărârea „Despre starea de lucruri și acțiunile necesare pentru îmbunătățirea activității instituțiilor artistice din RSSM”¹⁴⁰, în care se sublinia necesitatea îmbogățirii repertoriului teatrelor cu piese din dramaturgia clasică rusă și cea sovietică.

Un exemplu convingător în acest context este discursul reprezentantului plenipotențiar al CC al PC(b) din toată Uniunea, B. Basilov, la consfătuirea republicană a oamenilor de artă din RSSM din 24-25 octombrie 1945, în care se sublinia: „Consiliul unional pe problemele artelor, în baza numeroaselor semnale parvenite din mai multe republici unionale și la insistența CC al PC(b) din toată Uniunea, a dat prioritate în activitatea teatrelor naționale repertoriului clasic rus”¹⁴¹. Se argumentează această „insistență” a Partidului Comunist prin „necesitatea dezvoltării dramaturgiei naționale moldovenești și perfecționarea măiestriei actricești”¹⁴². Așadar, organele de partid considerau că dramaturgia națională putea să se dezvolte doar însușind valorile dramaturgiei ruse și inspirându-se doar din aceasta.

Se impunea ideea că în Basarabia, în perioada interbelică nu a exis-

¹⁴⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-279.

¹⁴¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 71 (se subînțelegea dramaturgia clasică rusă).

¹⁴² AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 71.

tat teatru național și că arta teatrală în RSSM apăruse abia în anul 1940. Potrivit documentelor PC, se insista asupra acestei teorii. Astfel, într-o informație a CC al PC(b)M, „Despre starea de lucruri în arta Basarabiei în perioada ocupației temporare”¹⁴³ se vehicula ideea cum că „la momentul realipirii Basarabiei și formării RSSM, așezămintele de artă lipseau, fiind prezente doar unele trupe teatrale și colective artistice de amatori”¹⁴⁴.

Oamenilor de teatru din Moldova le-a fost impusă sarcina creării unui nou teatru național – „sovietic”, fondat pe noi principii și cu alte scopuri, decât teatrele existente anterior. Erau negate toate realizările teatrului național din anii precedenți. Nici nu s-a putut spera la utilizarea și valorificarea bogatelor tradiții ale teatrelor din Iași, București¹⁴⁵, ale Naționalului din Chișinău¹⁴⁶. În condițiile sistemului totalitar, totul a fost dat uitării, căci se susținea că la noi teatrul a început cu spectacolul „Între furtuni” de V. Gherlac și T. Gruzin. Tot ce a existat în anii 1918-1940 a fost „uitat” în mod intenționat, de parcă nici n-ar fi existat cultura acestor 22 de ani¹⁴⁷.

Unei critici necruțătoare sunt supuse teatrele din URSS în hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea din 26 august 1946¹⁴⁸. Teatrului i s-au adus învinuiri pentru prezentarea pieselor traduse din dramaturgia clasică universală, care ar fi putut „să otrăvească conștiința cetățenilor cu idei dăunătoare societății sovietice”¹⁴⁹. A. Jdanov, realizatorul principal al acestei campanii, i-a învinuit pe oamenii de cultură de „poclonire” față de Apus. El a pus în circuit un termen care în curând a început să fie utilizat ca pată defăimătoare – „închinăciune”. Prin el se consemna atenția acordată culturii din Europa Occidentală și America, care era apreciată în întregime ca „burgheză”, nefăcându-se nicio deosebire între orientările și curente existente în această cultură.

Fiecare din dispozițiile ulterioare, fie cuvântarea lui A. Jdanov¹⁵⁰

¹⁴³ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80-83.

¹⁴⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80.

¹⁴⁵ E. Ureche, „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”, *Columna*, 1992, nr. 8-9, pp. 8-9.

¹⁴⁶ I. Agrigoroaei, Gh. Palade, *Basarabia în cadrul României întregite. 1918-1940*. Chișinău, 1993, pp. 49-50.

¹⁴⁷ E. Ureche, *op. cit.*, pp. 22-28.

¹⁴⁸ „Despre repertoriul teatrelor dramatice și acțiunile pentru îmbunătățirea lui. Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea”, *Moldova socialistă*, 1946, 27 august.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ А. Жданов. *Вступительная речь и выступление на совещании деятелей советской музыки*, 8 января, 1948 г. Москва, 1952; А. Жданов. *1896-1948*. Москва: Политиздат, 1948.

sau publicarea unui document oficial¹⁵¹, servea ca semnal pentru apariția unui șir întreg de articole distrugătoare în presă, numeroase consfătuiri¹⁵² și ședințe¹⁵³, în care se supuneau criticii alte lucrări și alte nume, alte genuri ale artei. Cu toate că se declara „traducerea în viață” a tezei „pentru critică și autocritică”, toată campania de denigrare era unilaterală¹⁵⁴, ea era lipsită de convingere și dreptul la apărare a celui acuzat.

Astfel, consfătuirea oamenilor de artă din RSS Moldovenească, convocată la 6 octombrie 1946 la Chișinău, a avut ca subiect „Activitatea colectivelor scenice din republică în viziunea hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice”¹⁵⁵. Raportorul N. Koval, prim-secretar al CC al PC(b) din Moldova, menționa că „teatrele din RSSM nu au în repertoriul lor niciun spectacol ce ar reflecta viața cotidiană a oamenilor sovietici”, că „sub aspect ideologic și politic spectacolele prezentate pe scena teatrelor sunt realizate slab”¹⁵⁶. Oamenilor de teatru din republică li s-a inoculat ideea că teatrul trebuie să devină în primul rând „un propagator al politicii statului sovietic”¹⁵⁷, „o unealtă utilă de propagandă și instruire”¹⁵⁸.

Cunoscând rolul primordial pe care îl are cultura, în ansamblu, și *muzica*, în particular, conducătorii sovietici au impus compozitorii și interpreții să servească cauza partidului comunist. Obiectivele și conținutul politicii statului sovietic în domeniul muzicii au fost formulate în mai multe documente de partid și de stat. Una din cele mai importante dintre ele este Hotărârea CC al PC(b) din URSS datată cu 10 februarie 1948 „Despre opera lui V. Muradeli *O prietenie remarcabilă*”. În hotărâre s-a constatat existența în rândurile oamenilor de creație a unor „tendențe nesănătoase”, fiind calificată inadmisibilă pasiunea unor lucrători de creație de căutare a formelor noi în defavoarea clarității pozițiilor ideologice, a profunzimii și accesibilității operelor¹⁵⁹. Au fost supuse criticii operele compozitorilor D. Șostakovici, S. Prokofiev, A. Haceaturian, V. Șebalin, G. Popov, N. Measkovski ș.a., calificate ca

¹⁵¹ *Правда*, 1947, 23 septembrie.

¹⁵² AOSPRM. F. 51. Inv. 1. D. 311. Fil. 65, 66, 72-74, 79-81.

¹⁵³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458, 461.

¹⁵⁴ *КПСС о культуре, просвещении и науке*. Москва, 1976, pp. 220-221.

¹⁵⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458.

¹⁵⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458.

¹⁵⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 217.

¹⁵⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 473. Fil. 50.

¹⁵⁹ *Sovetskaia Moldavia*, 1948, 14 februarie.

mostre de manifestare a modernismului și lipsei de conținut „ideologic” în artă¹⁶⁰.

Apariția acestei hotărâri a determinat un val de acțiuni propagandistice, promovate cu deosebită ardoare de organele de partid din RSSM. La insistența CC al PC(b)M toate instituțiile și așezămintele muzicale din RSSM au fost obligate să discute și să ia poziții față de această hotărâre¹⁶¹.

Uniunea Compozitorilor din Moldova, la adunarea generală din 24 februarie 1948, discutând hotărârea menționată, a constatat că în rândul compozitorilor moldoveni erau pronunțate „tendințe antipopulare, ce reflectă spiritul curentelor muzicale apusene”¹⁶². Substratul ideologic și politic al unor creații de E. Coca, Șt. Neaga, D. Gherșfeld, P. Șerban ș.a. era considerată „muzica formalistă – o sinteză haotică de sunete”¹⁶³. Ca exemple „tipice” de muzică „formalistă” erau menționate: poemul simfonic „Stalingrad” de E. Coca, cantata pentru cor și orchestră „Cu noi – Lenin, cu noi – Stalin” de Șt. Neaga ș.a. În rezoluția acestei ședințe au fost condamnate atitudinile „formaliste” evidențiate, iar compozitorii au fost obligați să revadă întreaga lor creație „prin prisma hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea” și să activeze continuu pentru „ridicarea nivelului lor ideologico-politic”, ce constituie o condiție obligatorie a creării operelor de calitate, „destoinice de poporul sovietic”¹⁶⁴.

Și subdiviziunile Filarmonicii au discutat hotărârea în cauză¹⁶⁵ la adunarea de partid cu participarea reprezentanților tuturor colectivelor artistice, precum și în fiecare colectiv în parte. La numele compozitorilor și operele menționate deja s-a adăugat cantata „Ștefan cel Mare” de Șt. Neaga, muzica pentru spectacolul „În văile Moldovei” de E. Coca, care erau suspectați că „suferă de formalism”, sunt rezultatul influenței „impresionismului francez”¹⁶⁶.

Colectivele de studenți și profesori de la instituțiile muzicale de învățământ au fost și ele constrânse să discute această hotărâre. Adunarea comsomolită a Conservatorului de Stat din 24 februarie 1948

¹⁶⁰ *Sovetskaia Moldavia*, 1948, 14 februarie.

¹⁶¹ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 170.

¹⁶² AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 459. Fil. 198-200.

¹⁶³ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 198-200.

¹⁶⁴ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 200.

¹⁶⁵ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 91-96.

¹⁶⁶ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 96.

a constatat că e necesară „educarea la studenți a dragostei față de cele mai frumoase tradiții ale muzicii clasice ruse și apusene”¹⁶⁷. Colectivul Școlii de Muzică din or. Bălți, la ședința dedicată subiectului respectiv, a decis că „hotărârea este actuală și necesară și are o importanță politică enormă”¹⁶⁸. „Ea va sprijini compozitorii sovietici în alegerea corectă a domeniilor, le va permite să reflecte în muzică preocupările oamenilor sovietici, să creeze opere destoinice de epoca stalinistă”¹⁶⁹ – s-a menționat în rezoluția acestei ședințe. Decizii similare au fost adoptate la ședințele consiliilor pedagogice ale școlilor de muzică din Tiraspol¹⁷⁰, Bender¹⁷¹.

Biroul CC al PC(b)M a adoptat o hotărâre amplă „Despre starea de lucruri în creația muzicală din republică și acțiunile necesare pentru îndeplinirea hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea din 10 februarie 1948”, care devine documentul de bază în reorientarea activității în domeniul artei muzicale din RSSM pentru următorii ani.

În conformitate cu hotărârea din 10 februarie 1948 și cele ce au urmat, pe lângă Direcția pe problemele artei, au fost create colegii pentru repertoriu și redactare¹⁷², care erau responsabile de întocmirea repertoriului teatrelor și colectivelor muzicale¹⁷³ și de controlul activității artistice și ideologice a acestor instituții¹⁷⁴.

Un alt domeniu artistic ce a resimțit puternic presiunile ideologice comuniste este *arta plastică*. Cu toate că în primii ani postbelici PCUS nu aprobă nicio hotărâre specială referitor la acest gen al artei, întreaga campanie propagandistică, întreprinsă în anii 1946-1948 împotriva culturii nu putea să nu aibă consecințe și în dezvoltarea artelor plastice.

Este relevantă în contextul dominației ideologice a PCUS o scrisoare anonimă trimisă redacției ziarului *Moldova socialistă* la 31 mai 1956¹⁷⁵. Ea a fost scrisă în 1949 de un tânăr care a fost înrolat în Armata Sovietică și a ajuns cu operațiile militare până la Viena, Berlin, a trecut prin localitățile Germaniei, Cehoslovaciei, Ungariei.

¹⁶⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 120-121.

¹⁶⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 124.

¹⁶⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 124.

¹⁷⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 127.

¹⁷¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 128-129.

¹⁷² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3.

¹⁷³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3-4.

¹⁷⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 450. Fil. 5-10.

¹⁷⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 47.

Eu cred că vor trece 300-400 de ani și așa ceva la noi nu va fi. Noi nu ne uităm ce se scrie în ziare, căci totul este numai propagandă, amăgeală. Pe drept cuvânt, Moldova este socotită încă de mulți ani în urmă o colonie de dat numai lapte, carne, brațe de muncă, ceea ce așa ceva sub boierii români nu era. Nouă, acestor săraci, ni s-au dat de toate, dar mai săraci am ajuns, ni s-au tăiat și ycadбe-le până sub pereți și dacă nu s-au tăiat la toți până acum, apoi până în 1960 vom ajunge să fim ca o turmă ambulanta cu straista în spinare la bunul plac al boierului (statului), buni numai de a fi exploatați¹⁷⁶.

Cu multă sinceritate, autorul anonim scrie:

Noi știm că și Dvs. știți despre aceasta, dar nu puteți să scrieți, fiindcă ia încercați... și vedeți ce veți păți..., și la urma urmei, asta vă este meseria de a amăgi, că vom trăi mai bine după ce vom muri, pe când azi sunt boieri cu sute de mii depuși [bani, n.n.] la Sbercasă, care nu-și fac nici o grijă. Ei trăiesc azi, dar nouă și copiilor noștri ni se spune muncă, muncă și iar muncă. Despre raționul porcilor se vorbește foarte mult, dar despre cum mănâncă țăranul, nimeni nu vorbește nimic, fiindcă este bun numai de dat¹⁷⁷.

În final, subliniază încă două aspecte deosebit de importante: asigurarea cu locuințe și dreptul la opinie:

N-are nici un rost să vorbiți Dvs. în gazetă despre asigurarea cu locuințe bune de trai, cât timp n-avem din ce le zidi. Să vorbim mai bine despre pătlăgele, captofi, lapte, silos, porci ... și despre muncă. Să ne iertați, dar acesta este adevărul la sate. Multe sunt de spus, dar azi nu se va scrie, va veni vremea...

Într-adevăr, statul declara că va asigura cu locuințe specialiștii din toate domeniile sociale, economice și culturale. Însă de la declarații, foarte rar se ajungea la realizarea celor promise. Iar la dreptul la opinie nici nu putea gândi nimeni într-o societate unde indoctrinarea era model de educație.

¹⁷⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 47.

¹⁷⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 48.

Așadar, întreaga mașină propagandistică a PCUS și a statului a fost utilizată pentru orientarea și educația comunistă a maselor. Cu toate acestea, gândirea liberă nu a putut fi interzisă și, în pofida mecanismelor de dominație și constrângere, cetățeanul de rând a avut propria percepție a celor ce se întâmplau în societate.

1.3. Politica de cadre

Numeroase documente de arhivă din anii 1944-1947 relatează acțiunile întreprinse de organele de partid și securitate ale URSS privind urmărirea¹⁷⁸, persecutarea¹⁷⁹ și represiile intelectualilor basarabeni¹⁸⁰; față de intelectualii formați în centrele culturale ale României și altor țări europene se promova o politică ostilă¹⁸¹. Către anul 1948 numărul reprezentanților intelectualității artistice alcătuia în republică doar 40% din numărul total al intelectualității¹⁸².

În acest subcapitol vom examina procesul de atragere, iar, ulterior, de pregătire a cadrelor în câteva genuri ale artei: teatru, muzică, arte plastice, cinematografie. Doar pentru aceste domenii în perioada examinată au fost deschise instituții medii de specialitate și superioare la Chișinău și în câteva alte orașe.

Formarea cadrelor în domeniul artei teatrale

Una din problemele acute în arta teatrală a RSS Moldovenești în primul deceniu postbelic era *lipsa cadrelor*. Puțini actori și regizori ai Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău aveau pregătire de specialitate. Majoritatea dintre ei făcuseră studii la Școala Teatrală din Odesa (Constantin Constantinov, Mefodie Apostolov, Ecaterina Cazimirova, Trofim Gruzin, Domnica Darienco, Chiril Știrbu ș.a.)¹⁸³. Victor Gherlac absolvise Institutul de Artă Teatrală din Moscova¹⁸⁴, și doar Eugeniu Ureche avea studii la Academia de Artă din București¹⁸⁵.

¹⁷⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 462-465; Inv. 5. D. 61. Fil. 223-243; Inv. 3. D. 3.

¹⁷⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 79. Fil. 97-100; Inv. 2. D. 41. Fil. 52.

¹⁸⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 79. Fil. 116-155; D. 156. Fil. 125.

¹⁸¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 7. D. 20. Fil. 131-132.

¹⁸² AOSPRM. F. 51. Inv. 7. D. 53. Fil. 59.

¹⁸³ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 305. Fil. 76-78.

¹⁸⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 305. Fil. 79.

¹⁸⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 450. Fil. 79.

Organele de partid și de stat încep o campanie largă de invitare a specialiștilor în domeniul artei din afara republicii.

Susținem opinia istoricului Gh. Nicolaev, care afirmă că „procesele economice au generat un masiv aflux de specialiști din afara republicii și în domeniul artei”¹⁸⁶. Direcția de conducere a artelor de pe lângă guvernul RSSM invită un număr impunător de specialiști din centrele de cultură ale URSS. Telegramme și scrisori cu invitații sunt trimise în teatrele și colectivele artistice din Moscova¹⁸⁷, Rostov-pe-Don¹⁸⁸, Leningrad¹⁸⁹, Kuibîșev¹⁹⁰, Celeabinsk¹⁹¹, Petrozavodsk¹⁹², Iaroslavl¹⁹³ ș.a.

În anii 1944-1946, la Chișinău sosesc actori și regizori din diferite centre teatrale ale Rusiei și altor republici unionale. Pe baza acestor cadre au fost completate colective întregi de creație, printre care colectivul Teatrului Dramatic Rus „A.P. Cehov” (înființat în 1934 la Tiraspol și transferat în anul 1944 la Chișinău). Actorul și regizorul Teatrului Rus din Chișinău Vladimir Strelbițki își începe activitatea teatrală în anul 1910 la teatrul din or. Saratov. Apoi evoluează pe scenele din Ecaterinburg, Barnaul, Kerci, Groznii. Artiștii Ivan Datski și Victor Belov sosesc la Chișinău din Rostov-pe-Don și Irkutsk¹⁹⁴. În anul 1950, la teatrul rus vine actrița Nina Masalskaia.

Cadrelor invitate din afara republicii au constituit, în anul 1947, și Teatrul Dramatic Rus-Moldovenesc din or. Bălți¹⁹⁵.

Tânărul colectiv al Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău, chiar din primii ani postbelici, are de înfruntat numeroase neajunsuri. Efectivul artistic era incomplet, locuri vacante erau în toate subdiviziunile – în grupul de actori dramatici, în cor, balet, orchestră, în secțiunile tehnice. Mulți dintre artiștii proaspăt veniți în colectiv nu aveau nici pregătirea profesională, nici aptitudinile necesare și, neputând face față cerințelor, părăseau scena. De aceea, completarea

¹⁸⁶ Gh. Nicolaev, „Unele aspecte privind pregătirea cadrelor intelectualității artistice în R.S.S.M. (1944-1990)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1996, nr. 2(26), p. 6.

¹⁸⁷ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 4; D. 163. Fil. 1.

¹⁸⁸ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 237.

¹⁸⁹ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 239; D. 187. Fil. 1,13.

¹⁹⁰ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 30.

¹⁹¹ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 30.

¹⁹² ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 109,112-113.

¹⁹³ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 110.

¹⁹⁴ В. Хейтсвер. *Русский драматический театр им. А.П. Чехов*. Chișinău, 1960, pp. 16-19, 27.

¹⁹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 66.

trapei și creșterea nivelului de pregătire profesională a personalului artistic și tehnic erau probleme de primă importanță.

Să ne reamintim aici că potențialul actoricesc și nivelul artistic al Teatrului Național din Chișinău anilor '20-'30 era înalt. Toți actorii erau profesioniști bine pregătiți, majoritatea având studii superioare primite la 2-3 universități¹⁹⁶.

O bună parte din specialiștii de înaltă calificare pentru teatrele din RSSM a fost pregătită prin trimiterea unor tineri la studii în instituțiile superioare și medii de specialitate din afara republicii. Ne asociem afirmației lui Gh. Nicolaev că, din cauza politicii antinaționale promovate în URSS, tinerii talentați din republică, pe parcursul întregii perioade postbelice, au fost lipsiți de dreptul de a-și continua studiile în instituțiile superioare de profil din România și alte state. Gh. Nicolaev punctează: „Faptul în cauză constituie o pierdere însemnată pentru cultura și spiritualitatea românilor din RSSM. Acestea fiind spuse și constatând lipsa unei alternative în vederea pregătirii cadrelor de înaltă calificare pentru Moldova Sovietică în condițiile când republica a rămas practic fără intelectualitate, apreciem pregătirea în instituțiile centrale de învățământ din URSS a acestor cadre ca o cale de ieșire din impas, impusă de realitatea în care se aflau ținuturile Basarabiei încorporate în imperiul sovietic după al doilea război mondial”¹⁹⁷.

La o serie de specialități deficitare pregătirea cadrelor a fost efectuată aproape în exclusivitate în instituțiile superioare din Moscova și Leningrad. Ministerul Culturii din URSS periodic punea la dispoziția RSSM locuri pentru pregătirea ori perfecționarea actorilor, regizorilor, maieștrilor de balet, dirijorilor etc¹⁹⁸.

Pregătirea cadrelor în grupuri, care după absolvire serveau drept bază pentru formarea unor teatre noi și pentru completarea colectivelor teatrale din republică, a fost o altă cale practică de autoritățile sovietice. Bunăoară, în anul 1952, trupa Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău s-a completat cu 16 absolvenți ai Institutului de Teatru și Cinematografie „A. Ostrovski” din Leningrad (V. Cupcea, P. Baracci, E. Platon, Iu. Hasso, C. Târțau ș.a.). În același

¹⁹⁶ E. Ureche, „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”, *Columna*, 1992, nr. 8-9, pp. 8-9.

¹⁹⁷ Gh. Nicolaev, „Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii '30-'80)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1, pp. 3-10.

¹⁹⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 36-39, 41-42; ANRM. F. 2942. Inv. 1. D. 124. Fil. 17; D. 132. Fil. 9; D. 141. Fil. 9,21.

an, trupa de balet a teatrului este completată cu 13 absolvenți ai Școlii de Artă Coregrafică din Leningrad. Aceste grupuri se încadrează în colectivul teatrului, aducând cu sine elanul și energia tinereții, o cultură scenică susținută.

Din păcate, din planurile de învățământ ale studiourilor moldovenești au lipsit multe discipline, fără de care nu putem vorbi despre formarea cadrelor naționale. Viitorii actori moldoveni nu au studiat nici limba literară și scenică română, nici ortoepia, nici istoria literaturii române, nemaivorbind de lipsa din planuri a istoriei teatrului românesc, a tradițiilor artistice ale poporului român.

Ca urmare, deja către sfârșitul anului 1956, din 16 tineri actori de dramă au rămas în teatru numai 9, iar din cei 13 dansatori – doar 3¹⁹⁹. Tinerii au plecat din câteva motive: nu erau satisfăcuți nici de condițiile și atmosfera de muncă, nici de cea a creației. Dar cel mai revoltător este faptul că direcția Teatrului nu a întreprins nimic pentru a evita plecarea lor.

Toate teatrele din republică duceau lipsă și de regizori. Sosirea specialiștilor respectivi de la teatrele din Moscova și Leningrad purta un caracter episodic și se limita la recomandări și observații cu caracter general. Totodată, ei ofereau sugestii, în primul rând, la montarea spectacolelor dramatice ruse, ce se prezentau deja pe scenele teatrelor din URSS, și mai puțin pentru cele autohtone.

Era necesară formarea unei generații de regizori băștinași, ce ar cunoaște cultura, tradițiile populare. Tinerii regizori și actori din Moldova aveau nevoie de deplasări și stagii de creație în alte spații geografice și, evident, în România, unde puteau cunoaște istoria și tradițiile teatrului românesc, fapt la acel moment imposibil de realizat.

Pregătirea cadrelor pentru instituțiile și colectivele muzicale

Politica de cadre era una din componentele importante ale strategiei PCUS și PC al Moldovei și în *domeniul muzicii*.

O situație asemănătoare persista și în instituțiile muzicale, unde ponderea băștinașilor era foarte mică.

Documentele de arhivă atestă numărul mic al băștinașilor în toate instituțiile și așezămintele muzicale în anul 1946 (a se vedea anexa

¹⁹⁹ Iu. Edlis, „Unele probleme ale teatrului nostru”, *Nistru*, nr. 1, 1957.

nr. 6). În Uniunea Compozitorilor din RSSM, 50% din numărul total de membri îl alcătuiau muzicienii sosiți din afara republicii²⁰⁰, Ea fiind compusă din cinci compozitori moldoveni, cinci evrei, ceilalți fiind ruși, ucraineni și de alte naționalități. Șapte compozitori băștinași își făcuseră studiile la București și la Paris²⁰¹. În anul 1953, componența națională a Uniunii Compozitorilor din Moldova era următoarea: patru moldoveni, un găgăuz, patru ruși, doi ucraineni, zece evrei și un țigan²⁰².

La 1 ianuarie 1947, din așa-zisa „nomenclatură”, persoane cu funcții de răspundere în instituțiile de cultură, doar 13,7% o alcătuiau specialiștii moldoveni, 54,7% – ruși, 21,5% – ucraineni, 5,6% – evrei, 4,5% – de alte naționalități²⁰³. Gh. Nicolaev menționează în acest context: „În martie 1953 din totalul de 9 lucrători ai aparatului Direcției de conducere a artelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM numai un singur angajat – președintele acestei Direcții (mecanic de specialitate) – era român („moldovean”). Toți inspectorii superiori, sub controlul cărora se aflau instituțiile de artă, erau de naționalitate rusă”²⁰⁴.

Să examinăm situația la capitolul componența națională a pedagogilor de la Școala de Muzică din Chișinău (A se vedea Anexa 7)

Din numărul total de 51 de pedagogi ai Școlii de Muzică din Chișinău la 1 martie 1948, doar 3 erau moldoveni.

Și o paralelă, în care putem examina componența națională a studenților la aceeași școală (A se vedea Anexa 8).

Situația e similară. Ca și pedagogii, cei mai mulți studenți sunt ruși – 50.

La fel ca în domeniul teatral, autoritățile invită un număr impunător de cadre din afara Moldovei. Specialiști sosiți din mai multe centre culturale ale URSS au completat orchestra simfonică, ansamblul „Doina”, ansamblul vocal, trupa de operă și balet de la Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău, precum și majoritatea instituțiilor muzicale de învățământ.

Din păcate, cultura promovată de cei veniți din alte centre culturale era puțin înțeleasă de populația băștinașă. Mai mult chiar, e absurd când în Ansamblul de Dansuri Populare Moldovenești sunt invitați coregrafi din Federația Rusă, Turkmenia și alte republici unionale.

²⁰⁰ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 2, p. 7.

²⁰¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 125. Fil. 6,7.

²⁰² AOSPRM. F. R-2941. Inv. 1. D. 150. Fil. 18.

²⁰³ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 66. Fil. 40-41.

²⁰⁴ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, p. 7.

Astfel, în anul 1945, din or. Groznii sosește la Chișinău Boris Tairov, care realizează așa dansuri populare ca hora, bățuta, sârba, hangu. În 1950, din Moscova este trimis coregraful Iacob Romanovski, ce pregătește asemenea compoziții coregrafice ca „Dans român”, „Bulgărească”, dans găgăuz, polonez, hostropăț. Recunoaștem, acești specialiști aveau o bogată experiență concertistică, posedau o tehnică interpretativă înaltă, dar ei nu cunoșteau tradițiile, specificul dansurilor populare ale moldovenilor și ale altor popoare conlocuitoare din RSSM. Cine alții dacă nu înșiși băștinașii ar fi putut face acest lucru cu mult mai bine. Dar era mult mai ușor de invitat specialiști de peste hotare, decât de selectat talente din popor și de format cadre proprii de coregrafi²⁰⁵. Cu atât mai mult nu întotdeauna cadrele invitate și angajate în instituțiile de artă aveau studiile și calificarea respectivă.

Totuși, începând încă din anul 1944, organele de partid și de stat ale republicii întreprind unele acțiuni pentru restabilirea instituțiilor muzicale. Își reîncep activitatea Conservatorul de Stat și școala muzicală de 10 ani pentru copii din Chișinău, precum și școala muzicală de 7 ani din Tiraspol.

În anii 1944-1956, în cadrul Conservatorului Moldovenesc de Stat au fost pregătiți specialiști de calificare superioară în domeniul artei muzicale, activitatea lor constituind un factor important în evoluția culturii muzicale și afirmarea artei muzicale profesioniste în republică.

Au fost depuse anumite eforturi în formarea specialiștilor de calificare medie pentru colectivele de interpreți, precum și pedagogi pentru școlile primare de muzică pentru copii. Rolul principal în această muncă aparține școlii muzicale din or. Chișinău, înființată la 6 aprilie 1945 (din 1955 poartă numele lui Ștefan Neaga). Pe parcursul anilor 1944-1956 numărul elevilor în școala dată a crescut din an în an. Mulți dintre absolvenții acestei instituții, la fel ca și cei ai Conservatorului din Chișinău au devenit ulterior artiști emeriți și artiști ai poporului, laureați ai premiilor de stat, ai concursurilor republicane și internaționale²⁰⁶.

O altă parte a specialiștilor a fost pregătită prin trimiterea la studii a tinerilor noștri în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate din URSS. Unele din cadrele necesare au fost formate de

²⁰⁵ Valentina Ursu, „Arta muzicală a Republicii Moldova în sistemul totalitar sovietic”, în *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Chișinău, 1999, p. 143.

²⁰⁶ Serafim Busilă, *Enciclopedia interpreților din Moldova*. Chișinău: ARC, 1999.

studiourile ce activau pe lângă colectivele artistice²⁰⁷. În acest mod au fost pregătiți specialiști pentru Capela Corală „Doina”, ansamblul de dansuri populare, trupa de balet și trupa de operă a Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău.

Documentele de partid atestă că problema pregătirii cadrelor a fost subiectul discuțiilor și hotărârilor adoptate la plenarele CC al PCUS și CC al PC(b)M²⁰⁸, la ședințele Biroului CC al PC(b)M²⁰⁹, consfăturile cu oamenii de artă²¹⁰, hotărârile Consiliului Comisarilor Poporului²¹¹ și Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM²¹². De exemplu, în hotărârea CCP al RSSM și Biroului CC al PC(b)M din 13 august 1945 „Despre starea de lucruri și acțiunile privind îmbunătățirea activității instituțiilor de artă din RSSM” se subliniază necesitatea acordării unei atenții sporite selectării și formării cadrelor naționale prin deschiderea unor noi instituții de învățământ de profil în republică, precum și prin trimiterea celor mai dotați copii și tineri în instituțiile de învățământ din URSS²¹³.

O parte din deciziile adoptate de CC al PC(b)M erau urmate de hotărâri cu privire la subvenționarea lor. Astfel, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM și Biroului CC al PC(b)M din 16 decembrie 1944, reînceperea activității Conservatorului de Stat și a școlii de muzică este urmată de hotărârea de a aloca mijloacele necesare pentru întreținerea instituțiilor menționate²¹⁴.

Subvenții sunt acordate școlii muzicale din Chișinău și Conservatorului în fiecare an. Studioul coregrafic moldovenesc înființat la Școala de Artă Coregrafică din Leningrad în anul 1945 a beneficiat de finanțare și asigurare materială pe parcursul tuturor celor 5 ani de studii²¹⁵. Nu întotdeauna, însă directivele și hotărârile organelor de partid erau realizate în viață, multe din ele rămânând doar simple declarații.

Acțiunile autorităților sovietice duc la îmbunătățiri în anumite domenii. A fost mărit numărul băștinașilor primiți în școala de muzică republicană din or. Chișinău. Dacă în anul de învățământ 1949/50,

²⁰⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80-83.

²⁰⁸ *КПСС в резолюциях...*, Moscova: Politizdat, 1983; *КПСС о культуре...*, Moscova: Politizdat, 1976; AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 3.

²⁰⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 66. Fil. 40-41; Inv. 7. D. 53. Fil. 55-60.

²¹⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 147-162.

²¹¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 195.

²¹² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 5. Fil. 7.

²¹³ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-273.

²¹⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 101.

²¹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 267-268.

la această școală au fost admiși 15 elevi moldoveni, peste un an, în 1950/51 – 35, ultimii alcătuind 70% din numărul total.

A fost majorat și numărul studenților moldoveni înmatriculați la Conservatorul de Stat din Chișinău. Dacă în anul de învățământ 1949/50, din cei 47 studenți înscriși la instituția în cauză numai 6 erau moldoveni, apoi în următorul an, 1950/51, din 39 persoane înmatriculate 17 erau moldoveni²¹⁶.

La Conservator erau admiși, de obicei, tineri cu studii muzicale medii speciale. Însă numărul absolvenților instituțiilor de învățământ mediu de specialitate de profil muzical era adeseori mai mic decât numărul planificat de recrutare a studenților la anul I. Pentru a îndeplini acest plan, Conservatorul era pus în situația de a înmatricula toți doritorii, fără o oarecare selecție. În cadrul ședinței activului oamenilor de artă din RSSM din 24-25 octombrie 1945, rectorul Conservatorului de Stat din Chișinău, compozitorul D. Gherșfeld sublinia: „Dacă dorim să pregătim cadre naționale calificate, nu trebuie să lărgim în mod arbitrar numărul de studenți înmatriculați la instituțiile de profil, deoarece ea este însoțită de slăbirea criteriilor de selectare a abiturienților, de scăderea considerabilă a calității în pregătirea specialiștilor”²¹⁷. Acest fapt a fost menționat în mai multe cuvântări ale administrației Conservatorului, însă nu au fost luate în considerație de factorii de decizie din republică.

Generalizând cele examinate în acest compartiment al capitolului, am menționa următoarele: în pofida tuturor neajunsurilor, în RSSM, în perioada de cercetare vizată, au fost întreprinse anumite eforturi în vederea pregătirii specialiștilor în domeniul artei muzicale, inclusiv dintre băștinași. În contextul dat ne exprimăm unele rezerve față de afirmația lui Gheorghe Nicolaev, expusă în articolele citate mai sus, precum că ponderea mică a studenților români (moldoveni) în majoritatea instituțiilor de învățământ de profil muzical în întreaga perioadă postbelică (anii '40 – mijl. anilor '80) poate fi interpretată ca o dovadă clară a faptului că exista o politică deliberată în acest sens.

Arta este artă, și dacă studenții de etnie moldovenească aveau reprezentare mai slabă, nu trebuie de dat vina doar pe regim, dar de avut în vedere și situația reală extrem de dificilă a plaiului nostru în primii ani postbelici. În ultimă instanță, este posibil să fi fost responsabil statul sovietic în această situație, dar acest lucru trebuie demon-

²¹⁶ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 2. Fil. 51.

²¹⁷ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 473. Fil. 21.

strat convingător, cu dovezi documentare care atestă clar intenția autorităților în acest sens. Până acum, nu cunoaștem personal asemenea documente. Se poate doar de presupus acest lucru.

Situația privind asigurarea cu cadre în domeniul artelor plastice

O însemnătate aparte în dezvoltarea artei, în educația estetică a cetățenilor a avut-o pregătirea cadrelor în domeniul *artelor plastice*. Rolul hotărâtor în acest aspect l-a jucat Școala Republicană de Arte din or. Chișinău, înființată încă în anul 1887 (din 1940 până în 1991 a purtat numele „I. E. Repin”).

Școala în cauză și-a reînceput activitatea la Chișinău în 1944, cu 23 elevi. În anul următor ea își mărește contingentul prin deschiderea secției pregătitoare²¹⁸. Astfel, în 1945, aici își făceau studiile 80 de elevi: 29 de elevi la secția pregătitoare, 48 de elevi la secția de arte și 3 – la secția de sculptură²¹⁹.

În următorii ani se deschide un internat pentru copiii din republică²²⁰. În scopul familiarizării elevilor cu operele artei universale se acordă anumite alocații pentru deplasări în orașele Moscova și Lenin-grad²²¹. Sunt instituite 5 burse nominale – toate purtând numele unor pictori ruși: A. Suricov, I. Repin, V. Serov, I. Levitan, A. Savrasov²²².

Totuși, problemele asigurării școlii cu cadre didactice calificate²²³, cu materiale didactice etc. erau deosebit de acute. Bunăoară, în cadrul ședinței activului oamenilor de artă din republică de la 24-25 octombrie 1945 se sublinia că „o situație nefavorabilă s-a creat în școala de artă, când unele cadre didactice și de conducere au o pregătire profesională inferioară pregătirii studenților anilor III-IV”²²⁴.

În general, contingentul elevilor care-și făceau studiile la școala dată s-a mărit²²⁵. Mulți dintre absolvenții școlii au devenit mai târziu renumiți maestri în domeniul artelor frumoase, recunoscuți nu numai în Republica Moldova, ci și peste hotarele ei. Printre ei menționăm

²¹⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 36-39.

²¹⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 38.

²²⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

²²¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

²²² AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

²²³ A se vedea anexa nr. 6.

²²⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 473. Fil. 67.

²²⁵ A se vedea anexa nr.12.

pe A. Șciusev, P. Șelingovschi, L. Grigorașenco, M. Grecu, I. Vieru, C. Cobizeva, V. Rusu-Ciobanu, R. Ocușco, G. Sainciuc ș.a.

De fapt, până în a doua jumătate a anilor '50, ponderea elevilor moldoveni e în continuă creștere: de la 20% în anul 1944 – la 40% în anul 1956²²⁶.

Precum subliniază Gh. Nicolaev „În perioada de cercetare Moldova era unica republică din partea europeană a URSS care nu avea o instituție de învățământ superior în domeniul artelor plastice și nici măcar o facultate de asemenea profil. Problema înființării unei asemenea facultăți a fost ridicată la toate plenarele și congresele Uniunii Artiștilor Plastici din republică, însă de fiecare dată rezolvarea ei rămânea la nivelul promisiunilor din partea factorilor de decizie”²²⁷. Autorul susține în continuare că „deschiderea acestei facultăți era dictată nu numai de necesitățile crescânde ale instituțiilor de cultură și artă în specialiști de înaltă calificare în acest domeniu, ci și de cerințele lărgirii considerabile a participării artiștilor plastici și a celor care profesază designul în ameliorarea calității estetice a producției industriale și în dezvoltarea artei populare aplicate”²²⁸.

Suntem de aceeași părere cu autorul și analizăm în continuare starea de lucruri și acțiunile instituțiilor de stat și organelor de partid preocupate de problema cadrelor.

Autoritățile sovietice considerau că specialiștii respectivi pot fi pregătiți în instituțiile de profil din alte republici ale URSS. Or, în baza tinerilor specialiști pregătiți pe această cale putea fi satisfăcută și a fost satisfăcută doar o parte neînsemnată din necesitățile republicii cu cadre de înaltă calificare în domeniul respectiv. Iar cea mai mare parte a acestor necesități a fost îndeplinită pe baza invitării specialiștilor din afara republicii, fapt care a creat o situație și mai nefavorabilă în Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova. Ponderea moldovenilor în această uniune de creație pe parcursul primului deceniu postbelic a crescut foarte lent. Către sfârșitul anilor '50, indicele în cauză alcătuia doar 15%²²⁹.

Criticul de artă Vladimir Bulat afirmă în acest context: „Sigur că această concepție justifica exodul masiv al artiștilor din alte regiuni ale Imperiului Sovietic spre Chișinău, loc în care aceștia veneau cu un bagaj existențial și estetic deja format... Artiștii autohtoni constituiau

²²⁶ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

²²⁷ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

²²⁸ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

²²⁹ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

către sfârșitul anilor '50 doar o treime din numărul de artiști plastici activi la acea oră"²³⁰. Susținem afirmația criticului, și considerăm că prin exemplele prezentate și comentate mai sus demonstrăm veridicitatea acestora.

Situația în cinematografie la capitolul pregătirea cadrelor

Și în domeniul *cinematografiei* se resimțea o lipsă acută a specialiștilor. Comitetul de Stat de Cinematografie al URSS trimite în republică încă în vara anului 1944 35 de mecanici de cinema²³¹, iar prin sistemul de instruire organizat de Comitetul de Stat de Cinematografie din RSSM începe pregătirea personalului tehnic din rândul populației băștinașe²³².

Pentru Studioul de Filme Documentare din Chișinău, în perioada sa de formare, din Moscova și din alte centre cinematografice ale URSS sosesc la Chișinău lucrători în arta cinematografică. Prin dispoziții ale Ministerului Cinematografiei al URSS, în Moldova sunt trimiși: regizorii A. Litvin, M. Izrailev, operatorii A. Bogdanov²³³, V. Leibovici²³⁴, I. Șerstiukov²³⁵, A. Suhomlinov, operatorii de sunet D. Morozevici, M. Soloviev²³⁶ ș.a. La Chișinău vine un grup de tineri absolvenți ai Institutului de Stat de Cinematografie din Moscova: regizorul V. Lysenco, operatorii P. Vasilenco, P. Todorovschi, V. Derbenev, scenaristul și redactorul E. Onoprienco. În total, pentru producerea filmelor artistice, Ministerul Culturii din URSS trimite în Moldova 18 specialiști în arta cinematografică, inclusiv 10 tineri specialiști absolvenți ai Institutului de Stat de Cinematografie (operatori de cinema, regizori, operatori de sunet, ingineri ș.a.)²³⁷.

În perioada când în Moldova lipseau cadrele de cineaști, sosirea specialiștilor din centrele culturale ale republicilor URSS era un moment pozitiv. Activitatea lor în Moldova, la acel moment, nu putea

²³⁰ Vladimir Bulat, *Artă și ideologie. De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000*. Chișinău: Cartier, 2000, p. 19.

²³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 8.Fil. 133.

²³² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 178.

²³³ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 10. Fil. 248.

²³⁴ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 29.

²³⁵ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 40.

²³⁶ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 40.

²³⁷ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 16. Fil. 190.

fi calificată altfel decât un sprijin în constituirea cinematografeii din RSSM.

Totodată, conducerea republicii menționa necesitatea pregătirii cadrelor naționale în acest domeniu al culturii. De aceea, în anul 1947 încuviințează hotărârea Ministerului Culturii al URSS de a trimite tineri din Moldova la studii în instituțiile de artă cinematografică din Moscova și Leningrad la următoarele specialități: regizori – 5 persoane, operatori – 5 persoane, scenariști – 3 persoane, economiști (specialiști în cinematografie) – 4 persoane, ingineri – 5 persoane²³⁸.

Printre cei trimiși să-și urmeze studiile la Moscova se numără tineri care vor marca cinematografia moldovenească: regizorul E. Loteanu, pictorul F. Hămuraru, asistentul de regie I. Bolboceanu ș.a.

Lipsa regizorilor moldoveni a făcut ca în anii 1947-1952 dublarea filmelor cinematografice la filiala moldovenească să fie făcută de regizori din Federația Rusă și Ucraina (S. Comar, A. Gherșcovici, V. Mișștein, V. Gorcincov). Aceștia nu cunoșteau limba română, iar operatorul G. Harcicov avea cu totul o altă specialitate decât cele necesare pentru dublaj²³⁹.

Examinând situația de ansamblu din perioada respectivă, constatăm că administrația Studioului Cinematografic din Kiev și a fabricii de filme din Odesa era cointeresată nu atât de calitatea dublajului, cât de asigurarea propriilor angajați cu locuri de muncă.

Generalizând politica de cadre promovată de autoritățile din RSSM, menționăm că atitudinea față de reprezentanții intelectualității din dreapta Nistrului era ostilă. Aducem un exemplu concludent în acest sens. În anul 1956, un grup de foști membri ai PC Român din perioada 1918-1940 scrie un memoriu adresat Prezidiului CC al PCUS și organelor de partid și de stat din RSSM. Printre semnatori se numărau: Bucov Em., membru al CC al PCM, deputat în Sovietul Suprem al RSSM, scriitor, participant al mișcării ilegale comuniste din anul 1931; Burlacenco S.D., membru al PCUS din 1948, secretar al fostului Comitet Regional Basarabean al PC Român, membru al PCR din anul 1929; Volghin I.I., membru al fostului Comitet Orășenesc Chișinău al PCR și secretar al Comitetului Orășenesc al comsomolului, membru al PCR din anul 1929; Lupan A.P., membru al PCUS din anul 1956, deputat în Sovietul Suprem al URSS, președinte al Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova, fost membru al PCR din 1936; Oirig A.M.,

²³⁸ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 228.

²³⁹ V. Andon, *op. cit.*, pp. 120-122.

membru al PCUS din anul 1956, fost secretar al Comitetului Regional al Basarabiei, fost membru al PCR din anul 1921; Petrov P.I., membru al PCUS din anul 1956, fost secretar al Comitetului Orășenesc al partidului, membru al PCR din anul 1929; Russu A.A., membru al PCUS din anul 1956, colaborator științific al Filialei Moldovenești a Institutului Marxism-Leninismului de pe lângă CC al PCM, fost membru al PCR din anul 1938. În memoriu se menționa: „...Faptul constă în aceea că și acum, peste 16 ani de la reunirea Basarabiei cu URSS, nu doar în organele de partid și sovietice ale Moldovei, dar și în organizațiile sindicale, în toate ministerele și departamentele, în comitetele executive raionale din republică, în organele de drept ș.a.m.d. lipsesc cu desăvârșire cadrele locale din rândul basarabenilor”²⁴⁰. Autorii își expun opinia cu privire la motivele unei astfel de situații: „Acest fapt este rezultatul cultului cumătrismului (*землячество и своячество*), desfășurat în Moldova pe parcursul tuturor acestor ani. Și astăzi în republica noastră predomină o așa atmosferă. Chiar dacă va fi înaintată o persoană din rândurile băștinașilor, acesta va fi primit de către membrii grupării de „tovarăși” ca o lovitură directă la interesele lor vitale. În cei 16 ani aceștia și-au format convingerea că dânșii sunt cetățeni de cea mai înaltă categorie, chemați să conducă, iar locuitorii din dreapta Nistrului, ce reprezintă 90% din populația republicii, sunt priviți ca incapabili și din punct de vedere politic – fără de încredere”²⁴¹. Semnatarii petiției afirmă în concluzie: „Practica a demonstrat că împotriva unui băștinaș, [ori]cât de capabil și onest [...] ar fi, gruparea respectivă mobilizează toate forțele, folosește intrigi, bârfe și chiar calomnia deschisă, până primul nu este discreditat sau distrus din punct de vedere politic”.

În informațiile și argumentele pe care le vom prezenta în capitolele următoare vor fi analizate aceste afirmații.

1.4. Politica editorială

În prezentul subcapitol urmărim să examinăm câteva aspecte ce caracterizează elementele politicii editoriale în tânăra republică sovietică după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, precum și acțiunile de implementare a acestei politici, întreprinse de instituțiile și asociațiile culturale. Analiza critică a influențelor politicii editoriale

²⁴⁰ AOSPRM. Inv. 15. D. 98. Fil. 5, F. 51.

²⁴¹ AOSPRM. Inv. 15. D. 98. Fil. 5, F. 51.

promovate în perioada anilor '40 -'50 ai sec. XX va permite să cercetăm mai profund conținutul procesului cultural în RSSM, în ansamblu.

Pentru început, să urmărim care erau operele literare moldovenești²⁴² ce sunt aprobate de instanțele ideologice și sunt publicate la editurile din Moldova în perioada studiată. Toate *planurile editoriale* sunt supuse unei analize drastice din partea trimișilor speciali ai CC al PC al Moldovei. În primul rând, sunt permise pentru a fi publicate lucrările scriitorilor moldoveni în care se glorifică viața, transformările socialiste ale satului și orașului, eroismul oamenilor sovietici. Văd lumina tiparului poeziile lui Em. Bucov, romanul *Cresc etajele*, poemul *Țara mea și Republica mea* de același autor, romanul *Dimineața pe Nistru* de I. Cana, poeziile lui P. Cruciuc, piesa *Lumina* de A. Lupan, poemul *Pohoarnele* de B. Istru, poemul *Cântec despre pace* de G. Meniuc, povestirea *La Floreni* de L. Barschi, poemul *Krasnodon* de L. Deleanu.

În discursul secretarului CC al PCM, C. Iliășenco, prezentat la Congresul VI al PCM, se sublinia: „În perioada anilor 1952-1955 literatura moldovenească a crescut atât cantitativ, cât și calitativ. A apărut un gen nou de creație – romanul. Cele mai reușite romane au văzut lumina tiparului: *Deșteptarea* de A. Lipcan, *Dreptatea* de M. Kahana. Câteva romane sunt consacrate trecutului istoric al poporului moldovenesc: romanul *Codrii* de I.C. Ciobanu, *Țăranii* de G. Banaru. Sunt scrise și au fost publicate un șir de poeme și povestiri: poemul *Jupâneasa și sluga* de F. Ponomari, *Tovarășul Vanea* de S. Șleahu. Unele dintre ele sunt consacrate Marelui război pentru apărarea Patriei. Printre acestea se numără: *Prietenie* de T. Ponomari, *Primăvara în Carpați* de B. Istru, poeziile lui A. Lupan și P. Cruciuc. Câteva povestiri și poeme sunt consacrate colectivizării agriculturii: *Zorile* de Iacob Cutcovețchi, *Dealul viei* de Al. Cozmescu, piesa *Cântecul Lăpușniței* de R. Portnoi, poemul *Povestea nucului* de An. Gujel, povestirea *Bujoreni* de L. Barschi”²⁴³.

Deci, se publica doar ceea ce corespundea ideologiei comuniste, ceea ce era permis de autoritățile centrale, adică de conducerea de partid a republicii.

Un aspect important al politicii editoriale a statului totalitar sovietic în Republica Moldova îl reprezintă *traducerile*. Să urmărim următorul tabel:

²⁴² Utilizăm sintagma „limbă și literatură moldovenească”, așa cum este prezentată în documentele de epocă: arhivistice și publicate.

²⁴³ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 169. Fil. 265-271.

Publicarea literaturii artistice în original și în traduceri în republicile URSS²⁴⁴

Nr.	Republica	1951-1956		1956	
		În original	Traduceri	În original	Traduceri
1.	Federația Rusă	10.336	6.716	2.161	1.180
2.	Ucraina	1.964	1.172	458	206
3.	Belarus	426	286	72	51
4.	Uzbekistan	472	660	92	132
5.	Kazahstan	445	568	110	105
6.	Gruzia	767	376	183	90
7.	Azerbaidjan	455	391	103	67
8.	Letonia	433	634	112	104
9.	Lituania	467	692	110	110
10.	Moldova	262	426	51	110
11.	Kirghizia	215	244	51	69
12.	Tadjikistan	142	236	28	46
13.	Armenia	422	408	88	79
14.	Turkmenistan	140	278	29	55
15.	Estonia	281	505	61	93

Observăm că în majoritatea republicilor unionale traduceri reprezentă un număr cu mult mai mare decât operele publicate în original. Excepție fac Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Gruzia, Azerbaidjan și Armenia, unde operele publicate în original alcătuiesc majoritatea publicațiilor artistice. În schimb, Moldova, Letonia, Lituania, Estonia, Kirghizia se evidențiază printr-o diferență substanțială dintre traduceri și lucrările publicate în original, în favoarea traducerilor.

Ce se traduce în primul rând? Desigur, operele clasicilor ruși și operele scriitorilor sovietici ruși. Urmează apoi operele scriitorilor din alte republici unionale, deoarece, potrivit politicii naționale a statului totalitar, cultura poporului sovietic trebuia să cuprindă realizările tuturor popoarelor ce locuiesc în Uniunea Sovietică.

Din aceste considerente este tradusă în limbile popoarelor din URSS și literatura moldovenească. Începând cu anul 1944, la editurile din Moscova, Kiev, Minsk, Tbilisi, Tallinn etc. apar câteva culegeri din creația poezilor și prozatorilor moldoveni.

²⁴⁴ Publicat după *Drujba narodov*, 1957, nr. 11.

În primii ani postbelici unul din cei mai promovați poeți moldoveni devine Emilian Bucov, numele căruia este cunoscut de cititorii de limbă rusă după traducerea poveștii în versuri *Andrieș* și a poemului *Țara mea*, realizate de poetul și traducătorul rus Vladimir Derjavin. În traducerea poezilor ruși V. Bugaevski, V. Lugovski, S. Severtzev, M. Liseanski, Z. Shishkova, M. Svetlov, M. Golodny et al., apar în acești ani poemele *Pohoarnele* și *Primăvara în Carpați* de B. Istru, *Cântecul zorilor* de L. Deleanu, ciclurile de poezii patriotice ale lui P. Cruceniuc, culegeri de poezii de A. Lupan, P. Darienco, A. Gujel, V. Roșca, C. Con-drea et al.²⁴⁵.

În afară de volumele de autor, în 1947, la Chișinău, sub redacția lui S. Marshak și M. Golodny la Moscova apare culegerea *Poezii Moldovei Sovietice*. Iar în 1949, la Moscova vede lumina tiparului culegerea de poezii *Inima Moldovei*²⁴⁶.

La Moscova sunt publicate în ediții aparte câteva creații ale prozatorilor moldoveni, traduse de E. Zlatova, Z. Shishkova, C. Covalji, G. Perov, S. Pasico, A. Komarovski, V. Kocetkov, M. Hazymov²⁴⁷. Astfel, văd lumina tiparului romanul lui I. Canna, *Dimineața pe Nistru*, romanul lui I. C. Ciobanu, *Codrii*, povestirea *Bujoreni* de L. Barschi, *Tovarășul Vanea* de S. Șleahu etc. Doar la o scurtă enumerare a operelor scriitorilor moldoveni observăm că erau traduse și apăreau de sub tipar acele creații care glorificau socialismul și modul de viață sovietic, care încuviințau politica partidului și statului totalitar.

În anii '50, la Moscova sunt publicate și câteva creații de folclor moldovenesc. În 1954 vede lumina tiparului volumul de poezie populară moldovenească *Moldavski folklor*, alcătuit de V. Galiț, L. Corneanu și V. Coroban²⁴⁸. Mai târziu apare o culegere de povești moldovenesti²⁴⁹.

E îmbucurător faptul că tot în această perioadă încep să fie editate în traduceri operele clasicilor literaturii moldovenesti. La Moscova sunt publicate două culegeri de poezii ale lui M. Eminescu, opere ale lui C. Negruzzi, *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă, *Piatra din casă* de V. Alecsandri²⁵⁰. Culegerea *Poezii* de M. Eminescu și *Amintiri din*

²⁴⁵ P. Savca, *Moldavskaia sovestskaia literatura na iazykah narodov SSSR*. Chișinău, 1963.

²⁴⁶ *Stihi moldavskih pisatelei*, Moskva, 1949.

²⁴⁷ P. Savca, *op. cit.*, p. 127-129.

²⁴⁸ *Moldavski folklor. Pesni i balady*, Moskva, 1954.

²⁴⁹ *Moldavskie narodnye scazki*, Moskva, 1957.

²⁵⁰ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 124. Fil. 234; D. 169. Fil. 306.

copilărie de Ion Creangă vor apare mai târziu în limbile ucraineană, georgiană, estonă, lituaniană etc.²⁵¹.

În pofida marilor posibilități pe care le avea URSS în acea perioadă, ea controlând 1/2 din producția de hârtie, provenită din plata contribuțiilor de război ale Germaniei și Finlandei, produsele poligrafice, inclusiv editarea operelor scriitorilor moldoveni, era sub orice nivel critic.

Problema traducerilor este reflectată în hotărârile PCUS și în presa unională centrală. Astfel, ziarul *Pravda*, de la 2 iulie 1951 și de la 17 august 1951, acordă problemei în cauză locul central. Aceeași întrebare stă la ordinea zilei ședinței Uniunii Scriitorilor din Moldova de la 10 august 1951. În cadrul ei, pe bună dreptate, se atrage atenția la calitate traducerilor din limba română în limba rusă și din rusă în română²⁵².

Deseori sunt traduse și văd lumina tiparului opere ce nu au fost editate inițial în original. Aceasta se referă la operele poezilor Em. Bucov, A. Lupan, P. Cruciuc, A. Gujel, I. Balțan, B. Istru, multe din lucrările cărora apar mai întâi la Moscova, și doar apoi la Chișinău²⁵³. La traduceri participă un număr mare de scriitori, traducători. Traducerile prezentate la edituri sunt publicate fără a fi redactate și recenzate de critici literari. Concomitent, multe ediții apar într-o prezență poligrafică și artistică scăzută²⁵⁴.

Deci, pe de o parte, traducerile operelor scriitorilor moldoveni permiteau cititorului larg să ia cunoștință de unele realizări ale literaturii moldovenești. Însă orientarea comunistă a operelor traduse limita posibilitatea populației de a cunoaște bogatele tradiții ale poporului moldovenesc, moștenite din moși-strămoși.

Publicarea unui număr cât mai mare de ediții, importanța acestora fiind determinată de directivele PCUS, plasarea calității și prezentării poligrafice pe planul doi – acestea erau doar unele mecanisme utilizate de autorități în implementarea politicii editoriale.

Pentru a elucida starea de lucruri în aceste domenii, să urmărim câteva cifre din următoarele tabele:

²⁵¹ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 124. Fil. 26 ; P. Savca, *op. cit.*, pp. 132-134.

²⁵² B. Istru, „Despre traducerile operelor artistice în limba moldovenească”, *Moldova socialistă*, 1954, 30 iulie.

²⁵³ E. Cozonak, A. Borodin, *Literatura Artistică în RSSM. 1924-1964*. Chișinău, 1966, pp. 92-95.

²⁵⁴ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 103. Fil. 30.

Editarea cărților în RSSM²⁵⁵

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1940	138	1.550	108	1.186
1959	847	6.563	411	3.244

În perioada postbelică se observă o creștere a numărului publicațiilor în Moldova. Dacă în anul 1940 vedeau lumina tiparului doar 138 de ediții de cărți, atunci către anul 1959 numărul lor crește de câteva ori, ajungând la 847. Aceeași sporire se observă și la editarea ziarelor și revistelor. Nivelul anului 1940 a fost depășit cu mult în ceea ce privește tirajul total și volumul cărților, precum și al presei periodice. Tirajul cărților, în 1958, a constituit 6.418 mii de exemplare și l-a depășit pe cel din 1940 de peste 4,5 ori.

Editarea revistelor în RSSM

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1940	2	29.000	2	29.000
1946	3	14.000	2	11.000
1958	17	1.079.000	11	913.000

Editarea ziarelor în RSSM²⁵⁶

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1954	98	66.407	65	39.406
1958	101	105.733	50	58.558

O simplă enumerare a rezultatelor însă nu ne spune încă nimic despre adevărata stare de lucruri. Să urmărim următorul tabel:

²⁵⁵ Alcătuite după: *Pechati MSSR*, Chișinău, 1982, pp. 50-75.

²⁵⁶ Alcătuite după: *Pechati MSSR*, Chișinău, 1982, pp. 50-75.

Publicarea cărților în republicile URSS în anul 1956²⁵⁷

<i>Nr. /or.</i>	<i>Republica</i>	<i>Numărul edițiilor</i>
1.	Federația Rusă	39.525
2.	Ucraina	5.980
3.	Kazahstan	1.451
4.	Lituania	1.840
5.	Estonia	1.023
6.	Moldova	703
7.	Turkmenia	589
8.	Kirghizstan	539
9.	Tadjikistan	450
10.	Armenia	967

Din informația privind numărul cărților apărute în anul 1956 în republicile unionale, observăm următorul fapt: Moldova ocupă unul dintre ultimele locuri, după acest coeficient – doar 703 denumiri, lăsând în urmă Turkmenia (589), Kirghizstan (539), Tadjikistan (450). În același an, în Estonia apar 1.023 de ediții, în Armenia – 967, în Lituania – 1.840, în Kazahstan – 1.451, în Ucraina – 5.980, iar în Federația Rusă – 39.525 de ediții.

Și mai gravă era situația în domeniul *comercializării* literaturii artistice. În Moldova, în 1947, existau doar 13 librării și câteva ghișee. Către anul 1956 cifra se ridică până la 89 de librării și circa 200 de ghișee. Ce însemnau aceste cifre pentru întreaga populație a Moldovei? Propaganda comunistă prezintă doar cifra generală, fără a o raporta la numărul de locuitori, glorificând politica PCUS, datorită căruia a avut loc această creștere.

Să examinăm și alte cifre: dacă în 1945 a fost vândută populației literatură în sumă de 3 mln ruble, atunci în 1955 această cifră era de 18 mln ruble⁴. Dar de ce nu găsim în presa comunistă și următoarea informație, care era ascunsă de majoritatea populației și pe care o aflăm doar din documentele de arhivă: în anul 1957, fiecărui cetățean din Moldova i-a fost vândută literatură în sumă de 10 ruble 23 copeici, în timp ce media din URSS alcătuia 18 ruble 89 cop. În Ucraina, de exemplu, această cifră era de 18 rub. 32 cop., în Letonia – 37 rub. 89 cop., în Estonia – 42 rub. 05 cop.²⁵⁸.

²⁵⁷ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 8. Fil. 13.

²⁵⁸ ANRM. F. 3011. Inv.10. D. 8. Fil. 18.

Se observă o mare disproporție între comercializarea literaturii către populația urbană și cea rurală – un locuitor de la sat procura literatură în sumă de doar 2 ruble 48 copeici²⁵⁹.

Să ne referim acum la *tematica* edițiilor din această perioadă.

Studiind planurile editurilor din Moldova din anii 1944-1956, observăm un moment caracteristic pentru întreaga existență a statului sovietic. Majoritatea o alcătuiește *literatura rusă*, în special cea *clasică*²⁶⁰.

Un loc mare îi revine operei poetului rus A.S. Pușkin. Creațiile lui apar atât în original, cât și în traduceri. Între anii 1944 și 1956 văd lumina tiparului numeroase poezii, povești, culegeri de proză, poeme etc. ale poetului rus. Astfel, cititorul moldovean a avut posibilitate să cunoască romanul *Evgheni Oneghin*, poemele *Țigani*, *Ruslan și Ludmila*, *Prizonierul din Caucaz*, operele dramatice *Boris Godunov*, *Mozart și Salieri*, *Oaspetele de piatră*, *Povestirile lui Belkin*, *Dubrovski*, *Dama de pică*, *Fiica căpitanului*, *Poltava*, *Călărețul de aramă*, *Kirjali* etc.²⁶¹.

Grație traducerilor lui I. Barjanski, L. Deleanu, G. Meniuc, creațiile lui A. Pușkin au devenit accesibile populației din Moldova.

Din moștenirea literară a scriitorului rus L. Tolstoi, cititorii moldoveni au primit cele mai însemnate opere artistice. Romanele *Război și pace*, *Anna Carenina*, *Învierea*, trilogia autobiografică *Copilăria*, *Adolescența*, *Tineretea* etc. au fost publicate în limba română și în original. Operele lui L. Tolstoi în traducerea scriitorilor B. Istru, Al. Lipcan, Al. Cosmescu, I. Crețu, R. Portnoi au văzut lumina tiparului cu un tiraj general de circa 400 mii de exemplare²⁶².

În perioada postbelică, la editurile din Moldova sunt publicate operele clasicului rus M. Lermontov *Poezii și poeme* (1949), în traducerea lui Iu. Barjanski, cu un tiraj de 8.000 de exemplare. *Poeme*, în aceeași traducere, apar în 1955, cu tirajul de 5.000 de exemplare, *Eroul vremurilor noastre*, roman tradus de P.V. Barbălat și Al. Cosmescu, este publicat în câteva ediții, tirajul fiind de 16.000 de exemplare²⁶³.

O atenție mare este acordată creației lui N. Gogol. Astfel, sunt publicate *Opere alese*, în 2 volume, cu tirajul de 15.000 de ex., *Povestiri* (ediție rusă și română), *Revizorul* (de asemenea, în ediție rusă și română), *Taras Bulba*, în traducere de E. Andrianov (1949), tirajul al-

²⁵⁹ ANRM. F. 3011. Inv.10. D. 8. Fil. 13.

²⁶⁰ ANRM. F. 3055. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 182-359.

²⁶¹ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 116. Fil. 122, 125; E. Cozonak, A. Borodin, *Literatura artistică a RSSM. 1924-1964*. Chișinău, 1966, pp. 61-99.

²⁶² ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 197. Fil. 9-10.

²⁶³ E. Cozonak, A. Borodin, *op. cit.*, pp. 72-73.

cătuind 10.000 exemplare, și ediția rusă a acestei opere (1954), tirajul fiind de 150.000 de exemplare. Într-un volum foarte mare sunt editate operele scriitorilor ruși A. Griboedov, F. Dostoevski, A. Herțen, V. Belinski, I. Turghenev, M. Saltâkov-Șcedrin, Al. Radișcev, A. Cehov, I. Gonciarov, V. Corolenco, I. Krâlov, I. Kuprin, N. Necrasov, D. Fonvizin, N. Cernâșevski et al.²⁶⁴.

Literatura clasică rusă ocupă locul dominant în *grafica de carte* din RSSM. Sarcina „de a-l ajuta pe cititorul moldovean să se familiarizeze mai profund cu operele clasice ruse” îi obligă pe pictori să tindă spre redarea caracterelor eroilor și a epocii istorice caracteristice societății ruse. Dintre operele graficienilor din RSSM, la acest compartiment, pot fi numite: *Prea multă minte strică* de Al. Griboedov și *Taras Bulba* de N. Gogol, ilustrate de I. Bogdesco²⁶⁵. Exemple de acest fel în grafica moldovenească sunt multe.

Grija mereu sporită pentru grafica de carte a pus în fața pictorilor sarcini majore. Mesajul uman cuprins în opera literară, valoarea lui educativă, capacitatea de a le împărtăși cititorului idei înaintate au impus artiștii care și-au dedicat, în parte sau în întregime, activitatea lor ilustrației de carte să pătrundă în adevărul situațiilor și al caracterelor, să fie comentatori de o „singură orientare ideologică, pricepuți în a desprinde ceea ce este viu și actual, tipic în creația contemporană”²⁶⁶, în defavoarea calității.

În genere, în domeniul ilustrației de carte, în RSSM se resimțea o lipsă acută de specialiști. În multe cazuri, chiar și unele încercări ale pictorilor consacrați erau nereușite. Acest fapt se datora, în special, cunoașterii slabe a operelor literare, în marea lor majoritate ruse. Astfel, au fost calificate ca nereușite ilustrațiile la romanul *Evgheni Oneghin* de A. Pușkin, realizate de pictorul I. Nefiodov; ilustrațiile la *O călătorie de la Petersburg la Moscova* de A. Radișcev, realizate de E. Merega; *Revizorul* de N. Gogol ilustrat de B. Șirocorad. Cu părere de rău, factorii de decizie din republică acordă puțină atenție acestui domeniu al artelor plastice.

Un loc aparte în cataloagele editoriale din perioada studiată îl ocupă operele *scriitorilor ruși sovietici*. Recordul după numărul de ediții și volumul general al cărților i-a revenit creației lui M. Gorki. Să urmărim următorul tabel:

²⁶⁴ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1a. Fil. 244-359.

²⁶⁵ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

²⁶⁶ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

**Operele lui M. Gorki, apărute la editurile din Moldova
în anii 1944-1956²⁶⁷**

<i>Nr./ord.</i>	<i>Denumirea operei literare</i>	<i>Anul de ediție</i>	<i>Tirajul (exemplare)</i>
1.	Povestiri alese	1945	1.000
2.	Scrieri alese	1948	10.000
3.	<i>Mama</i> . Traducere de A. Cîndea și Al. Lipcan	1948	10.000
4.	<i>În America</i> . Traducere de A. Cîndea	1949	80.000
5.	<i>Cazul Artamonovilor</i> . Traducere de Al. Lipcan	1950	10.000
6.	<i>Copilăria</i> . Traducerea de I. Crețu	1950	10.000
7.	<i>Povești despre Italia</i> . Traducere de A. Cîndea	1951	10.000
8.	<i>Universitățile mele</i> . Traducere de I. Crețu	1951	10.000
9.	<i>Printre oameni</i> . Traducere de V. Coroban	1951	10.000
10.	<i>Celkaș</i> . Traducere de Al. Lipcan	1952	20.000
11.	Povestiri și povești	1953	10.000
12.	<i>Opere alese</i> , în 3 volume (ed. rusă și română)	1953-1955	10.000
13.	Povestiri	1956	10.000

Nu cedează cu mult pozițiile de lider al publicațiilor operele altor scriitori ruși: V. Maiakovski, M. Șolohov, N. Ostrovski, D. Furmanov, A. Tolstoi, K. Simonov, B. Polevoi, Al. Fadeev, F. Gladkov, S. Esenin, G. Markov, A. Tvardovski, C. Fedin et al.²⁶⁸

E cazul să menționăm, în acest context, că însușirea creației celor mai mari clasici ai literaturii ruse era, oarecum, un moment pozitiv. Ținând cont de faptul că literatura rusă are bogate tradiții istorice, opere artistice de valoare universală, ele permiteau cititorului moldovean să-și îmbogățească experiența de viață, să ia cunoștință de tradițiile, modul de viață, obiceiurile altui popor.

Totodată, atenția exagerată acordată clasicii literare ruse făcea ca moldovenii, la fel ca și celelalte popoare ale URSS, să fie lipsiți de posibilitatea însușirii valorilor artistice ale clasicii proprii.

²⁶⁷ Alcătuită după: ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

²⁶⁸ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

În detrimentul Hotărârii CC al PC(b) din Moldova „Despre publicarea operelor clasicilor moldoveni”, apărută încă în 1944, din planurile editoriale lipsesc, în general, operele scriitorilor clasici moldoveni.²⁶⁹

În anii 1944-1952, editurile din Moldova nu publică nicio creație, nicio poezie, niciun vers ce ar aparține clasicilor literaturii române. Existența „cortinei de fier” dintre Republica Moldova și România, interzicerea relațiilor firești dintre oamenii de cultură din aceste două republici, neglijarea trecutului istoric al acestui popor sunt doar câteva componente specifice ale politicii culturale sovietice realizate în RSSM.

Totuși, datorită insistenței oamenilor de artă din Moldova, problema *moștenirii literare naționale* se află permanent în vizorul asociațiilor de creație. Astfel, în baza unei decizii a Uniunii Scriitorilor din URSS, în 1949, în Moldova este trimisă o comisie alcătuită din B. Gorbaciov, G. Aitmatov, E. Zlatova, I. Ipatenco, Em. Bucov, A. Lupan și un reprezentant al PCUS (care face parte, de altfel, din toate comisiile, indiferent de orientarea lor), ce are ca scop studierea problemei moștenirii clasice și a limbii literare în Moldova²⁷⁰.

Problema respectivă se găsește și în atenția Uniunii Scriitorilor din Moldova. Reproducem o scrisoare, semnată la 14 iulie 1951 și adresată secretarului CC al PC(b) din Moldova, A.M. Lazarev: „Conducerea Uniunii scriitorilor sovietici moldoveni și organizația de partid a Uniunii, în ședința comună, a discutat problema editării moștenirii clasice literare și se aderează cu rugămintea de a da indicațiile necesare Editurii de Stat a Moldovei pentru includerea în planul de ediție pentru anul 1952 a următoarelor opere:

- C. Negruzzi, *Opere alese*;
- C. Stamati, *Opere alese*;
- I. Creangă, *Opere complete*;
- I. Neculce. *Opere alese*;
- Gr. Ureche, *Opere alese*;
- M. Costin, *Opere*;
- D. Cantemir, *Opere*;
- V. Alecsandri, *Legende și balade populare*;
- I. Sîrbu, *Opere alese*.

Semnatarii ai scrisorii sunt A. Lupan, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, și P. Cruceniuc, secretar responsabil²⁷¹.

²⁶⁹ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

²⁷⁰ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 43. Fil. 3.

²⁷¹ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 105. Fil. 9.

Revalorificarea moștenirii literare sub raport lingvistic și istorico-cultural a fost una dintre problemele principale care s-a dezbătut la prestigiosul for științific organizat de Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din URSS și de Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei moldovenești a A.Ș. din URSS, care și-a ținut lucrările la Chișinău între 3 și 7 decembrie 1951²⁷².

Această sesiune a fost apreciată de istoricii literaturii ca fiind un „eveniment important” în viața culturală a republicii. După această întrunire, studierea și editarea moștenirii clasice moldovenești intră într-o fază nouă. Ulterior vor fi editate culegeri de opere alese ale scriitorilor: A. Donici – în anul 1952; C. Negruzzi, C. Stamati, I. Creangă – în 1953; I. Sîrbu, A. Mateevici, V. Alecsandri, M. Eminescu – în 1954; A. Russo – în 1955; N. Milescu-Spătaru, I. Neculce, A. Hâjdău, B.P. Hașdeu – în anul 1956.

Din păcate, publicarea clasicilor nu a fost urmată de o schimbare a orientării politicii editoriale în Moldova. În continuare se va publica în cantități enorme literatura în limba rusă și un număr cu mult mai mic de opere în limba română. Pentru a ne convinge de cele spuse, să urmărim tabelul de mai jos:

Editarea cărților și broșurilor în limbile populației băștinașe din republicile URSS (anul 1956)²⁷³

Nr. / or.	Republica	Numărul cărților și broșurilor editate în total	În limba poporului băștinaș
1.	Federația Rusă	48.940	45.063
2.	Ucraina	7.889	3.844
3.	Belarus	1.602	425
4.	Uzbekistan	1.875	1.028
5.	Kazahstan	1.420	572
6.	Gruzia	2.516	1.884
7.	Azerbaidjan	1.327	988
8.	Lituania	2.206	1.768
9.	Moldova	1.038	404
10.	Letonia	2.354	1.505
11.	Tadjikistan	728	471

²⁷² A se vedea: *Nistru*, 1988, nr. 7, pp. 87-96, nr. 9, p. 128.

²⁷³ Publicat după *Narodnoe obrazovanie, nauka i kul'tura v SSSR. Stat sb.*, Moskva, 1987, p. 404. Limba populației băștinașe este calificată aici ca limba poporului ce alcătuiește majoritatea în republică.

12.	Armenia	1.247	1.032
13.	Turkmenistan	602	392
14.	Estonia	1.477	1.188

Studiind atent raportul dintre literatura apărută în limbile naționale și numărul total de ediții, observăm că Moldova ocupă la acest capitol unul dintre ultimele locuri printre republicile URSS. Literatura în limba română publicată în 1956 alcătuiește 40% din volumul general al edițiilor. Moldova este întrecută doar de Republica Belarus, unde literatura publicată în limba bielorusă reprezintă 25%. O situație similară cu cea din Moldova era în republicile Kazahă, Tadjikă, Turkmenă, pe când în Armenia literatura apărută în limba armeană reprezintă 1.032 de ediții din numărul total de 1.247, în Estonia – 1.188 din 1.477, în Lituania – 1.768 din 2.206 ediții etc.

Informațiile prezentate ne confirmă încă odată care era orientarea politicii editoriale a autorităților centrale, în special a celor locale din RSS Moldovenească – subaprecierea culturii poporului băștinaș și glorificarea „celei mai înaintate culturi din lume – cultura rusă”.

O situație deplorabilă atestăm și în domeniul *editării operelor muzicale*. Lipsa unei edituri de specialitate în RSSM crea dificultăți enorme în cunoașterea și valorificarea patrimoniului muzical atât de către interpreții profesioniști, cât și de cei amatori. Conducerea Uniunii Compozitorilor Sovietici din Moldova, de nenumărate ori, se adresează către structurile politice și instituțiile de stat din URSS și RSSM: CC al PC(b)M, Consiliul de Miniștri al RSSM²⁷⁴, Ministerul Culturii²⁷⁵, Direcția pentru problemele artei etc. – cu solicitarea de a deschide la Chișinău o editură muzicală sau de a crea un sector muzical în cadrul Editurii de Stat a RSSM. Această structură ar fi avut ca îndatoriri editarea sistematică a celor mai reușite lucrări ale compozitorilor moldoveni, a cântecelor și dansurilor populare, precum și a literaturii de specialitate, adresată profesioniștilor și colectivelor de amatori.

În memoriul din 4 februarie 1956 adresat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri al RSSM, A.N. Crăciun, în sprijinul constituirii unei structurii editoriale de specialitate, se menționează: „Propaganda muzicii moldovenești se găsește într-o situație nesatisfăcătoare. În toată perioada existenței UCS din RSSM nu a fost editată nicio lucrare muzicală de amploare, chiar și a compozitorilor decernați cu Pre-

²⁷⁴ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 245. Fil. 3.

²⁷⁵ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 246. Fil. 3-4, 8.

miul Stalin”²⁷⁶. Iar în nota din 27 martie 1956 adresată șefului Secției pentru știință și cultură a CC al PCM, K.S. Ilișenco, și ministrului Culturii al RSSM, A.M. Lazarev, președintele UCSM, L. Gurov, afirmă că sunt pregătite pentru a fi editate mai multe lucrări și studii, prezentând chiar un plan. În el figurau lucrări semnate de G. Musicescu, C. Porumbescu, Șt. Neaga, E. Coca et al., incluse în compartimentul *Moștenirea muzicală națională*; creații instrumentale, vocale ale compozitorilor Moldovei Sovietice; creația populară; lucrări vocale, instrumentale pentru orchestrele și ansamblurile de amatori. Bineînțeles, nu putea lipsi compartimentul *Clasica rusă și europeană, muzica compozitorilor sovietici*. Un domeniu aparte urmărit de UCSM era editarea monografiilor, manualelor, literaturii publicitare, culegerilor de articole, dedicate diverselor aspecte ale culturii muzicale²⁷⁷. Însă toate adresările nu au dat niciun rezultat.

Documentele de arhivă păstrează unele informații cu privire la editarea unor creații muzicale la Editura „Советский композитор”²⁷⁸. Însă acestea aveau un caracter sporadic și includeau doar fragmente din creațiile compozitorilor din Moldova.

Majoritatea creațiilor compozitorilor moldoveni nu era accesibilă publicului. Cele câteva lucrări selectate și editate la Moscova nu puteau satisface cerințele specialiștilor. Într-o scrisoare de răspuns la o adresare a conducerii Uniunii Compozitorilor din URSS, compozitorul V. Zagorschi recunoaște faptul că „toate încercările noastre de o organiza în Moldova un sector muzical al editurii au suferit eșec, în pofida numeroaselor promisiuni”²⁷⁹. În Planul de activitate al Editurii pentru anul 1957 nu se regăsește nicio lucrare muzicală discutată și aprobată în cadrul UCM, la Ministerul Culturii și la editură. Este inclusă doar culegerea de folclor sub redacția lui L. Berov și câteva lucrări muzicologice, unele dintre care nu aveau nimic comun cu secția muzicologică.

Același lucru îl atestăm și în celelalte domenii ale artelor: arhitectură, pictură, grafică, artă decorativă aplicată, teatru etc. În primul deceniu postbelic, la Chișinău nu au fost editate lucrări de artă. Asigurarea materială mizeră și echipamentul tehnic necorespunzător al Editurii de Stat a Moldovei creau dificultăți enorme în acest sens. Foarte puține opere de artă ale pictorilor, graficienilor, sculptorilor

²⁷⁶ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 245. Fil. 3.

²⁷⁷ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 246. Fil. 3-4.

²⁷⁸ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 250. Fil. 1, 4.

²⁷⁹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 232. Fil. 89.

din Moldova vedeau lumina tiparului la Moscova, dar și acestea doar în culegeri.

Așadar, studiind documentele de arhivă și cele publicate, memoriile, literatura de specialitate, putem conchide:

Fondatorul concepției ideologice a statului sovietic față de cultură este V. Lenin. În mai multe dintre lucrările sale Lenin examinează problemele raportului dintre artă și realitate, artă și popor, caracterul de clasă și cel de partid al literaturii și artei, arta și concepția despre lume a creatorului ei etc.

Principiile fundamentale în bază cărora a fost elaborată și promovată politica statului sovietic în domeniul culturii au fost: principiul *partinității*, principiul *de clasă al literaturii și artei*, principiul *caracterului popular al culturii*, principiul *realismului socialist*.

Cercetând politica promovată în RSS Moldovenească la capitolul *pregătirea cadrelor*, trebuie să constatăm că autoritățile au promovat, în primul rând, cadrele sosite din afara republicii, inclusiv cele din RASSM. Cu toate că la nivel de declarații se susținea grija față de reprezentarea băștinașilor, realitatea arăta contrariul.

O componentă importantă a procesului politic de coordonare a culturii în RSSM a fost *politica editorială*. De orientarea acestei politici au depins, în mare măsură, literatura, critica literară, gradul de însușire a limbii literare, atitudinea față de moștenirea culturală etc. Ea urmărea scopul proslăvirii limbii și literaturii ruse, ideilor comuniste de formare a „societății noi”, de educare a „omului sovietic”, de formare a „poporului sovietic”. Totodată, această politică nu permitea studierea și asimilarea întregii creații a clasicilor naționali, împiedica valorificarea istoriei, tradițiilor și, deci, avea ca urmare deznaționalizarea popoarelor. Fiind parte componentă a politicii culturale a statului totalitar, activitatea editorială desfășurată în RSSM în anii 1944-1956 poartă amprenta vremii și a fost orientată spre realizarea scopurilor acestei politici.

CAPITOLUL II. UNIUNILE DE CREAȚIE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ SUB DICTATUL COMUNIST

Potrivit enciclopediei *Literatura și arta Moldovei*, „Uniunile de creație sunt organizații obștești, benevole, reunind în rândurile lor reprezentanți ai intelectualității de creație, care participă la opera de făurire și dezvoltare a culturii socialiste”²⁸⁰. Aceeași sursă menționează în continuare că „Societățile teatrale, uniunile scriitorilor, artiștilor plastici, compozitorilor, cineaștilor, arhitecților, jurnaliștilor joacă un rol deosebit în viața culturală a țării, organizând și orientând munca de creație a făuritorilor de bunuri spirituale în toate sferile culturii sovietice”²⁸¹.

În studiul *Культура и искусство в системе политического контроля*, cercetătoarea N. Volodina, afirmă: „Constituirea organizațiilor lucrătorilor din domeniul culturii și artelor a asigurat puterii, în primul rând, controlul politic asupra acestui domeniu și, în al doilea rând, utilizarea oamenilor de cultură în campaniile politice”²⁸².

Iată cum caracterizează menirea acestora istoricul Valeriu Pasat: „Pentru a asigura loialitatea intelectualității și a-i canaliza activitatea în albia corectă, erau utilizate metodele de control și de organizare a muncii tradiționale, testate încă în anii de până la război”²⁸³. Același autor afirmă că „înființarea uniunilor de creație era o formă originală de reglementare de către stat a proceselor de creație, de asigurare materială a intelectualității și de autocontrol al comunității reprezentanților profesiunilor de creație”²⁸⁴.

În prezentul capitol vom examina procesele de constituire și funcționare a asociațiilor de creație din câteva genuri ale artei, care în perioada studiată și-au desfășurat activitatea. Un loc aparte este dedicat analizei documentelor statutare, stenogramelor congreselor de

²⁸⁰ *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*. Vol. II. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1986, p. 353.

²⁸¹ *Ibidem*.

²⁸² Н. Володина, *Культура и искусство в системе политического контроля*. М., 2007, p. 11.

²⁸³ Valeriu Pasat. *RSS Moldovenească în perioada stalinistă (1940-1953)*. Chișinău: Cartier, 2011, p. 435.

²⁸⁴ *Ibidem*.

constituire și celor ordinare, ale plenarelor, consfăturilor, conferințelor. Merită comentate rapoartele pentru activitatea de bază, schemele de încadrări, registrele de evidență a activităților, corespondența cu Ministerul Culturii și alte instituții de partid și de stat, organizații obștești, invitații, programe, afișe etc.

2.1. Uniunea Scriitorilor din RSSM

Dintre toate asociațiile de creație ce au activat în perioada cercetată de noi, rolul principal i-a revenit *Uniunii Scriitorilor*.

În calitate de asociație a scriitorilor din RSSM, Uniunea se constituie în anul 1940. Dar predecesoarele ei au fost două organizații ce au funcționat în RASSM. Prima – Asociația Scriitorilor „Răsăritul” – s-a format la inițiativa scriitorilor M. Andreescu, Boluh, Grecul, P.Chior, K. Coșărău, D. Milev. Ea și-a desfășurat activitatea în anii 1928-1932, fiind desființată prin Hotărârea CC al PC(b)U din 23 aprilie 1932 *Despre restructurarea organizațiilor literare și artistice*. În 1934, după modelul aplicat în toate republicile unionale și autonome, este creată Uniunea Scriitorilor din RASSM, parte componentă a Uniunii Scriitorilor din Ucraina, care va activa până în anul 1940.

În anul 1940 a fost instituit Comitetul organizatoric al Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova. Secretar responsabil al acestuia a fost numit I. Canna.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial o parte dintre scriitorii moldoveni au fost înrolați în rândurile armatei sovietice, iar unii dintre ei au continuat activitatea literară. Printre cei din urmă se numără Em. Bucov, I. Canna, D. Vetrov, B. Istru, L. Deleanu, G. Meniuc ș.a. Potrivit afirmațiilor acestora și a studiilor editate în perioada sovietică, în acei ani au fost scrise circa 20 de opere artistice, au fost elaborate 2 culegeri literare, au fost publicate articole în presa unională și republicană, au fost făcute prezentări la posturile de radio.

În conformitate cu documentele păstrate în Fondul 2955 al Uniunii Scriitorilor din Moldova, la sfârșitul anului 1944, comitetul organizatoric al Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova își reîncepe activitatea²⁸⁵. În ședința Biroului CC al PC(b)M, desfășurată la 7-8 decembrie 1944, I. Canna, secretarul responsabil al USSM (Uniunea Scriitorilor Sovietici din Moldova), prezintă un raport²⁸⁶. Examinând starea de lu-

²⁸⁵ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1 D. 1. Fil. 1.

²⁸⁶ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 1.

cruri în acea perioadă, raportorul a constatat că, în pofida dificultăților cauzate de război, scriitorii Em. Bucov, I. Canna, D. Vetrov, B. Istru, G. Meniuc ș.a. „și-au adus contribuția personală la apărarea țării”²⁸⁷. Însă CC al PC(b)M a dat apreciere activității Uniunii Scriitorilor, ca fiind nesatisfăcătoare. Au fost menționate numeroase neajunsuri, dintre care remarcăm: lipsa operelor dramatice, atenția insuficientă acordată perfecționării cadrelor, lipsa criticii literare, neajunsuri în activitatea cu tinerii scriitori, numărul mic al deplasărilor, lecțiilor, întâlnirilor cu locuitorii de la orașe și sate, absența operelor pentru copii și elevi. S-a menționat că în activitatea Uniunii Scriitorilor lipsea cu desăvârșire cercetarea patrimoniului literar al clasicilor moldoveni în vederea editării operelor alese ale acestora²⁸⁸. Prin această hotărâre s-a solicitat alocarea sumei de 50.000 de ruble pentru studierea patrimoniului literar și pregătirea pentru editare a operelor lui Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Grigore Ureche²⁸⁹.

Cu toate că în actele sovietice uniunile de creație erau considerate asociații obștești, din orice decizie a CC al PC(b)M sau a structurilor de stat cu referire la primele nu lipsea o indicație dată Secției de agitație și propagandă a CC al PC(b) de „a stabili și a desfășura un control sistematic asupra activității uniuniilor, oferindu-le sprijinul practic necesar”²⁹⁰.

La 26 iunie 1945 a fost fondată Uniunea Scriitorilor Sovietici din RSS Moldovenească (USSM) și sunt confirmate statele în număr de 5 colaboratori²⁹¹.

Din anul întemeierii Uniunea Scriitorilor din RSSM va funcționa ca o organizație subordonată direct Uniunii Scriitorilor din URSS, având o structura similară cu toate celelalte uniuni de creație sovietice. Organul suprem de conducere îl reprezenta Congresul, care era împuțernicit să aleagă secretariatul, ce îndeplinea funcțiile decizionale și executive, concomitent. În perioada dintre congrese se convocau Plenarele. În fruntea Uniunii se afla președintele acesteia. În perioadele prezentate mai sus și cea examinată de către noi funcția respectivă a fost îndeplinită de P. Chior, M. Andreescu, D. Milev, L. Barschi, I. Canna, Em. Bucov și A. Lupan.

²⁸⁷ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 1.

²⁸⁸ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 1

²⁸⁹ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 2.

²⁹⁰ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 3.

²⁹¹ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 5. Fil. 4.

Printr-o decizie a Consiliului Comisarilor Poporului din RSSM, la 1 ianuarie 1946, pe lângă USSM a fost creat Fondul Literar, în atribuțiile căruia a fost inclusă activitatea administrativă și gospodărească pentru sprijinirea scriitorilor²⁹². Fondul avea un model similar cu cel al Fondului Literar al USS din URSS și din celelalte republici sovietice.

Către 10 iulie 1951, din Comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor din RSSM făceau parte: Andrei Lupan, Petrea Cruceniuc, Emilian Bucov, Ion Canna, Bogdan Istru, Vladimir Galiț, Alexandr Lukianov, Fiodor Ponomari și George Meniuc²⁹³. Președinte al USS din RSSM era Andrei Lupan, iar secretar – Petrea Cruceniuc²⁹⁴.

Examinând componența numerică a Uniunii, remarcăm o sporire constantă a numărului membrilor ei. Dacă în anul 1945 din ea făceau parte 23 de membri și membri supleanți, atunci deja în anul 1953 Uniunea Scriitorilor din RSSM număra 37 membri și membri-supleanți.

Congresul I al Scriitorilor din Moldova a fost convocat abia la 24-26 august 1954²⁹⁵. El a reprezentat un eveniment aparte în istoria literaturii din RSS Moldovenească, grație problemelor puse în discuție, precum și deschiderii pentru examinarea atitudinii față de moștenirea literară și față de clasicii literaturii naționale.

Lucrările Congresului, ca și toate celelalte ședințe ale intelectualității artistice, au fost desfășurate în limba rusă. Iar discursurile, mesajele, adresările ce erau pronunțate în limba română nici nu erau stenografiate. Nu dispunem de documente care ar confirma intenția premeditată a autorităților de a interzice înregistrarea acestora în stenograme, dar faptul rămâne fapt. Din aceste considerente, astăzi nu putem ști cu ce mesaj a venit către Congres ministrul Culturii A. Lazarev sau ce au vorbit alți delegați și oaspeți²⁹⁶.

La Congres au participat 37 de delegați cu drept de vot – membrii titulari ai Uniunii și 9 scriitori cu drept de vot consultativ, aceștia fiind membri-supleanți. În total, la Congres au participat circa 400 de persoane: profesori de limbă și literatură moldovenească, tineri poeți

²⁹² AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 1. Fil. 4.

²⁹³ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 113. Fil. 11.

²⁹⁴ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 113. Fil. 12.

²⁹⁵ Stenograma Congresului I al Scriitorilor din Moldova, 24-27 august 1954. AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148.

²⁹⁶ Stenograma Congresului I al Scriitorilor din Moldova, 24-27 august 1954. AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148.

și scriitori, cadre didactice de la instituțiile de învățământ superior, studenți, ziariști, angajați ai așezămintelor de artă, muncitori ș.a.²⁹⁷.

În calitate de invitați menționăm prezența reprezentantului Uniunii Scriitorilor din URSS, a reprezentanților uniunilor de creație de profil din republicile unionale: Federația Rusă, Belorusia, Ucraina, Letonia, Estonia, Lituania, Armenia, Uzbekistan.

Lucrările Congresului s-au desfășurat cu participarea directă și sub supravegherea reprezentanților organelor de partid și de stat: Z. Serdiuc – primul secretar al CC al PCM, D. Tcaci și Puzanov – secretari ai CC al PCM, Truşenco – trimisul special al PCUS, A. Lazarev – ministrul Culturii al RSSM, F. Mediocrițkaia – secretarul Comitetului orășenesc Chișinău al PCM, Cornovan – secretar al CC al ULCT din Moldova, C. Iliășenco – șeful sectorului literatură și artă al CC al PCM.

Ordinea de zi a Congresului a cuprins examinarea a trei rapoarte: *Starea literaturii sovietice moldovenești și sarcinile evoluției sale; Despre traducerea în limba moldovenească a literaturii artistice; Despre munca cu tinerii scriitori.*

Ținând cont de faptul că era pentru prima dată de la constituirea asociației când se desfășura un Congres, raportul privind activitatea Uniunii a cuprins întreaga perioadă: de la înființare până în anul 1954. Aceasta, precum și obiectivele pentru perioada ulterioară au fost expuse de președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, Andrei Lupan. Discursul său a cuprins o examinare a realizărilor obținute de către scriitorii din RSSM după anul 1940 în toate genurile literare. S-a pus accentul pe analiza lucrărilor în proză, versuri, dramatice, a literaturii pentru copii etc. A fost examinată activitatea unor scriitori și poeți, menționându-se corespunderea creației lor directivelor comuniste și obiectivelor trasate de instanțele de partid și cele sovietice. Totodată, raportorul a supus criticii activitatea unor scriitori, în parte, a analizat unele opere literare prin prisma ideologiei comuniste, a caracterizat activitatea Uniunii Scriitorilor și a structurilor sale.

Câteva momente din acest Raport se cer a fi examinate separat, pentru importanța lor și atitudinea oratorului. Menționăm, în special, poziția lui Andrei Lupan în problema studierii și valorificării moștenirii literare: „Uniunea Scriitorilor, în colaborare cu Institutul de Istorie a Limbii și Literaturii a filialei Academiei de Științe a URSS, a început editarea operelor lui Al. Donici, C. Negruzzi, I. Creangă, C. Stamati, M. Eminescu. Sunt pregătite pentru a vedea lumina tiparului lucră-

²⁹⁷ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148. Fil. 1-3.

rile lui V. Alecsandri, Al. Russo, A. Mateevici, N. Milescu-Spătaru, D. Cantemir, I. Neculce ș.a.”²⁹⁸. A fost apreciată munca depusă de V. Coroban, R. Portnoi, I. Grecul, A. Borș, B. Istru, G. Meniuc, A. Bogaci și alți scriitori. A. Lupan califică succesul obținut în editarea antologiei literaturii moldovenești în două volume ca „o nouă lovitură dată naționaliștilor burghezi și a nihilistilor ce nu recunosc existența literaturii moldovenești și a limbii literare”²⁹⁹.

Apreciem fermitatea cu care A. Lupan a vorbit cu privire la raporturile directe dintre literatura moldovenească și cea românească: „Literatura noastră clasică se află în legături istorice profunde cu literatura română. Ea reprezintă moștenirea comună a ambelor popoare”³⁰⁰.

Curajoasă este poziția lui Andrei Lupan expusă la Congres în altă problemă stringentă: limba moldovenească. Prezentăm câteva idei din raportul său: „În ultimul timp tot mai insistent se pune dilema – sau limba clasicilor, sau limba populară. În opinia noastră, se face o confuzie totală. Oare limba lui Pușkin, Tolstoi, Gorki, Maiakovski nu este cea mai frumoasă și cea mai înaltă expresie a limbii literare ruse? Avem noi oare astăzi forme mai frumoase și mai perfecte ale limbii noastre populare decât limba din «Luceafărul», «Pe lângă plopii fără soț», «Revedere», «Călin», «Scrisorile lui Eminescu», din «Amintirile» și «Poveștile» lui I. Creangă, din «Alexandru Lăpușneanu» de C. Negruzzi? Oare acești scriitori neagă folclorul?”³⁰¹. Poetul și-a exprimat ferma convingere că e necesară o muncă enormă pentru interpretarea științifică a problemelor privind moștenirea clasică.

În cadrul dezbaterilor au luat cuvântul mai mulți scriitori: Iacob Cutcovetchi, G. Meniuc, L. Corneanu, L. Barschi, R. Portnoi, S. Șleahu, N. Muratov, C. Condrea, I. Druță ș.a.

Tânărul prozator Ion Druță a pus accentele pe câteva probleme ale culturii naționale. Prima ține de cunoașterea și valorificarea patrimoniului cultural național. „Mai mult de cinci secole popoarele noastre își au scrisul propriu. În acest răstimp s-au constituit biblioteci naționale... Ca ochii din cap, poporul a păstrat aceste creații. Și iată că în anul 1945 o oarecare persoană analfabetă a distrus toată biblioteca noastră”³⁰², atenționează scriitorul. „Cu două cărți tânăra generație a

²⁹⁸ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148. Fil. 74-75.

²⁹⁹ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148. Fil. 75.

³⁰⁰ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148. Fil. 76.

³⁰¹ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 148. Fil. 78.

³⁰² AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 149. Fil. 185-186.

venit la școală, din acestea studiază viața, însușește cultura milenară a omenirii. Ca urmare, ea are o închipuire foarte vagă despre moștenirea noastră culturală și nu asimilează cultura națiunii noastre, bogăția limbii noastre...”³⁰³. Așadar, prozatorul vedea rădăcinile tuturor problemelor ce existau în societatea moldovenească la acel moment: neglijarea totală a limbii române și interzicerea studierii tradițiilor artistice, care sunt comune cu cele din tot spațiul românesc.

O altă problemă asupra căreia se pronunță Ion Druță este atitudinea intelectualului din Moldova: „La noi în literatura moldovenească există o serie de probleme pe care nu le putem soluționa până la capăt. Avem frică de a gândi independent și întotdeauna presupunem o a treia persoană... Eu consider că nu există o a treia persoană care ne-ar soluționa problemele noastre. Această a treia persoană suntem noi cu Dvs., scriitorii...”³⁰⁴.

O altă chestiune pe care o ridică în discursul său Ion Druță și care ne-a atras atenția este problema atitudinii unor scriitori față de meserie – de a scrie doar de pe poziții pragmatice. „În opinia mea, în literatura noastră a apărut un interes și un calcul pragmatic, de care este preocupată o bună parte a scriitorilor – a crea opere ale timpurilor noastre”.

Fiind o întrunire a tuturor scriitorilor din RSSM, și nu doar a membrilor Uniunii Scriitorilor, Congresul a examinat problemele generale ale literaturii din acea perioadă. El s-a desfășurat după regulamentul unei asociații de creație: ședințele au fost conduse de președintele Uniunii, a fost prezentat raportul Comisiei de revizie a Uniunii, s-au desfășurat alegerile noilor organe: Consiliul, Comisia de revizie, a delegaților la Congresul II al Scriitorilor din URSS etc.

Astfel, Uniunea Scriitorilor din RSSM va fi pe tot parcursul perioadei examinate pilonul central al luptei pentru libertatea de creație, pentru demnitatea națională, pentru cunoașterea și valorificarea patrimoniului cultural național. Grație numeroaselor acțiuni de revoltă și nesupunere autorităților, scriitorii din RSS Moldovenească vor reuși să păstreze aprinsă speranța în adevăratele valori spirituale ale neamului românesc.

³⁰³ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 149. Fil. 186.

³⁰⁴ AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 149. Fil. 186..

2.2. Uniunea Compozitorilor din RSSM

Evoluția muzicii naționale din RSSM a fost marcată și de activitatea asociației de creație de profil – Uniunea Compozitorilor. Această asociație a fost constituită în octombrie 1940³⁰⁵. Până atunci, în RASSM nu a existat o secțiune separată a Uniunii Compozitorilor din URSS. La Tiraspol au activat câțiva compozitori: D. Gherșfeld³⁰⁶, Gr. Gherșfeld³⁰⁷, V. Poleacov³⁰⁸, Al. Kamenetki, care au scris în special opere muzicale mici și au cules și au prelucrat folclor muzical³⁰⁹. În anii 1938-1939, ei au aderat la Uniunea Compozitorilor Sovietici din Ucraina.

Compozitorii din Basarabia – Șt. Neaga³¹⁰, E. Coca³¹¹, P. Șerban, G. Borș, S. Zlatov³¹² și alții – se vor reuni cu compozitorii din RASSM și vor forma, în anul 1940, Uniunea Compozitorilor Sovietici din Moldova (UCSM).

³⁰⁵ *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*. Vol. II. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1986, p. 355.

³⁰⁶ David Gherșfeld – compozitor. Președinte al Uniunii Compozitorilor din RSSM în perioada 1940-1946. Maestru Emerit în Arte din RSSM. Studii muzicale la Conservatorul de Stat din Odesa. Profilul de creație îl reprezintă muzica vocală. Autor a mai multor creații pentru cor și soliști-vocaliști, al unui concert pentru vioară, coautor al *Cantatei colective consacrate aniversării a 25-a de la constituirea RSSM*, autor de cântece.

³⁰⁷ Grigori Gherșfeld – compozitor și pedagog. Studii la Conservatorul din Kiev. Este autor de creații pentru orchestra simfonică și instrumente aerofone. Autor de materiale didactico-metodice pentru școlile muzicale.

³⁰⁸ Valeriu Poleacov – compozitor, autor a mai multe creații simfonice, printre care concerte pentru pian și vioară. Se manifestă ca un compozitor de succes în domeniul formelor muzicale mici, creând romanțe.

³⁰⁹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 127. Fil. 1.

³¹⁰ Ștefan Neaga – compozitor. Președinte al Uniunii Compozitorilor din RSS Moldovenească în perioada 1946-1951. Maestru Emerit în Arte din RSSM. Studii la Academia de Muzică din București. Este autorul muzicii pentru Imnul de Stat al RSSM și a unui număr impunător de creații instrumentale și simfonice: *Concertul pentru vioară și orchestră*, *Doina pentru goboși și orchestră*, *Poemul despre Nistru pentru orchestra simfonică*, *Cantata jubiliară*, consacrată aniversării a 25-a a fondării RSSM etc.

³¹¹ Eugen Coca – compozitor, vioarist. Maestru Emerit în Arte din RSSM. Domeniul muzical de bază – muzica instrumentală: două cvartete pentru coarde, *Fantezia pentru vioară și orchestră*, *Simfonia de primăvară*, două suite pentru orchestra simfonică etc. A scris peste 200 de cântece și prelucrări muzicale.

³¹² Semion Zlatov – compozitor. Autor a peste 80 de creații pentru cor, voce și pian. A compus o suită și o uvertură pentru orchestra simfonică, *Rapsodia* pentru Capela Corală „Doina” și mai multe compoziții pentru Orchestra Instrumentelor Aerofone.

La acel moment, din asociație făceau parte: D. Gherșfeld, Șt. Neaga, E. Coca, S. Zlatov, V. Zlatov, V. Poleacov, M. Bîrcă, V. Bulîceov, S. Șapiro³¹³, V. Iușkevici, A. Pavlov, A. Iacovlev, S. Gava, Fiodorov, Harcel ș.a.³¹⁴.

La Plenara I a UCS din RSSM a fost aleasă conducerea Uniunii: D. Gherșfeld – președinte, Șt. Neaga, V. Poleacov, M. Bîrcă, V. Bulîceov – membri.

Potrivit Statutului Uniunii³¹⁵, obiectivele principale ale acesteia erau:

- Reunirea compozitorilor și muzicologilor sovietici în scopul creării operelor muzicale de înaltă calitate ideologică și artistică, ce ar reflecta viața și idealurile poporului sovietic.
- Constituirea principiilor realismului socialist, dezvoltarea crea-toare a celor mai bune tradiții ale muzicii universale și, în primul rând, a muzicii clasice ruse și a muzicii populare moldovenești.
- Dezvoltarea muzicologiei sovietice, având la bază teoria marxist-leninistă în tratarea celor mai importante probleme ale esteticii muzicale, a actualelor subiecte de istorie și teorie muzicală, a criticii multiaspectuale și principale.
- Dezvoltarea culturii muzicale naționale moldovenești, concomitent cu participarea în dezvoltarea culturii muzicale a popoarelor URSS, având la bază principiile politicii naționale leninist-staliniste.
- Afirmarea muzicii sovietice în calitate de forță progresivă conducătoare a culturii muzicale universale, lupta necruțătoare împotriva misticismului, pesimismului, formalismului, naturalismului și altor manifestări ale descompunerii culturii muzicale burgheze, împotriva pătrunderii în cultura muzicală sovietică a influențelor ideologiei burgheze.
- Educația ideologico-politică a compozitorilor și muzicologilor sovietici, contribuție la sporirea măiestriei artistice profesionale, la desfășurarea pe toate căile a criticii și autocriticii, ca principala metodă de lucru a Uniunii³¹⁶.

³¹³ Semion Șapiro – compozitor. Studii muzicale la Academia de Muzică din București. Domeniul muzical de bază – muzica vocală. Autor de cântece pe versurile poezilor moldoveni. Autorul *Rapsodiei moldovenești* pentru pian.

³¹⁴ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 127. Fil. 1.

³¹⁵ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 116. Fil. 1.13-20.

³¹⁶ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 127. Fil. 14-15.

Obiectivele enumerate mai sus sunt o dovadă concludentă a caracterului ideologic al asociației. La fel ca și celelalte uniuni de creație, a fost gândită ca o componentă a sistemului politic comunist.

Cu toate acestea, o asociație artistică nu putea să se limiteze la misiunea sa politică. Ea reprezenta și o organizație menită să sprijine acțiunile membrilor săi pentru constituire unui mediu favorabil de creație. Statutul determina și următoarele scopuri:

- Organizarea influenței obștești și de creație asupra instituțiilor și organizațiilor din domeniul muzicii (Filarmonică, Comitetul de Radiodifuziune, editura muzicală, instituțiile de învățământ muzical, cluburi și palate de cultură, presa muzicală de specialitate, ziarele republicane și raionale), sprijinirea acțiunilor în formarea preferințelor muzicale la masele largi populare.
- Oferirea sprijinului membrilor Uniunii la îmbunătățirea condițiilor culturale și materiale de trai și muncă, ocrotirea drepturilor de autor³¹⁷.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, UCSM *de facto* și-a încetat activitatea, însă o parte din compozitori au continuat procesul de creație: Șt. Neaga, D. Gherșfeld, Gr. Gherșfeld, P. Șerban, S. Zlatov, Ș. Aranov³¹⁸, fiind evacuați în URSS, în spatele frontului. Alți compozitori: E. Coca, M. Bârcă, V. Buliceov, Harcel – au rămas. Iar cei mai tineri – V. Poleacov, A. Kamenetki, S. Șapiro – au fost înrolați în armata sovietică³¹⁹.

Începând cu anul 1944, UCSM își reîncepe activitatea, însă componența ei suferă schimbări. Emigrează în străinătate compozitorii Buliciov, Bîrcă, Iușkevici, Pavlov, Iacovlev. Din mai multe orașe ale URSS sosesc la Chișinău compozitorii și muzicologii N. Zavalișina, L. Gurov³²⁰, A. Sofronov³²¹, N. Ponomarenco³²².

³¹⁷ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 127. Fil. 14-15.

³¹⁸ Șico Aranov – compozitor. Domeniul muzical de bază – muzica pentru ansamblurile orchestrale. Autor al *Suitei moldovenești*, al *Fanteziei* pe teme ruse a prelucrărilor dansurilor populare moldovenești.

³¹⁹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 127. Fil. 2.

³²⁰ Leonid Gurov – compozitor, Președinte al Uniunii Compozitorilor din RSSM în 1951-1956. Autor de cântece și romanețe pe versurile poezilor moldoveni și ucraineni. A compus *Sonată pentru pian*, *Simfonia moldovenească*, simfonia consacrată lui V. Ceapaev, *Suită pentru pian*. Coautor al *Cantatei jubiliare* etc.

³²¹ Alexandr Sofronov – muzicolog. A publicat în presa republicană articole despre creația lui M. Glinca, Al. Dargomyjski, N. Rimski-Korsakov. Este autorul studiului *25 de ani ai culturii sovietice moldovenești*.

³²² Nicolai Ponomarenco – compozitor și pedagog. Maestru Emerit în Arte din RSSM. Abilitățile muzicale vocale, la pian și compoziție le formează la Capela din

Examinând componența numerică a UCSM, constatăm că, dacă la momentul constituirii RSSM, Uniunea număra 13 membri³²³, între 1941 și 1945 acest număr scade la 8, pentru ca spre sfârșitul anului 1945 să crească din nou până la 14 persoane.

În anii postbelici, la UCSM aderă muzicieni formați în RSSM: V. Baronciuc, N. Leib³²⁴, O. Tarasenco, P. Șerban, G. Ceaicovschi³²⁵, B. Miliutin³²⁶, precum și absolvenți ai Conservatorului de Stat din Chișinău: S. Lobel³²⁷ (1947), V. Zagorschi³²⁸ și L. Berov (1951), A. Mulear³²⁹ și D. Fedov (1952)³³⁰.

În perioada examinată Uniunea Compozitorilor era o organizație foarte pestriță, întrunind compozitori de cele mai diverse orientări, începând cu clasicismul și sfârșind cu modernismul contemporan. În componența Uniunii intrau persoane ce se deosebeau substanțial atât după abilități, cât și după nivelul măiestriei artistice. Mai mult de jumătate dintre membrii Uniunii Compozitorilor nu aveau o pregătire profesională corespunzătoare.

Pentru a cunoaște situația din anii 1948-1953 la capitolul componență națională a Uniunii Compozitorilor din RSSM, să cercetăm următorul tabel:

St. Petersburg. Domeniul muzical de bază – muzica corală. Autori de cântece, al *Suitei moldovenești pentru orchestra simfonică*, al unor creații pentru pian etc.

³²³ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 153. Fil. 2.

³²⁴ Nahman Leib – compozitor și pedagog. Studii muzicale la Conservatorul din Iași, precum și la Conservatorul din Saratov. Este autor al unor preludii pentru pian, al unui *Scherço pentru vioară și pian*, al unui *Cvartet pentru coarde*, precum și a mai multor creații vocale.

³²⁵ Gleb Ceaicovschi – muzicolog și pedagog. Studii muzicale la Conservatorul Municipal și la Conservatorul de Stat din Chișinău. Va ieși din Uniune în anul 1949 din motivul plecării din Chișinău.

³²⁶ Boris Miliutin, va ieși din Uniune în 1949 din propria voință.

³²⁷ Solomon Lobel – absolvent al Conservatorului din Chișinău în clasa de compoziție a lui L. Gurov. Este autor a mai multor creații simfonice: *Simfonia I Sărbătorească* și *Simfonia a 2-a*, dedicată memoriei lui Gr. Cotovschi, *Concert pentru vioară și orchestră*, creații pentru pian și cor, precum și autor de cântece și romanețe.

³²⁸ Vasili Zagorschi – absolvent al Conservatorului din Chișinău în clasa lui L. Gurov, în anul 1952. A compus *Scherço pentru orchestra simfonică*, *Sonată pentru pian*, o simfonie, cantata *Sub drapelul victoriei* pentru soliști, cor și orchestra simfonică etc.

³²⁹ Alexandr Mulear – absolvent al Conservatorului de Stat din Chișinău în 1955. A scris: *Cvartetul pentru coarde*, *Poem despre pace pentru cor a capella*, *Poemul simfonic Haiducii*, *Scherço pentru vioară*. Este unul din autorii muzicii la drama *Feciorii codrilor*.

³³⁰ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 153. Fil. 2.

**Informație privind componența națională a Uniunii
Compozitorilor Sovietici din RSSM începând cu anul 1948³³¹**

Anii	Moldoveni	Ruși	Ucrain.	Evrei	Găgăuzi	Țigani	Total	Note
1948	4	2	3	8	-	1	18	
1949	4	2	3	8	-	1	18	
1950	4	2	3	8	-	1	18	
1951	3	4	3	8	-	1	19	A decedat Șt. Neaga
1952	3	4	2	9	1	1	20	A decedat N. Ponomarenco
1953	3	4	2	10	1	1	21	

Observăm că numărul compozitorilor moldoveni în acești ani – în loc să crească (cum se vehicula în numeroasele cuvântări ale liderilor comuniști și în documentele de partid) – scade. Iar cel al compozitorilor ruși și evrei crește.

Un document semnat de secretarul responsabil al Comitetului de conducere al UCS din RSSM, V. Poleacov, menționează că în Uniune lipsește instituția membrilor-supleanți. Compozitorii începători sunt luați la evidență și sunt în următoarea componență: șase moldoveni, șase ruși, patru evrei, un găgăuz. În total – 17 tineri compozitori³³².

Situația nu se modifică în următorii ani. Să examinăm componența Uniunii Compozitorilor din RSSM către 1 noiembrie 1955³³³ (Anexa 3). Constatăm că spre sfârșitul anului 1955, în Uniunea Compozitorilor din RSSM reprezentanții poporului băștinaș erau în minoritate absolută – doar 2 din 20. Și dacă compozitorii de origine evreiească vorbeau româna, atunci L. Gurov, V. Poleacov, Al. Sofronov, Al. Drapman și alți compozitori și muzicologi ruși și ucraineni nu posedau deloc româna.

Este evident că aceasta nu a contribuit la o dezvoltare armonioasă a culturii muzicale din republică.

Situația nu se va schimba substanțial nici în anul 1956³³⁴ (Anexa 4), cu toate că numărul membrilor UCS din RSSM crește cu doi compozitori moldoveni – N. Chiosa și Al. Stârcea.

³³¹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 158. Fil. 12.

³³² AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 158. Fil. 12.

³³³ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 210. Fil. 3-4.

³³⁴ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 242. Fil. 4.

Să examinăm în continuare influența pe care o avea Uniunea Compozitorilor asupra *procesului de creație*. În acești ani ea se confruntă cu multe piedici. După apariția vestitelor hotărâri ale CC al PCUS „Despre revistele *Zvezda* și *Leningrad*” și „Cu privire la opera lui V. Muradeli *O prietenie remarcabilă*”, au loc învinuiri de formalism și naționalism la adresa compozitorilor Șt. Neaga, E. Coca, S. Zlatov ș.a. Consfățuirea Compozitorilor din RSSM din 10 septembrie 1948 a stigmatizat „metodele josnice” ale unor compozitori – Coca, Zlatov, Borș, ce s-au inspirat din culegerile de cântece românești, calificându-le ca „cazuri de plagiat și de strecurare a cântecelor dăunătoare poporului sovietic moldovenesc”³³⁵. Orice încercare de a folosi bogatele tradiții muzicale românești era calificată ca apolitism și naționalism.

Mai târziu s-a recunoscut că în aceste hotărâri au fost comise unele critici nejustificate la adresa unor opere și autori. Dar, până atunci, intimidarea oricăror încercări de gândire și exprimare a sentimentelor proprii avea o influență dăunătoare asupra compozitorilor moldoveni.

Potrivit prevederilor statutare, uniunile compozitorilor din republicile unionale erau subordonate UCS din URSS. Activitatea acestora era examinată periodic. Nu face excepție nici UCS din RSSM.

Bunăoară, am examinat Raportul de activitate al Uniunii prezentat în cadrul ședinței Secretariatului Uniunii Compozitorilor Sovietici din URSS din 2-3 octombrie 1953. Informația cuprinsă în Raport a fost discutată în prealabil de conducerea Uniunii Compozitorilor din Moldova la 29-30 septembrie 1953. Raportorul, L. Gurov, președintele UCSM, a făcut o retrospectivă istorică a asociației, o prezentare generală a structurii ei. O atenție sporită a fost acordată caracterizării creației muzicale a membrilor Uniunii, după forme și genuri muzicale. Nu a fost trecută cu vederea activitatea organizatorică, muzicologică și critica muzicală. Potrivit îndatoririlor Uniunii, a fost prezentată instruirea politică a membrilor, raporturile cu alte asociații și așezăminte de profil. Era firesc să se ia în discuție și activitatea economico-financiară și gospodărească³³⁶.

Unul din subiectele ce s-a discutat amplu a fost pregătirea cadrelor naționale. Decizia finală a ședinței menționează: „Pregătirea cadrelor naționale se află într-o stare extrem de gravă. La momentul actual, la facultatea de compoziție a Conservatorului din Chișinău își fac studiile doar trei moldoveni”³³⁷. În acest context, decizia cuprinde o

³³⁵ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 20. Fil. 1-8.

³³⁶ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 150. Fil. 1-26.

³³⁷ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 29.

adresare către CC al PCM despre necesitatea soluționării problemei vizate³³⁸.

La 22 octombrie 1953, secretarul general al Uniunii Compozitorilor Sovietici din URSS, T. Hrennikov, a trimis o scrisoare secretarului CC al PCM, D.S. Gladki³³⁹. În ea se afirma: „Examinând Raportul de creație al UCS din RSSM, secretariatul UCS din URSS, a constatat că în ultimii ani se observă o îmbunătățire a activității compozitorilor moldoveni. Aceștia au creat un șir de lucrări ce denotă o sporire a măiestriei artistice: «Oratoriul» lui Șt. Neaga, «Cântecul renașterii», corurile lui S. Zlatov și E. Coca, Simfonia nr. 2 a lui S. Lobel, Concertul pentru vioară de V. Poleacov, Concertul pentru pian de D. Fedov, Cantata «Sub drapelul victoriei» de V. Zagorschi, prelucrări ale cântecelor populare de L. Gurov etc.”³⁴⁰.

Secretariatul aprecia organizarea sistematică de către conducerea UCSM a ședințelor de discuții ale noilor lucrări cu participarea activă a membrilor Uniunii și a societății muzicale, precum și desfășurarea consultațiilor pentru compozitorii începători³⁴¹. Totodată, organul decizional al UCS din URSS a evidențiat un șir de neajunsuri în activitatea UCSM. Cu toate că în componența asociației erau compozitori experimentați, în Moldova nu s-a scris nicio operă, niciun balet. Acest fapt putea fi tratat ca o lipsă a măiestriei artistice corespunzătoare a compozitorilor moldoveni³⁴².

În scopul îmbunătățirii muncii de creație și organizatorice a UCSM, s-a considerat de cuviință de a atrage atenția organelor de partid asupra stării dezastruoase la capitolul pregătirii cadrelor naționale, s-a scris despre necesitatea de a deschide un internat în cadrul școlii muzicale de 10 ani, de a crea condiții satisfăcătoare de muncă și de creație, de a îmbunătăți situația locativă etc.³⁴³.

Așadar, atât activitatea internă a Uniunii Compozitorilor din RSS Moldovenească, cât și acțiunile de propagare a valorilor muzicale de către membrii ei erau direcționate de obiectivele și principiile politicii culturale a statului sovietic.

³³⁸ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 29.

³³⁹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 145. Fil. 112-112a.

³⁴⁰ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 145. Fil. 112.

³⁴¹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 145. Fil. 112.

³⁴² AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 145. Fil. 112.

³⁴³ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 145. Fil. 112a.

2.3 Uniunea Artiștilor Plastici din RSSM

Autoritățile comuniste au utilizat în domeniul artelor plastice mecanismul aplicat în celelalte arte: *asociația de creație de profil*. Uniunea Artiștilor Plastici a fost o organizație obștească formată din pictori, sculptori, graficieni ș.a., ce avea ca scop susținerea activității acestora, dar și facilitarea executării directivelor și dispozițiilor organelor politice și de stat sovietice.

Biroul organizatoric al Uniunii Artiștilor Plastici din RASSM a fost creat în anul 1937, iar în 1940 a fost înființat Biroul organizatoric al Artiștilor Plastici Sovietici din RSSM, subordonat Uniunii Artiștilor Plastici din URSS. În august 1943 Consiliul Comisarilor Poporului din RSSM a aprobat componența acestuia: Alexei Vasiliev – secretar responsabil, Moisei Gamburg³⁴⁴ și Alexandr Tarabukin – membri³⁴⁵.

Experiența Biroului a fost continuată în 1945 prin crearea Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din RSSM (UAPSM). Statutul Uniunii, aprobat în anul 1948, determina obiectivele prioritare, structura organizatorică, drepturile și îndatoririle funcționale ale membrilor ei.

Capitolul I – *Scopul și sarcinile Uniunii* – definea misiunea acesteia: „Condițiile principale pentru evoluția și succesul activității artistice a Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici sunt: a) participarea activă la reconstrucția economiei și culturii republicii moldovenești distruse de ocupanții româno-germani; b) realizarea consecventă a sarcinilor ordinare ale Partidului și Statului Sovietic prin mijloacele artelor plastice, educația poporului moldovenesc în spiritul comunismului”³⁴⁶. Așadar, nu sarcinile de creație sunt cele ce au unit într-o asociație obștească plasticienii, ci obiectivele ideologice și politice. Abia după ele erau expuse și alte obiective ale Uniunii: contribuire la formarea cadrelor locale de plasticieni, formarea tinerelor talente, sprijinul și ajutorul reciproc în scopul perfecționării etc.³⁴⁷. Dar toate acestea urmau să fie îndeplinite de către membrii Uniunii în baza principiului dominant în arta sovietică – realismul socialist.

Era firesc ca dintre obiectivele unei uniuni de creație sovietice să

³⁴⁴ Moisei Gamburg – artist plastic. Autor al operelor: *Lichidarea analfabetismului*, *Noutăți de pe Pământul Mic*, *Iskra la Chișinău*, *Blestemul*, portrete de agricultori etc. Participant la toate expozițiile republicane și unionale de artă organizate în perioada cercetată. Deținător al Ordinului „Drapelul Roșu de Muncă”.

³⁴⁵ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 2. Fil. 1.

³⁴⁶ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 1.

³⁴⁷ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 2.

nu lipsească necesitatea sporirii nivelului politic al membrilor. Pentru aceasta se utilizau stagiile, seratele tematice, discuțiile, prelegerile pe teme politice etc.

Deci, scopul urmărit de la bun început de UAPSM a fost „crearea unor opere contemporane de o înaltă cultură artistică, ce ar reflecta munca eroică a Țării Sovietelor în perioada postbelică de dezvoltare a economiei, culturii și artei în condițiile tinerei Republici Sovietice Moldovenești”³⁴⁸. Documentele statutare, elaborate de către exponenți ai ideologiei comuniste, demonstrează că asociația era privită ca o pârghie în realizarea idealurilor PCUS.

În Capitolul II al Statutului – *Structura Uniunii Artiștilor Plastici* – găsim două articole care spulberă în totalitate caracterul obștesc, benevol și independent al asociației, vehiculat în Preambul și în Capitolul I. Astfel, articolul 5 dispune: „Supravegherea generală asupra activității Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din RSSM este înfăptuită de Direcția pentru problemele artei de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM”³⁴⁹. Nu putem vorbi de independență când orice acțiune este urmărită de către o instituție de stat. Acest paragraf prezintă adevărata „libertate” a organizației și a membrilor ei. Iar paragraful 6 din Capitolul II evidențiază încă un aspect – caracterul identic al tuturor asociațiilor de creație constituite în republicile sovietice: „Prezentul Statut va rămâne în vigoare până la aprobarea unui statut unic pentru toate asociațiile plasticienilor la Congresul Unional”³⁵⁰.

E și firesc ca drepturile și îndatoririle membrilor Uniunii să fie în concordanță directă cu obiectivele urmărite. Capitolul V al Statutului examinat prezintă doar trei drepturi: dreptul de vot decisiv pentru membri și consultativ pentru membrii-supleanți, dreptul de a alege și a fi ales în organele executive și de control ale Uniunii și dreptul de a face parte din cluburile asociației. Totodată, fiecare membru avea cu mult mai multe obligații. Din cele șase enumerate în Statut, patru erau obligațiuni de creație, iar două – pur politice. Bunăoară, prima îndatorire consta în „a-și perfecționa continuu nivelul politic și artistic și a fi un exemplu de disciplină și devotament față de patrie”³⁵¹, iar a doua era de „a lupta împotriva tuturor fenomenelor antisovietice și antiobștești”³⁵².

³⁴⁸ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 2.

³⁴⁹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 2.

³⁵⁰ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 2.

³⁵¹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 5.

³⁵² AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 5.

Un aspect important în examinarea activității Uniunii îl constituie componența ei. În informațiile elaborate de către conducerea UAPSM cu privire la diverse aspecte ale componenței nominale și statistice depistăm mai multe date. Astfel, la 1 februarie 1952, din UAPSM făceau parte³⁵³:

Membri ai UAP	Membri-supleanți	Total	Membri ai PC(b) US	Membri-supleanți ai PC(b) US	Total
28	13	41	6	2	8

Din acest tabel observăm că o rubrică indispensabilă a informațiilor despre componența Uniunii (aceiași lucru se referă la toate asociațiile de creație) era apartenența la PC(b) US. Nu este de mirare de ce: prin membrii de partid instituțiile centrale și republicane aveau posibilitatea să dirijeze și să coordoneze toate activitățile unei asociații obștești, deși acesta, fiind o asociație obștească, ar fi trebuit să se conducă singură, fără nicio implicare a statului.

Potrivit aceluiași document, membri și membrii supleanți ai PC(b) US erau următorii artiști plastici³⁵⁴:

N d/o	Numele, prenumele	A.n.	Naționalitatea	Specialitatea	Din ce an este membru al UAP	Din ce an este membru al PC(b) US	Titlu
1.	Dubinovski Lazăr Isaakovici	1910	evreu	sculptor	11.11.1948	Membru-supleant din 1947	Artist plastic emerit, Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”
2.	Eršov Ivan Stepanovici	1915	rus	pictor	11.11.1948	Membru al PC(b) din 1945	-
3.	Jumatii Ivan Dorofeevici	1909	moldovean	pictor	11.11.1948	Membru al PC(b) din 1943	Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”

³⁵³ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 1.

³⁵⁴ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 2.

4.	Mater Anton Igundi-evici	1910	ucrainean	pictor teatral	11.11.1948	Membru al PC(b) din 1941	-
5.	Merega Evgheni Nikitovici	1910	ucrainean	grafician	1.11.1950	Membru al PC(b) din 1947	-
6.	Novic Vladimir Semionovici	1917	rus	artist plastic decorator	11.11.1950	Membru-supleant din 1946	-
7.	Popov Grigori Davîdovici	1911	rus	pictor	11.11.1948	Membru al PC(b)	-
8.	Livșiț Matis Iacovlevici	1920	evreu	critic	29.11.1948	Membru al PC(b) din 1942	-

Asociația avea mai multe secții: pictură, grafică, sculptură, artă decorativă, scenografie, critică de artă, și subsecții: grafică de carte și pictură monumental-decorativă. Din documentele examinate aflăm și componența numerică și personală a secțiilor din cadrul asociației³⁵⁵:

Secția	Președintele secției (numele, prenumele)	Membri	Membri-supleanți	Total
Pictură	Sevastianov Dmitri	14	4	18
Grafică	Merega Evgheni	4	2	6
Sculptură	Cobizeva Claudia	5	3	8
Teatrul artistic	-	2	-	2
Artă decorativă	Postolachi Iachim	1	4	5
Critică	Livșiț Matus	2	-	2
Total		28	13	41

³⁵⁵ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 1; D. 90. Fil. 11-13.

**Componenta nominală a Secției de pictură a UAPS
din Moldova către 1 ianuarie 1952³⁵⁶**

Numele, prenumele, patronimicul	Anul nașterii	Studii artistice	Genul în care activează artistul
Baranovici Anna Gheorghievna	1900	medii	portret, peisaj
Bahcevan Nichita Ilici	1919	medii	portret, peisaj
Vasiliev Alexei Alexandrovici	1907	superioare	peisaj
Gabricov Rodion Alexeevici	1887	superioare	portret, peisaj
Gamburg Evghenia Iacovlevna	1913	superioare	peisaj
Gamburg Moisei Efimovici	1903	superioare	portret
Greco Mihail Grigorievici	1916	medii	pictură monumentală, peisaj
Grigorașenco Leonid Pavlovici	1924	medii/n	portret, peisaj
Erșov Ivan Stepanovici	1915	medii	pictură monumentală, peisaj
Jumatii Ivan Dorofeevici	1909	superioare	portret, peisaj
Klimașevski Alexandr Vladimirovici	1878	medii	peisaj
Popov Grigori Davîdovici	1911	superioare	pictură monumentală, peisaj
Sainciuc Valentina Gheorghievna	1920	medii	pictură monumentală, peisaj
Sainciuc Gleb Vasilevici	1919	medii	portret, peisaj
Sevastianov Dmitri Kuzmici	1908	superioare	pictură monumentală, peisaj
Semionov Gheorghii Pavlovici	1913	superioare	portret, peisaj
Fainițki Alexandr Fiodorovici	1886	medii	peizaj
Hazov Ivan Iacovlevici	1886	medii	portret

³⁵⁶ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil. 13.

**Componența nominală a Secției de sculptură
pentru același an se prezintă astfel³⁵⁷:**

Nr. d/o	Numele, prenumele, patronimicul	Anul nașterii	Studii artistice	Genul de activitate
1.	Averbuh Lev Volfovici	1913	medii	portret
2.	Dobroșinschi Vladimir Eliseevici	1901	medii	portret, compoziții
3.	Dubinovschi Lazăr Isaakovici	1910	superioare	sculptură monumentală
4.	Cheptănaru Iosif Lazarevici	1903	superioare	sculptură monumentală
5.	Cobizeva Claudia Semionovna	1905	superioare	basorelief, sculptură monumentală
6.	Krakoviak Victor	1920	medii	portret
7.	Pliskin Aron Dalievici	1915	superioare	sculptură monumentală
8.	Fitov Leonid Liubomirovici	1917	medii	sculptură monumentală

**Secția de artă decorativă aplicată avea
în componența sa următoarele persoane³⁵⁸:**

Nr. d/o	Numele, prenumele, patronimicul	Anul nașterii	Studii artistice	Genul de activitate
1.	Bespoiasnîi Pavel Andreievici	1907	medii/n	țesut
2.	Postolachi Iachim Nicolaevici	1905	medii/n	grafica de carte, țesut
3.	Filatov Grigori Nikitovici	1888	medii	țesut
4.	Novic Vladimir Semionovici	1917	medii	prelucrarea artistică a lemnului
5.	Neceaeva Valentina Evghenievna	1909	medii	țesut
6.	Ciocolov Serghei Semionovici	1892	superioare	ceramică

³⁵⁷ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil. 12.

³⁵⁸ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil. 13.

**Secția de critică, la începutul anul 1952,
număra doar două persoane³⁵⁹:**

Numele, prenumele, patronimicul	Anul nașterii	Studii artistice	Domeniul de activitate
Livșiț Matus Iacovlevici	1920	superioare	studiul artelor
Rodnin Constantin Dmitrievici	1920	superioare	studiul artelor

Informațiile expuse mai sus ne permit să constatăm că cei mai mulți membri ai UAP erau pictori, după care la o diferență mare urmau sculptorii. Iar cel mai mic număr de membri erau în secțiile de artă decorativă, critică și teatru artistic.

**Un alt aspect ce trezește interes este componența
de vârstă și gen³⁶⁰:**

	Până la 25 ani	Până la 35 ani	Până la 45 ani	Până la 60 ani	Peste 60 ani	Total
Bărbați	-	10	15	6	7	38
Femei	-	1	3	1	1	5

Observăm că în anul 1952 artiștii plastici bărbați dominau componența Uniunii – 38. Numărul mic de doar cinci femei membre ale UAP ar putea sugera: fie că este vorba de lipsa unei pregătiri speciale a reprezentantelor genului feminin în domeniu, fie de lipsa unei politici de stat privind atragerea acestora, ori de dezinteresul lor (al femeilor) față de artele plastice.

În același tabel observăm un decalaj între numărul de artiști plastici tineri și cei de vârste cuprinse între 45 de ani și peste 60 de ani. Numărul foarte mic în componența Uniunii al tinerilor plasticieni poate fi explicat fie de absența specialiștilor de această vârstă, fie de niște criterii de selecție foarte înalte.

Tabela din anexa 11 cuprinde câteva compartimente: atribuția de partid, componența națională, studii. Examinându-o atent, constatăm că în perioada anilor 1944-1952 numărul membrilor Uniunii sporește de la 29 la 48. Comparând numărul membrilor UAP membri de partid și al membrilor UAP fără de partid în anii 1944-1946, vedem că doar câte

³⁵⁹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil. 11.

³⁶⁰ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil 9.

1 artist plastic era membru al PCUS și al ULCT. Și dacă în UAPSM, în anii următori sunt primiți câte 1-2 noi membri ai PCUS, atunci din rândurile membrilor ULCT nu este primit nici un nou membru.

Cea mai gravă situație exista la capitolul componență etnică. Analizând numărul artiștilor plastici moldoveni, observăm că exista un decalaj enorm între aceștia și cei de origine rusă. Abia începând cu anul 1948, la cei 3 artiști plastici moldoveni se vor mai adăuga câte unul în anii 1948, 1951 și 1952. Dar, concomitent, va spori și numărul artiștilor plastici ruși, ucraineni și evrei. Va rămâne constant doar numărul artiștilor de alte naționalități – 1 bulgar.

La compartimentul studii constatăm că în primii ani postbelici numărul deținătorilor de diplome cu studii superioare (15) era mai mare decât al celor cu studii medii. Situația se schimbă începând cu anul 1948, când specialiștii cu studii medii îi vor depăși numeric pe cei cu studii superioare. Evident, acest fapt nu era în favoarea sporirii calității și a profesionalismului membrilor UAP.

E interesantă informația despre retribuția muncii artiștilor membri ai UAP. La 1 ianuarie 1950, cinci membri ai Uniunii aveau un salariu mai mic de 1.000 rub., 12 – un salariu de la 1.001 până la 5.000 rub., 6 – de la 5.001 până la 10.000 rub. și doar 5 membri – un salariu mai mare de 10.000 rub.³⁶¹. În anul următor, situația se va schimba. Astfel, 2 artiști plastici vor fi retribuiți cu cel mai mic salariu, 11 membri – cu un salariu de la 1.001 la 5.000 rub., 20 – de la 5.001 la 10.000 rub. și deja 13 membri vor primi mai mult de 10.000 rub.

Date statistice cu privire la creșterea numărului membrilor Uniunii Artiștilor Plastici pentru următorii ani găsim într-o notă adresată Secției cultură și știință a CC al PC al Moldovei³⁶². Astfel, în anul 1953, din UAP făceau parte 45 de persoane. Dintre acestea: moldoveni – 8; ruși – 23; ucraineni – 4; evrei – 9 și alte naționalități – 1. La sfârșitul anului 1954, Uniunea număra deja 47 de membri: moldoveni – 8; ruși – 25; ucraineni – 4; evrei – 9; alte naționalități – 1. Observăm că are loc o sporire a numărului de artiști plastici de naționalitate rusă și ucraineană, însă rămâne același numărul pictorilor și sculptorilor moldoveni, evrei și de alte naționalități.

Situația nu se schimbă nici în anii următori. Către 31 decembrie 1955 UAP era formată din 53 de membri. Dintre aceștia: moldoveni – același număr – 8; ruși – 28, deci o creștere; ucraineni – 7, la fel o spo-

³⁶¹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 6.

³⁶² AOSPRM. F. 51. Inv. 19. D. 255. Fil. 74-74a.

rire; evrei – 9 și alte naționalități – 1, număr constant. Și în anul 1956 rămânem la același spor: 57 de membri, dintre care: moldoveni – 9, cu 1 membru mai mult ca în anii precedenți; ruși – deja 30 de membri; ucraineni – 8, din nou o mică sporire. Însă numărul artiștilor plastici evrei și de alte naționalități rămâne constant³⁶³.

O structură subordonată asociației a fost Fondul Artiștilor Plastici din RSSM. În anul 1944 își începe activitatea Secția moldovenească a Fondului Artiștilor Plastici al URSS, care în anul 1958 va fi reorganizată în Fondul Artiștilor Plastici al RSSM. Acesta va avea ca scop sprijinirea pictorilor, graficienilor, sculptorilor etc. în crearea noilor lucrări, în organizarea expozițiilor pentru toate genurile de arte plastice³⁶⁴.

2.4. Uniunea Arhitecților din RSSM

Uniunea Arhitecților Sovietici a fost o asociație a oamenilor de creație, similară cu Uniunea Compozitorilor, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Teatrală, Uniunea Cineaștilor etc., ce au activat în sistemul cultural sovietic. Ea a fost formal creată de reprezentanții acestei bresle de specialiști, dar, în realitate, a fost constituită și condusă de autoritățile comuniste³⁶⁵. În cele ce urmează vom examina structura, obiectivele sale prioritare și corespunderea acestora doctrinei ideologice comuniste.

Organigrama asociației a fost elaborată în concordanță cu unul dintre principiile fundamentale ale sistemului sovietic – *principiul centralismului democratic*. Potrivit Statutului, aprobat de Congresul II Unional al Arhitecților Sovietici la 3 decembrie 1955³⁶⁶, „Ununea Arhitecților din URSS este o asociație obștească benevolă, de creație, care întrunește arhitecții statului sovietic multinațional ce participă activ la progresul arhitecturii și construcțiilor din URSS”³⁶⁷. Statutul determina caracteristicile principale ale activității arhitecților din URSS. „Misiunea arhitecților sovietici, stabiela acest document, constă în a fi luptători activi pentru satisfacerea deplină a necesită-

³⁶³ AOSPRM. F. 51. Inv. 19. D. 255. Fil. 74.

³⁶⁴ AOSPRM. F. P-3264. Inv. I.

³⁶⁵ Valeriu Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă*. Chișinău: Cartier, 2011; Людмила Булавка, *Феномен советской культуры*. Москва: Культурная революция, 2008; Татьяна Горяева, *Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг.* Москва: Российская политическая энциклопедия, 2009.

³⁶⁶ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 1-43.

³⁶⁷ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 3.

ților socio-culturale în continuă ascensiune ale oamenilor muncii”³⁶⁸. Astfel, „conducându-se de politica Partidului Comunist, arhitecții sovietici se bazează pe interesele și necesitățile societății socialiste, tind spre corespunderea deplină a fiecărui edificiu și a fiecărei construcții destinației sale funcționale, comodității, eficienței tehnico-economice și cerințelor ideologico-artistice ale epocii socialiste”³⁶⁹.

În RSSM, Uniunea Arhitecților a fost creată după principii similare cu cele existente la nivel unional și în alte republici sovietice până în anul 1944. Primii pași se fac printr-o decizie, confirmată de Prezidiul Consiliului Uniunii Arhitecților Sovietici din URSS, din 17 iulie 1944, când a fost creat Biroul organizatoric al Uniunii Arhitecților Sovietici din RSSM³⁷⁰. Un an mai târziu, la 30 iulie 1945, se constituie Uniunea Arhitecților Sovietici din RSSM³⁷¹. Această denumire se păstrează până la 3 decembrie 1955, când Congresul II Unional al Arhitecților Sovietici o redenumeste în Uniunea Arhitecților din RSSM³⁷². Asociația va activa sub acest nume până în anul 1991.

Scopul principal pe care urmau să-l atingă arhitecții sovietici era următorul: „... A participa activ la construirea localităților urbane și rurale, a crea edificii în conformitate cu cele mai economice și performante proiecte-tip, contribuind pe toate căile la perfecționarea metodelor industriale în construcții”³⁷³. Pentru a realiza acest deziderat, arhitecții erau obligați să posede tehnica modernă din construcții, să înțeleagă problemele economiei construcțiilor, să manifeste o atitudine inovatoare față de realizarea sarcinilor de creație³⁷⁴.

Obiectivele prioritare ale arhitecților, în ansamblu, și ale asociației de specialitate, în particular, erau următoarele.

- Asocierea arhitecților și altor specialiști din domeniul arhitecturii și construcțiilor pentru a sprijini instituțiile de stat și organizațiile obștești în proiectarea și edificarea localităților urbane și rurale, a construcțiilor și complexelor industriale, agricole, locale, sociale, culturale³⁷⁵.
- Contribuirea la crearea unor proiecte-tip de înaltă calitate și la

³⁶⁸ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 4.

³⁶⁹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 4-5.

³⁷⁰ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 4. Fil. 2.

³⁷¹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 7. Fil. 1.

³⁷² AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 9.

³⁷³ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 5.

³⁷⁴ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 5.

³⁷⁵ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 9-10.

dezvoltarea metodelor industriale de edificare a clădirilor și construcțiilor, la sporirea calității proiectării și a nivelului cercetărilor științifice în domeniul arhitecturii și construcțiilor, reducerea cheltuielilor și sporirea calității construcțiilor³⁷⁶.

- Sporirea nivelului ideologico-politic și de cultură generală a arhitecților, ridicarea măiestriei și calificării profesionale prin intermediul seminarelor, cursurilor, referatelor și lecțiilor, precum și prin stagii de creație și călătorii în republicile și regiunile URSS și în alte țări³⁷⁷.
- Sporirea intransigenței față de lacune, susținerea pe toate căile a tinerelor talente, „lupta cu rutina, inerția și stagnarea, cu manifestările de formalism, eclecticism și alte denaturări”³⁷⁸.
- Desfășurarea acțiunilor de valorificare a monumentelor de arhitectură, concomitent cu sprijinirea eforturilor instituțiilor de stat în protecția și salvagardarea acestora³⁷⁹.
- Stabilirea și amplificarea relațiilor internaționale arhitecturale în scopul „luptei pentru pace și pentru consolidarea relațiilor de prietenie dintre popoare”³⁸⁰, realizarea unui schimb permanent de experiență cu arhitecții și constructorii din alte țări, participarea în activitatea organizațiilor internaționale de profil, la congrese, conferințe, expoziții, concursuri de specialitate etc.³⁸¹.

Așadar, prin simpla enumerare a sarcinilor înaintate arhitecților sovietici putem constata că aceștia se aflau într-o poziție duplicitară: pe de o parte, fiind oameni de artă, ei aveau nevoie de libertate de creație; pe de altă parte, – de sprijin material din partea statului și, astfel, erau obligați să execute dispozițiile acestuia.

Arhitecții care erau membri ai uniunii de creație de profil dispuneau de un șir de responsabilități și drepturi. *Obligațiile* membrilor Uniunii erau următoarele: să respecte statutul organizației, să participe la manifestările Uniunii și să îndeplinească cu responsabilitate sarcinile ce le-au fost încredințate, să-și perfecționeze continuu nivelul ideologico-politic și măiestria profesională, să achite sistematic cotizația de membru. Aceștia aveau *dreptul*: să aleagă organele de conducere ale

³⁷⁶ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 10.

³⁷⁷ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 10-11.

³⁷⁸ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 10-12.

³⁷⁹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 11.

³⁸⁰ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 14.

³⁸¹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 14.

Uniunii, precum și să fie aleși în componența lor; să participe la toate acțiunile organizate de Uniune, să beneficieze de serviciile culturale și materiale aflate la dispoziția Uniunii³⁸². Concomitent, erau determinate și condițiile de excludere din Uniune. Printre acestea se numărau: lipsirea de drepturile cetățenești prin proces judiciar, săvârșirea acțiunilor antisovietice și antisociale, încetarea activității în domeniul arhitecturii și construcțiilor, neachitarea cotizației de membru, absența de la activitățile asociației, precum și din voință proprie³⁸³.

Organele de conducere ale Uniunii Arhitecților erau: Congresul, Consiliul, Prezidiul Consiliului, Secretariatul și Comisia de revizie.

Astfel, structură organizatorică a Uniunii, atribuțiile funcționale ale membrilor ei și ale organelor de conducere reprezenta o corespundere deplină principiilor funcționării statului sovietic, ce au constituit baza activității tuturor instituțiilor de stat, a organizațiilor obștești și, în ansamblu, a societății sovietice³⁸⁴.

Așadar, uniunile arhitecților din URSS și din republicile unionale au fost create și au fost considerate componente ale regimului sovietic, fiind mecanisme pentru realizarea strategiei politicii culturale de afirmare a idealurilor socialiste.

Cu toate acestea, activitatea mai multor arhitecți, talentul și măiestria lor artistică, opoziția manifestată față de autorități au avut și consecințe benefice pentru cultura țării noastre.

Documentele de arhivă atestă că Uniunea Arhitecților a fost una dintre puținele asociații de creație din perioada sovietică ce a avut poziții critice față de multe directive, dispoziții, indicații ale organelor de partid și ale instituțiilor de stat sovietice.

³⁸² AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 18-19.

³⁸³ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 145. Fil. 20-21.

³⁸⁴ *Разномыслие в СССР и России (1945-2008)*. Сборник материалов научной конференции 15-16 мая 2009 г. Под общ. ред. Фирсова Б.М. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010; *Власть и художественная интеллигенция*. Документы. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2002.

CAPITOLUL III

ARTELE ÎN SOCIETATEA MOLDOVENEASCĂ ÎN PRIMUL DECENIU POSTBELIC

3.1. Muzica în condițiile de dominație ideologică

Drumul parcurs de muzica din RSSM după cel de-al Doilea Război Mondial și până la dezghețul hrușciovist este bogat în realizări și in-succese. Timp de mai mult de un deceniu, viața muzicală a cunoscut frământările inerente ale noii societăți instaurate după realipirea Basarabiei la imperiul sovietic.

Vom examina în acest subcapitol mecanismele prin care autoritățile și instituțiile culturale din RSSM au implementat politica de stat în acest gen al artei.

În a doua jumătate a anilor '40 a început organizarea învățământului politic al oamenilor de creație³⁸⁵, orientat spre „educația intelectualității creatoare din republică în spiritul moralei comuniste, patriotismului sovietic și internaționalismului socialist, al luptei cu rămășițele trecutului în conștiința oamenilor de creație și ale influenței ideologiei burgheze în artă”³⁸⁶.

În acest scop, în toate uniunile de creație și instituțiile de artă au fost organizate diverse forme de învățământ politic (seminarii teoretice³⁸⁷, cercuri pentru studii politice³⁸⁸, școli pentru instruire partinică³⁸⁹, lecturi pe subiecte estetice marxist-leniniste³⁹⁰ etc.), la care erau atrași lucrătorii de creație, îndeosebi tineretul. Aceste forme de învățământ politic au căpătat un caracter obligatoriu pentru toți oamenii de creație.

³⁸⁵ Primii cercetători care examinează această problemă sunt: Valeria Cozma, „Художественная культура Молдавии в условиях партийного руководства”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1991, nr. 2, pp. 39-47; Gh. Nicolaev, „Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii '30-'80)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1, pp. 3-10; am consultat personal documentele din AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. 1. Fil. 17-20; Inv. 3. D. 2; Inv. 7. D. 20. Fil. 131-132.

³⁸⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. 1. Fil. 17-20; Inv. 3. D. 2; Inv. 7. D. 20. Fil. 131-132.

³⁸⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 1. Fil. 263-264; Inv. 4. D. 284. Fil. 11-12.

³⁸⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 1. Fil. 50; D. 305. Fil. 75.

³⁸⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 2. Fil. 282-284; D. 31. Fil. 41.

³⁹⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 4. Fil. 152; D. 284. Fil. 16.

O formă deosebită de influență asupra activității colectivelor artistice de la periferiile marelui imperiu era *formarea repertoriului* lor. În conformitate cu hotărârea din 10 februarie 1948 și cele ce au urmat, pe lângă Direcția pentru problemele artei au fost create colegii pentru repertoriu și redactare³⁹¹, care erau responsabile pentru întocmirea repertoriului teatrelor și colectivelor muzicale³⁹² și controlul nivelului artistic și ideologic al activității acestor instituții³⁹³.

Compozitorii din RSSM au creat un șir de opere cu o profundă tentă propagandistică: *Cantata jubiliară* (1949), autor Șt. Neaga pe versurile lui A. Lupan și P. Cruceciuc; oratoriul *Cântecul renașterii* (1951), de același autor; cantata *Zorile noastre* (1954), autor S. Lobel, versuri Em. Bucov; cantata *Sub steagul biruințelor* (1952), compozitor V. Zagorschi, versuri A. Aleabov.

În anii 1946-1949 Capela Corală „Doina” include în repertoriu preponderent creații muzicale ale compozitorilor ruși P. Ceaicovski, M. Glinka, S. Rahmaninov, S. Prokofiev. În acești ani Capela interpretează *Corul persan* din opera *Ruslan și Ludmila* de M. Glinka pe versurile lui A. Pușkin, fragmente din opera *Aleco* de S. Rahmaninov (textul de A. Pușkin), cantata *Alexandr Nevski* de S. Prokofiev, corul *Slavsea* din opera *Ivan Susanin* de M. Glinka etc.³⁹⁴.

Orchestra Simfonică a Filarmonicii din Moldova își formează repertoriul, interpretând în primul rând creații ale compozitorilor ruși. Desigur, suitele din baletele *Lacul lebedelor*, *Spărgătorul de nuci*, *Frumoasa adormită* de P. Ceaicovski, operele *Boris Godunov*, *Târgul din Sorocinsk*, *Hovanșcina* de M. Musorgski, uverturile la operele *O noapte de mai*, *Alba-ca-Zăpada*, *Cucoșelul de aur* de N. Rimski-Korsakov sunt capodopere ale muzicii clasice universale. Fără a cunoaște aceste creații de valoare artistică nemuritoare, spectatorul moldovean ar fi fost lipsit de posibilitatea de a aprecia creațiile compozitorilor contemporani.

Cunoscând creațiile compozitorilor contemporani sovietici interpretate de Orchestra Simfonică a Filarmonicii, publicul meloman a apreciat concertele nr. 1, 5, 6, 7, 9, *Concertul pentru pian* de D. Șostakovici, *Concertul pentru pian și orchestră*, suita din baletul *Gaiane* de A. Hăceaturean, suitele din baletele *Raimonda*, *Domnișoara servitoare*,

³⁹¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3.

³⁹² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3-4.

³⁹³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 5-10.

³⁹⁴ ANRM. F. 3241. Inv. 1. D. 56. Fil. 84-190.

Anotimpurile de I. Glazunov, Cantata *Alexandr Nevski* de S. Prokofiev etc.³⁹⁵.

Muzica moldovenească este prezentată doar prin *Poemul despre Nistru*, *Fantezia pentru pian și orchestră*, *Doina pentru goboii și orchestră* de Șt. Neaga, simfoniile nr. 1 și 2, poemul simfonic *Codrul* de E. Coca, *Rapsodia moldovenească* de S. Șapiro, *Suita pe teme moldovenești* de N. Ponomarenco. Creațiile muzicale ale compozitorilor clasici români: Alexandru Flechtenmaher, Tudor Flondor, Ciprian Porumbescu, Eduard Caudella, Gavriil Muzicescu sunt neglijate total. În opinia noastră, operele *Fata răzeșului*, *Petru Rareș*, opereta *Hatmanul Baltag* de Eduard Caudella, opera *Pescarul Dunării* de Tudor Flondor, operetele *Candidatul* și *Crai nou* de Ciprian Porumbescu, creațiile pentru voce, pian, și cor ale lui Gavriil Muzicescu ar fi prezentat pentru spectatorul din Moldova un interes la fel de mare, ca și muzica clasică rusă.

Aceeași situație era și cu repertoriul soliștilor Filarmonicii I. Volkov, R. Sandler, N. Kalkatov, N. Doros. Programele de concerte ale acestora cuprindeau creații ale compozitorilor M. Glinka, A. Rubinstein, M. Musorgski, N. Rimski-Korsakov, romanețe și cântece ale compozitorilor sovietici, dar lipsesc complet sau se interpretează într-un număr foarte mic cântecele compozitorilor moldoveni. Muzica contemporană moldovenească răsună foarte rar, iar muzica clasică națională lipsește complet.

Repertoriul ansamblului de dansuri, în anii 1945-1948, a inclus creațiile coregrafice *Poama* și *Hora* (ambele în montarea lui L. Zelțman), *Rața*, *Ciobănașul* și *Nunta evreească* de L. Leonardi, dansul unguresc *Ceardaș*, *Leușteanul* de Leonid Oșurco, *Dansul rus* de Nicolae Holfin și *Basmaua albastră* de V. Preobrajenski. Multe din aceste dansuri erau montate la un nivel artistic scăzut. Faptul se datora, în primul rând, necunoașterii de către coregrafi a folclorului, a stilului și caracterului dansului popular. A prezenta un dans național fără a reda caracterul și maniera de interpretare națională înseamnă a văduvi dansul de frumusețea lui, a-l denatura. Majoritatea creațiilor coregrafice din acești ani erau stilizate, teatralizate. Din această cauză dansurile prezentate pe scena profesionistă a republicii n-au întrunit condițiile artei autentice, n-au fost la înălțimea exigenței publicului și au dispărut din repertoriu.

Orchestra ansamblului era alcătuită din 2 baiane, 2 tobe (una mare și o tamburină), un trombon, o trompetă și două viori, deci nu cores-

³⁹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 1. Fil. 1-84.

punea componenței unei orchestre populare, pierzând mult din autenticitate.

Experimentele coregrafice și-au lăsat amprenta asupra evoluției ulterioare a ansamblului. Din luna noiembrie 1954 până în august 1955, la conducerea lui se află Tarho Izrailov, interpret din ansamblul de dansuri al URSS, condus de Igor Moiseev. El prezintă *Lezghinca* și dansul turkmen *Călăreții*, compoziții ce fuseseră realizate de coregraf deja în ansamblul de dansuri al URSS și în ansamblul din Turkmenia. La sfârșitul anului 1955, prim-maestru de balet este numit Iosif Sluțkir – solistul principal al ansamblului de dansuri populare al URSS. El realizează dansul militar de grăniceri *La pichet*.

Se resimțea tot mai mult lipsa dansurilor naționale, a costumelor autentice și a interpreților din mijlocul tinerilor de la țară. Or, în anul 1956, ansamblul moldovenesc se afla la răscruce de drumuri, nu avea un stil de creație bine definit, maniera de interpretare a dansurilor nu se conturase. Suitele *Joc*, *Tăbăcăreasa*, *Logodna* etc. care erau prezentate de mulți ani nu mai satisfăceau cerințele vremii. „Ansamblul moldovenesc, care de mai mulți ani resimte lipsa unui repertoriu național, s-a prezentat la concursul unional din vara anului curent cu un program sărăcăcios în domeniul dansului popular”, se scria într-o recenzie privind evoluția dansatorilor moldoveni³⁹⁶. Așa-numita *Basarabeasca*, ca și tabloul coregrafic *La pichet*, realizate de I. Sluțkir, nu aveau nimic comun cu dansul moldovenesc și nu meritau să rămână în repertoriul acestui colectiv.

Dar, chiar și în acele timpuri dificile pentru arta națională, creatorii de artă cu dragoste față de tot ce e autentic, frumos, irepetabil în muzica și dansul moldovenesc au reușit să păstreze și să valorifice bogatele tradiții muzicale naționale. Anume datorită unor entuziaști artiști arta autohtonă a putut supraviețui. Printre ei îl numim pe maestrul Nicolae Bolotov. Manifestând o grijă constantă pentru viitorul coregrafiei profesionale moldovenești, maestrul a organizat un studio, unde au început să-și perfecționeze măiestria mulți dansatori tineri din diferite localități ale Moldovei. Printre aceștia se numărau Victor Buga, Ion Furnică, Ilie Sajin, Spiridon Mocanu, Gheorghe Forțu, Gheorghe Ispir, Grigore Simion, Nicolae Comaniuc ș.a.

Iscusitul coregraf înțelegea că dansatorii din localitățile rurale sunt acei care vor conferi un colorit nou stilului, manierei și caracterului dansului popular moldovenesc. Anume acești tineri au alcătuit nucle-

³⁹⁶ *Sovetskaia muzyka*, 1957, 20 septembrie.

ul Ansamblului de Dansuri Populare „Joc”, ansamblu ce a devenit cu timpul mândria și simbolul artei noastre naționale.

Ansamblul de Dansuri Populare³⁹⁷ este unul dintre primele colective profesionale care au spicuit și au valorificat din folclorul moldovenesc cele mai frumoase mostre de cântece și dansuri, aducând pe scenă nesfârșita paletă de culori a dansului popular din toate colțurile republicii. Vladimir Curbet va menționa mai târziu: „Valoarea spectacolelor prezentate, răsunetul lor în țară, ca și în cadrul turneelor din străinătate, îl consacră ca pe un consecvent promotor al culturii noastre naționale, ca pe un harnic popularizator al valorilor coregrafice create de geniul poporului nostru”³⁹⁸.

Totuși, încă din anul 1944, organele de partid și de stat ale republicii întreprind acțiuni concrete pentru restabilirea instituțiilor muzicale. Astfel, își reîncep activitatea Conservatorul de Stat și școala muzicală de 10 ani pentru copii din Chișinău, precum și școala muzicală de 7 ani din Tiraspol. La 6 aprilie 1945 este deschisă Școala Republicană de Muzică, iar la 15 iunie – un studio de operă.

O bună parte din deciziile adoptate de CC al PC(b)M erau urmate de hotărâri cu privire la subvenționarea lor materială. Bunăoară, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM și Biroului CC al PC(b)M din 16 decembrie 1944, reînceperea activității Conservatorului de Stat și a Școlii de Muzică este urmată de hotărârea de a aloca mijloacele necesare pentru întreținerea instituțiilor menționate³⁹⁹.

Arta muzicală a Moldovei Sovietice nu putea să se dezvolte fără cunoașterea culturii muzicale universale, a tradițiilor și istoriei diferitor genuri muzicale, a artei interpretative și a măiestriei colectivelor artistice și a soliștilor din alte țări. Închiderea forțată în sistemul politic, spiritual și economic sovietic, formarea unui spațiu izolat au condiționat îndepărtarea de civilizația europeană. De aceea organizarea turneelor colectivelor și soliștilor din Federația Rusă în Moldova Sovietică – unicele în acest sens – au fost o ieșire din impas. În anii 1944-1956, în republică au fost organizate turnee ale unor colective muzicale din Moscova, Leningrad și alte centre culturale ale Rusiei.

³⁹⁷ A se vedea Vladimir Curbet, *La gura unei peșteri de comori*. Chișinău: Hyperion, 1994.

³⁹⁸ Aceasta și alte concluzii ale maestrului Vladimir Curbet le găsim în studiile semnate de coregraf: *La vatra horelor*. Chișinău, 1973; idem, *Promotori ai artei populare*, Chișinău, 1979; idem, *Хореографическое искусство Молдавии*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970.

³⁹⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 101.

Spectatorul moldovean a avut ocazia să aplaude vestiților vioriști de la Teatrul Mare din Moscova Iuliu Reentovici și Leonid Kogan, să asiste la concertele lui Grigorii Ghinsburg⁴⁰⁰. Acești artiști nu numai că au prezentat spectatorilor creații muzicale de Bach, Beethoven, Brahms, Paganini, Ravel, Ceaikovski, Glazunov ș.a., dar și-au adus aportul și la dezvoltarea culturii muzicale din RSSM. Astfel, L. Kogan a făcut prima imprimare a *Concertului pentru vioară și orchestră* a compozitorului moldovean Ștefan Neaga⁴⁰¹.

Unul dintre concertele prezentate la Chișinău de Stanislav Neigauz are loc cu participarea orchestrei simfonice a Filarmonicii moldovenești, dirijată de Timofei Gurtovoi⁴⁰².

Publicul din capitală a făcut cunoștință cu măiestria artistică a interpretului I. Oistrakh. E semnificativ faptul includerii în programul unui concert prezentat de acesta la Chișinău a poemului *Codru* de E. Coca⁴⁰³.

Pentru prima dată în RSSM este prezentată muzica instrumentală de cameră. Ea răsună în interpretarea cvartetului cu coarde „I. Glazunov” din Leningrad⁴⁰⁴. Publicul aplaudă concertele cu participarea compozitorilor ruși D. Kabalevski, R. Glier, V. Soloviov-Sedoi, I. Dunaeovski, T. Hrennikov, A. Eșpai ș.a.⁴⁰⁵.

Spectatorii din Chișinău au asistat la concertele oferite de Corul „M. Piatnițki”, Ansamblul de Instrumente Populare „Osipov” și interpreții Lidia Ruslanova⁴⁰⁶, Clavdia Șuljenko și Marc Bernes⁴⁰⁷. Muzica populară rusă și cea contemporană sovietică răsună în multe localități ale republicii (orașele Bălți, Tiraspol, Bender, raioanele Orhei, Soroca, Călărași)⁴⁰⁸.

Colectivele artistice din RSSM sunt invitate în turnee în alte republici. În primul deceniu postbelic Capela „Doina” face turnee în mai multe regiuni ale Rusiei: Ural, Siberia, regiunea Volgăi, Orientul Depărtat, Caucazul de Nord, orașele Murmansk, Arhanghelsk, Iaroslavl, Kostroma, Severomorsk, Leningrad, Moscova etc. Programele de

⁴⁰⁰ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 84. Fil. 51.

⁴⁰¹ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 397. Fil. 93.

⁴⁰² ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 397. Fil. 100.

⁴⁰³ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 389. Fil. 1.

⁴⁰⁴ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 56. Fil. 27-28.

⁴⁰⁵ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 97. Fil. 84.

⁴⁰⁶ *Sovetskaia Moldavia*, 1948, 1 august.

⁴⁰⁷ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 70. Fil. 137; D. 196. Fil. 13-16.

⁴⁰⁸ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 23. Fil. 31, 42, 62.

concert cuprindeau cântece populare moldovenești, cântece populare ruse, opere ale compozitorilor ruși și europeni.

Și dacă în primele turnee accentul se punea pe cântecele populare moldovenești, atunci la începutul anilor '50 creațiile în limba rusă au început treptat să elimine din repertoriul curent al „Doinei” cântecele moldovenești⁴⁰⁹. La acel moment Capela „Doina” era condusă de Mihail Cononenco, dirijor de cor din Turkmenia, ce cunoștea foarte puțin folclorul autohton. Nu întâmplător la Plenara a IV-a a Uniunii Compozitorilor din Moldova se sublinia: „Mihail Cononenco promovează o politică trădătoare față de compozitorii moldoveni. Capela refuză să interpreteze opere ale compozitorilor din Moldova din motivul că ei, compozitorii, nu sunt în stare să scrie pentru capelă. Însă putem remarca că în multe cazuri ceea ce este scris de compozitorii moldoveni e mult mai reușit decât unele din creațiile interpretate de Capela «Doina»”⁴¹⁰.

Și Ansamblul de Dansuri Populare întreprinde câteva turnee, concertând în Siberia, Ural, Răsăritul Depărtat, orașele Saratov, Astrahan, Groznîi, Mahacikala, Krasnodar etc. Artiștii moldoveni s-au bucurat de un strălucit succes. Sălile în care ei prezentau spectacolele erau arhipline, iar dansurile și muzica moldovenească au cucerit inimile și simpatia spectatorilor. Critica de specialitate a apreciat evoluările artiștilor moldoveni astfel: „Optimismul, coloritul neobișnuit, schimbul dinamic al ritmurilor, originalitatea compozițiilor, umorul fac dansurile moldovenești populare și iubite de spectatori. Programul colectivului se deosebește prin varietate și diversitate. Din el fac parte dansuri populare moldovenești, ruse, găgăuze, bulgare, ucrainene etc.”⁴¹¹. Trebuie însă de remarcat că dansurile moldovenești ocupau un loc modest în programul spectacolelor, iar compozițiile ruse erau în mare parte nereușite.

Turneele erau nu numai o posibilitate de a-și demonstra măiestria, dar și o școală artistică. În cadrul lor aveau loc întâlniri cu membrii ansamblurilor din localitate, cu artiștii teatrelor, cu coregrafi. Aici se organizau discuții, schimb de experiență. Multe din sfaturile primite în așa mod au permis ansamblului să înlăture unele neajunsuri și greșeli comise.

Cu aplauze sunt primite concertele Orchestrei de Instrumente Populare din Moldova în ținuturile Sahalin și Vladivostok, în raioanele

⁴⁰⁹ AMRM. F. P-3241. Inv. 1. D. 56. Fil. 84, 190; D. 161. Fil. 15-16; a se vedea anexele nr. 5 și nr. 6.

⁴¹⁰ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 120. Fil. 120.

⁴¹¹ *Sovetskaia Moldavia*, 1952, 23 iulie.

Siberiei Răsăritene și Apusene, în ținuturile Stavropol, Krasnodar, în Povoljje, Rusia Centrală, orașele Moscova, Leningrad etc. De un deosebit succes s-au bucurat soliștii orchestrei Tamara Ciobanu⁴¹² și Gheorghe Eșanu⁴¹³. În interpretarea lor au răsunat cântece populare moldovenești, iar Gheorghe Eșanu a prezentat în fața publicului câteva cântece populare ruse, bulgare ș.a.

Însă atât orchestra, cât și soliștii munceau foarte puțin la pregătirea noilor programe de concert. Rar se includeau în spectacole creații noi ale compozitorilor moldoveni, noi prelucrări de folclor. Lăsa de dorit orchestrarea pieselor populare. Cu toate acestea, spectacolele din diferite orașe și localități ale Rusiei erau o posibilitate de a propaga arta muzicală din RSSM.

Un eveniment artistic organizat și propagat de autoritățile sovietice au fost *decadele artei și literaturii din republicile sovietice unionale*. Nu face excepție nici RSS Moldovenească. La Moscova, în perioada examinată de către noi, s-a desfășurat o Decadă a artei și literaturii din RSSM. Numeroasele documente de arhivă, articolele din presa timpului ne permit astăzi să cercetăm din noi perspective rolul și importanța acestor acțiuni pentru evoluția culturii artistice din Moldova Sovietică.

Decada muzicii și dansului din RSSM a avut loc la Moscova în perioada 28 decembrie 1949 – 7 ianuarie 1950. Ea a fost precedată de o vastă pregătire. Pentru a acorda ajutor colectivelor muzicale din Moldova la completarea repertoriului, la Chișinău sosesc maeștri ai artelor din Moscova. Astfel, în vara anului 1949, la Chișinău sosește Igor Moiseev, coregraf din Rusia, și realizează câteva compoziții: *Suita moldovenească*, *Moldoveneasca*, *Coasa* și *Joc*. Alte creații coregrafice sunt realizate de Leonid Iacobson, la fel coregraf rus, care pune dansurile *Cumătrițele* și *Logodna*⁴¹⁴.

Orchestra de Muzică Populară a fost formată cu trei luni înainte de desfășurarea Decadei⁴¹⁵. Din localitățile rurale ale Moldovei au fost adunați interpreți la: cimpoi, fluier, cobză, țambal, nai, bucium, tobă.

⁴¹² O biografie amplă a interpretei găsim în: Gleb Ceaikovschi, *Tamara Ciobanu*. Chișinău: Literatura artistică, 1980; S. Buzilă, *Enciclopedia interpreților din Moldova*. Chișinău: ARC, 1999, pp. 119-120.

⁴¹³ Biografia interpretului o găsim în: S. Buzilă, *Enciclopedia interpreților din Moldova*, pp. 185-186; *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*. Vol. I. Chișinău, 1985, p. 232.

⁴¹⁴ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 160. Fil. 22.

⁴¹⁵ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 148. Fil. 23.

Concomitent, au fost selectați și soliști-instrumentiști la vioară, alt, contrabas, trombon etc.

La concertele din cadrul Decadei au participat: Capela Corală „Doina”, Ansamblul de Instrumente Populare și Ansamblul de Dansuri Populare Moldovenești. Spectacolele s-au desfășurat în sala de concerte „P. Ceaikovski”, Sala Mare a Conservatorului din Moscova, Casa Oamenilor de Știință, casele de cultură ale fabricilor din Moscova.

Capela corală „Doina” a prezentat creații populare, Simfonia lui L. Gurov, *Suita moldovenească* de N. Ponomarenco, *Joc* de E. Coca, *Simfonia moldovenească* de S. Lobel.

Operele muzicale ce au răsunat în cadrul spectacolelor muzicale: cantata *Ștefan cel Mare* de Șt. Neaga, suita corală *Doina* de E. Coca, *Simfonia moldovenească* de S. Lobel, cântecele lui N. Ponomarenco, S. Zlatov, D. Gherșfeld, S. Șapiro, suitele lui Ș. Aranov și V. Baronciuc – au confirmat talentul compozitorilor, au demonstrat profesionalismul muzicienilor⁴¹⁶.

Presa moscovită a apreciat înalt evoluția artiștilor moldoveni. Ziarul *Вечерняя Москва*, de la 7 ianuarie 1950, scria: „Artiștii moldoveni au susținut 12 concerte. Ei au evoluat cu vaste programe de concert, s-au întâlnit cu compozitorii moscoviți, cu colectivele întreprinderilor industriale. Circa 200 de artiști moldoveni au demonstrat o înaltă măiestrie artistică, farmecul muzicii și dansului moldovenesc”⁴¹⁷.

Discuțiile organizate de Ministerul Culturii și Uniunea Compozitorilor din URSS și din RSSM au evidențiat succesele artiștilor moldoveni, dar și problemele în muzica și dansul din republică. Astfel, în decizia Secretariatului Uniunii Compozitorilor Sovietici a URSS din 10 ianuarie 1950 se menționează: „Cele mai reușite creații ce au răsunat în cadrul Decadei: «Cântec despre Stalin», cantata lui Șt. Neaga, suita corală «Doina» de E. Coca, simfonia lui S. Lobel, cântece de N. Ponomarenco, S. Zlatov, D. Gherșfeld, S. Șapiro, suitele lui Ș. Aranov și V. Baronciuc – demonstrează succesele obținute de compozitori, evoluția artei muzicale profesioniste”⁴¹⁸. „Evident”, toate acestea „au apărut și s-au consolidat în anii puterii sovietice”⁴¹⁹.

Din aceeași decizie aflăm că un șir de compozitori și muzicologi din Moscova au acordat sprijin organizațiilor de specialitate și compozi-

⁴¹⁶ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 1-2.

⁴¹⁷ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 234a. Fil. 139.

⁴¹⁸ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 1.

⁴¹⁹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 1.

torilor din RSSM în perioada de pregătire a Decadei, oferind sfaturi, consultații, inclusiv la selectarea operelor. Sunt menționați în acest context Iu. Șaporin, N. Peico, D. Kabalevski, A. Novikov, M. Veinberg, V. Vinogradov⁴²⁰.

Totodată, Decada a evidențiat lacunele în pregătirea și formarea cadrelor naționale în muzică. S-a subliniat că în așa genuri ale muzicii ca cea simfonică și de cameră, creația compozitorilor moldoveni rămânea cu mult în urma cerințelor artistice. Lucrul acesta a fost demonstrat vădit în cadrul Decadei, unde n-a răsunat nicio operă, nu a fost prezentat niciun balet național, fiind interpretat un singur concert simfonic.

Una din ipostazele politicii de deznaționalizare a populației băștinașe a fost *ignorarea informațiilor despre viața muzicală din perioadele precedente*, în special din cea interbelică. Sunt interesante în acest sens două documente selectate din Fondul P-2941 al Uniunii Compozitorilor din RSSM.

Primul document este o scrisoare către directorul Institutului de Istorie a Partidului Comunist de pe lângă CC al Partidului Comunist Român, academicianul M. B. Roller, datată cu 5 decembrie 1955⁴²¹. Este o adresare a conducerii și organizației de partid a Uniunii Compozitorilor din RSSM cu privire la confirmarea apartenenței compozitorilor N. Leib, S. Lobel și B. Kotlearov la mișcarea revoluționară de ilegalitate din România. Drept motiv pentru adresare a servit pregătirea pentru editare a volumului *Compozitorii Moldovei Sovietice*. Așadar, nu valoarea artistică a operelor compozitorilor îi interesa pe autorii studiului respectiv, ci apartenența politică și devotamentul față de ideile revoluționare.

Al doilea document datează cu 26 iulie 1956 și este semnat de către V. Zagorschi, secretar responsabil al UCM, și de B. Kotlearov, șeful Secției de muzicologie și critică a UCM⁴²². În el se solicită: „Secția de muzicologie și critică a UC din RSSM desfășoară cercetări în domeniul moștenirii muzicale a compozitorilor Moldovei. Luând în considerație că nu posedăm toate materialele necesare și nu putem găsi în republica noastră toate datele trebuincioase, Vă rugăm să ne oferiți sprijinul în recepționarea următoarelor informații și materiale:

⁴²⁰ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 58. Fil. 1.

⁴²¹ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 222. Fil. 1.

⁴²² AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 252. Fil. 1.

1. Lista creațiilor muzicale (cu indicarea edițiilor) scrise pe versurile lui V. Alecsandri și M. Eminescu;
2. Lucrări pentru vioară de G. Enescu: Suita nr. 5, Suita sătească, Impresii din copilărie și cadențele din concertele pentru vioară;
3. Memoriile lui G. Enescu;
4. Bibliografia despre G. Enescu;
5. Memoriile lui Ed. Caudella;
6. Jurnalul *Arta română* din anul 1909;
7. Bibliografia despre dezvoltarea teatrului muzical din România;
8. Lista pieselor muzicale, scrise pentru teatru de compozitorii români;
9. Bibliografia despre C. Porumbescu și informații în privința anilor petrecuți la Viena⁴²³.

Din conținutul documentului sesizăm că în RSSM lipseau atât lucrările muzicale ale compozitorilor români din perioadele precedente, cât și publicații cu privire la viața și opera lor.

În condițiile când toate indicațiile veneau de la Moscova, „ajutorul acordat” consta în familiarizarea cu activitatea compozitorilor din Moldova și apariția unor publicații în presa centrală. Sprijinul oferit pentru pregătirea Decadei sau a altor manifestări a fost temporar și n-a putut contribui la rezolvarea problemelor ce existau în arta muzicală și în activitatea Uniunii Compozitorilor din Moldova, în ansamblu.

În Moldova întreprind deplasări consultanți muzicologi. Astfel, în septembrie 1949, pentru a culege folclor este trimisă etnograful muzical Ecaterina Lebedev. Ca rezultat al acestei vizite, mai târziu la Moscova a apărut o culegere de cântece populare moldovenești. Nu punem la îndoială profesionalismul cercetătoarei menționate, dar ea nu cunoștea nici limba, nici tradițiile naționale pentru a putea oferi sfaturi și a colecta folclor național. Prin acest exemplu confirmăm intenția premeditată a autorităților comuniste de a neglija experiența savanților băștinași și neîncrederea în faptul că aceștia vor elabora studii procomuniste.

La Conservator exista un cabinet de folclor. Dar, cum s-a menționat la Plenara I a UC din RSSM, „acolo sunt angajate persoane ce nu cunosc nici limba, nici muzica populară”⁴²⁴, iar reprezentanții de la Moscova „sosiți pentru a acorda ajutor în dezvoltarea culturii poporului moldovenesc și stabiliți cu traiul permanent în Moldova ar tre-

⁴²³ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 252. Fil. 1.

⁴²⁴ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 11.

bui, în primul rând, să învețe limba și să cunoască modul de trai al poporului”⁴²⁵.

Succesele compozitorilor, soliștilor, colectivelor muzicale ar fi fost cu mult mai îmbucurătoare dacă ministerele culturii din Chișinău și din Moscova ar fi acordat un ajutor eficient. Multe dintre acțiunile întreprinse de aceste ministere nu erau justificate, unele din ele erau făcute fără a ține cont de deciziile instituțiilor și organizațiilor de specialitate. V. Zagorschi, autorul scrisorii examinate mai sus, aduce și câteva exemple în acest sens: lucrarea lui D. Prilepov (șeful Secției pentru instituțiile de învățământ muzical a Ministerului Culturii) despre teatrul moldovenesc, lucrările lui A. Kirtoka (șeful Direcției Arte a Ministerului Culturii) despre Ansamblul de Dansuri Populare și Capela Corală „Doina”⁴²⁶ nu au fost discutate și avizate de UCM sau UTM, dar au fost incluse în planurile editoriale etc.

3.2. Influența ideologică asupra artei teatrale

Istoria teatrelor din RSS Moldovenească în perioada postbelică a fost examinată în mai multe studii întreprinse de cercetătorii sovietici. Dintre acestea menționăm ediții generale, studii, articole, culegeri⁴²⁷. În conformitate cu prescripțiile ideologice din URSS, acestea au prezentat fragmentar sau dogmatic multe aspecte ale vieții teatrale din RSSM. Se impune reevaluarea activității instituțiilor teatrale, a rolului oamenilor de teatru în viața culturală a Moldovei Sovietice.

Prin prezentul subcapitol urmărim să elucidăm unele aspecte referitoare la politica statului sovietic în sfera artei teatrale: formarea repertoriului și cenzura, arta spectacolului, raporturile teatru-public.

⁴²⁵ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 11. Fil. 32.

⁴²⁶ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 11. Fil. 90.

⁴²⁷ В. Герлак, Д. Прилепов, *Молдавский государственный музыкально-драматический театр им. А.С. Пушкина*. Кишинёв, 1960; А.В. Грекул, „Социалистическая культура Молдавии”. In *Развитие социалистической культуры в союзных республиках*. Москва, 1962; *История Молдавской ССР*. Кишинёв, 1968. Т. 2; *История Молдавской ССР (с древнейших времён до наших дней)*. Кишинёв, 1982; *Культурное строительство в Советской Молдавии*. Кишинёв, 1974; *Очерки истории Коммунистической Партии Молдавии*. Кишинёв, 1981; Д. Прилепов, *Молдавский театр*. Москва, 1967; *Идем, Лениниана театров Молдавии*. Кишинев, 1974; *Равная среди равных*. Кишинёв, 1972; *Театр Советской Молдавии. Страницы истории*. Кишинёв, 1987; Д.Е. Шемяков, Я.С. Яценко, *Культурная революция в Советской Молдавии (1924-1967)*. Кишинёв, 1969.

Teatrul, ca și literatura, muzica și cinematografia – sfere ale culturii care în primii ani postbelici erau mai accesibile maselor largi – au fost genurile de artă plasate în centrul politicii culturale a statului sovietic⁴²⁸. Partidul Comunist și guvernul sovietic au pus în fața dramaturgilor și a oamenilor de teatru sarcina „de a crea opere scenice valoroase, care ar oglindi amplu viața societății sovietice în evoluția ei, de a contribui la dezvoltarea celor mai bune trăsături de caracter ale oamenilor sovietici”⁴²⁹.

Totuși, trebuie să subliniem că nu toate acțiunile întreprinse de PCUS urmăreau doar scopuri politice. Așa cum se poate demonstra pe baza mai multor documente de arhivă, susținerea materială a Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic⁴³⁰ și a Teatrului Rus din Chișinău⁴³¹, în perioada studiată, s-a concretizat în reconstruirea edificiilor⁴³², acordarea de noi spații pentru realizarea și prezentarea spectacolelor⁴³³, asigurarea materială a oamenilor de teatru⁴³⁴. A fost înființat Teatrul de Păpuși⁴³⁵, Teatrul Republican Dramatic Mobil⁴³⁶, Teatrul Muzical-Dramatic din or. Bălți⁴³⁷ etc.

În capitolul I am examinat deja unele acțiuni ale organelor de partid privind *formarea repertoriului teatrelor*. Acesta purta un profund caracter social, el fiind, în mare parte, dominat de directivele comuniste⁴³⁸.

Unul dintre primele spectacole cu o orientare ideologică vădită, prezentat pe scena Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău a fost piesa lui N. Pogodin, *Orologiul din Kremlin*. Realizat de regizorii A. Mutafov și B. Zahava, spectacolul a fost consacrat, conform tradițiilor timpului, „aniversării Marelui Octombrie”⁴³⁹. Ideile princi-

⁴²⁸ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций, пленумов ЦК. Москва: Политиздат, 1983, т. 8-9.

⁴²⁹ КПСС о культуре, просвещении и науке. Постановления ЦК КПСС. Москва: Политиздат, 1976, p. 228.

⁴³⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264; Inv. 4. D. 85. Fil. 81.

⁴³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 271.

⁴³² AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 36. Fil. 187; D. 29. Fil. 390-395.

⁴³³ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 48.

⁴³⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 27. Fil. 627; D. 23. Fil. 396.

⁴³⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 20.

⁴³⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 20.

⁴³⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 66.

⁴³⁸ Elena Șișcanu, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*. București, 1998, p. 132.

⁴³⁹ Д. Прилепов, *Лениниана театров Молдавии*. Кишинёв: Картя молдовеняскэ, 1974, p. 10.

pale ale piesei – reconstrucția țării din ruinele războiului, electrificarea și industrializarea, edificarea noii societăți, atragerea „tuturor oamenilor muncii încă șovăielnici în rândurile constructorilor activi ai vieții noi, socialiste”⁴⁴⁰ – nu erau altceva decât directive politice.

În rolul lui V. Lenin, personajul central al piesei, a fost distribuit C. Știrbu, în cel al lui I. Stalin – M. Apostolov, al lui F. Dzerjinski – V. Gherlac. Actorii au fost obligați să recitească operele leniniste și diferite creații literare dedicate „conducătorilor revoluției și statului socialist”⁴⁴¹, să vizioneze filmele cinematografice documentare și artistice despre eroii piesei și epoca respectivă⁴⁴². Actorii menționați au beneficiat ulterior de două deplasări la Moscova⁴⁴³, unde au avut posibilitatea să viziteze mauzoleul lui Lenin, să mențină discuții cu unele persoane care l-au cunoscut pe primul conducător al statului sovietic și au activat împreună cu acesta, să dialogheze cu actori ce au jucat pe scena altor teatre personajele respective⁴⁴⁴. Aceste acțiuni urmăreau, de fapt, crearea unui chip-idol al „conducătorului și îndrumătorului primului stat socialist din lume”, chip ce era lipsit de orice cusur.

În spiritul vremii, spectacolul s-a bucurat de primirea „entuziastă” a publicului și a criticii teatrale. Ziarul *Moldova socialistă* a dedicat o întreagă pagină acestui „eveniment”, publicând o serie de articole ale regizorilor și actorilor, impresii ale spectatorilor sub genericul „O victorie a Teatrului moldovenesc”⁴⁴⁵. Ziarul *Sovetskaia Moldavia* a consemnat apariția acestui spectacol prin publicarea câtorva materiale, dintre care menționăm articolul „O izbândă de creație a Teatrului moldovenesc”, semnat de scriitorul D. Vetrov⁴⁴⁶.

În următorii ani, atât Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic, cât și Teatrul Dramatic Rus din Chișinău prezintă spectacolele *Oameni ruși* de K. Simonov, *Ofițer al flotei* de A. Kronn, *Așa va fi* de K. Simonov, *Liubov Iarovaia* de K. Treniov, *Marea forță* de V. Romașov⁴⁴⁷, *Omul*

⁴⁴⁰ *Ibidem*, f. 11.

⁴⁴¹ *Ibidem*.

⁴⁴² *Ibidem*, f. 12.

⁴⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴⁴ Вл. Герлак, Дм. Прилепов. *Молдавский государственный музыкально-драматический театр им. А.С. Пушкина*. Chișinău, 1960, pp. 35-37.

⁴⁴⁵ *Moldova socialistă*, 1947, 26 noiembrie.

⁴⁴⁶ *Советская Молдавия*, 1947, 26 noiembrie.

⁴⁴⁷ Anton Moraru. *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău, 1995, p. 445.

cu arma de N. Pogodin⁴⁴⁸, *În căutarea fericirii* și *Tania* de A. Arbuzov, *Familia* de I. Popov⁴⁴⁹ ș.a.

Potrivit tradițiilor culturale ale URSS, orice eveniment istorico-revoluționar era omagiat printr-o realizare scenică a chipurilor revoluției, în special al lui Vladimir Lenin. Anume din aceste considerente Teatrul Moldovenesc prezintă spectacolul *Omul cu arma* de N. Pogodin în ajunul aniversării a XXXVI-a a „Revoluției din Octombrie”. Ca și *Orologiul din Kremlin*, piesa lui Bondarenco tratează evenimentele și faptele istorice într-o formă simplistă, exagerată.

Implementând directivele CC al PC(b)M, teatrele includeau în repertoriul lor piese din dramaturgia clasică rusă. Repertoriul Teatrului Dramatic Rus din Chișinău cuprindea piesele *Copiii soarelui* și *Zikovii* de M. Gorki, *Anna Karenina* și *Învierea* de L. Tolstoi, *Căsătoria lui Balzaminov*, *Ultima jertfă*, *Talente și admiratori* de A. Ostrovski⁴⁵⁰.

Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău acordă prioritate dramaturgiei lui A. Ostrovski. În perioada 1946–1954 au fost prezentate patru piese ale acestui autor: *Fata fără zestre* (1946), *Un post rentabil* (1949), *Talente și admiratori* (1952), *Sărăcia nu-i cusur* (1954)⁴⁵¹. Aceasta se explică nu numai prin popularitatea de care se bucurau operele dramaturgului în teatrul sovietic, dar și prin tendința Teatrului Moldovenesc de a cultiva un realism de o nuanță veridică, adică de a zugrăvi viața cotidiană, oamenii și faptele lor reale.

Totuși, în pofida condițiilor dure de influență ideologică, oamenii de teatru încercau și reușeau să prezinte spectatorilor tratări profunde ale personajelor pieselor, să-i bucure prin nivelul susținut al măiestriei interpretative.

Critica teatrală s-a pronunțat elogios mai cu seamă privitor la spectacolul *Fata fără zestre*, pus în scenă de regizorul Vl. Axionov. La reușita spectacolului au contribuit actorii Eugeniu Ureche, Mefodie Apostolov, Constantin Constantinov⁴⁵². Recenzii pozitive a avut și spectacolul *Un post rentabil* (regizor V. Gherlac), care, grație jocului inspirat al actorilor Iosif Leveanu, Arcadie Plațindă, Mefodie Aposto-

⁴⁴⁸ Д. Прилепов. *Лениниана театров Молдавии*. Chișinău, 1974, pp. 18-25.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, pp. 32-43. Л. Шорина, „«Семья» И. Попова на сцене Республиканского Русского драматического театра им. А.П. Чехова”. In *Театр Советской Молдавии. Страницы истории*. Chișinău, 1987, pp. 103-112.

⁴⁵⁰ Anton Moraru, *op. cit.*, pp. 445-446.

⁴⁵¹ V. Gherlac, D. Prilepov, *op. cit.*, pp. 66-76.

⁴⁵² *Ibidem*.

lov ș.a., s-a transformat într-o emoționantă dezbateră de ordin etico-social⁴⁵³.

Varianta scenică a piesei *Talente și admiratori* (regizor I. Frid) a fost prezentată de către tinerii actori moldoveni absolvenți ai Institutului de Teatru, Muzică și Cinematografie din Leningrad Valeriu Cupcea, Petru Baracci, Iurie Haso, Constanța Tărțău, Petru Panicovschi, Gheorghe Simenel ș.a.⁴⁵⁴. Acest spectacol a pus începutul luptei teatrului pentru o limbă literară frumoasă și bogată.

O lucrare artistică de valoare a fost spectacolul *Sărăcia nu-i cusur*, pus în scenă de tânăra regizoare Nina Aronețkaia⁴⁵⁵. Mefodie Apostolov a realizat un chip scenic la nivelul unei autentice creații artistice⁴⁵⁶. Actorii Ecaterina Cazimirova, Arcadie Plațindă, Chiril Știrbu, Vladimir Cocoț, Domnica Darienco au creat un ansamblu artistic bine încheșat.

Prezentarea comediei *Revizorul* de N. Gogol a devenit un eveniment pentru acele timpuri. Această reprezentare nu a fost prima pe scena Teatrului Moldovenesc (cea dintâi fiind încă în anul 1874⁴⁵⁷). Succesul a fost asigurat de interpretarea originală a personajelor de către actrii moldoveni. Un rol de anvergură a fost realizat de Eugeniu Ureche (Primarul). La concursul unional, organizat cu prilejul aniversării a 100-a de la moartea lui Nicolai Gogol, ce a avut loc la Moscova în anul 1952, *Revizorul* Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic a fost înalt apreciat de specialiști și public. Despre rolul jucat de E. Ureche, revista unională *Teatr* scria: „Lista interpreților remarcabili ai primarului din comedia «Revizorul» de N. Gogol, începută de Mihail Șcepkin, s-a completat cu încă un admirabil actor al Teatrului Muzical-Dramatic din Moldova – Eugeniu Ureche⁴⁵⁸.”

În anul 1952 Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău se adresează dramaturgiei lui M. Gorki și montează drama *Dușmanii*⁴⁵⁹, avându-i în distribuție pe Constantin Constantinov, Iosif Leveanu, Domnica Darienco. Această prezentare scenică, cu aspectele pozitive și lacunele ei, a avut meritul de a atrage atenția asupra unor probleme privind orientarea estetică, formarea repertoriului și măiestria profesională a trupei artistice a Teatrului Moldovenesc. Atât în

⁴⁵³ *Ibidem.*

⁴⁵⁴ *Ibidem.*

⁴⁵⁵ A se vedea: *Советская Молдавия*, 1954, 29 octombrie.

⁴⁵⁶ *Ibidem.*

⁴⁵⁷ L. Ceza, „Din istoria teatrului moldovenesc”, *Nistru*, 1957, nr. 10.

⁴⁵⁸ A se vedea: *Teatr*, 1953, nr. 3, p. 52.

⁴⁵⁹ V. Gherlac, D. Prilepov, *op. cit.*, pp. 68-72.

presă, cât și în colectivele teatrale începuse o polemică principială cu privire la perspectivele de creație ale teatrului. La această dezbatere, din anii 1952-1954, au participat numeroase personalități, care au remarcat că teatrele din RSSM preferă dramaturgia clasică și contemporană rusă și ignoră dramaturgia națională.

Realizând indicații ale CC al PC(b) din Moldova, Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău a început să monteze și piese ale unor *autori contemporani* din Moldova.

Spectacolul *Haiducii* se considera cea mai reușită formă de reprezentare scenică națională, întrucât era unicul spectacol realizat pe bază de material moldovenesc, fiind montat încă în anii 1944-1945,

În următoarea perioadă spectacolele *O noapte de mai*, *În văile Moldovei* și *Se leagănă marea în valuri* sunt urmate de alte prezentări muzical-dramatice, printre care operele *O nuntă la Malinovca* de L. Iuhvid și P. Reabov, *Vânt pribeag* de I. Dunaevski, ce s-au bucurat de o mare priză la public. Această predilecție față de spectacolele de acest gen se explică prin faptul că în primii ani de pace tinerii artiști moldoveni, ca și spectatorii lor, bucuroși că au trecut de război și cuprinși de frumusețea vieții, își exprimau fericirea cântând viața și plăcerile ei, munca, dragostea, tinerețea. Și teatrul realiza anume acest imperativ.

În anul 1946 Teatrul Moldovenesc s-a transformat într-un teatru de operă, balet și dramă. În trupă au fost incluși: un grup de cântăreți și unul de baletisti. În același an au fost prezentate operele *Zaporojanul peste Dunăre* de S. Gulak-Artemorski, *Cio-Cio-san* de G. Puccini, *Evgheni Oneghin* de P. Ceaikovski, cărora le-au urmat baletetele *Domnișoara țărăncă* de V. Asafiev, *Mirandolina* de S. Vasilenko, operele *Demonul* de A. Rubinștein și *Faust* de Ch. Gounod.

În anul 1949 a fost pusă în scenă *Lumina* de A. Lupan⁴⁶⁰, *O rază de întuneric* de M. Ryss și P. Kravțov⁴⁶¹ și *Cotovschi* de A. Lukianov și P. Ananco⁴⁶². Consacrată conform rigorilor timpului „afirmării principiilor etice noi în procesul restructurării socialiste a vieții economice și sociale a țărănimii muncitoare”, piesa *Lumina* prezintă o vastă imagine a satului moldovenesc din perioada colectivizării. Scrisă în toiul campaniei de colectivizare a agriculturii în raioanele din dreapta Nistrului, drama poartă amprenta vădită a acestei epoci dramatice din istoria poporului moldovenesc. Având o profundă tentă publicistică, propagandistică,

⁴⁶⁰ D. Prilepov, *op. cit.*, pp. 72-74.

⁴⁶¹ *Ibidem*, pp. 74-76.

⁴⁶² *Ibidem*, p. 76.

lucrarea îndeamnă la atitudini și acțiuni concrete pentru înfăptuirea directivelor de partid, privitor la dezvoltarea satului moldav.

Tot în 1949 Teatrul Moldovenesc prezintă încă două spectacole pe teme moldovenești – drama *O rază de întuneric* și piesa *Cotovschi*, ambele fiind o interpretare denaturată a evenimentelor istorice, reflectate prin prisma teoriei marxist-leniniste.

Prima, consacrată răscoalei de la Tatarbuniar din anul 1924, expune o galerie de chipuri de „luptători pentru restabilirea puterii sovietice în Basarabia”, care sunt înzestrați doar cu calități pozitive, înaripați de un singur scop – realizarea ideilor revoluției proletare.

Aceeași orientare revoluționară denotă piesa *Cotovschi*. „Eroul legendar al războiului civil”, Grigorie Cotovschi este transformat în idol, într-un brav apărător al cauzei poporului. Îi sunt atribuite cele mai nobile trăsături de caracter: curaj, inteligență, dragoste față de oameni.

În decembrie 1951, la Teatrul Moldovenesc are loc premiera comediei muzicale *Fericirea Mărioarei* de L. Corneanu și E. Gherken, muzica fiind semnată de E. Coca și Cl. Benț. Critica teatrală a făcut comentarii privind calitatea spectacolului: stil declarativ, personajele tratate retoric, superficial, lipsa de legătură între diferitele linii de acțiune ale spectacolului. Cu toate acestea, el a avut succes la public, grație unei serii de situații comice, atmosferei generale de bucurie și voie bună. Prin lirica, cântecele și dansurile de vădită inspirație folclorică, el s-a menținut o perioadă pe afișul teatrului și a fost prezentat în turneele din alte orașe din URSS – Moscova, Leningrad ș.a.

Faptul că Teatrul Moldovenesc avea pe atunci o vădită predilecție pentru comedia muzicală, pentru operetă e dovedit și de alte două spectacole, realizate în 1953 după piese ale dramaturgilor din republică: *Covorul Ilenei* de L. Corneanu (regizor V. Gherlac) și *În valea viilor* de A. Lukianov (regizori D. Bondarenco și T. Gruzin)⁴⁶³. Cuprinzând subiecte preluate din folclorul muzical moldovenesc, piesa *Covorul Ilenei* a avut priză la public, dar, ca realizare artistică, a rămas mai prejos de cele jucate anterior.

În perioada când Teatrul Moldovenesc urmărește o atât de declarată preferință pentru comedia muzicală de divertisment, montarea în 1951 a poveștii *Buzduganul fermecat* de L. Deleanu se evidențiază ca o fericită excepție⁴⁶⁴. Fiind inspirată din folclor, această piesă-basm

⁴⁶³ Leonid Cemortan, *Prietenul nostru teatrul*. Chișinău: Literatura artistică, 1983, pp. 82-83.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, pp. 83-84.

descrie într-o formă alegorică lupta poporului pentru libertate. Spre deosebire de operele care aveau drept principal scop de a distra publicul, aici întreaga acțiune este subordonată dezvăluirii cât mai reliefate a semnificațiilor textului. În genere, spectacolul a fost considerat unanim o lucrare scenică de certă valoare, menționându-se că creatorii lui și echipa de interpreți au reușit să evedențieze bogăția de idei și calitățile artistice elevate ale textului dramatic⁴⁶⁵.

Criticul de artă Leonid Cemortan menționează că Teatrul Dramatic Rus din Chișinău, în întreaga perioadă postbelică, nu a montat piese scrise de dramaturgi din RSSM⁴⁶⁶. Nici într-o republică din URSS nu puteam găsi o atare situație, când teatrele locale nu ar fi prezentat anual 3-4 piese din dramaturgia contemporană autohtonă. Documentele confirmă faptul că în acea perioadă, la conducerea așezămintelor de artă, inclusiv a teatrelor, se aflau oameni cărora le era indiferentă soarta culturii moldovenești⁴⁶⁷. În politica repertorială ei ignorau arta și tradițiile teatrale naționale, pe care erau chemați să le dezvolte și să le îmbogățească.

Afirmațiile tendențioase cum că în RSSM nu exista dramaturgie clasică și contemporană au fost inventate de unele persoane pentru a justifica nihilismul propriu. Din păcate, așa piese ca *Chirița în Iași*, *Chirița în Provincie*, *Iorgu de la Sadagura*, *Ovidiu*, *Despot-Vodă*, *Fântâna Blanduziei* de Vasile Alecsandri, *Răzvan și Vidra* de B. P. Hasdeu, dramele *Petru Rareș* și *Ștefan cel Mare* de Gh. Asachi și multe alte capodopere ale dramaturgiei române – piese ce au fost prezentate pe scena Teatrului Dramatic din Iași, a Naționalului din București, a Naționalului din Chișinău, având mare priză la public – erau absolut necunoscute.

Să ne reamintim că repertoriul Naționalului din Chișinău, în anii '20-'30, cuprindea aproape toate piesele lui I. L. Caragiale, *Ovidiu* de V. Alecsandri, *Fântâna Blanduziei* și *Despot-Vodă* de același autor, trilogia lui Barbu Ștefănescu Delavrancea *Apus de soare*, *Viforul* și *Luceafărul* ș.a., care se bucurau de un mare succes la publicul spectator⁴⁶⁸. Desigur, de pe scena Naționalului n-a lipsit nici dramaturgia altor popoare. Cu un deosebit succes erau prezentate *Cadavrul viu* și *Învierea* de Lev Tolstoi, *Frații Karamazov* și *Idiotul* de F. Dostoevski. S-a jucat și *Răscoala roboților* de K. Ceapek etc.⁴⁶⁹.

⁴⁶⁵ *Ibidem*.

⁴⁶⁶ ANRM. F. 2942. Inv. 1. D. 173. Fil. 417.

⁴⁶⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 8-10.

⁴⁶⁸ E. Ureche, *op. cit.*, p.p 24-25.

⁴⁶⁹ O informație amplă despre apariția și dezvoltarea artei teatrale în Moldova o

Cu toate că operele clasicilor dramaturgiei române nu se prescriau în politica de repertoriu a teatrelor în perioada postbelică se găseau oameni curajoși, care încercau să-i familiarizeze pe spectatori cu bogatele tradiții ale dramaturgiei române.

Presa timpului și critica teatrală menționează că o lucrare scenică reușită a fost comedia *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale, prezentată la Teatrul Moldovenesc din Chișinău în anul 1952. Într-o recenzie al acest spectacol publicată în presa timpului⁴⁷⁰ se menționează: „În acel spectacol, regizat de Eugeniu Ureche, în condițiile unei adevărate terori din partea autorităților comuniste, dar și a proletcultiștilor transnistreni din teatru, marele actor a realizat și decorurile, și costumele și a jucat – magistral – rolul Cetățeanului turmentat”. Prin acel spectacol, care a avut un succes extraordinar și s-a jucat mulți ani cu casa închisă, limba și cultura română reveneau în forță la Chișinău. Eugeniu Ureche a demonstrat atunci, mai ales actorilor amatori invitați de la Tiraspol, cât de profesionistă este arta teatrală românească, cât de modernă este arta decorurilor și cât de europeană este cea a costumelor. Jucând în decoruri românești, purtând costume românești, actorii de la Tiraspol, dar și tânăra generație de actori educați după război la Leningrad, au conștientizat că ei sunt actori români, că joacă teatru românesc și joacă pentru un public românesc. Critica teatrală⁴⁷¹ va menționa mai târziu: „Marea revelație a fost felul cum a jucat Eugeniu Ureche rolul Cetățeanului turmentat. În condițiile terorii stali-

---

găsim în cartea *Istoria teatrelor din Moldova*, editată la Iași în 1915, reeditată în 1996. Autorul ei, membru corespondent al Academiei Române, Teodor Burada, descrie pe larg evenimente interesante din istoria teatrului moldovenesc. Aceluiași subiect îi sunt dedicate și publicațiile apărute în RSSM după adoptarea hotărârilor CC al PC(b) din Moldova cu privire la moștenirea clasică: Г. Богач, „Большая культурная активность”, *Moldova socialistă*, 1954, 2 octombrie; А. Суслов, „Молдавский театр в середине XIX века”, *Днепр*, 1957, nr. 4; L. Cezza, *op. cit.*; D. Prilepov, *op. cit.*; Н.Н. Рожковская, *Театральная жизнь Кишинева XIX – начало XX века*. Chișinău, 1979; Л. Чемортан, *Становление молдавского советского театра. Страницы истории*. Chișinău, 1986. O altă lucrare a lui Leonid Cemortan este *Teatrul Național din Chișinău (1920-1935)*. Chișinău, 2000. În ea, teatrologul descrie amplu evenimentele teatrale din Basarabia, stagiunile teatrale (1920-1935), precum și oferă informații foarte prețioase culese din arhive și periodice cu privire la colaboratorii teatrului și jocul actoresc.

⁴⁷⁰ Vezi: I. Musteață, „O scrisoare pierdută”, *Moldova socialistă*, 9 martie 1952; Serafim Buzilă, *Interpreți din Moldova. Lexicon enciclopedic. 1460-1960*. Chișinău: Editura ARC, pp. 430-431;

⁴⁷¹ *Calendarul bibliotecarului '97*, Ureche Eugeniu – un munte de talent”, pp. 26-27; *Est-Curier*, 15 aprilie 2011.

niste, fapta artistică a lui Eugeniu Ureche, susținută (din umbră) și de unii literați sau oameni politici, a fost un semnal indirect pentru tânăra generație de intelectuali, majoritatea pe atunci studenți la Chișinău, că se poate să se considere aici și români, și europeni, chiar dacă domeniul acestui tip de manifestare era unul abstract sau subteran”.

Cultura unui popor reprezintă un organism care nu se poate dezvolta armonios decât dacă întreține un schimb viu cu elementele înaintate ale tuturor celorlalte culturi. Acest precept este valabil și pentru teatru. O mișcare artistică izolată de contextul general al artei, care își suprimă orice punte cu ceea ce se gândește și se realizează în alte țări, este o absurditate dintre cele mai dăunătoare. Teatrul trebuie să primească și să transmită mai departe ceea ce merită să fie cunoscut din dramaturgia altor popoare.

Scenele noastre se pot mândri de a fi jucat pe marii dramaturgi occidentali. Pe scenele din RSSM s-au prezentat asemenea spectacole ca: *Slugă la doi stăpâni* și *Gâlcevile din Cioza* de C. Goldoni, *Tartuffe* de Molière, *Omul și lupul* de A. Ghimera, *Doamna ministru* de B. Nušić ș.a.

Examinarea repertoriului teatrelor noastre la compartimentele menționate mai sus ne arată convingător că sub raportul dramaturgiei jucate spectatorul se afla în fața unei uniformități de valori, prioritate având repertoriul clasic rus.

Nu avem dreptul să oitem din acest capitol un aspect foarte important din istoria scenelor noastre de după război, și anume *raportul dintre teatru și public*. Teatrele nu erau doar centre de propagandă comunistă. Ele contribuiau la formarea intelectualității naționale, la educația artistică a tinerei generații. Către anul 1955 patru teatre din republică prezentau anual 1 950 de spectacole⁴⁷², numărul total al spectatorilor atingând cifra de 537 000, ceea ce constituia circa 275 spectatori pentru o prezentare⁴⁷³. Forța de influență a teatrului asupra opiniei publice era considerabilă.

Politica culturală a statului sovietic în domeniul artei teatrale urmărea formarea unui public unitar și omogen, care să aibă aceeași dorință de a vedea, a simți și a înțelege, care să fie solidar prin aceeași reprezentare a vieții, care e cimentat prin aceleași amintiri.

Totodată, se poate vorbi de spectacole care s-au bucurat de un succes mai mare sau mai mic. O parte a publicului devine exigentă și

⁴⁷² *Народное хозяйство МССР*. Chișinău, 1957, p. 172.

⁴⁷³ *Ibidem*.

selectează adesea cu severitate spectacolele care-i vorbesc profund și interesant despre viață, care-i stimulează imaginația și gândirea, îl emoționează și-l atrag. Dar, o bună parte a publicului, încă insuficient formată, se lasă atrasă de falsa strălucire și umple până la refuz sala unui teatru la câte o piesă mediocră, dar zgomotoasă. Există încă suficient de mulți amatori de spectacole de divertisment. Dar din ce în ce mai numeroși sunt acei care caută spectacole bogate în idei, puse în scenă cu sobrietate și bun gust, spectacole care reprezintă adevărata cultură teatrală.

O contribuție deosebită în realizarea acestei opțiuni au avut regizorii și actorii teatrelor din republică. Vom numi doar câteva dintre cele mai remarcabile personalități ale scenei noastre.

Dintre *regizorii* aflați la vârsta maturității artistice trebuie reținute în primul rând numele lui V. Gherlac⁴⁷⁴, D. Bondarenco, A. Mutafov, T. Gruzin, V. Axionov, Iu. Socolov, E. Vengre ș.a.

O pleiadă de tineri regizori s-au remarcat prin atitudine și talent. Dintre aceștia semnalăm pe V. Cupcea, E. Platon, N. Aronețkaia ș.a.

Dintre marii artiști români ai Moldovei de după 1940, pe primul loc stă, fără îndoială, marele actor Eugeniu Ureche⁴⁷⁵. Un actor de o im-

⁴⁷⁴ Виктор Герлак, народный артист Молдавской СССР. сост. Г. Чинчлей. Chișinău: Timpul, 1986.

⁴⁷⁵ Eugeniu Ureche – actor dramatic și de operetă, cântăreț de operă, interpret de muzică populară, regizor, pictor și scenograf. Eugeniu Ureche s-a născut la 20 (7) martie 1917 în Hârtopul Mare, pe atunci centru de voloste. Peste câteva zile după naștere, mama sa Agafia își ia pruncul și pleacă la Orșă, Belarus, unde Vasile Ureche își făcea serviciul militar. Aici, la Orșă, Jenică a și fost botezat. După Revoluția din februarie-martie 1917 și destrămarea armatei ruse, tânăra familie revine în Basarabia, stabilindu-se, în ianuarie 1918, în satul natal. În 1919, soții Vasile și Agafia Ureche, împreună cu micuțul lor fiu, se mută la Chișinău. Aici, pe lângă diferite slujbe de modest funcționar de birou, în zilele de sâmbătă și duminică Vasile Ureche, înzestrat cu o plăcută voce de tenor, este dascăl la biserica Sfântul Gheorghe. În paralel, el organizează corul de la școala primară unde învață fiul său Jenică. În 1926, Vasile Ureche este numit de mitropolitul Gurie Grosu protopsalt la catedrala orașului, fiind în același timp angajat în calitate de corist în renumitul cor al lui Mihail Berezovschi. Eugeniu Ureche a cântat și el în acest prestigios cor. Din 1940 Eugeniu Ureche este actor al teatrului „A. S. Pușkin” (azi Teatrul Național „M. Eminescu”). În 1955-1959 – solist al Teatrului de Operă și Balet. A creat personaje de mare valoare artistică, manifestându-se prin individualitate pronunțată și profunzime ca: Regele Lear din „Regele Lear” de W. Shakespeare, Tartuffe din „Tartuffe” de J. B. Molière, Primarul din „Revizorul” de N. Gogol, Arbenin din „Mascarada” de M. Lermontov, Samson din „Tigrul și hiena” de A. Petrofi, Braun din „Opera de trei parale” de B. Brecht, Cetățeanul turmentat din „O scrisoare pierdută” de I. L. Caragiale, Ovidiu din „Ovidiu”, Horațiu din „Fântâna

presionantă ținută scenică, un cântăreț de mare popularitate, care s-a produs în diferite spectacole de operă, operetă și de revistă, precum și pe vastul tărâm al muzicii populare naționale. Publicul l-a cunoscut și din rolurile jucate în filme cinematografice și televizate, precum și din emisiunile radio și TV.

Rolul lui Eugeniu Ureche în păstrarea și modernizarea limbii române în perioada când era interzis să pomeniști existența acesteia a fost unul decisiv. Imediat după război, el a interpretat la radio și televiziune, apoi și pe disc, mai multe cântece populare. Limba română perfectă, inclusiv în topică și melodicitate, pe care o vorbea și o cânta Eugeniu Ureche – a cucerit întreaga ființă românească a Moldovei Sovietice. Exemplul lui Eugeniu Ureche a demonstrat tuturor locuitorilor din RSSM, dar mai ales simplilor învățători de la țară, mulți pe atunci doar cu 7-8 clase făcute la români”, că limba „șantistă” nu are nicio șansă de izbândă. Un simplu cântec popular, devenit hit național încă în anii când domnea Stalin, Beria, dar și I. D. Ceban, au redat conașionalilor noștri din RSSM și limba, și firea lor românească, dar și mecanismul prin care ea putea fi păstrată – vorbirea corectă a limbii, nestâlcirea ei după tiparele staliniste create la Tiraspol, păstrarea tradițiilor românești în obiceiurile calendaristice și cele de familie.

La dezvoltarea artei teatrale din RSSM au contribuit de asemenea: D. Darienco⁴⁷⁶, V. Cocoș, C. Știrbu⁴⁷⁷, E. Cazimirova, C. Constantinov⁴⁷⁸, A. Plașinda, V. Ioniță, R. Șandler, C. Smirnova, T. Gruzin, O. Rusnac, I. Leveanu, V. Savițcaia, M. Apostolov, P. Panicovschi, T. Șaeva. S-au manifestat prin talent actori ai Teatrului Dramatic Rus din Chișinău ca N. Masalskaia⁴⁷⁹, V. Belov, D. Lîsenko, N. Donskaia, I. Sologubenko, V. Golțev, V. Strelbițki, I. Datski și alții⁴⁸⁰.

Pentru formarea noului public, pentru mărirea ariei sale de influență, teatrul a desfășurat o activitate bogată nu numai în sediul său,

---

Blanduziei” de V. Alecsandri și multe altele. În calitatea sa de cântăreț de operă, surprinde spectatorul prin personajul lui Sparafucile din „Rigoletto” de G. Verdi, Skuratov din „Mireasa țarului” de N. Rimski-Korsakov, Demonul din „Demonul” de A. Rubinștein, Țăranul din „Grozovan”, Bodiul din „Aurelia” de D. Gherșfeld etc.

⁴⁷⁶ A se vedea: Lina Doros, *Domnica Darienco*. Chișinău: Literatura artistică, 1978.

⁴⁷⁷ A se vedea: Valeriu Cupcea, *Chiril Știrbu*. Chișinău: Literatura artistică, 1979; Завагин Б. *Народный артист СССР Кирилл Штурбу*. Chișinău: Timpul, 1972.

⁴⁷⁸ A se vedea: M. Perepeliță, *Constantin Constantino*. Chișinău: Literatura artistică, 1965.

⁴⁷⁹ Informații ample despre activitatea actriței găsim în monografia Linei Doros, *Nina Masalskaia*. Chișinău: Literatura artistică, 1979.

⁴⁸⁰ *Istoria RSS Moldovenești*. Chișinău, 1970, V. 2, p. 750.

ci s-a deplasat sistematic în afara oraşului, în localităţile republicii, prezentându-şi spectacolele în faţa unui public numeros din oraşe şi sate, pătrunzând în locuri unde nici nu se ştia ce înseamnă teatru. În tot timpul anului, mai ales în timpul verii, teatrele întreprind turnee de lungă durată prin toată ţara.

Sunt organizate turnee ale teatrelor din alte republici. Cu regret, în anii 1944-1956 sosesc în vizită doar câteva colective teatrale din republicile URSS. Astfel, în perioada 8-13 august 1947, în Moldova are loc turneul Teatrului de Satiră din Moscova⁴⁸¹. Tot atunci, la Chişinău şi Bălţi a prezentat câteva spectacole o trupă a Teatrului Muzical „Constantin Stanislavski şi Vladimir Nemirovici-Dancenko” şi o trupă a Teatrului de Dramă din Moscova⁴⁸².

În vara anului 1948, la Chişinău soseşte o trupă a Teatrului Mic din Moscova, care prezintă în faţa publicului spectacolele *Adevărul e bine, dar fericirea mai bine* şi *Vinovat fără vină*, montate după piesele lui Alexandr Ostrovski. Spectatorii chişinăuieni au putut admira jocul cunoscutei actriţe ruse Vera Pasheny⁴⁸³.

La 4 iulie 1948, la Chişinău are loc o manifestare solemnă consacrată lui Visarion Belinski (critic literar şi scriitor rus), unde Teatrul Literar-Dramatic al Asociaţiei Unionale a Oamenilor de Teatru a prezentat un spectacol.

Sosesc în turnee nu numai teatre din Moscova şi Leningrad, dar şi din alte centre teatrale din Rusia. În august 1954, la Chişinău prezintă câteva spectacole Teatrul de Comedie din Rostov-pe-Don⁴⁸⁴.

Teatrele aflate în turneu prezentau spectacole nu doar la Chişinău, dar şi în oraşele Bălţi, Tiraspol, Soroca. Critica teatrală şi presa timpului consideră că aceste turnee erau nişte evenimente în viaţa culturală a republicii, ţinând cont de faptul că erau puţine la număr. Pe lângă spectacole, oaspeţii organizează în faţa spectatorilor prezentări ale activităţii de creaţie, întâlniri cu angajaţii întreprinderilor industriale şi agricole, cu studenţii instituţiilor de învăţământ superior, cu participanţii la activitatea artistică de amatori, cu colaboratorii presei. Aceste întâlniri permiteau spectatorilor să-i cunoască mai bine pe actorii ruşi, să se familiarizeze cu activitatea acestora.

În perioada 1952-1955 Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din

⁴⁸¹ ANRM. F. 3241. Inv. 1. D. 46. Fil. 119.

⁴⁸² *Советская Молдавия*, 1947, 20 iulie.

⁴⁸³ ANRM. F. 3241. Inv. 1. D. 46. Fil. 58-63, 110.

⁴⁸⁴ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 11. Fil. 111.

Chișinău a întreprins câteva turnee în regiunea Odesa. E relevant că nu a fost prezentată nicio piesă din dramaturgia clasică română, majoritatea spectacolelor fiind jucate în limba rusă.

Studiind atent arhivele și publicațiile din acea perioadă nu găsim nicio relatare despre turneele teatrelor din Chișinău în Federația Rusă, cu excepția participării la concursul teatral din 1952. Credem că ele nici nu au avut loc. Ce nou puteau aduce teatrele din Moldova, dacă ele montau aceleași spectacole ce se jucau pe scenele din Moscova? În opinia noastră, cauza principală a lipsei turneelor era ignorarea dramaturgiei clasice și contemporane naționale române. Neavând o imagine artistică proprie, teatrele din Moldova nu prezentau pentru spectatorii din Rusia un interes aparte sub aspect profesional.

Totuși, turneele în raioanele republicii au reînviat legăturile dintre teatru și public, au înlesnit schimbul de opinii și de experiență dintre oamenii de teatru. Prin toate aceste acțiuni teatrul a trezit interesul unui public larg, pe care a continuat să-l cucerească în perioadele ulterioare.

Ministerul Culturii al RSSM încearcă să soluționeze unele probleme ale teatrelor. După cum am subliniat mai sus, el întreprinde unele acțiuni privind pregătirea lucrătorilor de teatru, contribuie la formarea repertoriului teatrelor, la organizarea turneelor etc. Însă acestea erau insuficiente pentru dezvoltarea teatrului în republică. Era necesară o nouă viziune asupra problemelor teatrului național, care nu putea fi formată în condițiile regimului totalitar sovietic.

Arta teatrală din RSSM ar fi câștigat dacă în anii '40 – începutul anilor '50, în republică ar fi fost înființată Asociația Oamenilor de Teatru. Teatrele din Moldova erau lipsite de o organizație ce ar fi contribuit la schimbul de experiență, evaluarea spectacolelor, organizarea consfătuirilor și a simpozioanelor teatrale, propagarea dramaturgiei naționale etc. Această asociație va fi constituită doar la 17 februarie 1958.

3.3. Artele plastice în sistemul culturii sovietice

În prezentul subcapitol vom încerca să reconstituim, dintr-o perspectivă științifică obiectivă, ipostaza *artei plastice* sub regimul sovietic.

Examinând realizările și insuccesele republicii noastre în domeniul *artelor plastice* în perioada anilor 1944-1956, suntem obligați să înfățișăm împrejurările în care acestea au fost obținute.

Primul deceniu postbelic marchează o schimbare substanțială a în-

tregii societăți. Arta plastică și-a dobândit, pe măsura cerințelor noii societăți, rosturi noi, un loc deosebit în viața culturală a țării. Ceea ce deosebește însă radical acea epocă este sfera în care se desfășura activitatea artiștilor, ecoul pe care trebuia să-l găsească operele lor în rândurile unui public din ce în ce mai numeros. Era firesc ca în acele condiții munca artistului să fie investită cu o răspundere sporită, să capete o destinație socială mai accentuată. Artistul nu mai era doar cel care, în culori și în linii ori săpând figuri în piatră, ne produce o plăcere, „el devine și un povățuitor al mulțimilor, căci oricare operă este în același timp expresia unei convingeri”⁴⁸⁵, „o imagine a vieții cotidiene”⁴⁸⁶.

Totuși, studiind atent situația din alte epoci istorice, nu putem să nu subliniem o profundă schimbare a atitudinii forurilor conducătoare față de artist și munca sa. Confirmă această concluzie deciziile organelor de partid și de stat ale URSS și ale RSSM, consfăturile, întrunirile lor. Susținerea activității instituțiilor de învățământ de profil, a Uniunii Artiștilor Plastici, construirea atelierelor în capitală și în alte localități, unele resurse financiare alocate pentru comenzi și achiziții de lucrări, distincțiile acordate artiștilor valoroși sunt laolaltă expresia acestei preocupări a autorităților pentru crearea unui climat prielnic dezvoltării artei.

Analiza efectuată demonstrează că resursele financiare alocate pentru artele plastice erau mizere, sporadice, în comparație cu necesitățile reale. Bunăoară, în anii 1950-1951, în bugetul de stat nu au fost prevăzute resurse pentru activitățile din domeniul examinat. O dovadă convingătoare în acest sens o găsim în raportul prezentat de conducerea UAP din RSSM pentru acești ani. La compartimentele procurarea operelor de artă plastică sovietică, procurarea operelor de artă din patrimoniul istoric, organizarea expozițiilor, alte activități – nu au fost planificate și, respectiv, alocate mijloace financiare bugetare⁴⁸⁷.

Exista în acei ani o altă formă de sprijin, numit *ajutor pentru procesul de creație*. El era oferit sub formă de grant sau credit artiștilor prin intermediul Fondului Plastic din RSSM. Să urmărim, în acest context, câteva date, păstrate în arhiva Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova:

⁴⁸⁵ AOSPRM, F. 51. Inv. 2. D. 458. Fil. 243.

⁴⁸⁶ AOSPRM, F. 51. Inv. 2. D. 458. Fil. 246.

⁴⁸⁷ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 8a.

Sprijinul pentru activitatea de creație oferit artiștilor plastici prin intermediul Fondului Plastic din RSSM⁴⁸⁸

Secțiunea /Mijloace alocate	Pictură / Număr de benef.	Pictură / Suma aloc.	Sculp. / Num. de benef.	Sculp. / Suma aloc.	Graf. / Num. de pers.	Graf. / Suma aloc.	Teatru artistic: Num. de per. / suma	Alte spec. / Num. de pers.	Alte spec. / Suma aloc.	Total / Num. de pers.	Total / Suma aloc.
Grant	15	27.050	8	10.300	7	8.050	2/3400	5	4.850	37	53.650
Credit	9	16.250	5	8.750	3	3.900	1/300	3	1.300	21	30.500
Total											

Din tabelul prezentat constatăm că anumite sume erau alocate pentru artiștii plastici din toate secțiile UAP. Cei care obțineau mai multe granturi și mai multe credite erau pictorii. Cele mai puține erau destinate pentru Secția de teatru artistic. Una dintre explicații ar fi numărul diferit al membrilor din aceste secții, unde exista practic aceeași proporție. (În majoritatea cazurilor exista o proporție unică, indiferent de numărul mai mare sau mai mic al membrilor fiecărei secții.)

Dacă examinăm încă un alt tabel din același document, cu referire la același an 1952, atunci situația va fi mai clară⁴⁸⁹:

Asigurarea membrilor UAP cu ateliere individuale de creație

Pictori	Grafiциeni	Sculptori	Artiști decoratori	Artiști din domeniul artelor decorative aplicate	Total
14	1	6	2	1	26

Dacă vom compara numărul artiștilor plastici care dispuneau de ateliere individuale (26) cu numărul membrilor UAP din RSSM (41), vom constata că aproape jumătate din aceștia nu aveau condiții adecvate pentru o muncă productivă, pe potriva cerințelor înaintate.

Un alt aspect pentru activitatea artiștilor plastici din Moldova Sovietică era *cenșura ideologică*.

Coordonarea activității plasticienilor în primul deceniu postbelic a fost realizată prin intermediul Secției de artă plastică a Direcției pentru problemele artei a RSSM. Pentru sporirea eficienței acestei secții,

⁴⁸⁸ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 8a.

⁴⁸⁹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 6.

precum și pentru organizarea activității comisiei de procurare a operelor artistice din cadrul Muzeului de Arte Plastice, la 21 februarie 1952 Direcția pentru problemele artei emite un ordin prin care se constituie un consiliu artistic, se aprobă o nouă componență a comisiei pentru procurarea operelor artistice și se instituie Consiliul științific al Muzeului de Arte⁴⁹⁰.

În componența Consiliului artistic al UAPM au fost incluși: L. Dubinovschi – maestru emerit în arte, șeful Secției de arte plastice, președinte al Consiliului; I. Jumatii – președintele Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din Moldova, vicepreședinte; C. Rodnin – specialist în studiul artelor; A. Mater-Coroveanschi – pictor; I. Tazov – pictor; A. Vasiliev – maestru emerit în arte, pictor; B. Șirocorad – pictor⁴⁹¹.

Comisia pentru procurarea operelor artistice a fost formată din: D. Sevastianov – președinte, L. Grigorașenco, K. Rodnin, M. Gamburg, M. Grecu – membri. Consiliul științific al Muzeului de Arte Plastice avea următoarea componență: K. Rodnin – președinte; A. Vasiliev – maestru emerit în arte, L. Kaț-Ceza – cercetător în domeniul artelor; G. Popov – pictor; M. Grecu – directorul Muzeului de Arte⁴⁹².

După cum se sublinia în literatura de specialitate din acea vreme, „pictura ajută în formarea idealurilor politice ale oamenilor sovietici, tabloul prezentând imagini concrete...”⁴⁹³. „Pictura istorică sovietică moldovenească, se menționa în continuare, contribuie la formarea chipului moral al constructorului comunismului, ea aduce exemple vii de eroism, de bărbăție și devotament în lupta pentru interesele poporului”⁴⁹⁴.

Realizarea tabloului tematic compozițional a fost problema cea mai acută și mai discutată în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova. Creațiile în genul istorico-revoluționar din arta plastică a Moldovei în primul deceniu postbelic poartă amprenta vremii în care au fost realizate. Tema istorico-revoluționară (pe bază de material local) capătă o însemnătate hotărâtoare. Se pictează tablouri despre începutul „mișcării marxiste” în Moldova, revoluția din 1905-1907, războaiele țărănești, lupta „eroică” a moldovenilor pentru puterea sovietică, evenimentele din 1917, apoi urmează episoadele din cel de-al Doilea

⁴⁹⁰ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 29. Fil. 1.

⁴⁹¹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 29. Fil. 1.

⁴⁹² AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 29. Fil. 1.

⁴⁹³ *Ibidem.*

⁴⁹⁴ *Ibidem.*

Război Mondial. În acest gen au creat pictorii M. Gamburg⁴⁹⁵, M. Greu, I. Jumatii, C. Chitaica, I. Vieru, V. Zaziorschaia, L. Dubinovschi, C. Cobizeva, L. Averbuh, L. Cheptănaru ș.a.

Este impresionantă soarta pictorului Moisei Gamburg (1904-1954) și a familiei sale: soția Eugenia⁴⁹⁶ și fiica Miriam, pentru a urmări destinul unui mare talent în regimul comunist.

Primele tablouri ale acestuia în perioada sovietică au fost *Partizanii*, *Blestemul*, *Răscoala de la Tatarbunar*, *Vești de pe teritoriul ocupat*, *Tipografia ilegală „Iskra” la Chișinău* etc. Fiecare din ele se evidențiază prin talent. Dar, tratarea unor așa teme din istoria Moldovei ca răscoala de la Tatarbunar sau activitatea tipografiei gazetei *Iskra* la Chișinău sunt un tribut adus politicii totalitare sovietice. Chipul femeii cu steagul roșu din *Răscoala de la Tatarbunar*, a activistului comunist în ilegalitate din *Iskra la Chișinău*, deși zugrăvite cu o profundă expresivitate, poartă amprenta influenței politicii statului sovietic privind superioritatea ideii revoluționare.

Făcând un studiu amplu, cercetătorul Vl. Bulat menționează: „Ilustrativ pentru înțelegerea metamorfozelor produse în biografiile artis-

⁴⁹⁵ Moisei Gamburg (14.10.1903, Chișinău – 14.07.1954, Chișinău). Studii: Școala de Arte Plastice din Chișinău (1923) și Academia de Arte Plastice din Bruxelles (1930). Membru al Societății de Arte Frumoase din Basarabia (1930). Membru al UAP din RSSM (1944). Lucrări: *Familie* (1933), *Maternitate* (1934), *Țărani* (1935), *Cosași* (1935); tabloul epic *Blestemul* (1945), *Lichidarea analfabetismului* (1946), *Tipografia ilegală „Iskra” la Chișinău* (1948); o serie de portrete: *Vioristul O. Dayn*, *Tutunăreasa M. Cardonscaia*, *Brigadierul I. Boiarschi*, *Brigadiera M. Ciobanu* ș.a. Participant la numeroase expoziții la Chișinău, București, Moscova și alte orașe din România și URSS. Achiziții: în colecții muzeale din Republica Moldova, Rusia, România și în colecții particulare din Franța și Israel. Distincții: Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”.

⁴⁹⁶ Eugenia Gamburg (1913-1956), pictor, artist decorator, scenograf. Studii: Școala de Arte Plastice din Chișinău (1930-1935), Academia de Arte Frumoase din București (1935-1936), la profesorul J. Steriadi. Stagieri în muzeele din Franța (1937). S-a stabilit la Chișinău în anul 1940. Activitatea profesională: pictor la fabrica de textile din București (1937-1938). Membru al Societății de Arte Frumoase din Basarabia (1938). A participat împreună cu M. Gamburg, V. Ivanov și D. Sevastianov la crearea panoului pentru pavilionul RSSM de la EREN a URSS de la Moscova. Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM (1945). Lucrări: naturi statice, portrete (1937-1940), peisaje (1938-1940), ciclul *Peisaje din Moscova* (1943), *Periferia Sorocii* (1944), *Parcul „A. Pușkin” din Chișinău* (1946), *Restabilirea Chișinăului* (1947), schițe de costume pentru Capela Corală „*Doina*” (1951), pentru ansamblul de dansuri (1949), pentru filmul „*Andrieș*” (1954) ș.a. Expoziții: Societatea de Arte Frumoase din Basarabia, Salonul IX, Chișinău (1938) – *Natură moartă*, *Portret*, *Țiganca*, *Peisaj*, *Plein-air*; Salonul oficial din București (1939-1940); saloane republicane (1945-1956) și unionale (1945); Chișinău (2005).

tice din acea vreme este traseul plasticianului Moisei Gamburg, artist al cărui destin a întrupat drama dedublării, dar și complicitatea vinovată cu un regim aberant, și care, în cele din urmă, nu mai suportase jugul propriilor îndoieli și schizoidia statutului său existențial, punându-și capăt zilelor”.⁴⁹⁷

Criticul afirmă în continuare: „Această dramă survine în momentul în care creația sa se identificase într-un chip superior cu cerințele normative și rigide ale mitologiei oficiale comuniste”⁴⁹⁸.

Memorialistul Iurie Colesnic, în articolul „Tata, mama și copilul...”, publicat în ziarul *Timpul*⁴⁹⁹, aprecia: M. Gamburg „era un artist extrem de înzestrat. Regimul sovietic avea nevoie însă de artiști docili, și nu de individualități creatoare... Biografia lui este una relativ scurtă, dar bogată în evenimente și realizări. De Chișinău îl leagă nașterea și moartea tragică, Chișinăului el i-a lăsat o serie de opere de toată frumusețea”⁵⁰⁰. I. Colesnic îl citează pe Nicolae Costenco, care, fiind redactorul revistei *Viața Basarabiei*, în nr. 12 din anul 1938, l-a caracterizat pe Moisei Gamburg în felul următor: „D-l Gamburg, Max, una dintre tinerele speranțe ale Basarabiei, e reprezentantul cel mai multiplu într-această expoziție, unde lucrările au trecut printr-un triaj sever, în prezența maestrului Teodorescu-Sion, cel care execută frescele pavilionului românesc din New-York. Elev al D-lui Cogan, se observă în desenul D-lui Gamburg linia sigură. Culoarea este pregnantă prin discreția caracteristică atât artistului, cât și subiectelor alese. Calitatea operelor D-sale rezidă, mai ales, în alegerea subiectelor. D-sa prezintă Basarabia moldovenească, Basarabia lucrătorilor, a mamelor trudite și a copiilor cu ochii întrebători și păr bălan”⁵⁰¹.

Tema răscoalei de la Tatarbuniar este tratată și de maestrul M. Grecu în tabloul cu același nume. Însă, spre deosebire de M. Gamburg, M. Grecu aduce gravitate și sentimentul plastic al celor zugrăvite, dând un conținut văzut prin propria trăire.

Portretul istorico-revoluționar este prezent în creația pictorilor I. Jumatii, C. Chitaica, V. Obuh, M. Grecu, a sculptorului L. Dubinovschi ș.a. O atenție exagerată este acordată zugrăvirii chipului „eroului legendar” Grigore Cotovschi. Astfel, în anul 1947, pictorul C. Chitaica realizează tabloul *Cotovschi pe malul Nistrului*. Se distinge portretul

⁴⁹⁷ Vl. Bulat, *op. cit.*, p. 16.

⁴⁹⁸ *Ibidem*.

⁴⁹⁹ I. Colesnic, „Tata, mama și copilul...”, *Timpul*, 2 iunie 2013.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

⁵⁰¹ *Ibidem*.

Olgăi Cotovschi, soția eroului slăvit. Un tablou cu tematică istorico-revoluționară este pânza *1918 – Bolșevicii moldoveni Grigore Starîi și Ivan Diatișkin la V. I. Lenin.* Este o proslăvire a „conducătorului primului stat socialist din lume” și un tribut adus ideologiei comuniste.

Pictura de gen ocupă locul central în creația multor artiști plastici din anii 1944-1956. Ea era privită de ideologia comunistă ca o „armă de luptă în educația comunistă”. Pictorii erau obligați să trateze temele principale ale artei noi: tema muncii, viața orașului și satului în condițiile socialiste, raporturile obștești dictate de morala comunistă.

Pictorița și criticul de artă E. Barbas menționează⁵⁰² că în pictura de gen a avut un ecou larg „cultul personalității”, precum și teoria „lipsei de conflict”. Unii pictori înregistrau, mai viu sau mai șters, scene mărunte din viața cotidiană, momente lipsite de profunzime, reflectate pasiv, cu tendințe de generalizare și tipizare. Alți pictori, mai ales cei tineri, s-au lăsat atrași de maniera efectelor exterioare: culoare, lumină, tușeu etc. Dînsa afirmă că în multe tablouri de gen sunt prezentate schimonosiri formaliste, arbitrar impresioniste, imaginea este naturalistă, fadă, profesional neputincioasă⁵⁰³.

Tema muncii în condițiile socialismului i-a preocupat pe pictorii M. Gamburg, D. Sevastianov, I. Jumatii, A. Vasiliev, I. Vieru, V. Obuh, V. Rusu-Ciobanu ș.a.⁵⁰⁴.

Despre transformările socialiste în satul moldovenesc mărturisesc compozițiile tematice ale pictorului D. Sevastianov, *Chemare la întrecerea socialistă, Pentru o folosire veșnică a pământului, Culesul poamei, Joiana* etc.

Tabloul *Pentru o folosire veșnică a pământului* este un exemplu vădit de tratare „comunistă” a evenimentelor. Țăranii moldoveni (o galerie întregă de personaje) au venit să „sărbătorească” ziua transmiterii pământului în posesia gospodăriei colhoznice. Atmosfera exagerat de pompoasă, caracterul ilustrativ al scenei, accentuarea unor atribute de importanță minimă – toate acestea sunt deficiențele multor tablouri din perioada totalitară. Ca exemplu pot servi *Petroliștii Moldovei, Oțelarii* de M. Grecu, *Tractoriștii* de N. Bahcevan ș.a.

Apreciind nivelul de dezvoltare al artei plastice din Moldova postbelică, nu putem să diminuăm însemnătatea unor creații artistice care, chiar și în acele condiții istorice grele, s-au impus prin veridicitate

⁵⁰² E. Barbas, „Tradiții și moștenire în pictura de gen în Moldova”, *Cugetul*. Chișinău, 1992, nr. 3.

⁵⁰³ *Ibidem*.

⁵⁰⁴ *Ibidem*.

și expresivitate. Adresându-se trecutului glorios al poporului, pictorul D. Sevastianov realizează tabloul *Ștefan cel Mare în ajunul bătăliei* (1947). Un tablou interesant prin forța de evocare este compoziția *Ștefan cel Mare la Războieni* de V. Rusu-Ciobanu.

Anumite succese obține în perioada studiată portretul. Portretist moldovean de valoare a fost C. Chitaica. El a realizat un șir de opere de acest gen: portretul scriitorului B. Polevoi (1949), al poetului M. Isakovski (1950), al artistului N. Mordvinov, portretele scriitorilor F. Gladkov, M. Bilenov, P. Verșigora. Au trezit interes portretele expresive ale scriitorilor moldoveni Em. Bucov (prezentat la Expoziția Unională din 1955), A. Lupan (portretul a fost achiziționat de Muzeul Central al Literaturii din Moscova).

O serie de portrete – *Moldoveanca, Paznicul din colhoz, Femeia cu năframă, Colhoznicul, Măriuța, Învățătoarea* – ale pictorului I. Jumații se caracterizează printr-o compoziție bine gândită, sobră, cu colorit grav, lipsit de efecte artificiale. Relevante sunt studiile portretistice *Pădurarul, Fata moldoveancă, Un colhoznic bătrân, Moldoveanca*, realizate de portretistul D. Sevastianov. Ele vădesc străduința autorului de a reda chipul omului într-o formă vie, individuală, de a exprima viața lăuntrică a personajului.

Pictorul M. Grecu este autorul unui număr respectabil de studii portretistice, fiecare având o valoare de sine stătătoare. Prin calități picturale se caracterizează pânzele contemporanilor săi: *Portretul unei moldovence, Portretul unui colhoznic, Femeia în broboadă galbenă*.

Astfel, în pofida puternicelor presiuni ideologice, pictorii au reușit să creeze opere cu valoare artistică, nu doar ideologică.

La dezvoltarea *peisajului* a contribuit în mare măsură pictorul A. Vasiliev. Cele mai bune pânze ale maestrului aduc o percepere realistă a frumuseții locurilor, o inițiere pătrunzătoare în viața naturii, măiestrie în redarea diferitor aspecte ale ei. Studiile *Seară, Amurg, Primăvara, Înflorire, Suburbiile Chișinăului* (1944-1947) sunt realizate în culori fluide, poetice. Au urmat ciclurile *Moldova, Codrii, În valea Nistrului*. Prin o mare finețe a executării ne bucură peisajele *Natura de primăvară, Pământ natal*.

Pictor al tematicii istorico-revoluționare și de gen, Mihai Grecu este inspirat și de peisajul moldovenesc, îmbogățit cu elemente noi: detalii industriale, scene de zidire. Pitoresc național relevă pânzele *Porțile de asfințit ale cetății Akkermanului, Akkermanul, În pădure, La capătul satului, Bariera orașului* etc. Aceste lucrări sunt realizate

cu multă vervă, formele sunt modelate pregnant, expresiv. Tonurile calde și cele reci vibrează laolaltă într-un acord coloristic intens și răsunător. Așa sunt pictate ciclurile *Chișinăul în construcție*, *Vâlcov*, *Privești nistrene*.

Alături de tabloul tematic, panoul monumental și peisajul, se dezvoltă și *natura moartă*. Chiar și în acest gen pictorii erau nevoiți să îndeplinească comanda socială. Astfel, după cum s-a exprimat L. Ceza, „pictorii caută să povestească despre oamenii sovietici, dar nu nemijlocit, ci prin intermediul obiectelor lumii înconjurătoare. Multe naturi moarte devin narațiuni pline de conținut despre contemporanul nostru, arată gusturile, aspirațiile, ideile lui”⁵⁰⁵. Natura moartă se apropie de pictura sovietică de gen și peisaj, obligând pictorul să vorbească „despre vreme și despre sine”.

Pânzele cu natură moartă – *Gutui*, *Mere*, *În atelier*, *Pe masă etc.*, care cântă poezia lucrărilor simple – prezintă o pictură de mare luminozitate și intensitate cromatică.

În ceea ce privește *sculptura*, ea a fost influențată puternic de evenimentele politice care au schimbat din temelie societatea noastră după anul 1940. Artă de caracter public prin excelență, sculptura este impusă să slujească spiritul epocii și să-l exprime, să definească fizionomia morală a omului noii societăți. Înțelegând tot mai bine funcția socială a artei, sculptorii sunt obligați să acționeze anume în această direcție.

Considerând arta un excelent mijloc de educare estetică și cetățenească și dorind-o capabilă să se adreseze maselor, regimul comunist a încurajat de la început dezvoltarea sculpturii monumentale, făurirea imaginilor unor personalități și figuri ale timpului. Una din trăsăturile noi ale artei plastice se manifestă mai ales în atenția pe care sculptorii sunt obligați să o acorde artei statuare menite să amintească de momentele importante ale istoriei imperiului sovietic, de lupta partidului bolșevic, să realizeze portretul fizic și moral al conducătorilor politici.

Susținem opinia istoricului Gh. Nicolaev, care, cercetând politica monumentalistică din RSSM⁵⁰⁶ și referindu-se la perioada anilor 1944-1956, afirmă: „Monumentele de istorie și cultură evidențiate în prim-plan în RSSM, la fel ca și noile sculpturi monumentale apărute în această perioadă, aveau menirea de a comemora evenimente și personalități legate de istoria Rusiei și a statului sovietic, acestea fiind in-

⁵⁰⁵ L. Ceza, *op. cit.*, p. 138.

⁵⁰⁶ Gheorghe Nicolaev, „Politici comemorative sovietice în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale (1944-1990)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 2012, nr. 4, pp. 59-82.

strumente utile în opera de creare în noua republică sovietică a omului de tip nou, Homo sovieticus”⁵⁰⁷.

Într-adevăr, în bună parte, sculptorii din RSSM și-au depus forțele și talentul în slujba „revoluției culturale”, a artei și culturii socialismului: statuile lui V. Lenin, S. Lazo, busturile conducătorilor de partid și de stat, conducătorilor militari ai Armatei Roșii.

În același articol, Gh. Nicolaev menționează: „În primii zece ani postbelici, procedurile extrem de rigide, în favoarea centrului unional, privind proiectarea, executarea și înălțarea monumentelor, de rând cu dificultățile de ordin financiar existente, nu au permis desfășurarea unor activități mai variate în vederea construcției monumentelor, eforturile principale ale autorităților fiind orientate, în primul rând, spre înveșnicirea ostașilor căzuți în luptele pentru apărarea patriei «sovietice»”⁵⁰⁸. Și deschiderea oficială a statuii lui Ștefan cel Mare, readusă în 1945 din România, a fost făcută în timpul unei grandioase sărbători, organizată la 23-24 august 1945 și dedicată intrării armatei sovietice în Chișinău în cel de-al Doilea Război Mondial. Documentele de arhivă atestă o intensă activitate în problema reinstalării ei la intrarea în Grădina Publică, dar într-o variantă nouă⁵⁰⁹. Totuși, statuia nu a suferit modificări, dar a fost ridicată pe un nou postament în adâncul Grădinii Publice pentru a nu „umbri” grandioarea pieței centrale, pe care, puțin mai târziu, în anul 1949, a fost înălțat monumentul lui V. Lenin (sculptor S. Merculov, arhitecți Al. Șciusev și V. Turceaninov)⁵¹⁰.

Gh. Nicolaev constată că în acești ani, în afară de monumentele consacrate gloriei militare sovietice și unui anumit număr de sculpturi monumentale dedicate lui I. Stalin, ulterior demolate, în RSSM au fost edificate doar trei monumente cu altă tematică, unul dintre care a fost monumentul lui V. Lenin, înălțat în anul 1949 pe Piața Biruinței (azi Piața Marii Adunări Naționale) în ajunul sărbătoririi aniversării a 25-a de la formarea RASSM și crearea PCM, și altele două în memoria lui Gr. Cotovschi; primul constituia un bust inaugurat în anul 1953 în or. Hâncești și al doilea – un monument ecvestru înălțat în anul 1954 la Chișinău. Acest monument ecvestru al lui Cotovschi a fost realizat de sculptorul L. Dubinovschi în colaborare cu C. Chitaica,

⁵⁰⁷ *Ibidem*, p. 63.

⁵⁰⁸ *Ibidem*.

⁵⁰⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 23.

⁵¹⁰ *Literatura și arta Moldovei*. V. 1, p. 42.

I. Persușev, A. Posiado și arhitectul F. Naumov⁵¹¹, inspirându-se de la statuia ecvestră renașcentistă a condotierului Coleoni, creată de celebrul sculptor Verrochio la Veneția.

Lazăr Dubinovschi⁵¹² (1910-1982) a fost unul dintre cei mai apreciați sculptori ai timpului. Până în anul 1951, dânsul a lucrat în calitate de șef al administrației Comisiei artistice din RSSM. În anii 1951-1953 a făcut parte din grupul de sculptori care au lucrat la monumentală statuie a lui Stalin pentru Canalul Volga-Don. A fost ales membru corespondent al Academiei de Arte Plastice din Leningrad (1954).

Un domeniu influențat puternic de ideologia comunistă în perioada cercetată este *studiul artelor plastice*. O trecere în revistă a publicațiilor din domeniul istoriei artelor plastice din Moldova denotă că ea a fost interpretată contradictoriu. Astfel, în lucrările *Moldavskaia jivopis, Plody s dereva drujby, Izobrazitelnoe iskusstvo Moldavii*, scrise la sfârșitul anilor '50 – începutul anilor '60, dezvoltarea artelor plastice din ținuturile noastre este urmărită cronologic: sec. X-XVIII; înc. sec.

⁵¹¹ *Literatura și arta Moldovei*. V. 1, p. 202.

⁵¹² Lazăr Dubinovschi s-a născut la 1 mai 1910 în orașul Fălești, în familia învățătorului Ițic Dubinovschi. În anul 1917 familia sa s-a strămutat în orașul Bălți, unde a intrat la școala secundară și a studiat desenul în cercul școlar de la școala secundară „I.V. Savin”. A studiat la Academia de Arte Frumoase din București în atelierul lui Dimitrie Paciurea, ulterior sub conducerea lui Oscar Han (1925-1930). Călătorește în anul 1929 la Paris, lucrând de probă în atelierul lui Antoine Bourdelle, de unde revine și își susține lucrarea de diplomă. În anul 1930 revine în orașul Bălți, activând până în anul 1941 ca profesor de desen la școala secundară particulară. A început să frecventeze saloanele Societății Basarabene de Arte Frumoase. Prima sa expoziție a avut loc în anul 1939, la Iași. Încă de atunci manifesta un interes special pentru sculptura portretistică: pictând, printre altele, portretele profesorilor Al. Philippide și Garabet Ibrăileanu. Se înrolează în Armata Sovietică, fiind angajat ca principal artist la Casa Armatei Roșii din Bălți. În timpul celui de al Doilea Război Mondial, s-a aflat pe front. Fiind rănit grav, este demobilizat în anul 1943 și evacuat pentru tratament la spitalul militar din Irkutsk, unde lucrează în calitate de sculptor (1943-1944). Creează cu acest prilej ciclul compozițional *Moldova în flăcări*, expus la Irkutsk. Revine la Chișinău, unde pe parcursul anilor creează portrete, monumente și compoziții sculpturale. Începând din anul 1957, a realizat o galerie de portrete sculpturale reprezentând personalități ale culturii române: Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi, Dimitrie Cantemir, Miron Costin, Alexei Șciusev, Oleg Dain. În perioada 1964-1972 a îndeplinit funcția de director al Comisiei experților în artă din cadrul Ministerului Culturii din RSSM. A realizat un monument al victimelor Holocaustului pentru Muzeul Comunităților Evreiești din România. În anii 1977-1982 a lucrat la compoziția *Requiem*, ultima sa sculptură, dedicată Holocaustului, cunoscută în două variante. Una din ele se află în colecția Muzeului Comunităților Evreiești din București, cealaltă, la Muzeul Național de Artă din Chișinău.

XIX, pictura Basarabiei în anii 1918-1940, a RASSM și a RSSM⁵¹³. Însă în lucrările de specialitate (scrise și în deceniile șapte-opt) lipsește cu desăvârșire a doua jum. a sec. XIX – înc. sec. XX, adică creația clasicilor români Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Ștefan Luchian, Nicolae Tonitza, Ștefan Dimitrescu, Octav Băncilă ș.a.

Nu întâmplător într-o convorbire cu corespondentul ziarului *Literatura și arta* încă în anul 1984 maestrul Mihai Grecu zicea că scriitorii și muzicienii din republică pot vorbi de o literatură și o muzică clasică, întrucât au reprezentanții clasici. Dar, spunea dumnealui cu durere în suflet, cine sunt clasicii picturii noastre? Și dacă îi avem, de ce nu-i cunoaștem până acum⁵¹⁴. „Desigur, până mai dăunăzi n-am avut dreptul să cunoaștem nici numele plasticienilor români, mulți dintre ei ieșiți din Academia Mihaileană de la Iași, cum ar fi Gheorghe Năstăseanu (1812-1864), Gheorghe Lemeni (1813-1848), Gheorghe Panaiteanu (1816-1900). N-am știut nici de plasticienii basarabeni, iar despre contemporani am știut doar ceea ce ni s-a permis”, afirma pictorul M. Grecu⁵¹⁵.

Considerăm că arta plastică din RSSM, parte integrantă a culturii române, nu putea fi interpretată în afara istoriei și tradițiilor culturale, moștenite din perioadele precedente.

Abia începând cu deceniul nouă al secolului XX cercetătorii Tudor Stăvilă⁵¹⁶, Eleonora Barbas⁵¹⁷, Ludmila Toma⁵¹⁸, Vladimir Bulat⁵¹⁹ reușesc să se preocupe în mod special de soarta artelor plastice din Basarabia și de rolul tradițiilor naționale în afirmarea plasticienilor moldoveni.

Cu totul alta era atitudinea autorităților sovietice față de arta plastică rusă, care era prezentată ca unicul model demn de preluat. Potrivit obiectivelor politicii culturale a statului sovietic totalitar, creatorii de artă erau obligați să reflecte în creația lor tematica rusă.

Astfel, aflarea poetului A. Pușkin în Basarabia în anii 1821-1823 a

⁵¹³ Л. Чеца, *Молдавская живопись*. Chișinău, 1966; Idem, *Плоды с дерева дружбы*. Chișinău, 1964; *Изобразительное искусство Молдавской ССР*. Москва: Искусство, 1971.

⁵¹⁴ A se vedea *Literatura și arta*, 1984, 3 noiembrie.

⁵¹⁵ *Ibidem*.

⁵¹⁶ Tudor Stăvilă, *Arta plastică din Basarabia*. Chișinău: Prut Internațional, 2000.

⁵¹⁷ E. Barbas, *op. cit.*; Idem. *Problema picturii de gen în Republica Moldova (1945-1980)*. Teză de doctor în studiul artelor. Chișinău, 1994.

⁵¹⁸ Ludmila Toma, „Pictura din R.S.S.M. în perioada presiunii ideologice”, *Arta*, 1995, pp. 65-70.

⁵¹⁹ Vladimir Bulat, *op. cit.*

atras atenția multor maeștri ai artei plastice din RSSM. Într-un șir de opere este reprezentat chipul poetului, în altele – evenimente din acei ani, portrete ale contemporanilor săi, locurile vizitate de poet în Basarabia. În 1944-1956 sunt create mai multe lucrări pe această temă: peisajele pictorului A. Vasiliev, *Casa lui Ralli în satul Dolna*, *Aspectul vechiului Chișinău*; lucrările pictorului Anton Mater, *Casa boierului moldovean Bartolomeu*, *Casa contelui Chițac*, *Cetatea Akkerman*; desenul arhitectului F. Naumov *Casa-Muzeu „A. S. Pușkin” din orașul Chișinău*⁵²⁰.

Interesul poetului rus pentru modul de trai al moldovenilor, obiceiurile lor și-a găsit reflectare în operele pictorilor Alexei Vasiliev, Ilie Bogdesco, Leonid Grigorașenco, Mihail Burea, Mihail Anicheev ș.a.⁵²¹. În lucrările lui Leonid Grigorașenco, *Sosirea lui Pușkin la Chișinău*, *Pușkin printre țigani*, *Pușkin în mijlocul prietenilor* etc., în tablourile *Pușkin în Moldova* de Mihail Burea și *Pușkin ascultă doina* de Mihail Anicheev⁵²², autorii au reușit să reprezinte specificul epocii, caractererele personajelor.

Tema pușkinistă este reflectată nu numai în pictură, ci și în grafică, sculptură. La comanda Casei-Muzeu „A. S. Pușkin” din Chișinău graficianul B. Lebedev realizează o serie de tablouri: *Pușkin lângă casa lui I.N. Naumov*, *Pușkin în tabăra țiganilor*, *Pușkin și Stamati*, *Pușkin și Pestel*, *Pușkin și Raevski*, *Portretul lui Pușkin* etc., iar graficianul B. Șirocorad – tabloul *Spre țigani*⁵²³.

Sculptorul I. Cheptănarul a realizat bustul lui Pușkin, care timp de mulți ani s-a aflat în incinta Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău, ce-i purta în acel timp numele. Același sculptor a creat bustul lui Pușkin ce se înalță în parcul din orașul Orhei și bustul din satul Dolna. Pictorul și sculptorul Alexandr Șubin a realizat patru basoreliefe din bronz: *Pușkin*, *Pușkin ascultă doina*, *Întâlnirea lui Ruslan cu capul*, *Lupta lui Ruslan cu Cioromor*. Sculptorul V. Vadaniuc, muncind în secția de ceramică artistică, a creat un bust al lui Pușkin și statueta *Bătrânul scoate plasa cu peștișorul de aur*⁵²⁴.

Numeroasele ediții ale traducerilor operelor poetului rus în limba română au fost ilustrate de pictorii graficieni din RSSM. În acest do-

⁵²⁰ Arhiva Casei-Muzeu „A. S. Pușkin” din Chișinău. Inv. 1. D. 1.

⁵²¹ Н. Таборько, „Пушкин в искусстве Молдавии”. În *Пушкин на юге. Труды пушкинских конференций Кишинёва и Одессы*. Chișinău, 1958, pp. 360-365.

⁵²² *Ibidem*, p. 362.

⁵²³ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 172. Fil. 19-25.

⁵²⁴ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 172. Fil. 27.

meniu s-au manifestat pictorii L. Grigorașenco, I. Bogdesco, E. Merega, B. Șirocorad ș.a. Povestirea *Dubrovski* a fost ilustrată de pictorul L. Grigorașenco, sunt de apreciat ilustrațiile *Sosirea lui Vladimir Dubrovski la moșia tatălui său*, *În împărăția din pădure*, *Înainte de atac* etc. Ilustrațiile pictorului Ilie Bogdesco la poemul *Țigani* sunt o realizare remarcabilă în acest domeniu. Pictorul a depus multe eforturi în căutarea unor procedee corespunzătoare. El redă tensiunea dramatică a relațiilor dintre oameni, sentimentele, starea psihologică. Desenele unde este prezentată natura Moldovei te cuceresc prin căldura lăuntrică, rezolvarea compozițională reușită, laconism.

O situație similară este și în ce privește un alt scriitor rus – Nicolai Gogol. Bunăoară, într-o scrisoare informativă din 11 ianuarie 1952 adresată Comitetului organizatoric al UAPS din URSS se menționează: „Cu prilejul împlinirii a 100 de ani din ziua morții lui N. V. Gogol conducerea UAPS din Moldova desfășoară următoarele acțiuni:

1. Pictorul B. Șirocorad pregătește pentru editare un placat consacrat scriitorului.
2. În luna februarie vor fi organizate două prelegeri ce vor avea următorul generic: *N. V. Gogol în arta plastică*, *N. V. Gogol și pictorul contemporan*.
3. Va fi organizată o ședință specială dedicată acestei date.
4. În cadrul expoziției de primăvară se va face prezentarea ilustrațiilor realizate la operele lui N. Gogol: *Revizorul*, *Povestiri din Petersburg* (B. Șirocorad), *Serile în cătunul de lângă Dikanka* (Sazonov), *Suflete moarte*, *Taras Bulba* (L. Grigorașenco) etc.”⁵²⁵.

Literatura clasică rusă, în genere, ocupă locul dominant în grafica de carte din RSSM. Sarcina „de a-l ajuta pe cititorul moldovean să cunoască mai bine operele clasice ruse” îi obliga pe pictori să tindă spre redarea caracterelor eroilor și a epocii istorice caracteristice societății ruse, de exemplu *Prea multă minte strică* de A. Griboedov și *Taras Bulba* de N. Gogol, ilustrate de I. Bogdesco⁵²⁶.

Grija pentru *grafica de carte* a pus în fața pictorilor sarcini sporite. Mesajul cuprins în opera literară, valoarea lui educativă, capacitatea de a împărtăși cititorului idei mărețe au obligat artiștii care și-au dedicat, în parte sau în întregime, activitatea lor ilustrației de carte să pătrundă în adevărul situațiilor și al caracterelor, să fie comentatori de o „singură orientare ideologică, pricepuți în a desprinde ceea ce este

⁵²⁵ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 31. Fil. 201.

⁵²⁶ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

viu și actual, tipic în creația contemporană”⁵²⁷, de multe ori în defavoarea nivelului artistic.

În genere, grafica de carte în RSSM se afla la acel moment la un nivel artistic scăzut. Se resimțea o lipsă acută de specialiști. În multe cazuri, chiar și unele încercări ale pictorilor consacrați erau considerate mai puțin reușite. Astfel a fost calificată prezentarea grafică a romanului *Evgheeni Oneghin* de A. Pușkin realizată de pictorul I. Nefiodov, a cărții *O călătorie de la Petersburg la Moscova* de A. Radișcev realizată de E. Merega și a *Revizorului* de N. Gogol realizată de B. Șirocorad. Factorii de decizie din republică acordau puțină atenție acestui domeniu al artelor plastice, din care cauză și în următorii ani ies de sub tipar opere literare ilustrate sub nivelul cerințelor grafice.

Un alt procedeu de implementare a politicii culturale era *organizarea de expoziții* a operelor artiștilor plastici din URSS, la care participau, evident, și plasticienii din republica noastră, precum și de expoziții republicane și locale.

Una din primele expoziții organizate la Moscova în anii postbelici a avut loc în toamna anului 1947, la ea fiind prezentate și creații ale artiștilor noștri. Au fost expuse tablourile *Răscoala de la Tatarbunar*, *Blestemul*, *Lichidarea analfabetismului* de M. Gamburg, *Ștefan cel Mare în ajunul bătăliei* de D. Sevastianov, peisaje de A. Vasiliiev, sculpturile *Boris Glavan*, *Portretul academicianului-arhitect A. V. Șciusev*, *Strâmbă-Lemne* de L. Dubinovschi, *Moldovancă*, *Dansul recoltei*, *Bogățiile Moldovei* de C. Cobizeva etc. Vizitatorii moscoviți au admirat plasticitatea și lirismul tablourilor și sculpturilor artiștilor plastici moldoveni.

Mai reprezentativ apare sculptura și peisajul la expozițiile organizate la Moscova între anii 1949 și 1951. În anul 1950, UAP din Moldova a organizat două expoziții. Prima a fost pusă la dispoziția publicului din fondurile Muzeului Republican de Arte în lunile august-noiembrie 1950 și la ea au fost prezentate operele a 31 de plasticieni [21 de tablouri, 24 de lucrări grafice, 21 de sculpturi, 7 creații decorative aplicate (covoare și ceramică) și 5 lucrări realizate de pictori scenografi]⁵²⁸. Operele plasticienilor L. Dubinovschi (*G. Cotovschi*, *Tamara Ciobanu*), C. Cobizeva (*Eleva*), L. Averbuh (*Raimonda Dien*), acuarela *Prietenia de veacuri a poporului rus și cel moldovenesc* de

⁵²⁷ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

⁵²⁸ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 31. Fil. 201.

L. Grigorașenco⁵²⁹, acuarelele și desenele în creion ale lui A. Foinițki și G. Fiurer au demonstrat că artiștii plastici din Moldova studiază cu atenție natura și viața înconjurătoare și le redau cu putere și discernământ artistic⁵³⁰.

O altă expoziție, organizată de Uniunea Artiștilor Plastici, a fost dedicată, conform directivelor PCUS, alegerilor locale a deputaților poporului și a fost prezentată în lunile noiembrie-decembrie 1950 în secția electorală nr. 5. Alegătorii au avut prilejul să vadă 30 de lucrări ale artiștilor plastici: 28 de tablouri și 2 lucrări grafice⁵³¹.

La 7 noiembrie 1952, la Chișinău se deschide Expoziția Republicană de Artă dedicată împlinirii a 35 ani de la Revoluția din Octombrie 1917. La ea au participat 48 de plasticieni: 23 de pictori, 6 sculptori, 9 graficieni și 10 meșteri ai artelor decorative⁵³².

Potrivit directivelor CC al PCUS și PC(b)M, orice operă artistică avea dreptul să fie expusă doar după examinarea și aprobarea ei de către o instanță superioară, de cele mai multe ori o comisie sau un juriu constituit special. În cazul expoziției jubiliare din anul 1952, acest juriu l-a avut în calitate de președinte pe șeful adjunct al Direcției pentru problemele artelor, D. Prilepov, care nu era artist plastic, ci critic de teatru. Juriului i-au fost prezentate 170 de lucrări, din care au fost selectate 149: 38 de tablouri, 10 sculpturi, 36 de lucrări de grafică și 65 de opere de artă decorativă⁵³³.

La finele expoziției au fost desemnate cele mai reușite lucrări: în pictura de gen – lucrarea realizată de Grigorașenco, Anicheev și Fochin, *La fermă*; în grafică – placatele satirice ale lui B. Șirocorad; în sculptură – *Maiakovski* de Cheptănar, *Lenin* de I. Averbuh; în arta decorativă – covoarele și ceramica realizate de Neceaeva, Poleacova, Canaș și Bespoiasnii⁵³⁴. Documentele de arhivă nu relatează criteriile în baza cărora au fost desemnați învingătorii și cine a luat deciziile. Dar simpla enumerare a lucrărilor menționate este relevantă: subordonare ideologiei comuniste și respectarea principiului realismului socialist.

Au urmat expozițiile din anii 1953-1955, în cadrul cărora au fost prezentate lucrări ale plasticienilor din noua generație: *Tractoriștii* de N. Bahcevan, *Pe drumurile vechii Basarabii* de I. Bogdesco și Ș. Ca-

⁵²⁹ L. Ceza, *op. cit.*, p. 134.

⁵³⁰ A se vedea *Искусство*, 1955, nr. 5.

⁵³¹ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 74. Fil. 7.

⁵³² AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 81. Fil. 160.

⁵³³ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 81. Fil. 160.

⁵³⁴ AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 81. Fil. 160.

sianov, *Ion Creangă îl ascultă pe un lăutar moldovean* de I. Vieru, *La cramă* de G. Sainciuc, *La muzeu* de I. Jumatii, *Pe pământul de țelină* de M. Grecu etc.

În expoziția din 1955 figurează lucrările *Pământ natal*, *Satul Dolna*, *Natura primăvara*, *Seară*, *Casa în care a locuit Pușkin în 1821* de A. Vasiliev, peisajele *Iarna* și *Vara* de A. Klimașevski, peisajul pictoriței V. Sadovschi, *Panorama hidrocentralei de la Dubăsari*. S-au evidențiat sculpturile *Vieritul*, *Grădinăritul* (din ciclul *Moldova Sovietică* de L. Grigorașenco).

Pictorii Sevastianov, Grecu, Rusu-Ciobanu, Sainciuc, Baranovschi, Bahcevan, fiind influențați de arta lui Nicolae Grigorescu și a altor pictori români, însușind într-o serie de compoziții tematice (*Ștefan cel Mare în ajunul bătăliei* de D. Sevastianov, *În beciul Siguranței* de M. Grecu, *La joc* de V. Rusu-Ciobanu, *Viticulorii* de G. Sainciuc) viziunea plastică și procedeele artistice ale acestora, au fost admonestați de instituțiile ideologice să se „educe în spiritul marilor tradiții ale artei realiste ruse”.

Totuși, organizatorii expozițiilor menționate sunt obligați să accepte și unele lucrări realizate în spiritul tradițiilor românești: L. Grigorașenco, *Judecata haiducilor*, I. Bogdesco și B. Șirocorad, *Soli turci la curtea lui Ștefan cel Mare*, L. Dubinovschi, *Mihail Eminescu* și busturile scriitorilor A. Lupan și P. Verșigora⁵³⁵.

Arta decorativă a Moldovei este prezentată în aceeași expoziție cu un set original de tacâmuri confecționat de P. Bespoiasnii, o colecție de ulcioare de T. Nicolaidi, T. Conaș, V. Neceaeva. Artistul plastic Serghei Ciocolov a pregătit un *Tacâm jubiliar* pentru fructe și vin, vase pentru flori, vase decorative, un chilim numit *Flori stilizate*⁵³⁶.

Aici trebuie de amintit că ceramica moldovenească este nevoită să înfrunte și mari dificultăți. În loc să sprijine activitatea măștrilor populari, conducerea republicii adoptă decizia să închidă fabrica de ceramică arhitecturală din Chișinău „ca inutilă”⁵³⁷. Astfel, măștrii moldoveni, printre care și Serghei Ciocolov, Maestru emerit al artelor din Moldova, sunt nevoiți să-și confecționeze operele în alte republici. Cele 109 vase prezentate la Expoziția de la Beijing în anul 1953 maestrul Ciocolov le-a făcut la Riga, iar vasele pentru Iarmarocul de la Leipzig – într-un cuptor țărănesc.

⁵³⁵ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 74. Fil. 7.

⁵³⁶ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 144. Fil. 62.

⁵³⁷ A se vedea *Cultura Moldovei*, 1957, 20 ianuarie.

Un rol substanțial în propagarea operelor de artă are *Muzeul Republican de Arte Plastice* din RSSM⁵³⁸. Constatăm că o parte din colecțiile sale au dispărut în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Redeschis în anul 1944, el devine centru de cercetări științifice în domeniul artelor plastice. Fondurile sale au fost alcătuite din colecții de artă rusă, sovietică și vest-europeană. În perioada 1946-1954, muzeul deține opere ale plasticienilor din Moldova și lucrări provenite, în mare parte, din fondurile muzeelor din Moscova și Leningrad.

Direcția pentru problemele artei din orașul Leningrad a transmis, în 1947, Muzeului Republican de Artă Plastică din RSSM circa 400 de lucrări ale pictorului Pavel Șilingovski (1881-1942), originar din Moldova. Printre ele se găsesc desene, acuarele, schițe, multe fiind consacrate Moldovei⁵³⁹. Din fondurile muzeelor din Moscova sunt transmise 58 de opere de grafică și sculptură⁵⁴⁰.

Fondurile muzeului sunt completate și în anii următori. În cadrul celor două expoziții organizate din aceste colecții, locul principal îl ocupă peisajele de toamnă ale pictorilor I. Levitan și I. Șișkin, tablourile de gen ale lui L. Measkovski. Un loc însemnat revine picturii vest-europene⁵⁴¹.

Către anul 1956 Secția de artă rusă și sovietică cuprindea circa 1000 de unități: icoane, picturi, lucrări grafice, obiecte de artă aplicată. Ea era reprezentată de nume de rezonanță în plastica vremii: V. Tropinin, O. Kuprenski, A. Savrasov, C. Briulov, M. Ghe, A. Venetianov, I. Șișkin, I. Aivazovski, V. Serov, V. Perov, I. Repin, V. Polenov, N. Rerih, I. Kramskoi, V. Vasnețov, P. Concealovski, I. Grabari, S. Gherasimov ș.a.

Arta vest-europeană (pictură, grafică, acuarele) este prezentă printr-un șir de lucrări create de pictori flamanzi, olandezi, italieni, francezi și germani: B. Luini, A. Dürer, P. Bruegel cel Bătrân, P. Liberi, K. van Menzel, J. Jordaens, A. Renoir, D. Ingres, E. Degas et al.

În anul 1955, la Muzeul de Artă din Chișinău a fost vernisată o expoziție de pictură vest-europeană din fondurile Ermitajului din Leningrad. Expoziția cuprindea opere de artă realistă din secolul XVI. În cadrul ei au fost incluse 111 lucrări ale maestrilor olandezi, flamanzi,

⁵³⁸ Muzeograful Elena Ploșniță, în articolul publicat în *Literatura și arta* din 25 mai 2000, expune câteva ipoteze cu privire la anul fondării Muzeului de Arte, comentând mai multe documente de arhivă și publicații în presă.

⁵³⁹ A se vedea *Sovetskaia Moldavia*, 1947, 1 octombrie.

⁵⁴⁰ ANRM. F. 3047. Inv. 1. D. 62. Fil. 1.

⁵⁴¹ *Sovetskaia Moldavia*, 1945, 3 august.

scoțieni, printre care *Pruncii Hristos și Ioan Botezătorul* de Rubens, *Portretul lui Henrik IV* de A. van Dyck, *Portretul unui bătrân*, o copie micșorată a uneia din creațiile principale ale pictorului olandez Rembrandt, *Paza de noapte*⁵⁴².

Nu întotdeauna însă expozițiile trimise la Chișinău erau completate cu opere de valoare. Un exemplu de acest fel poate servi expoziția din fondurile Galeriei Tretyakov, deschisă la 30 martie 1954 la Chișinău. Calificată ca un „eveniment însemnat în viața culturală a RSSM”, expoziția cuprindea opere ale multor pictori ruși, ca A. Venețianov, I. Kramskoi, L. Measkovski, I. Aivazovski, I. Șișkin, S. Gherasimov ș.a. În total au fost expuse circa 600 de tablouri. Însă, cu unele excepții, ele nu erau cele mai prețioase opere ale acestor autori, ci tablouri de nivelul II sau chiar III, adică opere de o valoare artistică joasă, la unele din ele fiind prezentate doar schițele. Astfel, spectatorul chișinăuian a fost lipsit de posibilitatea de a admira frumusețea valoroaselor opere ale pictorilor clasici ruși⁵⁴³.

Viața muzeală s-a concentrat și s-a redus doar la capitală. Muzeu de artă plastică nu au fost constituite, în perioada de cercetare, în alte orașe ale republicii. Cu toate că Fondul Plastic a deschis în unele centre raionale săli de expoziții și galerii de tablouri, făcând posibilă organizarea unor expoziții de grup și individuale⁵⁴⁴, acestea au contribuit într-o măsură mică la popularizarea artei. Potrivit tradițiilor timpului, majoritatea expozițiilor ambulante erau organizate cu prilejul sărbătorilor oficiale: aniversările „revoluției proletare”, 1 mai, 25 octombrie, aniversările „constituirii RSSM”, marcarea succeselor realizate în „construirea socialismului”, și cuprindeau lucrări plastice ce proslăveau aceste date și activități.

Doar simpla enumerare a acestor lucrări ne demonstrează gradul de dependență al artelor plastice de comandamentul politico-ideologic. Mulți pictori, autori de compoziții tematice, au fost impuși să renunțe la propriul stil, realizând tablouri de gen, peisaje, monumente în spiritul tradițiilor „artistice sovietice”.

Cu toate că, în mare parte, forurile conducătoare ale țării urmăreau scopuri politice, totuși nu putem să nu subliniem că în perioada sovietică se resimțea atenția față de artist și munca sa. Numeroase hotărâri de guvern, documente de partid confirmă preocuparea factorilor

⁵⁴² Arhiva Muzeului Republican de Artă Plastică. Inv. 1. D. 5. Fil. 46.

⁵⁴³ A se vedea *Nistru*, 1954, nr. 3.

⁵⁴⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 473. Fil. 66.

de decizie și recunoștința publicului față de munca plină de abnegație a artiștilor plastici din republică. Titlurile onorifice de artist al poporului din RSSM, maestru emerit în artă sunt acordate sculptorului L. Dubinovschi⁵⁴⁵, pictorului A. Vasiliev⁵⁴⁶. Diploma de onoare a Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM se conferă pictorilor M. Gamburg, M. Grecu, G. Iuster, A. Șubin ș.a.⁵⁴⁷. Cele mai reușite creații sunt menționate cu premii de stat ale RSSM și ale URSS.

Precum am menționat deja în capitolul I, în primul deceniu postbelic un număr mai mare de copii și tineri primesc studii în domeniul artelor plastice. Deși în RSSM nu fusese deschisă în perioada respectivă o instituție de învățământ superior de profil, cadrele pregătite la Școala de Artă din Chișinău și în alte centre culturale ale țării au contribuit la educarea unui spirit național și internațional, a unui simț estetic cultivat. Realizările plasticienilor din Moldova Sovietică au fost apreciate de public.

Am constatat că problemele vieții artistice în perioada sovietică s-au bucurat de o atenție și de o încurajare permanentă.

Cu toate acestea, sub aspectul istoriei artelor din Republica Moldova, perioada 1944-1956 se deosebește substanțial de alte perioade istorice. În primul rând, schimbarea orânduirii și a formei de guvernare a condiționat modificări structurale în organizarea pregătirii cadrelor de specialitate, în activitatea plasticienilor, a muzeelor și sălilor de expoziție. Politica promovată de statul sovietic în domeniul artelor plastice, orientarea ideologică și politică a creației artistice, comandamentul social au subordonat activitatea artistului față de politic și ideologie și au inhibat posibilitățile individuale de exprimare.

3.4. Politica arhitecturală a URSS și inițierea unor construcții urbane și rurale de tip sovietic în RSS Moldovenească

Arhitectura este una dintre componentele culturii ce are, în epoca totalitarismului sovietic, aceleași caracteristici ca și întreaga cultură. În primul deceniu postbelic ea este determinată, în primul rând, de necesitatea restabilirii localităților republicii după sfârșitul ostilităților militare.

⁵⁴⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 22. Fil. 379.

⁵⁴⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 22. Fil. 380.

⁵⁴⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 305. Fil. 76-81.

Potrivit datelor statistice, în anul 1944, în republică erau distruse circa 30 mii de edificii, multe din ele de valoare artistică și istorică⁵⁴⁸. Deși în timpul războiului orașele Moldovei au fost puțin bombardate, în documentele PC(b)M și presa comunistă din acea vreme se afirma că orașele au fost distruse de bombele trupelor germano-române.

Astfel, la 6 iulie 1944, secretarul CC al PC(b), N. Salagor, la ședința activului de partid din or. Soroca, perora: „Ocupanții germano-români au distrus și au ars orașele noastre, întreprinderile industriale și așezămintele culturale. În orașul Tiraspol au fost aruncate în aer cele mai importante așezăminte (fabrica de conserve, stația electrică, combinatul de pâine, institutul agricol, teatrul orășenesc), au fost distruse toate școlile”⁵⁴⁹. În continuare, N. Salagor afirma că „distrugerii mari au fost pricinuite orașelor Râbnița, Bălți, Orhei, jefuitorii germano-români luând cu ei vestigii istorice, distrugând biblioteci, case de cultură, școli etc.”⁵⁵⁰.

Într-un alt document de partid, din 15 noiembrie 1944, semnat de același N. Salagor și adresat secretarului CC al PC(b) din toată Uniunea G. Malenkov, se menționa: „Ocupanții germano-români au transformat în ruini or. Chișinău, distrugând întreprinderile industriale, teatre, școli, blocuri locative, stația electrică, parcul de troleibuze, gara”⁵⁵¹.

O scrisoare informativă din 23 decembrie 1944 aprecia că „fondul locativ din orașele republicii a fost deteriorat în volum de 50%, iar în orașele Orhei și Bender – 90%”⁵⁵². „Pierderile materiale pricinuite învățământului public se cifrau la 150 mln ruble”⁵⁵³, se nota în același document.

Constatând existența unui bogat material factologic, e necesar să-l consultăm foarte atent, dat fiind faptul că el a fost întocmit în perioada sistemului administrativ de comandă și este pătruns de falsuri și mistificări. Ca dovadă, cităm declarația arhitectului Valentin Mednec făcută mai târziu⁵⁵⁴: „Chișinăul a fost ruinat cu mult înainte de venirea

⁵⁴⁸ *Народное хозяйство Молдавской ССР*. Ст. сборник. Кишинёв, 1957.

⁵⁴⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 19. Fil. 11.

⁵⁵⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 19. Fil. 12.

⁵⁵¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 152.

⁵⁵² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 19. Fil. 223.

⁵⁵³ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 19. Fil. 224.

⁵⁵⁴ V. Mednec este unul din arhitecții cei mai cunoscuți din Republica Moldova. A studiat în anii 1929-1937 la Institutul Politehnic din Brno și la Institutul de Arhitectură din București. Din 1959 până în 1971 a fost președinte al Comitetului de Stat pentru Construcții al RSSM. După proiectele sale au fost construite clădirile Academiei de Științe, Poștei Moldovei (actualul Minister al Telecomunicațiilor),

războiului pe străzile lui. Despre toate aceste fapte nu se scria. În 1941 au fost create batalioane speciale de distrugere a edificiilor. Eu, cu mâna mea, din ordinul autorităților, am aruncat în aer Banca de Stat din or. Bender. La Chișinău a fost deteriorată toată strada centrală: Casa Eparhială, liceul de băieți, Gara etc. Astfel se îndeplinea ordinul lui Stalin de a distruge totul în calea inamicului⁵⁵⁵. Această afirmație este susținută de autorii ediției Chișinăul în 1941: „Majoritatea acestor distrugerii au fost provocate, după spusele unor martori oculari, de Armata Roșie în retragere⁵⁵⁶.”

Istoricul Andrei Eșanu constata: „La 24 august 1944 Armata Roșie, în urma operației militare Iași-Chișinău, pune stăpânire din nou asupra orașului. În scurtă vreme este reluat procesul de sovietizare a Chișinăului, în calitate de capitală a RSSM⁵⁵⁷. A. Eșanu relatează în continuare: „Pe lângă alte chestiuni ce țineau de politizarea și ideologizarea excesivă a vieții politice, a învățământului și culturii, autoritățile sovietice sunt nevoite să se ocupe urgent de refacerea celor distruse în timpul războiului⁵⁵⁸.”

Insistența cu care a fost promovată problema reconstrucției localităților republicii imediat după sfârșitul operațiilor militare pe teritoriul ei, ne determină să examinăm atent intențiile manifestate de organele de resort de toate nivelele. Bunăoară, Hotărârea de la 12 octombrie 1945 a CCP din URSS „Despre măsurile necesare pentru restabilirea orașului Chișinău⁵⁵⁹” este urmată de decizii și acțiuni ale factorilor de răspundere din RSSM⁵⁶⁰. Sunt restabilite așezăminte cultural-educative, medicale, instituții de învățământ, blocuri locative⁵⁶¹. Sunt alocate resurse financiare pentru aceste destinații⁵⁶². Multe din obiectele de menire socială sunt restabilite cu concursul comisariatelor din alte republici unionale⁵⁶³.

Plenara VII a CC al PC(b)M⁵⁶⁴ a avut ca subiect „Acțiunile necesă-

---

Spitalul Orășenesc din Tiraspol ș.a. A elaborat planurile generale ale orașelor Fălești și Tighina.

⁵⁵⁵ V. Butnari, „Clopotnița”, *Orizontul*, 1988, nr. 8, pp. 40-41.

⁵⁵⁶ *Chișinăul în 1941*. Ed. D. Poștarencu. Chișinău, 1996, p.75.

⁵⁵⁷ A. Eșanu. *Chișinău: file de istorie*. Chișinău: Muzeum, 1998, p. 67.

⁵⁵⁸ A. Eșanu. *Chișinău: file de istorie*. Chișinău: Muzeum, 1998, p. 67.

⁵⁵⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 36. Fil. 182-192.

⁵⁶⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 29. Fil. 390-438.

⁵⁶¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 187.

⁵⁶² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 24-27.

⁵⁶³ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 188.

⁵⁶⁴ *Постановление VII Пленума ЦК КП(б)М (28 февраля-2 марта 1946 года)*. Кишинёв: Газетно-журнальное издательство Молдавии, 1946.

re pentru îmbunătățirea activității organizațiilor de construcții din republică și sarcinile pentru restabilirea orașelor și întreprinderilor industriale”. Constatându-se unele realizări obținute către acea vreme în restabilirea unor localități, se menționa totuși că organele de resort, în special comitetele executive și de partid din teritorii, nu au adoptat deciziile necesare în acest scop⁵⁶⁵. Direcția pentru problemele arhitecturii de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al RSSM era obligată să înfăptuiască acțiunile de construcție și reconstrucție, ținând cont de proiectele generale ale orașelor, în care să se respecte nu doar obiectul propriu-zis, ci și aspectul arhitectural al blocului, străzii, cartierului⁵⁶⁶.

Către începutul anului 1946 se planifica elaborarea planurilor generale de reconstrucție a orașelor Chișinău, Tiraspol, Bender, Bălți, Soroca, Orhei, Cahul ș.a.⁵⁶⁷. Totodată, se acordă atenție proiectelor individuale, se repartizează domenii funciare, se alocă credite bancare și materiale de construcție⁵⁶⁸. Constatând lipsa totală a atenției în problema construcției și restabilirii localităților sătești, Plenara obligă comitetele executive și de partid județene și raionale să adopte decizii și să întreprindă acțiuni concrete prin utilizarea metodei „construcțiilor populare”⁵⁶⁹.

Necesitatea restabilirii și reamenajării localităților RSSM, în special a orașului Chișinău, este discutată în multiple ședințe ale CC al PCM⁵⁷⁰, precum și în întrunirile Uniunii Arhitecților⁵⁷¹. Bunăoară, în raportul prezentat de către arhitectul P. Ragulin, președintele Uniunii Arhitecților Sovietici din RSSM (în continuare UASM), la Plenara a XII-a a Comitetului de conducere al UASM, se menționează: „Este binecunoscută concepția sovietică privind construcțiile urbane și amenajarea orașelor sovietice. Evident că și la Chișinău, chiar din primele zile ale constituirii puterii sovietice, începe activitatea privind transformarea lui într-un oraș sovietic”⁵⁷².

Numeroasele documente și materiale păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova și în Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova evocă discuțiile, dezbaterile, divergențe de opinii

⁵⁶⁵ *Ibidem*, p. 34.

⁵⁶⁶ *Ibidem*, p. 35.

⁵⁶⁷ *Ibidem*.

⁵⁶⁸ *Ibidem*, p. 44.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, p. 46.

⁵⁷⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2-5.

⁵⁷¹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 3-39.

⁵⁷² AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 30. Fil. 3.

foarte largi ale membrilor Uniunii Arhitecților din Moldova privind stilurile arhitectonice, modul de utilizare a elementelor arhitecturii clasice, specificul național, calitatea proiectelor și construcțiilor, atitudinea față de arhitectura populară etc.⁵⁷³.

În planificarea orașelor Moldovei arhitecții trebuiau să țină cont de numeroase directive și instrucțiuni parvenite de la Moscova⁵⁷⁴. Acestea erau examinate amplu în ședințe, întruniri, congrese, consfătuiri etc. Orașele „urmau să capete o nouă imagine – sovietică”. Totuși, în „înfăptuirea reconstrucțiilor nu se poate să nu se țină cont de edificiile deja existente și, actualmente, în proiectare e absolut necesar să fie utilizate foarte atent metodele chirurgicale” – subliniau de nenumărate ori în acești ani arhitecții din Moldova⁵⁷⁵.

Astfel, căutările întreprinse, poziția constructivă a multor arhitecți în găsirea celor mai eficiente căi de proiectare și construcții au dat rezultate.

Așezările citadine din RSS Moldovenească, asemeni tuturor urbelor din URSS, în primul rând din Federația Rusă, urmau să fie structurate după un plan general. Elaborarea primului plan general de restabilire și reconstrucție a Chișinăului a fost condusă de academicianul A.V. Șciusev. Fiind originar din or. Chișinău, arhitectul cunoștea tradițiile locale în construcții⁵⁷⁶ și încearcă să le păstreze în proiectele sale. Sosind de câteva ori în Moldova, el aduce cu sine multe proiecte, planuri, fotografii⁵⁷⁷. A. Șciusev nu doar consultă arhitecții din Moldova, dar și acordă ajutor la proiectarea obiectelor arhitecturale ale capitalei. El prezintă în fața arhitecților moldoveni câteva comunicări: „Planificarea și reconstruirea orașului Chișinău”, „Arhitectura contemporană și tradițiile populare” etc.⁵⁷⁸. Sunt organizate expoziții ale operelor arhitectului⁵⁷⁹.

⁵⁷³ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 3, 7, 10, 13, 18, 25, 28, 34, 38, 49, 50, 52, 81, 88, 90-93.

⁵⁷⁴ *Власть и художественная интеллигенция. Документы. 1917-1953*. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2002, pp. 535-687; *КПСС о культуре, просвещении и науке*. Москва: Политиздат, 1976.

⁵⁷⁵ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 30. Fil. 17.

⁵⁷⁶ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 10. Fil. 10.

⁵⁷⁷ Arhiva Casei-Muzeu „A.V. Șciusev” din Chișinău, inv. 1, d. 1, f. 2-3; P. Kurtz, *Alexei Victorovici Șciusev. Pagini din viață și activitate*. Chișinău, 1973; K. Афанасьев, *А. В. Шцусев*. Москва, 1978.

⁵⁷⁸ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 36. Fil. 15.

⁵⁷⁹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 36. Fil. 21.

Prezintă interes Stenograma Adunării Generale a Arhitecților din Moldova, desfășurată la 5 octombrie 1947 în Chișinău, cu un generic care devine, începând cu această perioadă, reprezentativ – „Cu privire la rezultatele Plenarei a XIII-a a Conducerii Uniunii Arhitecților din URSS și sarcinile arhitecților din Moldova”⁵⁸⁰. Academicianul A. Șciusev a fost oaspete de onoare al Adunării. Cuvântarea sa s-a transformat într-o discuție a celor mai acute probleme ce îi frământau pe arhitecții din Moldova: restabilirea fondului locativ, calitatea proiectelor, planul general al or. Chișinău, păstrarea centrului istoric, necesitatea ocrotirii spațiilor verzi etc.⁵⁸¹.

Vorbind despre eforturile arhitecților în elaborarea planului general al capitalei, A. Șciusev menționează că specialiștii din Moldova au beneficiat de sprijinul și consultanța sa, însă inițiativa a aparținut autorilor și ideile acestora au fost interesante și originale. Au fost utilizate proiectele elaborate pentru Chișinău chiar și din perioada română⁵⁸². Totuși, era necesară mai multă siguranță și insistență din partea arhitecților în realizarea proiectelor. Concomitent, se atrage atenția asupra grijii pe care specialiștii trebuie să o aibă față de sporirea măiestriei artistice, îmbinării raționale a cunoștințelor despre stilurile arhitecturale universale și bogatele particularități ale arhitecturii naționale⁵⁸³. „Este foarte important să conștientizăm, – menționează arhitectul, – că atunci când sosești într-o nouă țară, dorești să admiri și să înțelegei specificul național chiar din primele momente de cunoaștere cu ea, și aceasta se realizează și prin monumentele de arhitectură”⁵⁸⁴.

Între anii 1947 și 1949, cu concursul acad. A.V. Șciusev, arhitectul L. Ciuprin înalță clădirea Gării din Chișinău, formele arhitecturale ale căreia vin de la procedeele arhitecturii populare și elemente arhitectonice ale unor monumente din Basarabia de la sf. sec. XIX – înc. sec. XX: biserica grecească din Chișinău (arh. A. Bernardazzi), biserica din s. Cuhureștii-de-Sus (arh. A. Șciusev)⁵⁸⁵. Pe artera principală a orașului sunt înălțate clădiri administrative, a căror arhitectură se deosebește prin originalitatea fațadelor, prezența coloanelor, cioplitul în piatră. E reprezentativă în acest sens clădirea Academiei de Științe a Republicii Moldova. Sunt reconstruite clădirea Teatrului Muzical-

⁵⁸⁰ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 34.

⁵⁸¹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 34. Fil. 21-68.

⁵⁸² AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 34. Fil. 22.

⁵⁸³ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 34. Fil. 30-31.

⁵⁸⁴ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 34. Fil. 32.

⁵⁸⁵ *Искусство Молдавии*. Кишинёв, 1967, p. 272.

Dramatic Moldovenesc, a Filarmonicii. Sunt reconstruite bulevardele Negruzzi și Renașterii⁵⁸⁶.

Primele blocuri locative construite pe strada Pușkin și pe magistrala principală a Chișinăului aveau în acea perioadă 3 și 4 etaje. Arhitectura lor se deosebește prin îmbinarea reușită a elementelor de decor, rezolvarea plastică a fațadelor și formarea spațiilor verzi deschise, elemente ce fac blocurile originale și frumoase. La definitivarea exterioară a clădirilor se folosește pe larg tradiția populară a cioplirii în piatră. Deosebit de proeminent s-a manifestat acest procedeu la edificiile sportive, administrative și la sălile de expoziții. Arhitectura Stadionului Republican (arh. A. Mnațakanov), a Stadionului „Dinamo” din Chișinău (arh. S. Vasiliev, I. Altman) ne demonstrează iscusința și măiestria artistică a meșterilor moldoveni⁵⁸⁷.

Planul general, în ansamblu, prevedea o compoziție ritmică, uniformă, însă inexpresivă, iar marea majoritate a construcțiilor erau menite să fie reprezentate de funcționarii sosiți din alte regiuni, fiind promoare ale spiritului sovietic. Astfel, în anii 1945-1947 se elaborează proiecte de reconstruire a orașelor și localităților sătești, de construcție a multor obiecte de menire socială, culturală, întreprinderi industriale, blocuri locative.

Un merit deosebit au arhitecții moldoveni în tendința de a înfăptui construcția nu numai a orașelor mari, dar și a centrelor administrative sătești, așa ca orașele Dubăsari, Căușeni, Vulcănești, Leova, Glodeni, Florești etc.⁵⁸⁸.

Analiza elementelor constitutive și decorative ale ansamblurilor arhitectonice ne prilejuiește constatarea unui eclecticism stilistic, adică utilizarea, în alternanță, a tiparelor neoclasicismului, a formelor neobarocului și neogoticii, a constituentelor stilului oriental la înălțarea edificiilor cu menire economică, socială, culturală.

Planul general al Chișinăului stabilea noile hotare teritoriale prin încadrarea domeniilor cartierelor învecinate Râșcani, Botanica, Buiucani. Erau determinate zonele industriale și locative, sistemul piețelor, bulevardelor, străzilor.

În anii postbelici, orașele Moldovei, de fapt, s-au construit din nou. Despre amploarea construcției urbane ne dovedește transformarea

⁵⁸⁶ В.М. Боровский, *История молдавской архитектуры*, Chișinău, 1987, pp. 57-62.

⁵⁸⁷ A se vedea E. Богнибов, „Архитектура Молдавии”, *Кодры*, 1975, № 11, pp. 111-117.

⁵⁸⁸ А. Колотовкин, *Архитектура Советской Молдавии*. Москва, 1973, p. 81.

Chișinăului dintr-un oraș cu o populație de 112 mii locuitori în anul 1939, într-un mare centru administrativ și industrial cu o populație de circa 215 mii de locuitori în anul 1959. Observăm că timp de 20 de ani populația Chișinăului s-a dublat, ceea ce era o consecință a construirii în oraș a unor întreprinderi industriale, a noilor blocuri locative și așezăminte cultural-educative.

O deosebită atenție a fost acordată creării scuarurilor, parcurilor, grădinilor publice. Începutul edificării lor a fost pus prin construirea în anii 1952-1955 în albia râului Durlăști a unui lac artificial cu o suprafață de 36 ha, ce devine centrul Parcului de Cultură și Odihnă. Parcul este o îmbinare a peisajului natural cu cel orășenesc. Au fost amenajate scările centrale ce uneau parcul cu orașul, aleile și terasele ce deschideau perspective multiple spre raioanele din apropiere. Planul general al parcului (arh. R. Kurtș) cuprindea un teritoriu de circa 100 ha. Pe parcursul unui deceniu au fost înălțate principalele edificii: Teatrul de Vară, pentru 7.000 de spectatori (arh. A. Kolotovkin și T. Lomova), Expoziția Republicană a Realizărilor Economiei Naționale (arh. V. Voițehovski), scara cu cascade (arh. R. Kurtș și S. Stalinskaia), scara cu granit (arh. D. Palatnik)⁵⁸⁹.

Pe parcursul anilor 1948-1953 se proiectează planurile generale de reconstrucție și dezvoltare a orașelor Bălți (arh. P. Ragulin), Tiraspol (arh. V. Alexandrov, L. Șmurun), Bender (arh. V. Mednec), Orhei (arh. P. Kurtș), Cahul (arh. N. Iudin), Soroca (arh. V. Voițehovski).

Concomitent cu renașterea orașelor se modifică și satele RSS Moldovenești, care au fost mai puțin atinse de noile orientări în arhitectură. Arhitectura rurală continua să poarte un caracter specific național⁵⁹⁰. Perpetuate îndeosebi în mediul rural, uzanțele tradiționale de zidire ale autohtonilor și-au aflat reflectare în felul de construcție și tratarea decorativă, cea care conferă o definiție stilistică, mai cu seamă, a caselor de locuit.

Pe parcursul istoriei sale, poporul nostru a creat o arhitectură originală. Folosind resursele de materie primă locală, el a dat dovadă de imaginație și gust artistic la stabilirea proporțiilor și dozarea ornamentației, de măiestrie la exprimarea în imagini a concepțiilor și năzuințelor sale.

Pentru nordul republicii sunt caracteristice case cu lozii la intrare, cu arcade la fațade, uneori pictate și ornate. La sud planul construc-

⁵⁸⁹ А. Колотовкин, *Архитектура Советской Молдавии*. Москва, 1973, р. 81.

⁵⁹⁰ М. Лившиц, *Декор в народной архитектуре Молдавии*. Кишинев, 1971.

țiilor este alungit. Se folosesc pe larg ornamentele crestate în lemn pentru împodobirea frontoanelor și ancadramentelor. În centru, de cele mai multe ori, casele sunt construite din piatră, păstrându-și legătura cu planul tradițional al casei părintești (dreptunghi, pătrat), mai des fiind folosită veranda și cioplitul în piatră. Casele din această zonă se deosebesc după principiul lor de construcție și decor. Acestea au un caracter tradițional: se durează în special din piatră, din blocuri de calcar, au structura planului în trei părți, acoperișul în patru ațe, ușa de la intrare situată pe latura cea mai lungă a fațadei, orientate spre sud-est și sud-vest, au tradiționala prispă, pe care se sprijină coloanele ce susțin streșina. Coloanele albe, bogat ornamentate cu motive stilizate și cu capiteli, hogeacurile cioplite într-un mod foarte original, portalurile beciurilor bogat împodobite și pilonii porților – toate acestea, aflându-se într-o corelație armonioasă cu proporțiile, imprimă complexului arhitectural un aspect major cu pronunțate nuanțe coloristice.

În toate zonele majoritatea caselor se construiesc cu fațada spre sud. Acoperișurile diferă de la o zonă la alta. O parte integrantă a arhitecturii rurale o constituie elementele decorative, care pot fi întâlnite atât la case, cât și la acareturi, porți, garduri etc. Ornamentele tradiționale s-au păstrat la acele case la construcția cărora a fost folosit pe larg lemnul. Executate prin cioplire, crestare, traforaj, sculptare și tăiere, elementele decorative de lemn capătă o dezvoltare amplă și originală. Odată cu apariția pereților tencuiți se dezvoltă ornamentarea arhitecturală în tencuială, care este influențată în mare măsură de cea în lemn. În zonele unde ca material de construcție principal este folosit pământul sau cărămida, ornamentele se realizează la fel în tencuială și prin culoare. O trăsătură specifică a arhitecturii rurale moldovenești o constituie elementele ornamentale ale locuinței, care întotdeauna au îndeplinit un rol funcțional, ca piese componente ale arhitecturii caselor. Grinzile, stâlpii și contrafișele sunt componente importante ale construcțiilor populare; prispele cu balustradă, ușile, ancadramentul ferestrelor sunt întotdeauna decorate de meșterii populari.

Arhitectura populară moldovenească a prezentat interes în acea vreme nu doar pentru oamenii de artă din Moldova, dar și pentru arhitecții moscoviți. Astfel, la începutul anului 1947, la Chișinău a sosit o echipă de arhitecți din Moscova, care a studiat arhitectura rurală. Ruta expediției a cuprins valea râului Răut, începând cu orașul Orhei până la revărsarea lui în Nistru. S-a cercetat arhitectura satelor Tre-

bujeni, Butuceni, Măscăuți, Brănești etc. Arhitecții ruși au constatat că satele de pe malul Răutului se deosebesc după principiul lor de construcție și decorare a caselor.

În anul 1949 o altă expediție de arhitecți moscoviți în frunte cu arh. I. N. Vladimirskaia a cercetat arhitectura rurală din Orhei. Rezultatele acestor cercetări au fost publicate ulterior în presa moscovită⁵⁹¹.

Arhitecții ruși au fost impresionați de stilul tradițional al caselor cu elementele specifice – prispa, coloanele cu capitel și consoarele ce susțin grinda streșinii. Aceste detalii arhitecturale ale caselor din raionul Orhei au fost studiate minuțios de arhitectul F. N. Naumov⁵⁹².

Arhitectul din Moscova A. Zaharov au întreprins câteva expediții în Moldova, publicând o monografie care a avut ca subiect arhitectura în piatră din centrul republicii⁵⁹³.

Cercetătorii ruși au fost atrași nu numai de arhitectura rurală moldovenească. Un interes deosebit pentru ei au prezentat complexele monastice ale Moldovei. La începutul anului 1947 un grup de arhitecți din Moscova a studiat ansamblurile mănăstirești ale părții de nord a Moldovei. Au fost făcute fotografiile și au fost studiate planurile mănăstirilor Curchi, Dobruja, Frumoasa, Tabăra, Jabca⁵⁹⁴.

Caracterizând relațiile dintre arhitecții din Federația Rusă și din Moldova în perioada postbelică, nu putem să nu ne referim la ajutorul acordat de Uniunile arhitecților din Moscova și Leningrad în perfecționarea specialiștilor din republică. S-au stabilit relații de colaborare cu Uniunea Arhitecților din orașul Leningrad. Ele s-au manifestat prin sosirea la Chișinău a arhitecților leningrădeni în scopul organizării de consultații, lecții, de acordare de ajutor practic la elaborarea proiectelor⁵⁹⁵. La rândul lor, arhitecții din Moldova au fost invitați în centrele culturale ale Rusiei. Au plecat în deplasări arhitecții I. Șmurun, E. Bedenkov, S. Vasiliev, A. Borisov, R. Kurt, P. Ragulin ș.a.⁵⁹⁶. Arhitecții moldoveni au făcut cunoștință cu monumentele de istorie și arhitectură ale celor două capitale ale Rusiei, au participat la conferințe și

⁵⁹¹ И. Н. Владимирская, „Народные жилища центральных районов Молдавии”, *Жилой дом*, 1950, nr. 2.

⁵⁹² Ф. Н. Наумов, „Архитектурные детали из камня-ракушечника в народной архитектуре Молдавии”, *Вестник Академии архитектуры УССР*. Киев, 1950, nr. 4.

⁵⁹³ А. Захаров, *Каменная архитектура центральных районов МССР*. Москва, 1960.

⁵⁹⁴ A se vedea *Sovetskaia Moldavia*, 1947, 24 ianuarie.

⁵⁹⁵ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 96. Fil. 2; D. 187. Fil. 45.

⁵⁹⁶ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 131. Fil. 32; D. 129. Fil. 4-10, 12.

seminarii, și-au prezentat proiectele la expozițiile organizate la Moscova etc.

Reprezentanți ai arhitecților din Moldova au luat parte la congresele și consfăturile arhitecților din URSS, din or. Leningrad, Novgorod, Novosibirsk, Kostroma, Arhanghelsk. La rândul lor, arhitecții din Moscova și Leningrad erau delegați la congresele arhitecților din Moldova⁵⁹⁷.

Un subiect controversat în primii ani de putere sovietică în RSSM era *atitudinea față de moștenirea culturală*. Astfel, Adunarea Generală a Arhitecților din republică, desfășurată la 29 septembrie 1945, examinează situația monumentelor de arhitectură. Raportorii – arh. Naumov și Zaharov – constată că în bibliotecile din URSS nu se regăsește niciun material arhitectonic pentru teritoriul Moldovei și toate măsurările și înregistrările au fost realizate de către echipele de arhitecți la fața locului. În opinia arhitecților, e necesară continuarea cercetării acestora, înregistrarea lor în documentele de stat și examinarea posibilității restaurării unora din ele⁵⁹⁸.

Arhitecții din Moldova deseori erau acuzați că nu creează un stil nou, moldovenesc. În acest context, arh. V. Mednec, la Congresul II al Arhitecților din RSSM, menționa: „...A crea un nou stil este imposibil de realizat într-o perioadă restrânsă de timp, cu atât mai mult este inutil. Pot fi create opere ce s-ar deosebi, într-o anumită măsură, prin materialele de construcție sau unele elemente arhitectonice. De la noi se cere un stil. Nouă poate ne este cel mai greu să constituim un stil moldovenesc, deoarece pentru început urmează să ne eliberăm de toate suprapunerile pe care le avem din punct de vedere al stilului românesc, [...] și această eliberare necesită o muncă enormă”⁵⁹⁹.

Șeful Direcției arhitectură, V. Smirnov, în luarea sa de cuvânt la același for, afirma: „Noi suntem în stare să producem o adevărată operă de arhitectură populară moldovenească. Urmează să căutăm în popor și atunci vom găsi ceea ce avem nevoie. Trebuie să cercetăm, să analizăm rădăcinile, anumite simboluri pentru a le cunoaște și a le asimila, după care să creăm opere noi, total noi, de arhitectură națională, temeliile căreia se găsesc în arta Moldovei încă din sec. XV. E necesar ca ele să fie valorificate și atunci vom avea rezultate bogate”⁶⁰⁰.

În aceeași ședință, examinând particularitățile arhitecturii sovieti-

⁵⁹⁷ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 22. Fil. 20a; D. 131. Fil. 14.

⁵⁹⁸ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 10. Fil. 13.

⁵⁹⁹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 49. Fil. 197.

⁶⁰⁰ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 49. Fil. 101-102.

ce, vicepreședintele Consiliului de Miniștri al RSSM, Korneev a declarat: „Arhitectura sovietică nu trebuie să nege vechea moștenire clasică și tot ce există astăzi în arhitectura contemporană. Noi nu respingem monumentele trecutului istoric, dar nu putem să îngenunchem în fața conținutului lor. Sarcina arhitecților constă în a prelua ceea ce este cel mai valoros și a utiliza aceste elemente în practica construcției socialiste, a lupta cu tenacitate pentru realismul socialist în arhitectura sovietică”⁶⁰¹. Și această luptă urmează să fie orientată „împotriva formalismului și renașterii artificiale a formelor și tendințelor arhitecturii naționale, care se află deja în contradicție cu modul de viață socialist al popoarelor URSS, cu gândirea lor artistică, cu noile necesități estetice”⁶⁰².

În tezele și raportul UASM la Plenara a XIII-a a Comitetului de conducere al Uniunii Arhitecților din URSS, directiva creării arhitecturii sovietice este interpretată astfel: „Fiecare dintre noi urmează să înțeleagă pe deplin că arhitectura sovietică este o sinteză creatoare a celei mai înaintate tehnici ingineresti și a celei mai înaintate și profunde arte – arta la baza căreia se află studierea și valorificarea întregii moșteniri culturale mondiale a tuturor popoarelor din toate timpurile”⁶⁰³. Reeișind din aceste postulate, „sarcina arhitecților ce activează în RSS Moldovenească este studierea culturii materiale a poporului moldovenesc pentru crearea unei arhitecturi ce ar reieși din aceasta, ce ar fi în consens deplin cu ea, pentru ca dominant să fie conținutul socialist”⁶⁰⁴.

Mari controverse în interpretarea principiului realismului socialist și în tratarea conceptului „arhitectură națională după formă și socialistă după conținut” au loc la toate congresele arhitecților din Moldova organizate în acești ani⁶⁰⁵.

În luarea de cuvânt pe marginea raportului Comitetului de conducere al UASM la Congresul IV al Arhitecților din Moldova, desfășurat la 22-23 octombrie 1954, arh. D. Palatnik menționează: „Raportorul neagă moștenirea poporului moldovenesc. Aceasta, în opinia mea, este cea mai dăunătoare teorie. Ea ne conduce spre dezarmarea totală a arhitecților moldoveni, deoarece este imposibil să utilizezi metoda realismului socialist fără cercetarea moștenirii istorice și fără folosi-

⁶⁰¹ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 49. Fil. 7.

⁶⁰² AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 49. Fil. 7.

⁶⁰³ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 30. Fil. 11.

⁶⁰⁴ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 30. Fil. 11.

⁶⁰⁵ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 49, 88, 118.

rea frumoaselor tradiții naționale”⁶⁰⁶. „Dar realizările noastre sunt bogate, – a continuat D. Palatnic. – În perioada constituirii și înfloririi statalității moldovenești, pe parcursul luptei pentru eliberarea pământurilor sale de sub contropirea turcă, poporul moldovenesc a creat valoroase monumente de arhitectură”⁶⁰⁷. Vorbitorul constată că ele sunt foarte puțin cunoscute, deoarece sunt cercetate insuficient, iar cele ce sunt studiate nu se propagă. Monumentele patrimoniului se găsesc într-o stare deplorabilă, nu sunt ocrotite și se ruinează. „Cine este vinovat de această stare de lucruri?” – se întreabă arhitectul. „Uniunea Artitecților din Moldova și Direcția pentru problemele arhitecturii, – răspunde el. – E necesară o deosebită grijă, multă dragoste, mult entuziasm în atitudinea față de cercetarea istoriei și prețuirii patrimoniului nostru artistic”⁶⁰⁸.

Toate aceste frământări iau sfârșit la mijlocul anilor '50. Atunci se înfăptuiește o schimbare radicală în politica arhitecturală a URSS⁶⁰⁹. În luna decembrie 1954, la Moscova este convocată o consfătuire unională a arhitecților și constructorilor, unde este supusă unei critici nejustificate tendința arhitecților de a crea edificii somptuoase, cu multe elemente decorative.

La 23 august 1955 CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS adoptă Hotărârea „Cu privire la măsurile de industrializare, de îmbunătățire a calității și reducerii cheltuielilor în construcții”⁶¹⁰. În ea se afirmă că, concomitent cu unele realizări în sfera proiectării și construcției, există multe lacune. Astfel, în proiectare se acordă „o atenție exagerată aspectului exterior al edificiilor, care are ca urmare irosirea resurselor financiare bugetare”⁶¹¹. CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS consideră că pentru „îmbunătățirea radicală a activităților de construcție” e nevoie de utilizarea largă a betonului armat⁶¹², ce ar permite „de a spori productivitatea muncii și a reduce cheltuielile în construcții într-un termen scurt”⁶¹³.

⁶⁰⁶ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 118. Fil. 88.

⁶⁰⁷ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 118. Fil. 89.

⁶⁰⁸ AOSPRM. F. P-2905. Inv. 1. D. 118. Fil. 89.

⁶⁰⁹ *Разномыслие в СССР и России (1945-2008)*. (Сборник материалов научной конференции 15-16 мая 2009 г. Под общ. ред. Фирсова Б.М.) СПб: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010.

⁶¹⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 3-18.

⁶¹¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 4.

⁶¹² AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 5.

⁶¹³ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 5

În această directivă se subliniază că începând cu a doua jumătate a anului 1956, construirea blocurilor locative, școlilor, spitalelor, cinematografele, caselor de cultură, caselor de odihnă, sanatoriilor, instituțiilor de învățământ mediu și profesional urmează să se desfășoare în exclusivitate după proiecte-tip.⁶¹⁴ Dar, pentru orașele Moscova, Leningrad, Kiev, se permite elaborarea proiectelor individuale la construirea obiectelor menționate mai sus, ceea ce denotă o inechitate socială și o discriminare a celorlalte orașe ale țării⁶¹⁵.

Prin hotărârea respectivă este lichidată Academia de Arhitectură din URSS și este fondată Academia de Construcții și Arhitectură din URSS, care are ca obiectiv prioritar desfășurarea activităților de cercetare și experimentare pentru „tipizarea edificiilor și unificarea materialelor de construcție”⁶¹⁶.

CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS au adoptat și alte hotărâri: „Despre acțiunile pentru asigurarea dezvoltării producției materialelor de construcții”⁶¹⁷, „Despre evoluția continuă a producției mașinilor și utilajelor”⁶¹⁸, „Despre formarea cadrelor de constructori”⁶¹⁹, „Despre sistematizarea planificării și consolidarea disciplinei financiare”⁶²⁰, „Cu privire la perfecționarea activității organizațiilor de proiectare”⁶²¹, „Despre constituirea comitetelor de stat pentru construcții și arhitectură în republicile unionale”⁶²² etc. Aici erau expuse indicațiile pentru realizarea trecerii activității de proiectare și construcție în corespundere cu noile cerințe ale timpului. Bineînțeles, în hotărârea „Despre constituirea comitetelor de stat pentru problemele din construcții și arhitectură în republicile unionale” se constată că comitetele de stat pentru problemele de arhitectură nu au reușit să utilizeze posibilitățile „create de noul sistem economic, acordând prioritate elementelor estetice, decorative, în defavoarea necesităților economice”⁶²³. Noile instituții de stat erau obligate să „dirijeze activitatea de planificare și construcție în localitățile urbane și rurale prin utilizarea tehnicii noi, a materialelor de construcție locale, a con-

⁶¹⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 9.

⁶¹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 9.

⁶¹⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 17.

⁶¹⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 19-34.

⁶¹⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 35-54.

⁶¹⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 55-68.

⁶²⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 69-114.

⁶²¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 115-130.

⁶²² AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 131-132.

⁶²³ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 131.

strucțiilor economice”⁶²⁴, precum și să dirijeze elaborarea proiectelor-tip, care ar permite reducerea cheltuielilor financiare și îmbunătățirea calității muncii⁶²⁵.

În Hotărârea „Despre modul de confirmare a proiectelor de construcție a orașelor din URSS”⁶²⁶, se preciza că toate schițele și proiectele orașelor și orașelelor urmează să fie „coordonate de ministerele de resort, precum și de Comitetul de Stat de Planificare al URSS”⁶²⁷. Prin această decizie se finalizează constituirea sistemului administrativ de comandă în sfera arhitecturii și construcțiilor, în care instituțiilor de specialitate din republicile unionale li se rezerva doar rolul de executor pasiv, fără dreptul la opinie proprie și la inițiativă. Totodată, anume aceste documente consfințesc obligativitatea tuturor organizațiilor de proiectare și construcții de a îndeplini în orașe edificarea doar a blocurilor locative cu 4-5 etaje, iar în orașele și localitățile muncitorești – a blocurilor nu mai înalte de 4 etaje⁶²⁸. Aceste edificii și astăzi sunt numite în popor blocuri „hrușcioviste”, după numele secretarului CC al PCUS, N. Hrușciiov, care a coordonat elaborarea și a semnat documentele în cauză.

La 4 noiembrie 1955 este adoptată Hotărârea nr. 1871 „Cu privire la înlăturarea exceselor în proiectare și construcții”⁶²⁹. În hotărâre se menționa că „partidul și guvernul au întreprins un șir de acțiuni, orientate spre îmbunătățirea radicală a activităților de construcție”⁶³⁰. „Au fost pregătite cadre de muncitori, ingineri, arhitecți ce înțeleg just sarcinile lor”⁶³¹, se menționa în hotărâre. CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS constată că „în activitatea arhitecților și organizațiilor de proiectare a primit o largă răspândire latura exterioară a arhitecturii, ce abundă în mari excese, fapt ce nu corespunde politicii de partid și de stat”⁶³². Hotărârea menționa în continuare că mulți arhitecți, fiind atrași de latura exterioară a edificiilor, sunt preocupați, în mare parte, de decorul fațadelor și nu urmăresc îmbunătățirea planificării interioare a spațiilor locative, a apartamentelor, ignoră cerințele economice⁶³³.

⁶²⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 132.

⁶²⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 132.

⁶²⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 136-138.

⁶²⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 137.

⁶²⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 137.

⁶²⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 139-147.

⁶³⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 139.

⁶³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 139.

⁶³² AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 139.

⁶³³ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 139.

Prezența numeroaselor „neajunsuri” și „denaturări” în arhitectură, organele de vârf ale PCUS le explică prin faptul că fosta Academie de Arhitectură din URSS „orienta arhitectii doar spre aspectele decorative ale construcțiilor în defavoarea comodităților și caracterului rațional al blocurilor”⁶³⁴. Această „orientare” a contribuit la formarea „gusturilor formaliste și arhaismului în arhitectură. Arhitectura s-a rupt de la viață”⁶³⁵. Hotărârea în cauză sublinia totodată că o bună parte a responsabilității pentru „desprinderea arhitecturii de la sarcinile cotidiene în construcții” o poartă Uniunea Arhitecților din URSS, care nu „a acordat atenția cuvenită problemelor construcției de masă”⁶³⁶ și nu „a orientat arhitectii membri ai Uniunii spre participarea lor activă la elaborarea proiectelor-tip”⁶³⁷. „În multe din lucrările sale, – se menționa în continuare, – Academia era purtătoarea unei viziuni formaliste unilaterale, ce preamărea și denatura rolul moștenirii clasice, formând o atitudine neprincipială față de ea”⁶³⁸.

Așadar, politica arhitecturală a CC al PCUS și Consiliului de Miniștri al URSS urmărea, de fapt, constituirea unei arhitecturi „sovietice”, căreia urmau să-i fie caracteristice așa calități ca stilul sobru și avantajele economice. Caracterul atractiv al blocurilor urma să fie obținut nu pe calea utilizării materialelor decorative, ci „prin raportarea organică a formelor arhitecturale la destinația funcțională a edificiilor, a proporțiilor eficiente, prin întrebuintarea corectă a materialelor și tehnicii, precum și prin calitatea înaltă a muncii”⁶³⁹.

Anume aceste hotărâri au determinat obiectivul prioritar al politicii construcțiilor – crearea spațiului locativ. Acestei sarcini i se subordonează toată activitatea arhitecților. Este înfăptuită trecerea la construcția în complex a raioanelor și microraiodelor. În planurile generale ale orașelor teritoriul era strict determinat după destinația sa funcțională, planificarea străzilor și piețelor era subordonată dezvoltării transportului urban. Începe edificarea blocurilor locative și administrative, utilizându-se construcțiile bloc, produse la fabricile de beton armat⁶⁴⁰. Arhitecții moldoveni sunt obligați să elaboreze proiecte-tip, pentru ca edificiile „să fie înălțate într-un timp cât mai scurt, cu

⁶³⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 143.

⁶³⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 143.

⁶³⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 143.

⁶³⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 143.

⁶³⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 143.

⁶³⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 144.

⁶⁴⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 5.

cheltuieli cât mai mici”⁶⁴¹. La elaborarea acestor proiecte au fost omise culorile, elementele de stil, de decor etc. Astfel, începând cu sfârșitul anilor '50, localitățile Moldovei sunt împânzite cu edificii lipsite de expresivitate, naturalețe, frumusețe, valoare artistică.

3.5. Misiunea cinematografilei moldovenești în politica culturală sovietică

Arta filmului, născută la sfârșitul secolului al XIX-lea, se situează în secolul XX în fruntea marilor forme de expresie colectivă ca o artă universală. Sinteză de înaltă tehnicitate, filmul este o operă lucidă, o artă activă în al cărei specific intră faptul miraculos ce reunește, combină și distilează în structura ei poezia, proza, teatrul, muzica, dansul, artele plastice și arhitectura, optica și acustica, chimia și electromagnetica.

Arta cinematografică este o artă de mare mobilitate și responsabilitate, precum și arta cu cel mai vast auditoriu, întrecând cu mult toate celelalte arte. Spectatorul e dispus să se identifice cu eroii filmelor mai mult decât cu ai teatrului, literaturii și picturii. În lumea întreagă, influența multiplă a filmului a fost și este considerabilă.

Anume din aceste considerente, arta cinematografică a fost apreciată de întemeietorii și diriguitorii imperiului sovietic ca „cea mai importantă dintre toate genurile de artă”, o armă ideologică de propagandă și agitație.

După război, conducerea de partid și de stat a inițiat măsurile necesare creării și dezvoltării cinematografilei în RSSM, verigă însemnată a revoluției culturale ce se desfășura în noua republică sovietică.

La câteva luni după sfârșitul operațiilor militare, când au intrat în proprietatea statului toate mijloacele de exploatare a filmului, aceasta reprezenta una dintre cele mai sărăcicioase rețele de difuzare a filmului de pe continent și o lipsă totală de cadre profesioniste. Au fost întreprinse unele acțiuni pentru crearea bazei materiale a rețelilor cinematografice, în vederea punerii în practică a cerințelor imediate privind această ramură a noii politici culturale a statului. Se urmărea de fapt participarea activă a principalelor resurse cinematografice la dezbaterile și soluționarea problemelor de agitație și propagandă în numeroasele sectoare ale vieții și activității publice, în noua realitate istorică a RSS Moldovenești.

Deja în luna aprilie 1944, Consiliul Comisarilor Poporului din

⁶⁴¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 14. D. 65. Fil. 145.

URSS și CC al PC(b) din toată Uniunea adoptă decizia prin care obligă Consiliul Comisarilor Poporului din RSSM să restabilească sistemul de rețele cinematografice⁶⁴², iar Comitetul de Stat al Cinematografiei din URSS, până la 1 august 1944, urma să trimită utilajul necesar și să asigure republica cu lucrători tehnici⁶⁴³.

În luna decembrie a aceluiași an, Biroul CC al PC(b)M constată că instituțiile centrale de profil din URSS „au acordat un ajutor substanțial în restabilirea rețelei cinematografice distruse de ocupanții germano-fasciști, asigurând Moldova în acest scop cu 8 instalații cinematografice staționare, 21 instalații de cinema mobile, 12 stații electrice”⁶⁴⁴. Însă aceste unități erau utilizate nesatisfăcător: 6 din instalațiile staționare nu funcționau din lipsa energiei electrice, 15 instalații mobile au fost transformate în staționare, iar în localitățile sătești erau utilizate doar 4 instalații de cinema⁶⁴⁵.

În republică se resimțea acut lipsa cinematografeilor. Către luna septembrie 1944, la Chișinău funcționa un singur cinematograf – „Iskra”. Din mijloacele financiare alocate de stat pentru acest scop, la 1 decembrie 1944 au fost utilizate doar 25 %⁶⁴⁶. Un număr mic de săli de cinema erau improvizate în magazine sau prăvălii, iar cabinetele de proiecție se aflau într-o stare și mai rea decât sălile. Baza tehnică a rețelei de difuzare era nu numai insuficientă, dar și necorespunzătoare. Majoritatea utilajului era uzat, aparatele fiind de tipuri vechi, trecute de perioada lor normală de funcționare și întreținute cu reparații sumare și adăugiri. Un asemenea utilaj degradat și lăsat la voia întâmplării nu putea asigura calitatea prezentărilor.

Către sfârșitul anului 1945, în Moldova Sovietică funcționau 88 de instalații de cinema⁶⁴⁷. În 1946, rețeaua de cinematografe atinge nivelul de până la război. Funcționau 106 instalații cinematografice: 28 în orașe și 78 în localitățile rurale⁶⁴⁸.

Cu toate că în anul 1956 numărul total de instalații cinematografice staționare și mobile atinge cifra de 486 (crescând în 10 ani de 4,5 ori, în special în localitățile sătești⁶⁴⁹), filmul rămânea puțin cunoscut în

⁶⁴² AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 8. Fil. 108.

⁶⁴³ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 8. Fil. 133.

⁶⁴⁴ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 176.

⁶⁴⁵ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 177.

⁶⁴⁶ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 178.

⁶⁴⁷ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 3. Fil. 312.

⁶⁴⁸ *Народное хозяйство Молдавской ССР*. Chișinău, 1961, p. 317.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, p. 318.

mediul rural, publicul fiind restrâns de capacitatea acestor instalații și de puținele săli de proiecție existente.

Concomitent cu această vie activitate au fost elaborate proiecte de perspectivă privind construirea unui centru republican de producție cinematografică, extinderea rețelei de difuzare a filmului și crearea unor centre de instruire pentru pregătirea cadrelor de tehnicieni ai filmului. Toate acestea urmau să fie dovezi ale atenției acordate „creării de condiții prielnice pentru dezvoltarea artei și culturii puse în serviciul poporului”⁶⁵⁰, act subliniat de mai multe ori în rezoluțiile CC al PC(b) din toată Uniunea și implementat în RSSM prin hotărârile factorilor de decizie din republică. Înfăptuirea acestora era menită „să satisfacă necesitățile activității de iluminare și educare a poporului muncitor, care a fost ținut de burghezia românească în bezna neștiinței și inculturii”⁶⁵¹.

Rețeaua de instalații de cinema presupunea o completare sistematică cu pelicule cinematografice. Aici trebuie să facem o remarcă și să elucidăm situația la acest capitol în Basarabia anilor 1918-1940. „Cele mai bune filme de producție mondială erau aduse și prezentate pe ecranele cinematografele din Basarabia. La Chișinău activau teatrele «Orfeu», «Apollo Palace», «Express», «Colizeum». (...) Cinematografele erau arhipline”⁶⁵², consemna într-un articol Eugeniu Ureche. „Tocmai în această perioadă apăruseră filmele mute ale lui Charlie Chaplin, mai târziu – filmele sonorizate, iar prin 1931 – filmele color, care au bulversat lumea cinematografică”⁶⁵³, scrie în continuare actorul. „Primul film color pe care l-a vizionat publicul chișinăuian a fost «Regele vagabonzilor» (...). Apoi au luat cunoștință de marii actori ai lumii – Greta Garbo, Marlene Dietrich, Emil Jannings. Cinematografele aveau un afișier foarte divers, începând cu comedii și sfârșind cu ecranizări ale marilor opere literare și cele mai serioase lucrări cinematografice de ultimă oră”⁶⁵⁴.

Începând cu anul 1944, în RSSM sunt difuzate exclusiv filme sovietice. Spectatorii puteau viziona doar filme cu orientare politică comunistă. *Lenin în octombrie*, *Lenin în 1918*, *Ceapaev*, *Noi suntem din Kronștadt*, *Omul cu armă* ș.a. impuneau spectatorilor o viziune falsă

⁶⁵⁰ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 3. D. 1. Fil. 238-26; D. 4. Fil. 46-52.

⁶⁵¹ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 7. Fil. 77-79; Inv. 3. D. 4. Fil. 144-162.

⁶⁵² A se vedea *Columna*, 1992, nr. 8-9, pp. 22-28.

⁶⁵³ *Ibidem*.

⁶⁵⁴ *Ibidem*.

asupra evenimentelor istorice. Fiind în imposibilitatea de a cunoaște concomitent alte producții cinematografice, cetățenii nu se puteau opune torentului de informație venit de la Moscova și treptat sunt prinși în capcana ideologiei comuniste.

Un interes deosebit manifestă populația din republică față de filmele *Copiii veseli*, *Noile aventuri ale lui Guliver*, *Volga-Volga*, *Circul*. Deși, cu exagerări în tratarea evenimentelor, totuși aceste filme erau pătrunse de bucuria vieții, dragoste de viață – caracteristici necesare în primii ani postbelici.

Un alt aspect al politicii cinematografice din primul deceniu post-belic era crearea unui studio național în RSSM. La 28 februarie 1944, printr-o scrisoare adresată CC al PC(b) din toată Uniunea, conducerea de partid din republică solicită acordul și ajutorul pentru constituirea la Chișinău a unui studio de cronică cinematografică după modelul celor create în republicile baltice⁶⁵⁵. În argumentele aduse se menționa că „populația din RSSM, mult timp, a fost dominată de propaganda germano-română și doar 11 luni s-a aflat în sistemul de stat sovietic”⁶⁵⁶, de aceea problema „desfășurării agitației sovietice capătă o importanță primordială”⁶⁵⁷. Dat fiind faptul că până la acel moment republica nu dispunea de un studio propriu, crearea lui ar putea „juca un rol foarte mare în realizarea idealurilor comuniste”⁶⁵⁸.

Această solicitare nu a rămas mult timp fără răspuns. La 28 martie același an, 1944, șeful Direcției generale pentru producerea cronicii cinematografice a Comitetului de Stat al Cinematografiei din URSS, T. Vasilenko, trimite un mesaj secretarului CC al PC(b), N. Salagor, și președintelui CCP al RSSM, C. Constantinov⁶⁵⁹, în care anunță că, încă până la sosirea solicitării Moldovei, la Moscova au început pregătirile pentru producerea filmului documentar *Eliberarea Moldovei*, iar responsabili erau regizorii de la Studioul Central de Cronică Cinematografică R. Carmen și L. Cristi⁶⁶⁰. T. Vasilenko pretinde că producerea filmului va necesita o experiență și o măiestrie deosebită, iar la elaborarea scenariului și a textului de autor vor trebui atrași scriitori și ziariști experimentați⁶⁶¹.

⁶⁵⁵ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 36. Fil. 15.

⁶⁵⁶ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 36. Fil. 15.

⁶⁵⁷ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 36. Fil. 15.

⁶⁵⁸ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 36. Fil. 15.

⁶⁵⁹ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 142. Fil. 26.

⁶⁶⁰ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 142. Fil. 26.

⁶⁶¹ AOSPRM. F. P- 2905. Inv. 2. D. 142. Fil. 26.

Deja în august 1944, când încă fumegau ruinele orașului, la Chișinău sosește un grup de operatori de la Studioul Central Documentar (I. Greaznov, P. Businov, A. Șcecutiev ș.a.). Secvențele filmate de ei au stat la baza filmului documentar *În Moldova eliberată*. Filmul a fost montat de regizorul L. Cristi în colaborare cu R. Carmen la Studioul Central de Filme Documentare de la Moscova. Scenariul a fost elaborat sub îndrumarea și controlul riguros al secretarului CC al PC(b) din Moldova, N. Salagor, și al președintelui CCP al RSSM, C. Constantinov. Textul autorului în limba română a fost citit de I. Varticean. Însuși genericul filmului sugerează ideea principală: rolul „eliberator” al Armatei Roșii în izgonirea ocupanților germano-fasciști. Prezentarea unei atmosfere de sărbătoare la sosirea oștirilor sovietice la Chișinău, a ajutorului acordat de „marele popor rus frate” în restabilirea orașelor și satelor, textul de autor cu mulțumiri în adresa „grijii pe care o promovează Partidul Comunist și guvernul sovietic” și, desigur, „părintelui tuturor popoarelor” I. Stalin – toate acestea erau începutul unei campanii bine orientate a PCUS de înrobire și supunere a poporului nostru.

Din august 1945, la Chișinău începe să funcționeze un centru de reporteri cinematografici. Însă lipsa în capitala Moldovei a unei baze de producție nu permitea la acel moment producția filmelor și revistelor cinematografice cu forțe proprii. Centrul menționat se subordona inițial studioului de filme din Kiev, iar din 1948 – fabricii de cinema din Odesa.

Cu concursul corespondenților ruși și ucraineni sosiți la Chișinău, pe ecranele unionale au apărut reportaje din orașele și satele din Moldova, de pe șantierele de construcții și de la întreprinderile industriale, de pe câmpurile agricole și de pe băncile școlilor. Materialele înregistrate în republică erau incluse în revista cinematografică „Notățile zilei”, în edițiile speciale, consacrate comemorării sărbătorilor revoluționare, în primele ediții ale filmului *Moldova Sovietică*.

Cum era și firesc, într-o etapă de acută luptă în vederea realizării obiectivului primordial, al efortului patriotic, întâi pentru victoria finală împotriva fascismului, apoi pentru refacerea țării, jurnalul de actualități al vremii se deosebește prin caracterul combativ al materialului său de viață. Tematica majoră a documentarului apare a fi pretutindeni munca: în fabrici, pe ogoare, pe șantierele tineretului, în instituțiile de învățământ, oriunde „se depuneau eforturi pline de abnegație pentru crearea noilor condiții materiale și spirituale de viață” și unde,

prezentă sub cele mai felurite aspecte, „alianța clasei muncitoare cu țărănimea și celelalte pături progresiste ale poporului se îmbină cu noua atitudine față de muncă”, influențată de spiritul de partid.

Munca regizorilor și operatorilor de cronică cinematografică era coordonată și îndrumată de organele guvernamentale republicane, iar la prezentarea revistelor cinematografice și edițiilor speciale participau reprezentanți ai aparatului CC al PC(b) al Moldovei și ai Consiliului Comisarilor Poporului al republicii. Tot aceștia, în mare măsură, determinau obiectele viitoarelor filmări, tematica principalelor subiecte.

Să ilustrăm cele menționate mai sus prin examinarea conținutului primului documentar *Moldova Sovietică*, produs în anul 1948.

Filmul începe cu episodul „decorării învingătorilor întrecerii socialiste”: unor fruntași ai producției le sunt înmânate ordine și medalii. Decorațiile sunt înmânate de președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, F. Brovco. Sunt decorați cu ordine doi președinți de colhoz⁶⁶². Dar oare pentru ce merite primesc ei aceste decorații? Cu ce scop se prezentau toate acestea? Desigur, pentru a demonstra justetea politicii promovate de PC față de colectivizarea agriculturii. Sunt demonstrate doar prioritățile activității lor. Și toate acestea aveau loc în condițiile când Moldova era cuprinsă de o secetă pustiitoare și foamete, care secera cu sârg viețile cultivatorilor de pâine.

Hotărârea CCP al RSSM și CC al PC(b) din Moldova „Cu privire la recoltarea culturilor cerealiere și livrările de pâine în anul 1946”⁶⁶³, în care se cerea fără echivoc să se strângă pâinea de pe toate suprafețele însămânțate, deși, la această dată, o parte a semănăturilor nu dăduse niciun fir de grâu, a avut o urmare dezastruoasă pentru populația din localitățile sătești ale Moldovei. Și iată că anume pentru obținerea „celor mai înalte rezultate la predarea produselor agricole statului”, guvernul Moldovei acordă distincții. E dificil să scoți în prim-plan nota distinctivă a acestor secvențe: ipocrizia, neînțelegerea unei situații absolut neordinare sau, mai degrabă, hotărârea de a îndeplini cu orice preț ordinul inuman de a storce de la țărănimea moldovenească ultimele boabe de grăunțe, păstrate cu cea mai mare grijă ca singurul mijloc de rezistență în fața chinuitoarei morți prin foamete.

Toate subiectele filmului *Moldova Sovietică* sunt pătrunse de un entuziasm și un optimism profund. Realizatorii, inconștient, pledau pentru mistificarea realității înconjurătoare, ruperea de viață a evenimentelor

⁶⁶² В. Андон, *Рождение молдавского кино*. Chișinău, 1986, pp. 108-109.

⁶⁶³ *Sovetskaia Moldavia*, 1946, 30 iunie.

prezentate pe ecran. Cele menționate sunt demonstrate convingător în final, când colhoznică Iachimova este admisă în calitate de membru-supleant al PC(b) M. Colectivul condus de Iachimova aduce „un mare cadou Patriei – 31 c. de grâu de la fiecare hectar”. Iar din comentariu aflăm că la ziua de 26 august 1948 republica nu numai că a îndeplinit planul de livrare a grâului la stat, dar și a vândut cu 6 mln puduri de grâu mai mult decât în anul trecut. Reiese că nu viața oamenilor muncii este scopul prioritar al politicii partidului și guvernului, ci doar cifrele, planul și supraîndeplinirea lui sunt obiectivele acestei politici.

Cum era de așteptat, acest film a fost apreciat înalt de conducerea de la Chișinău. Cu titluri onorifice și diplome sunt decorați realizatorii lui: regizorul M. Bilinski, scenaristul M. Bolșințev, operatorii I. Greaznov și Ș. Apstein, cântăreața Tamara Ciobanu ș.a. Au urmat încă trei documentare despre republică. Filmul *Egală între egale* a fost produs și prezentat în ajunul aniversării a 25-a a formării RSSM. Jurnalistul V. Tanin, în recenzie la acest film, scria: „În filmul «Egală între egale» evenimentele, fenomenele și faptele reale sunt doar fixate, indiferent de obiectivul camerei de luat vederi. În el autorul scenariului a oferit foarte puține idei regizorului, iar regizorul – operatorului...”⁶⁶⁴. Pe acea vreme, când orice secvență despre Moldova pe ecranul cinematografic era primită cu entuziasm, o analiză a deficiențelor filmului aniversar era o raritate.

În scopul asigurării procesului de creație și a controlului calității producției cinematografice, din luna februarie 1949, la fabrica cinematografică „Ciornomorskaia” din Odesa se instituie funcția de redactorșef al cronicii de cinema. În ordinul cu privire la instituirea acestei funcții se sublinia că noul angajat „este responsabil de reflectarea veridică a vieții politice și economice a RSSM, de popularizarea principalelor decizii ale partidului și guvernului, de prezentarea pe ecran a fruntașilor din republică”. În ordin erau descrise îndatoririle redactorului-șef și subordonarea lui. Acesta:

- este responsabil de asigurarea tuturor subiectelor și a jurnalelor de actualități cu conținut ideologico-politic;
- execută toate deciziile organelor de partid și obștești din RSSM în problema selectării temelor revistelor cinematografice și a peliculelor artistice;
- elaborează planurile tematice ale revistei *Moldova Sovietică* și a subiectelor pregătite pentru ecranul unional;

⁶⁶⁴ *Sovetskaia Moldavia*, 1950, 4 iunie.

- elaborează scenariile pentru reportaje;
- vizionează și corectează subiectele filmate;
- redactează textul de comentariu și traducerea lui în limba moldovenească etc.

Doar simpla enumerare a atribuțiilor redactorului demonstrează caracterul autoritar al acțiunilor acestuia și obiectivul profund propagandistic al cinematografului sovietic.

În așa mod, pe ecranele din republică apar schițe documentare și subiecte despre eroul „Gărzii Tinere” Boris Glavan, „eroul” războiului civil G. Kotovski, schițe consacrate datelor jubiliare și sărbătorilor revoluționare – 1 mai, 7 noiembrie, 22 decembrie, despre industrializare și colectivizare. Toate subiectele și comentariile urmăreau un singur scop – promovarea consecventă a politicii sovietice de construire a societății „comuniste” și formarea „omului sovietic”.

Caracterizând cinematografia moldovenească din prima perioadă a dezvoltării sale, e necesar să ne referim la problema *dublării filmelor în limba română*. Această muncă era înfăptuită la început la Studioul de Filme Artistice din Kiev⁶⁶⁵, mai apoi la Odesa. Evident, se dublau doar filme de producție sovietică, în special cele realizate la studiourile centrale din URSS. Erau selectate pentru dublaj filmele cu o pronunțată orientare socială, despre faptele „vitejești ale oamenilor sovietici”. Printre ele se numărau: *Jurământul*, *Marea cotitură*, *Omul nr. 217*, *Zigmund Kolosovski*.

Începând cu anul 1948, la Odesa, în limba română se dublează anual circa 10 filme artistice. Pe marile ecrane ale RSSM apar filmele *Cotovski*, *Ei au apărat Patria*, *Fapta eroică a cercetașului*, *Învățătoarea din sat*⁶⁶⁶. Erau traduse filmele artistice produse la studiourile din URSS în acei ani: *Misiunea secretă* și *Problema rusă* de M. Romm, *A treia lovitură* și *Taras Șevcenko* de I. Savcenko, *Garda Tânără* de S. Gherasimov, *Povestea despre un om adevărat* de A. Stolper, *Miciurin* de A. Dovjenko, *Întâlnirea de pe Elba* de G. Alexandrov. Filiala moldovenească a dublat în anul 1950 10 pelicule, printre care *Judecata popoarelor*, *În numele vieții*, *Pirogov*, *Cazacii din Cuban*, *Viața în citadelă* etc., iar în anul 1951 – 14 filme⁶⁶⁷.

În contextul calității dublajului este interesantă opinia istoricului Igor Cașu. El afirmă: „Em. Bucov, fără a cere aprobare organelor de

⁶⁶⁵ V. Anton, op. cit., p. 111.

⁶⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁶⁷ *Культура Молдавии за годы Советской власти*. Т. II (часть вторая). Chișinău, 1985, p. 272.

partid sau de stat superioare, a intervenit în timpul traducerii din limba rusă a filmului «A treia lovitură» (1952). Bucov a rămas frustrat de traducerea efectuată de transnistreanul Ion Canna și a căutat să impună varianta sa proprie⁶⁶⁸. Această acțiune nu rămâne mult timp fără un răspuns al autorităților. I. Cașu relatează în continuare: „Secretarul adjunct pentru propagandă al CC al PCM, Constantin Cernenco (viitorul secretar general al PCUS) se adresează primului secretar al PC(b) din Moldova, N.G. Coval, cu privire la «amestecul adjunctului președintelui Sovietului de Miniștri tov. Em. Bucov în dublarea filmelor cu scopul românizării»⁶⁶⁹. Totuși, dublajul s-a efectuat la Odesa după varianta lui Em. Bucov. Însă, după puțin timp, la o intervenție a PCUS, filmul a fost dublat din nou, iar Bucov, pentru o perioadă de timp, a căzut în dizgrație⁶⁷⁰.

Problema dublării filmelor artistice în limba română se află la ordinea de zi a organelor de conducere din republică. Bunăoară, în scrisoarea prim-secretarului CC al PC(b) din Moldova, L. Brejnev, adresată ministrului cinematografiei din URSS, I. G. Bolșakov, la 1 septembrie 1951, se menționa: „Dat fiind faptul că în fondul de filme al RSSM este un număr insuficient de pelicule dublate în limba moldovenească, CC al PC(b) din Moldova cere ca în planul dublajului pentru anul 1951 să fie incluse următoarele filme produse anterior: *Mireasa bogată, Marele cetățean, Măreața văpaie, Bună ziua, Moscova, Cutuzov, Suvorov, Jucovski*, cât și filmele antireligioase, necesare republicii: *Chirjana* și *Sărbătoarea sfântului Iorghen*”⁶⁷¹. Această adresare de asemenea trebuie calificată ca o promovare consecventă a aceleiași politici comuniste „de înflorire și apropiere a națiunilor”.

Cu toate acestea, în dezvoltarea artei cinematografice a RSSM în această perioadă erau și momente îmbucurătoare. Astfel, la dublarea filmelor participau actorii Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău D. Darienco, T. Gruzin, E. Ureche, C. Constantinov, E. Cazimirova, V. Cocoș, C. Știrbu ș.a. Procesul de sonorizare a filmelor le ajuta acestor actori să cunoască producția de filme, tehnica activității actorului în cinematografie. Mai târziu, când la Chișinău s-a deschis Studioul de Filme Artistice, experiența de dublaj le-a permis să se producă cu succes în primele filme moldovenești.

⁶⁶⁸ Igor Cașu, *Politica „națională” în Moldova Sovietică (1944-1989)*. Chișinău: Cartdidact, 2000, p. 49.

⁶⁶⁹ *Ibidem*, pp. 49-50.

⁶⁷⁰ *Ibidem*.

⁶⁷¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 11. D. 17. Fil. 129.

Un moment îmbucurător pentru cinematografia moldovenească în prima etapă a dezvoltării sale este dublarea în limba română a filmelor cu desene animate. Primele pelicule de acest gen au fost *Inima viteazului*, *Muntele înalt*, *Lupul și cerbul*, *Voinicul etc.*

Deci, anii 1944-1952 în cinematografia din RSSM se caracterizează prin următoarele particularități.

1. Realizarea revistei cinematografice *Moldova Sovietică* capătă un caracter stabil, sistematic. Periodicitatea revistei către anul 1952 este de 3 ori pe lună.
2. Se face dublarea în limba română a filmelor artistice. Lunar, pe ecranele republicii apare un nou film artistic.
3. În anii 1948-1952, pe ecranele din URSS rula filmul documentar *Moldova Sovietică*, ce prezenta o panoramă a vieții republicii din fiecare an. Cu toate că majoritatea secvențelor aveau o profundă tentă ideologică, fiind de o calitate tehnică joasă, totuși materialele incluse în ele prezintă o valoare istorică.
4. Pe lângă centrul de corespondenți din Chișinău se formează un grup de cinești, ce cuprindea oameni de creație din republică: actori, scriitori, pictori, compozitori.
5. Baza tehnică de deservire s-a aflat la Kiev (1940-1947) și la Odesa (1948-1952). Pe parcursul acestei perioade de timp s-a format o filială specială a studioului cu un stat de specialiști (regizori, operatori, iluminatori ș.a.), care aveau scopul de a produce filme și reviste cinematografice exclusiv pentru RSSM.

Astfel, se impunea deschiderea unui studio republican și guvernul RSSM a făcut demersuri în acest sens. Ca urmare, la 26 aprilie 1952 Ministerul Cinematografiei al URSS a emis ordinul „Despre înființarea în orașul Chișinău a studioului de filme documentare și cronică cinematografică”⁶⁷².

De la 1 iunie 1952 studioul își începe oficial activitatea. Anume cu această dată se încheie perioada de trecere de la crearea filmelor moldovenești cu ajutorul bazei tehnice de producție de la studiourile de cinema din URSS la realizarea filmelor în studioul propriu, adică se încheie perioada timpurie de dezvoltare a filmului moldovenesc și începe o nouă perioadă de dezvoltare creatoare.

Următoarea etapă, ce cuprinde anii 1952-1957, se caracterizează ca o perioadă de trecere de la crearea subiectelor cinematografice documentare pe material local la producerea primelor filme artistice.

⁶⁷² V. Andon, *op. cit.*, pp. 123.

Ca și în prima perioadă a activității cineaștilor moldoveni, în anii 1952-1956, atenția principală este acordată problemelor sociale, prezentării pe ecran a succeselor în muncă, a indicilor economiei, a portretelor „frunțașilor întrecerii socialiste”. Filmele documentare și reportajele incluse în revista cinematografică *Moldova Sovietică* cuprindeau: secvențe de la sărbătorirea evenimentelor revoluționare, construirea complexelor hidroenergetice unionale, realizările republicii în sfera producției. Începând cu anul 1953, se atrage o mai mare atenție prezentării competițiilor sportive, evoluării artiștilor amatori, turneelor colectivelor artistice din Moscova, Leningrad, Kiev, Minsk etc. La indicația organelor de partid, în această revistă cinematografică apar rubrici speciale: „Pe șantierele de șoc” și „Prin republicile frățești”. Astfel, aproape în fiecare număr al revistei, spectatorul moldovean era obligat să vizioneze subiecte, realizate la Moscova sau Leningrad, Minsk sau Așhabad etc. Toate acestea, evident, aveau ca scop demonstrarea „justeții politicii leniniste de prietenie, ajutor reciproc”, „entuziasmul și vitejia oamenilor sovietici”.

Un film ce a fost realizat în spiritul proslăvirii poporului rus și rolul lui în istoria Moldovei este documentarul *Monumente ale gloriei militare*, produs în anul 1955 de regizorul O. Ulițchi, operatorul I. Șerstucov după scenariul lui E. Onoprienco. Proslăvind „faptele eroice” și campaniile militare ale lui Petru I, A. Suvorov, M. Kutuzov pe pământurile moldovenesti, realizatorii filmului nu amintesc despre scopul acestor lupte și războaie – cucerirea Moldovei și supunerea ei Rusiei țariste. Prin întregul film ca un fir roșu trece ideea „eliberării poporului moldovenesc de sub jugul turc” de către „marele popor rus-frate”, despre „importanța istorică a alipirii Basarabiei la Rusia”. Acest film timp de mulți ani a otrăvit conștiința națională a moldovenilor, fiind o armă foarte puternică de implementare a „internaționalismului” și „patriotismului sovietic”.

Studiind tematica reportajelor și filmelor documentare din acea perioadă, totuși trebuie să remarcăm că ele prezintă interes istoric. Menționăm aici reportajele de la ședințele Congresului I al Scriitorilor din Moldova, sosirea la Chișinău a primei promoții moldovenești a Școlii de Coregrafie din Sankt Petersburg, reportaje de la filmările primului film artistic moldovenesc, deschiderea noului edificiu al Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău etc.⁶⁷³.

În 1953 scenaristul S. Pasico, regizorul S. Ivanov și operatorul I.

⁶⁷³ V. Andon, *op. cit.*, pp. 143-152.

Greaznov își aleg ca temă pentru primul film documentar moldovenesc frumusețea naturii și ocrotirea ei. Filmul intitulat *Codrii* este o realizare reușită a cineaștilor atât din punctul de vedere al conținutului, cât și al procedeelelor și mijloacelor artistice. Filmul este lipsit de orice concluzii și generalizări ideologice, ceea ce pentru acel moment era un fenomen rar. El ne redă frumusețea și bogăția plaiului natal.

Pe o nouă treaptă se plasează dublarea filmelor. Organizarea la Chișinău a studioului propriu a influențat pozitiv calitatea dublajului. Se formează un grup stabil de regizori care se ocupă în special de dublări. Majoritatea – F. Bocănescu, G. Prodan, V. Plămădeală – cunosc limba română. Odată cu completarea Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău cu un grup de tineri absolvenți ai Institutului Teatral din Sankt Petersburg (P. Baracci, V. Cupcea, Gh. Simenel, G. Prodan, V. Chirca ș.a.), s-au lărgit posibilitățile de creație ale grupului de la studioul de cinema. Limba filmelor dublate devine curată, bogată și frumoasă.

Cu toate că în anii 1953-1955 sunt dublate anual circa 15-16 filme artistice, iar în anul 1956 – 20, majoritatea acestora erau produse la un nivel tehnic și artistic nesatisfăcător. Goana după îndeplinirea și supraîndeplinirea planului de producție făcea ca multe din ele să nu prezinte interes artistic.

Ca și până atunci, *tematica filmelor* purta o profundă orientare ideologică. Secția nu avea dreptul și nici posibilitatea de a dubla niciun film de producție americană, engleză, franceză, italiană etc. Erau traduse exclusiv filme sovietice. În anii 1952-1956, la studioul de filme din Moldova au fost dublate următoarele filme: *Zona de apus*, *Oaspeții nepoștiți*, *În întâmpinarea vieții*, *Compozitorul Glinca*, *Revizorul*, *Sadko*, *Maximka*, *Amiralul*, *Prieteni nedespărțiți*, *Reîntoarcerea lui Vasili Bortnikov*, *Djambul*, *Vassa Jeleznova*, *Onoarea tovarășului*, *Zorile deasupra neamului*, *Corăbiile asaltă bastioane*, *Povestea despre pământul Siberiei*, *Furtul*, *Praful argintiu* etc.⁶⁷⁴. Cele mai multe din ele erau realizate cu exagerări și denaturări ale evenimentelor reale.

Fiind în imposibilitatea de a face cunoștință cu alte viziuni, tratări, aprecieri decât cele sovietice, spectatorul moldovean era impus să privească viața înconjurătoare, fenomenele sociale și cele politice doar prin prisma concepției marxist-leniniste.

Totuși, au fost dublate și asemenea pelicule ca *O familie remarcabilă* de I. Heifiț, *Prieteni credincioși* și *Primul eșalon* de M. Kolotozov,

⁶⁷⁴ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 17. Fil. 59.

Lecția vieții de I. Raizman, *Otello* de S. Iutkevici, *Mama* de M. Don-skoi, ce ofereau o viziune asupra problemelor redată deosebită de cea oficială.

Anume din aceste considerente, CC al PCUS a adoptat o hotărâre specială „Despre pelicula cinematografică *O familie remarcabilă*”⁶⁷⁵. În ea este supusă unei critici distrugătoare încercarea regizorului de a privi viața așa cum este în realitate, cu greutăți și probleme, cu greșeli și realizări. Totodată, în hotărâre se sublinia ca „filmul propagă modul de viață mic-burghez, nu contribuie la educarea comunistă a poporului” și „este dăunător cauzei socialismului și comunismului”, ca urmare – trebuie interzis⁶⁷⁶.

O pagină aparte în istoria cinematografiei moldovenești ocupă *filmele artistice inspirate din tradițiile naționale*.

Primul din acest gen este filmul muzical *Melodii moldovenești*, care este rezultatul muncii comune a unor cineaști ruși, ucraineni și moldoveni. La producerea filmului au fost invitați operatorii R. Vasilevski și P. Todorovski, care au reușit într-un mod poetic și interesant să realizeze filmările. Pentru interpretarea rolurilor centrale sunt invitați actorii teatrelor din Chișinău: V. Strelbițki de la teatrul rus și P. Baracci de la teatrul moldovenesc. Subiectul filmului e caracteristic pentru majoritatea filmelor muzicale produse între anii 1951 și 1955 la studiourile din Moscova, Minsk, Kiev, Sankt Petersburg, Tallin etc. În el se supraapreciază rolul și însemnătatea activității colectivelor de artiști amatori. Exagerând importanța producției, presa republicană din acel timp scria: „Cu mare tact în «Melodii moldovenești» se urmărește ideea legăturii inseparabile dintre creația populară și arta profesionistă. Filmul este o realizare a ideii că creatorul tuturor bunurilor spirituale este poporul”⁶⁷⁷. Dar, apreciind importanța creației populare, realizatorii filmului, ca și întreaga societate sovietică, nu puteau să înțeleagă că adevărata artă nu poate fi creată de artiști amatori. Pentru aceasta sunt necesare cunoștințe profunde, e nevoie de o muncă enormă, bine organizată, ce poate fi în puteri doar artiștilor profesioniști.

Totuși, nu putem nega importanța acestui film pentru constituirea cinematografiei moldovenești. Colectivul Studioului din Chișinău a înțeles că e capabil să facă nu numai reportaje și filme documentare, dar

⁶⁷⁵ КПСС о культуре, просвещении и науке. Постановление ЦК КПСС. Москва, 1976, pp. 224-227.

⁶⁷⁶ *Ibidem*.

⁶⁷⁷ *Sovetskaia Moldavia*, 1955, 13 septembrie.

și filme artistice. Deși la început cu ajutorul altor studiouri, cu forțe de creație din alte centre cinematografice, studioul din republică acumula experiență în marea artă cinematografică, încerca să pătrundă în tainele ei.

Apreciem încă două filme produse la studioul din Moldova. Acestea sunt filmele *Andrieș* (1954) și *Leana* (1955)⁶⁷⁸. Primul este o colaborare cu studioul de filme artistice din Kiev, al doilea – o realizare a cineaștilor moldoveni și a colectivului Studioului „M. Gorkei” din Moscova. *Andrieș*, o ecranizare a poemului cu același nume de Em. Bucov, a fost realizată de tinerii absolvenți ai Institutului de Stat de Cinematografie din Moscova I. Bazelean și S. Paradjanov, acesta fiind debutul lor regizoral în cinematografie.

Menționând unele momente originale din film, critica de specialitate din republică a remarcat că regizorii n-au reușit să pătrundă în specificul național al poveștii. Eroii basmelor populare Păcală, Strâmbă-Lemne, Barbă-Cot, în film, sunt purtători ai altor trăsături de caracter, îndeplinesc cu totul alte funcții decât cele ce le sunt caracteristice⁶⁷⁹. Din această cauză pelicula pierde mult din autenticitate, este foarte departe de ecranizarea unei povești populare.

La 24 ianuarie 1957 Consiliul de Miniștri al RSSM ia decizia de a reorganiza Studioul de Cronică Cinematografică din Chișinău în Studioul de Filme Artistice și Documentare „Moldova-Film”. Cu acea zi se încheie perioada de creare a cronicilor și a peliculelor artistice cu ajutorul cineaștilor din republicile unionale și începe o nouă perioadă în istoria cinematografeiei naționale moldovenești.

Autoritățile sovietice au apelat foarte târziu și la sprijinul pe care ar fi putut să-l ofere cu mult mai devreme înșiși cineaștii moldoveni. Cu toate că Comitetul organizatoric al Uniunii Cineaștilor din RSSM a fost instituit în anul 1951⁶⁸⁰, propria asociație de creație – Uniunea Cineaștilor din RSSM – a fost creată abia în octombrie 1962 prin decizia Congresului I al Lucrătorilor din Cinematografie din RSSM⁶⁸¹.

În *concluzii* la acest capitol expunem principalele consecințe ale politicii promovate de statul sovietic în domeniul artelor.

În primul rând, esența procesului de schimbare în arta muzicală în primii ani de după război a constat în statornicirea ideii leniniste

⁶⁷⁸ A se vedea *Octombrie*, 1955, nr. 9, pp. 87-89.

⁶⁷⁹ *Moldova socialistă*, 1955, 22 mai.

⁶⁸⁰ *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*. Vol. II. Chișinău: 1986, p. 356.

⁶⁸¹ AOSPRM. F. P-2773. Inv. 1.

de „artă pentru popor”. Întreaga politică culturală desfășurată de PCUSt urmărea să insufle muzicii tot mai mult caracterul de limbaj de înțelegere între oameni, de comunicare între popoare. Mișcarea artistică din Moldova Sovietică era obligată să-și creeze o nouă structură socială, iar muzica „să devină o hrană sufletească” a maselor și un mijloc de transformare a omului contemporan.

Componentele principale ale acestei politici erau dictatul de partid, orientarea ideologică a compozitorilor și interpreților, dependența de instanțele birocratice ș.a.

Totodată, constatăm că viața muzicală din Moldova Sovietică a fost marcată de deschiderea unor noi școli medii și speciale muzicale, care au contribuit la instruirea cadrelor, capabile de a înțelege muzica, cultivându-le capacitatea de a deosebi muzica privită ca artă și diletanțism, de a aprecia lucrările muzicale la justa lor valoare. Și, nu în ultimul rând, apreciem contribuția colectivelor muzicale și coregrafice profesionale, precum și activitatea concertistică a interpreților și colectivelor muzicale venite în turneu de popularizare a valorilor muzicale universale. Arta muzicală din RSSM, în primul deceniu postbelic, se stabilește pe o nouă treaptă în dezvoltarea sa. Anume în această perioadă se pun bazele multor colective artistice, apare o nouă pleadă de tineri compozitori și interpreți.

PCUS și statul sovietic aveau o politică clară și în sfera artei teatrale și o realizau consecvent în viață. Neajunsurile care persistau în activitatea teatrelor din republică s-au reflectat negativ asupra vieții spirituale din RSSM. Ele au dus, în mare măsură, la depersonalizarea artei teatrale naționale, la ignorarea moștenirii culturale.

Totodată, constatăm și mai multe succese și realizări în acest domeniu al artelor din RSSM. În a doua jumătate a anilor '40 – prima jumătate a anilor '50, în teatrele din republică s-a constituit un mare număr de excelenți actori de toate vârstele, în măsură să interpreteze roluri diverse. Ceea ce a bucurat spectatorii a fost temperamentul actorilor, excepționala lor facultate de a trăi rolurile. Talentul celor mai mulți dintre actorii noștri a fost atât de evident, încât ei reușeau – chiar atunci când încă nu aveau o perfectă stăpânire a meseriei – să obțină prezentări artistice bine meritate. Și dacă în alte domenii ale teatrului – dramaturgie, regie, scenografie – se confundă uneori rutina cu vocația, în ceea ce privește actorii, darurile lor naturale au fost de o bogăție și o varietate remarcabilă.

Mecanismele utilizate de regimul totalitar sovietic în scopul indoc-

trinării cetățenilor erau multiple și perfide. Cert este faptul că și arhitecții din ce în ce mai mult cădeau în mrejele ideologiei comuniste. Documentele de arhivă păstrează amintirea despre revolta manifestată de către mai mulți arhitecți față de acest proces. Însă cei care se încumetau atunci să se ridice împotriva politicii antipopulare de construcții lipsite de gust artistic, de o calitate foarte joasă, de împânzire a localităților cu edificii ce semănau leit una cu alta, erau considerați promotori ai ideologiei „burgheze”, adepți ai „formalismului” și „constructivismului”.

Majoritatea arhitecților și constructorilor din Moldova, ca și din celelalte republici sovietice, erau ferm convinși că sunt făuritorii unei noi societăți, „comuniste”, ce corespunde idealurilor și aspirațiilor poporului.

Arta cinematografică a Moldovei Sovietice în perioada anilor 1944-1956 se caracterizează prin crearea primelor reportaje, filme documentare la studiourile de cinema din Moscova, Kiev, Odesa, prin fondarea studioului propriu de cronici cinematografice. Totodată, cinematografia din RSSM, făcând parte din cinematografia URSS, nu putea să se dezvolte creator, să îmbine tradițiile naționale cu realizările cinematografilei mondiale. Ea rămânea o parte integrantă a sistemului totalitar. Filmul realizat este integralmente creația regimului comunist. Orientarea ideologică a lucrătorilor din cinematografia republicii, încă de la începuturile nașterii ei, urmărea să le dea acestora sentimentul mobilizator și satisfacția răspunderii lor sociale și patriotice.

CONCLUZII

În finalul studiului nostru, expunem principalele concluzii.

Politica culturală a statului sovietic a fost elaborată în baza doctrinei leniniste a reflectării realității și a rolului dominant al conștiinței în viața socială. Ea s-a constituit în primii ani după instaurarea puterii bolșevice și a avut drept scop crearea unei culturi ce ar susține și ar consolida sistemul sovietic. În RSS Moldovenească această politică a fost promovată începând cu primii ani ai instaurării sistemului politic și social sovietic.

Baza ideologică a politicii culturale a reprezentat-o marxism-leninismul. Această politică a fost pătrunsă de spiritul luptei de clasă a proletariatului în vederea edificării socialismului și a comunismului. Cultura sovietică a reprezentat fundamentul formării „omului nou”. Crearea culturii sovietice a fost o datorie a tuturor oamenilor muncii, astfel fiecare din ei a fost obligat să participe activ în acest proces.

Atât în URSS, cât și în RSS Moldovenească, politica în domeniul culturii artistice s-a desfășurat în două nivele, ce s-au aflat într-un proces de interacțiune și interdependență continuă.

La primul nivel – nivelul PCUS și al directivelor sale – menționăm Comitetul Central și sectoarele: de agitație, propagandă și cultură. În calitate de consfătuiri – congresele PCUS, PCM și plenarele CC al PCUS și al PCM. Începând cu anul 1953, un rol important în promovarea politicii culturale sovietice în RSS Moldovenească l-a jucat Ministerul Culturii.

La cel de-al doilea nivel – nivelul politicii culturale practice – acționau uniunile de creație (ale scriitorilor, compozitorilor, arhitecților, artiștilor plastici, ale oamenilor de teatru, a cineaștilor ș.a.) din URSS, republicile unionale și autonome și structurile lor – secretariatele și consiliile, precum și plenarele, congresele și adunările generale ale intelectualității artistice, unde erau discutate și analizate toate hotărârile, erau luate decizii în strictă conformitate cu directivele de partid. Uniunile de creație erau privite și ca garant al libertății de creație artistică. Ele aveau menirea să joace un rol activ în viața socială a statului socialist și să contribuie nu doar la procesul artistic, ci și la conducerea treburilor de stat și obștești, precum și la soluționarea problemelor politice, administrative și sociale. Potrivit destinației lor

funcționale, asociațiile de creație erau concepute ca mecanisme de implementare a politicii culturale și sociale ale PCUS.

Componentele principale ale acestei politici au fost: dictatul de partid, monopolul ideologic, birocratismul, mecanismul autoritar de adoptare a deciziilor, detașarea organelor sovietice de masele largi ale populației, nivelul redus de cultură al conducătorilor de partid și de stat. În RSS Moldovenească, la acestea s-au adăugat: politica „moldovenismului”, denunțarea moștenirii comune românești, impunerea forțată a limbii ruse la toate nivelele, atitudinea ostilă față de intelectualitatea de formație românească, promovarea cadrelor cu precădere de etnie rusă, sosite din afara republicii, din RASSM, fidele ideilor comuniste, crearea unui sistem birocratic enorm etc.

Omul de artă era nevoit să creeze sub controlul sever al cenzurii. Acționa un sistem de urmărire, denunțuri, umilire, un sistem de intimidare a tot ce nu se încadra în limitele politicii oficiale a statului sovietic. Culturii artistice i se rezerva funcția „de deservire” a ideologiei comuniste. Literatura, muzica, teatrul, pictura, sculptura, grafica, decorul de teatru, arta decorativă aplicată și alte genuri ale artelor erau nevoite să se subordoneze orientărilor ideologice. Compozițiile tematice (tablouri, panouri, fresce), pictura monumentală, scenele cu multe personaje, peisajul industrial, reliefurile narative în sculptură – doar acestea erau genurile permise de conducerea stalinist-hrușciovist-brejnevistă. Anume ele trebuiau să devină un chip de manifestare a realismului socialist, de redare a faptelor cetățenilor sovietici. Intelectualității artistice i se acorda dreptul de a crea, însă fără a încălca hotărârile ideologice stabilite de partid.

Niciodată în țara noastră până atunci nu s-a proiectat să se facă atâta artă monumentală ca în perioada sovietică: artă monumentală pentru ansambluri arhitectonice și mari săli publice, decorații murale pentru localuri publice. Arta monumentală, considerată drept cea mai înaltă și mai solemnă formă a artelor, a avut menirea să inspire în spectator idei și sentimente nobile, să aducă aminte de momentele memorabile atât din istoria prezentă, cât și din cea trecută a țării și a altor popoare. Ea nu-și putea găsi un loc mai nimerit decât acolo unde mulțimea se adună pentru a asculta „opinia conducătorilor” despre problemele esențiale ale vieții ori să vadă spectacole „mărețe” de teatru sau de operă, să asculte creații muzicale „alese”, în sfârșit, să asiste la omagierea unor personalități culturale și politice.

Astăzi, consecințele subordonării artei criteriilor estetice ale ideolo-

giei comuniste pot constitui un avertisment privind statutul artei și al artiștilor într-un regim totalitar.

Totuși, problematica ce a rezultat din relația literaturii și artei cu politicul în perioada respectivă a avut, cu toate greșelile, o orientare realistă și pragmatică. Politica culturală a statului sovietic urmărea să trezească la intelectualitatea artistică sentimentul mobilizator de participare la construcția socialistă, bucuria primelor succese, mândria produsă de contribuția la evenimentele din lume, entuziasmul creării unei societăți noi. Înființarea și funcționarea instituțiilor și așezămintelor culturale au avut consecințe benefice asupra societății, marcând evoluția mai multor domenii ale artei.

Așadar, fenomenul cultural sovietic, instituit în RSS Moldovenească în perioada anilor 1944-1956, nu a fost totalmente rodul structurilor politico-ideologice. Ultimele au putut doar să încetinească dezvoltarea, aflându-se în imposibilitatea de a distruge continuitatea procesului cultural și a tradițiilor, preluate și dezvoltate de popor în decursul deceniilor și secolelor.

РЕЗЮМЕ

Данная монография посвящена исследованию стратегии, содержания, механизмов внедрения и последствий политики, проводившейся в области художественной культуры в Советской Молдавии в период с 1944 по 1956 год.

Исследование состоит из введения, трех глав, заключения, резюме на английском и русском языках, библиографии, приложений.

Во Введении излагается актуальность темы, цель и задачи исследования, хронологические рамки, теоретическое обоснование проблемы, уровень изученности вопроса в историографии, использованные источники.

Исходя из поставленной цели, у исследования были следующие задачи:

- Изучить документы КПСС и Советского государства и определить цель, задачи и направления культурной политики;
- Изучить механизмы политического воздействия на литературу, музыку, театр, изобразительное искусство, архитектуру и кинематографию Молдавской ССР;
- Выявить роль творческих Союзов в советском обществе;
- Изучить особенности культурной жизни Молдавской ССР в период с 1944 по 1956 год;
- Представить деятельность организаций и учреждений культуры и статус художественной интеллигенции в Советской Молдавии в условиях коммунистической идеологии.

Хронологические рамки работы охватывают период с 1944 по 1956 год. Исследование было ограничено сравнительно узким временным отрезком с целью глубинного анализа явления, что позволило обеспечить более полное понимание целей и средств проведения культурной политики в Советской Молдавии в 40-х и в первой половине 50-х годов. Такая хронология объясняется следующими обстоятельствами. В 1944 году Бессарабия была вторично присоединена к СССР, что спровоцировало в жизни общества ряд перемен, которым предстояло привести к глубоким последствиям на национальном, человеческом и культурном уровне. А в 1956 году XX Съезд КПСС принял постановление «О преодолении культа личности и его последствий», которое касалось культа личности Ста-

лина и положило начало «хрущевской оттепели». Таким образом, освещенный в данном исследовании период считается этапом установления советского режима в Молдавской ССР.

При анализе *историографии, датируемой советской эпохой*, можно прийти к выводу, что советские историки всесторонне изучили политику КПСС в сфере культуры. На протяжении нескольких десятилетий было опубликовано множество работ, посвященных роли Коммунистической Партии в советском обществе. Эти исследования сопровождаются в целом богатым научным аппаратом, но схожи по тону и содержанию. Все они преследовали одну задачу: обосновать и оправдать политику СССР в области культуры и преимуществ социалистического образа жизни.

При изучении работ по общей истории *Советской Молдавии*, в которых анализировались также и аспекты, касающиеся развития культуры в целом, констатируется, что историческая наука в МССР, как часть советской науки, повторяет основные черты эпохи и теории марксизма-ленинизма. Заметен недостаточно глубокий анализ таких послевоенных явлений, как кадровая политика, национальный и партийный состав кадров, деятельность учреждений культуры в атмосфере цензурных препятствий, критерии оценивания исторического наследия, последствия «социалистического интернационализма», механизмы денационализации, основные направления финансирования учреждений культуры и т.д. Последующее развитие общества опровергло утверждение об исключительно положительных последствиях, воспетых советской историографией.

Из многочисленных существующих монографий, статей и сборников, изданных в *Российской Федерации и других постсоветских государствах* за последние два десятилетия, были изучены работы В. Антипиной, Л. Булавки, Д. Волкогонова, Н. Володиной, Н. Гаджиева, Т. Горяевой, Ю. Давыдова, Н. Загладина, Ю. Игрицкого, Р. Медведева, А. Сахарова, К. Соколова и др., внесших большой вклад в дело воссоздания истинного облика процесса установления и утверждения советской системы. Представляют интерес сборники статей, дидактические работы, в которых авторы анализируют эволюцию коммунизма в СССР и судьбу интеллигенции, опираясь на документы, которые до недавнего времени были недоступны для исследователей.

Вопрос установления тоталитарного коммунистического режима, его стратегий, механизмов влияния и последствий стал зани-

мать также многих *румынских историков*. В работах таких авторов, как Иоан Чуперкэ, Ион Константин, Влад Георгеску, Адриан Поп, Ифтене Поп, Иоан Скурту, Константин Хлихор, Владимир Зоддиан, Георге Неашку, Александру Зуб и др. рассмотрены как различные аспекты процесса советизации и коммунизации Румынии, а также Республики Молдова, так и идеология и практика коммунизма в целом.

Данная монография опирается также и на *современную западную историографию*. Исследования по истории СССР, проведенные «извне», заслуживают отдельного признания и анализа. Их авторами являются в основном западные ученые или бывшие советские преподаватели обществоведения, эмигрировавшие из СССР. Х. Арендт, М. Брухис, Э. Каррер д'Энкосс, Ф. Шатле, Э. Пизье, К. Хайтман, Э. Хобсбаум, Р. Капуцинский, М. Линч, Ч. Кинг, Вим П. ван Мёрс, В. Тисмэняну, К. Вердери, Б. Андерсон, Р. Арон, Р. Пихоя, А. Тойнби, Л. Шапиро, У. Эггелинг, Ж. Нузий и другие разработали теорию возникновения, установления, утверждения и падения тоталитарных режимов и обществ. Некоторые работы полностью посвящены изучению данного вопроса, другие затрагивают отдельные его аспекты. В целом можно прийти к выводу, что западные исследования представляют собой оригинальный источник по анализу социальных и культурных явлений эпохи коммунистического режима.

Сложные процессы, имевшие место в послевоенном обществе МССР, очерчены в *исследованиях, написанных в последние десятилетия в Республике Молдова*. Историческое и культурное наследие нашей страны является предметом научного и журналистского изучения для ученых, преподавателей высших учебных заведений, сотрудников специализированных госучреждений, представителей художественной интеллигенции и гражданского общества, а также исследователей, увлеченных историей и искусством.

Начиная с 90-х годов молдавские историки Ион Буга, Михай Грибинча, Мирчя Гициу, Антон Морару, Александру Мошану, Елена Постикэ, Ион Шишкану, Елена Шишкану, Ион Цуркану, Борис Визер и мн. др. опубликовали ряд коллективных работ, монографий, статей и собраний документов, посвященных событиям, через которые прошло население МССР в послевоенную эпоху становления коммунистического режима. Эти работы заостряют внимание скорее на противоречивых направлениях истории

республики, репрессиях, которым было подвергнуто коренное население, организации голода, принудительной коллективизации крестьянских хозяйств, подпольном сопротивлении, кадровой политике и других социально-экономических аспектах, нежели на культурной жизни общества.

Особенно ценны исследования, посвященные проблемам тоталитаризма и обстоятельствам в сфере общественной жизни. Об этом пишут Зинаида Александрияну-Сытник, Валентин Бенюк, Владимир Булат, Валентин Бурлаку, Игорь Кашу, Валерия Козма, Валериу Козма, Андрей Кушко, Анжела Лисник, Георге Николаев, Петру Негурэ, Георге Негру, Елена Негру, Валериу Пасат, Анатол Петренку, Людмила Тихонов, Октавиан Цыку и др. Новые документы, теоретические обобщения, позиция авторов обозначили новые направления в современной историографии Республики Молдова.

Источники

Из категории ранее неизвестных документов были собраны и проанализированы в первую очередь документы из Государственных Архивов Республики Молдова. В архиве Центрального Комитета Коммунистической Партии Молдавии (в настоящее время – Архив Социально-Политических Организаций Республики Молдова) были изучены документы из нескольких фондов: Фонд 51 – ЦК Компартии Молдавии; Фонд 2955 – Союз Писателей МССР; Фонд Р-2941 – Союз Композиторов МССР; Фонд 2906 – Союз Художников МССР; Фонд Р-2905 – Союз Архитекторов МССР; Фонд 3346 – Союз Театральных Деятелей МССР; Фонд 2773 – Союз Кинематографистов МССР и др. Были отобраны документы, которые большей частью относятся к задачам, сферам применения, содержанию, механизмам воплощения постановлений партийных и государственных структур, уполномоченных руководить культурой, а также к восприятию творческой интеллигенции послевоенной эпохи, к подчинению или же сопротивлению коммунистическим директивам.

Другие документы, касающиеся деятельности государственных учреждений культуры, были изучены в Национальном Архиве Республики Молдова. Рассмотренные свидетельства содержат богатый материал по теме. С особой тщательностью была изучена деятельность художественных коллективов, учреждений и организаций культуры. Представляют интерес протоколы заседаний колле-

гий министерств и ведомств, переписка с вышестоящими партийными и государственными учреждениями, доклады, информации, статистические данные и т.д. Их изучение позволило сделать вывод, что большей частью документы отражают события в положительном свете и носят смягчающий характер. Сохранились, однако, и критические материалы, которые позволяют выявить выражения недовольства и возмущения художественной интеллигенции против действий партийного и государственного руководства.

Были изучены воспоминания писателей, деятелей изобразительного искусства, композиторов, музыкантов, архитекторов, кинематографистов и др., опубликованные в сборниках, исследованиях, в советской печати и нынешних времен. Изучение интервью с рядом представителей молдавской культуры советской эпохи позволило дополнить представление о деятеле искусства и его роли в советскую эпоху.

Особенно важным источником при изучении и анализе советской культурной политики стали опубликованные документы. Из этой категории наиболее полезными оказались труды В. И. Ленина, А.В. Луначарского, материалы съездов и конференций КПСС и КП Молдавии, материалы пленарных заседаний ЦК КПСС и Советского правительства, постановления ЦК КП Молдавии и правительства МССР.

Были изучены документы, включенные в сборники, изданные под эгидой Международного Фонда «Демократия». Это постановления съездов КПСС, пленарных заседаний ЦК КПСС, заседаний Политбюро ЦК, постановления и указы партийных отделов и т.д. Так, в сборнике *Власть и художественная интеллигенция. Документы. 1917-1953* содержатся и систематизированы наиболее важные решения и постановления московских партийных и государственных органов в отношении культурной политики от начала гражданской войны до смерти Сталина. Составители сборника *Большая цензура, Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы* уделили большое внимание письмам и обращениям писателей, журналистов, представителей творческой интеллигенции к И.В. Сталину и И.В. Сталина – к редакциям газет, руководителям учреждений, занимавшимся пропагандой и агитацией, руководству Союза Писателей СССР и пр. Сборник содержит рассекреченные материалы и фрагменты выступлений, информацию, извлеченную из документов по личному распоряжению И.В. Ста-

лина. Для настоящего исследования были полезны также и комментарии составителей сборника, которые анализируют и дополняют представленные документы.

Отдельную группу источников составили сборники статистических сведений.

Были широко использованы публикации советской эпохи (*Культура Молдовой, Молдова Социалистэ, Нистру, Октомбрие, Звезда, Искусство, Молодая гвардия, Архитектура СССР, Советская Молдавия, Советская музыка, Театр, Творчество* и т.д.). Это позволило рассмотреть различные аспекты советской культуры в целом и культуры МССР в частности. Их анализ привел к выводу, что, отражая повседневную жизнь страны и республики, печать тех времен содержит сведения о реальных событиях, которые имели место в первое послевоенное десятилетие, мнения и комментарии художественной интеллигенции относительно событий в сфере культуры. Был проведен анализ творческих достижений в Советской Молдавии с 1944 по 1956 год, а также выявлены негативные тенденции и трудности, через которые прошла культура в эту эпоху.

Глава первая – *Содержание политики КПСС и Советского государства в области культуры и ее воплощение в Молдавской ССР* – состоит из четырех подразделов.

В первом – *Стратегия и принципы советской политики в сфере культуры* – содержится определение основных понятий, обоснование методологических доктрин социалистической культуры и социально-политические предпосылки ее формирования в Молдавской ССР, анализ принципов культурной политики, а также представлены уровни воплощения этой политики.

Таким образом, основным понятием, изученным в данной монографии, является *культурная политика*. Разумеется, сама по себе проблема *культурной политики* как элемента общественной жизни является чрезвычайно многосторонней и обширной. Данное понятие было исследовано рядом ученых из различных перспектив. Были подвергнуты исследованию несколько толкований этого термина в историографии и в документах Совета Европы.

Другое понятие, родственное *культурной политике* и представляющее объект изучения данной монографии – *художественная культура*. Этот тип культуры представляет собой объединение всех способов художественного восприятия мира: через архитектуру, музыку, театр, изобразительное искусство, печать, литературу

и т.д. Формы художественной культуры – музыкальная культура, театральная, литературная и пр. культуры – находятся в динамичном взаимодействии, и их конкретное взаимоотношение определяет каждый исторический тип художественной культуры. В то же время для всех форм художественной культуры характерны духовное содержание, художественное видение, творческий метод, определенный стиль. Советская эпоха не является исключением: литература и искусство были включены в советскую культурную стратегию и объединены одной доктриной и идеологией.

Советская культура, третье основное понятие исследования, является результатом построения и существования советской культурной политики. Чаще всего в современной постсоветской историографии встречается следующее определение этого термина: «Советская культура представляет собой экзистенциальную культурную совокупность, которая образовалась в СССР в период с 1917 по 1991 год в результате советского политического и общественного строя».

Согласно толкованию историков, культурологов, философов, социологов, политологов, она характеризуется рядом особенностей. У нее не было собственного языка. Государственным языком СССР был русский язык, и советская культура «разговаривает» русским языком. Но «советизм» затронули лишь верхний слой языка, и не привели к радикальному изменению языкового сознания. Констатируется что каждый представитель народов СССР, в том числе из Молдовы, продолжал мыслить на своём родном языке.

В монографии анализируется тот факт, что с типологической точки зрения советская культура отличается от древнегреческой, индийской, китайской, русской, византийской, французской и прочих культур. Понятие советской культуры ближе по свойствам к таким понятиям, как *культура Возрождения* или *культура Эпохи Просвещения*. В структурном отношении советская культура состояла из совокупности идей и поведенческих моделей, соответствующих единой концепции, которая стояла у основ культурной политики КПСС.

Ядром советской культуры была идеология, а формы культуры (массовая, художественная, культура поведения и т.д.) были организованы по идеологическим моделям. Главными концептуальными идеями были следующие: 1. *Идея «коммунизма»*. Человек – существо социальное, и он может реализоваться только путем служения социальному целому. Цель жизни каждого человека состоит в труде

на благо будущих поколений, то есть для приближения того состояния, когда будут созданы все условия общественного счастья. 2. *Идея «героизма»*. Поставленная цель требует от каждого максимального сосредоточия всех сил. 3. *Идея «коллективизма»* Движение по направлению к достижению цели производится посредством сообщества единомышленников, которые объединены не системными отношениями, а чувством идеологической близости. 4. *Идея «борьбы»*. На пути к поставленной цели человек окружен врагами, и сможет достичь этой цели только уничтожив врагов в тяжёлой борьбе.

Далее представлена *Стратегия советской культурной политики и социально-политические предпосылки для ее внедрения в Молдавской ССР*. В монографии констатируется, что методологические доктрины социалистической культуры были разработаны теоретиками и руководителями Советского государства В.И Лениным и А.В. Луначарским.

Статья *Основы позитивной эстетики*, написанная А.В Луначарским в 1904 году может считаться как набросок «главного метода социалистической культуры». В ряде работ В.И Ленина рассматриваются вопросы соотношения между искусством и реальностью, искусством и народом, классовый и партийный характер литературы и искусства, искусство и концепция мира ее творца и т.д. В. И. Ленин считается основоположником *коммунистической теории отображения* реальности. Он настаивал на том, что искусство как форма общественного сознания не могла иметь иного источника, кроме конкретно-исторической, объективной социальной реальности. В ряде работ, посвященных анализу взглядов Л.Н. Толстого, и в особенности в статье *Лев Толстой как зеркало русской революции*, Ленин подчеркивал, что отражение объективного мира человеком, в целом, и человеком искусства, в частности, является сложным процессом, в котором задействована вся субъективность человеческой личности. По мнению автора, *естественное развитие* на основании наследия предыдущих поколений должно носить классовый, революционный характер. Ленин также является автором идеи руководства культурой посредством централизованного механизма, основанного на верхушке власти.

Таким образом, учение о буржуазной и пролетарской культуре послужило теоретическим обоснованием для ликвидации идеологического и политического плюрализма, насаждения единого мышления и уничтожению культурного наследия отдельных народов.

Эти черты культуры, изложенные Лениным, будут использоваться на протяжении всей истории СССР в борьбе против национальных идей. Опираясь на труды В.И. Ленина и других теоретиков Советского государства – А.В. Луначарского, В.В. Воровского, М.С. Ольминского – культурная политика КПСС была обоснована в первые же годы советской власти. Она была разработана для осуществления *культурной революции*, установления руководящей роли партии во всех сферах духовной жизни страны, идеологического и политического влияния на народные массы.

В 20-х и 30-х годах эта политика было воплощена в союзных республиках, которые вошли в состав Советского Союза в 1922 году. После формирования МССР советскую культурную политику начали внедрять и в новой советской республике, опираясь на прошлый опыт. Оккупировав территорию от Прута до Днестра, СССР намеревалась вводить и реализовывать все идеологические, политические, экономические и культурные советские структуры и механизмы.

Во время Второй Мировой Войны интеллигенция и другие социальные слои очень сблизилась. Впоследствии, после окончания войны, работники культуры стремились точнее отображать драматические жизненные перипетии жизни и политических событий, которые в то время были тесно связаны между собой. Кроме того, в стране, пережившей трагические события, возник особый интерес к культурным ценностям, и искусству в этом отводилась особая роль. Однако, при всём этом, оставались неизменными стратегия и принципы культурной политики СССР.

В Молдавской ССР, как и в других советских республиках, одновременно с экономическим и социальным развитием общества, вводилась культурная модернизация новых социалистических структур. За мероприятиями по восстановлению молдавской жизни и экономики в первое послевоенное десятилетие последовало внедрение сталинской «теории» ужесточения классово-борьбы и коммунистически-милитаристских методов, а также определенных форм советской литературы конца 30-х годов в идеологической форме. Активизируется тенденция внедрять, одновременно с возрождением разрушенной экономики, авторитарные формы управления, вводить в условиях мирной жизни авторитарный стиль советского лидера.

Другой важный аспект первого подраздела – анализ фундаментальных принципов советской политики в области культуры. В мо-

нографии указывается, что основные принципы, согласно которым была разработана и продвигалась эта политика, были: принцип *партийности*, принцип *классовости литературы и искусства*, принцип *народности культуры*, принцип *социалистического реализма*.

Констатируется, что коммунистическая идеология отводила пролетариату руководящую роль в выполнении социалистической миссии. Литература и искусство должны были отражать образ жизни и интересы рабочего и его союзника, крестьянина-колхозника. Вышедший из народа человек искусства обязан (но и располагает необходимыми для этого качествами) прославлять труд, самоотверженность, преданность, ответственность, настойчивость и т.д. – качества, присущие гражданину *нового, коммунистического, общества*.

Подвергается более глубокому анализу принцип *социалистического реализма*. Исследуется история его возникновения, анализируется его определение в регламенте Союза Писателей СССР, а также некоторые толкования, отраженные в других советских нормативных документах. С особым вниманием очерчена суть и содержание этого принципа, его важность для всей советской культуры. Показывается, что данный принцип продвигался посредством следующих механизмов: диктатура партии, идеологическая монополия, авторитарный механизм принятия решений. Таким образом, советская политика применения этого принципа заставляла людей искусства отображать и изображать успехи национальной экономики и героизм советского человека. Литература, музыка, театр, скульптура, графика, театральные декорации, декоративно-прикладное искусство и другие жанры искусства были вынуждены подчиняться идеологическим директивам. Тематические композиции (картины, панно, фрески), монументальная живопись, сцены с многочисленными персонажами, индустриальный пейзаж, повествовательный рельеф в скульптуре – только эти жанры были дозволены при сталинско-хрущевско-брежневском правлении.

Отмечается, что творческая интеллигенция МССР была загнана в очень тесные рамки деятельности. Она была вынуждена освещать такие темы, как «исторические перемены в советскую эпоху», «события, относящиеся к исторической победе над царизмом», «Великая Октябрьская Социалистическая Революция», «героический труд советских граждан», «солидарность с трудящимися всего мира», «многосторонняя деятельность великой Коммунистической

Партии». Именно такими и только такими были темы, которые следовало отобразить в музыке, литературе, театре, исторической живописи, в развитии тематически-композиционной картины.

Все же, внимательно изучив положение в других исторических эпохах, мы не можем не отметить радикальное изменение отношения руководящих кругов к творцу и его труду. В другие исторические периоды вопросы творческой жизни игнорировались и зачастую явно презирались властью держащими. В коммунистический же период их всячески поддерживали, им уделяли внимание. Этот вывод подтверждают постановления партийных и государственных органов СССР и МССР, их совещания, директивы, указы, касающиеся сферы искусств.

Поддержка деятельности профильных учебных заведений, творческих Союзов, открытие новых специальных учебных заведений, постройка художественных мастерских и т.д. в столице и в других населенных пунктах, средства, выделенные на заказ и приобретение работ – все это свидетельствует о внимании государства к созданию благоприятного климата для развития литературы и искусства.

Таким образом, суть принципа социалистического реализма состояла, в первую очередь, в идеологических предписаниях, которые были более или менее жесткими, в зависимости от конкретного исторического периода. Во-вторых, он был превращен в доктрину, что поставило всю культуру под юрисдикцию Коммунистической Партии и заставило ее трудиться на благо партийных задач.

Последней составной частью этого подраздела является анализ *уровней выполнения советской культурной политики*. Было определено, что оно имело место на двух уровнях, которые находились в постоянном взаимодействии и взаимозависимости. На первом уровне, уровне КПСС и ее директив, это были Центральный Комитет и его отделы: отдел агитации, отдел пропаганды и отдел культуры. На втором уровне – практической культурной политики – действовали творческие Союзы (писателей, композиторов, архитекторов, художников, театральных работников, кинематографистов и т.д.) СССР, союзных и автономных республик и их структуры – секретариаты и советы. Начиная с 1953 года, когда оно было учреждено в МССР, важную роль начинает играть Министерство Культуры.

Второй раздел называется *Постановления КПСС 40-х–50-х годов XX века в сфере художественной культуры и их последствия для Молдавской ССР*. В нем рассматривается содержание и воздей-

ствие постановлений и директив КПСС и КП Молдавии на художественную культуру.

Во второй половине 40-х годов партийное руководство приняло ряд постановлений, коснувшихся различных сфер литературной и художественной деятельности в республике: «О журналах *Звезда* и *Ленинград*» (14 августа 1946), «О репертуаре драматических театров и мерах по его улучшению» (26 августа 1946), «О кинофильме *Большая жизнь*» (сентябрь 1946 года), «Об опере В. Мурадели *Великая дружба*» (февраль 1948), «О недостатках и мерах по улучшению выпуска политических плакатов» (ноябрь 1949), «О журнале *Знамя*» (1949) и т.д.

Обсуждение этих постановлений в парторганизациях и творческих коллективах по всей стране превратилось в пропагандистскую кампанию по дискредитации многочисленных талантливых писателей и работников искусства, которых объявили «агентами антиреалистичной «реакционной и гниющей буржуазной идеологии и декадентской эстетики», «искусства ради искусства», «буржуазного национализма» и т.п. В монографии указывается, что такая манера обсуждения работ и анализа проблем стала обязательной. Многие писатели оказались в те годы в центре «разоблачительной» критики. Подобным нападкам были подвержены Э. Буков, А. Лупан, Б. Истру, Л. Корняну и др. Те, кто осмеливались промолчать, уклониться от принятия «принципиальной позиции» по отношению к деятельности своих коллег, рисковали тоже быть заклеяемыми как поддерживающие проявления «буржуазной» идеологии.

В данной работе проанализированы действия, предпринятые парторганизациями и властями МССР с целью претворить в жизнь указания КПСС. Как и в 30-е годы, в других союзных республиках разыскиваются и выдумываются «классовые враги, враги народа». В антипатриотизме часто обвинялись писатели и литературные критики, у которых начисто отсутствовали подобные тенденции, такие как Р. Портной, И. Балцан, И. Баржанский и др., на самом деле поддерживавшие общую линию партии. В исследовании констатируется, что в подобной атмосфере взаимной слежки и подозрений деятели культуры не могли позволить себе свободное выражение творческого духа, индивидуального толкования описанных событий.

Третий подраздел – *Кадровая политика* – содержит анализ положения в сфере обеспечения организаций и учреждений культу-

ры квалифицированными кадрами, отношение к интеллигенции, получившей образование при румынской власти, приглашений, обращенных к специалистам из культурных центров СССР, доли местных специалистов, открытие профильных учреждений в республике и т.д.

Многочисленные архивные документы, датированные 1944-1947 годами, свидетельствуют о действиях, предпринятых партией и органами госбезопасности СССР в целях слежки, преследования и репрессирования интеллигенции, воспитанной в культурных центрах Румынии и других европейских стран. В их отношении проводилась жесткая политика отчуждения. К 1948 году число представителей творческой интеллигенции составляло по республике всего 40% от общего количества интеллигенции.

В этих условиях партийные и государственные органы начинают обширную кампанию привлечения специалистов в области искусства извне республики. Управление искусством при правительстве МССР пригласило внушительное число специалистов из культурных центров СССР. Телеграммы и письма, содержавшие такие приглашения, были посланы в театры и творческие коллективы Москвы, Ростова-на-Дону, Ленинграда, Куйбышева, Челябинска, Петрозаводска, Ярославля и пр.

Констатируется, что власти продвигали в первую очередь кадры, приехавшие из-за границ республики и из МАССР. Отношение к представителям интеллигенции правого берега Днестра было сдержанным.

Так, между 1944 и 1947 гг. в Кишинев приезжают актеры, режиссеры, художники, кинематографисты, архитекторы из России и других союзных республик. Подобными кадрами были укомплектованы целые творческие коллективы, среди которых числится труппа Русского Драматического Театра им. А.П. Чехова (основанного в Тирасполе в 1934 году и переведенного в Кишинев в 1944). Также приглашенные в республику кадры составили коллектив Драматического Русско-Молдавского Театра г. Бельцы в 1947 году.

К сожалению, местное население плохо понимало ту культуру, которую продвигали приезжие. Дело доходило порой до абсурда. Например, в ансамбль народного молдавского танца были приглашены российские, туркменские и прочие этнически чужие хореографы из союзных республик. В 1945 году из Грозного в Кишинев в качестве художественного руководителя прибыл Борис Таиров,

который поставил такие народные танцы, как хора, бэтута, сырба, хангу. В 1950 году из Москвы был прислан хореограф Якоб Романовский, который подготовил танцевальные композиции «Румынский танец», «Булгэряска», гагаузский танец, польский танец, хостропэц. Нужно признать, что эти специалисты обладали богатым концертным опытом, виртуозно владели техникой исполнения, но они не знали традиций, особенностей народных танцев молдаван и других народов МССР. Делается вывод, что властям гораздо проще было приглашать специалистов из других республик, чем отбирать таланты из народа и готовить местных специалистов.

Не всегда приглашенные и нанятые художественными учреждениями кадры располагали нужным образованием и квалификацией. Некоторые из них оканчивали учебные заведения совсем другого профиля.

Значительная часть специалистов учреждений культуры МССР была подготовлена посредством направления юных талантов в средние и высшие учебные заведения других союзных республик. Однако, из-за антинациональной политики, проводившейся тоталитарным режимом СССР, талантливая молодежь республики на протяжении всего послевоенного периода была лишена права продолжить образование в профильных учебных заведениях Румынии и других государств.

По ряду дефицитных специальностей подготовка кадров проводилась практически полностью в вузах Москвы и Ленинграда. Советское Министерство Культуры периодически отдавало в распоряжение МССР места для подготовки или повышения квалификации актеров, режиссеров, балетмейстеров, дирижеров и пр. Еще одним приемом, который использовали советские власти, была подготовка кадров целыми группами, которые после выпуска служили основой для формирования новых театров или комплектации театральных, музыкальных, художественных коллективов и республической киностудии.

В то же время можно заметить, что начиная с 1944 года партийные и государственные органы республики предпринимают определенные меры по восстановлению музыкальных, хореографических, художественных и пр. учреждений Советской Молдавии. Таким образом, возобновляют работу Государственная Консерватория и десятилетняя детская музыкальная школа в Кишиневе, равно как и семилетняя музыкальная школа в Тирасполе. Были при-

ложены усилия для подготовки специалистов средней квалификации для коллективов исполнителей, а также педагогов для начальных музыкальных и художественных школ. Многие выпускники этих учебных заведений и Кишиневской Консерватории стали впоследствии заслуженными и народными артистами, лауреатами государственных премий, республиканских и международных конкурсов.

Отдельное место в монографии отведено *Издательской политике* и анализу действий, предпринятых КП Молдавии в целях *лишения культурного наследия, продвижения русского языка, ограничения социальных функций румынского языка, препятствования печати музыкальных произведений и произведений изобразительного искусства.*

Опираясь на многочисленные архивные документы и статистические данные, делается вывод, что издательская политика Советского государства преследовала цель прославления русского языка и литературы, коммунистических идей о построении «нового» общества, воспитания «советского человека», формирования «советского народа». В то же время, эта политика не позволяла изучение и усвоение творчества национальных классиков литературы, препятствовала осмыслению истории и традиций и, таким образом, имела как следствие дезнационализацию народов СССР.

Внимательно проследив за соотношением между литературой, напечатанной на языках народов СССР, и общим числом изданий, можно убедиться, что Молдавия занимала одно из последних мест среди союзных республик. Лишь 40% от общего числа публикаций 1956 года составляла литература на румынском языке.

Публикация как можно большего числа книг, значимость которых определялась директивами КПСС, придание вторичного значения качеству печати и полиграфического оформления – вот лишь два из многих механизмов, использовавшихся властями для внедрения издательской политики.

Плачевное положение сложилось и в сфере издания музыкальных произведений. Отсутствие в МССР специализированного в этом отношении издательства создавало огромные препятствия на пути познания и осмысления музыкального наследия как профессионалами, так и любителями.

В похожем положении были и другие области искусства: архитектура, живопись, графика, декоративно-прикладное искусство,

театр и т.д. На протяжении первого послевоенного десятилетия в Кишиневе невозможно было издавать произведения искусства. Скудное материальное снабжение и неподходящее техническое оснащение Государственного Издательства Молдавии создавали непреодолимые препятствия. Лишь очень немногие произведения молдавских живописцев, художников и скульпторов были изданы в Москве, да и те исключительно в сборниках.

Подтверждается ориентированность издательской политики властей Молдавской ССР на недооценивание культуры коренного населения и превозношение «самой развитой в мире культуры – русской».

Во второй главе монографии – *Творческие Союзы МССР под диктатурой КПСС* – исследуются процессы создания и деятельности творческих ассоциаций нескольких областей искусств, которые разворачивали свою деятельность в соответствующий период в МССР: Союз Писателей, Союз Композиторов, Союз Художников и Союз Архитекторов. Особое место отведено анализу учредительных документов, стенограмм съездов, пленарных заседаний, совещаний, конференций. Исследованы доклады об основной деятельности, схемы внедрения, журналы посещения мероприятий, переписку с Министерством Культуры и другими партийными и государственными учреждениями и общественными организациями, приглашения, программы, афиши и т.д.

Констатируется, что творческие Союзы провозглашались как гаранты свободы творчества. Они были предназначены для активной роли в социальной жизни социалистического государства и должны были содействовать не только творческому процессу, но и ведению государственных и общественных дел, а также решению политических, административных и социальных вопросов. Было отмечено, что, судя по их функциональному предназначению, творческие ассоциации были задуманы как механизмы внедрения культурных и социальных политик.

Среди действовавших в изучаемый период творческих ассоциаций главная роль была отведена *Союзу Писателей МССР*. В первом подразделе этой главы проводится историческая ретроспектива создания и деятельности Союза Писателей, вначале в МАССР, затем в МССР. Особое внимание уделяется изучению структуры, органов управления, деятельности отделов союза и т.д. Таким образом, выяснилось, что начиная с 1945 года Союз Писателей МССР

действовал как организация, прямо подчиненная Союзу Писателей СССР, и имел структуру, схожую со всеми прочими советскими творческими Союдами. Высшим органом управления являлся съезд, который был уполномочен выбирать секретариат. Последний одновременно принимал и выполнял решения. Во главе Союза Писателей стоял его председатель. В анализированный нами период на посту председателя Союза Писателей сменились следующие лица: П. Кьор, М. Андрееску, Д. Милев, Л. Барский, И. Кана, Э. Буков, А. Лупан.

При изучении численного состава Союза можно заметить, что число членов неукоснительно росло. Если в 1945 году он состоял из 23 членов и кандидатов в члены, то уже в 1953 году Союз Писателей МССР насчитывал 37 членов и кандидатов в члены. К 1956 году это число выросло до 41.

Данный подраздел содержит обширный анализ стенограммы первого съезда писателей Молдавии, который состоялся с 24 по 26 августа 1954 года.

Развитие национальной музыки в МССР была отмечена деятельностью профильной творческой ассоциации – *Союза Композиторов МССР*. Ему посвящен второй подраздел главы. Эта ассоциация была основана в октябре 1940 года. В монографии подробно анализируется предназначение этой организации, ее структура, основные задачи, функциональные обязанности ее членов.

Важным аспектом деятельности Союза был его состав. Так, было отмечено, что в обозначенный период Союз Композиторов МССР был очень пестрой организацией, в которой входили композиторы самых различных направлений, начиная с классических жанров и заканчивая современным модернизмом. В Союз вошли лица, которые сильно различались как по способностям, так и по уровню мастерства. Больше половины членов Союза Композиторов не имели соответствующей профессиональной подготовки.

В результате изучения многочисленных документов из фонда Союза Композиторов и фонда ЦК Коммунистической Партии Молдавии за 1940-1956 годы было установлено, что как внутренняя деятельность Союза Композиторов МССР, так и мероприятия по популяризации музыкальных ценностей, проводившиеся его членами, ориентировались на задачи и принципы советской культурной политики.

И в сфере прикладных искусств советские власти использовали

примененный в отношении других искусств механизм: *профильная творческая ассоциация*. Третий подраздел второй главы называется **Союз Художников МССР**. Это была общественная организация, состоявшая из художников, скульпторов, графиков и пр. Её целью была поддержка их деятельности, но также и внедрение директив и распоряжений политических и государственных органов Советского государства.

В этом разделе содержится информация об истории создания Союза, его развития в период между 1940 и 1956 гг., учредительных документах, директивах политических и государственных структур, их отражении на творческом процессе.

Представлены важные статистические данные, касающиеся персонального состава всех отделов Союза, число членов в разное время, распределенное по возрасту, полу, этнической принадлежности, членстве в Коммунистической Партии или в комсомоле.

Констатируется, что наиболее тяжелое положение было в отношении этнического состава. При анализе числа молдавских художников можно заметить огромную разницу с количеством художников русского происхождения. Только начиная с 1948 года к существовавшим 3 молдавским художникам постепенно добавятся еще трое: по одному в 1948, 1951 и 1952 году. Но одновременно будет расти число художников русского, украинского и еврейского этноса. Неизменным останется лишь число болгарских художников.

Относительно профессиональной подготовки отмечено, что в первые послевоенные годы число обладателей дипломов высшего образования было выше – 15, по сравнению с получившими лишь среднее образование. Но положение меняется к 1948 году, когда специалисты со средним образованием начинают превосходить числом тех, кто закончил вузы. Естественно, этот факт не способствовал повышению качества и профессионализма членов Союза Художников МССР.

Четвертый подраздел второй главы – **Союз Архитекторов МССР** – представляет структуру этой организации, ее приоритетные задачи и их соответствие коммунистической идеологии.

Констатируется, что структура организации была разработана в соответствии с одним из основных принципов советского строя – *принципом демократического централизма*. Согласно уставу, который был утвержден Вторым Всесоюзным Съездом Советских Архитекторов 3 декабря 1955 года, «Союз Архитекторов СССР являл-

ся добровольной творческой общественной ассоциацией, которая объединяет архитекторов многонационального советского государства, активно участвовавших в деле прогресса архитектуры и строительства в СССР». Устав определял главные черты деятельности архитекторов в СССР. «Миссия советских архитекторов» – утверждал этот документ – «состоит в том, чтобы быть активными борцами за полное удовлетворение возрастающих социально-культурных потребностей трудящихся».

Союз Советских Архитекторов Молдавии входил в состав всесоюзного и прямо ему подчинялся. В данном подразделе анализируются периоды создания и деятельности, цель, задачи, функциональные обязанности всей организации и ее членов, структура и органы управления.

Констатируется, что в советский период Союзы Архитекторов СССР и союзных республик были созданы и считались составными частями советского режима и использовались как механизмы осуществления стратегии культурной политики в утверждении социалистических идеалов. При этом деятельность ряда архитекторов, их талант и искусство, а также противостояние властям имели много положительных последствий для культуры нашей страны.

Более того, архивные документы свидетельствуют, что Союз Архитекторов был одной из немногих творческих ассоциаций советской эпохи, которая встала на критическую позицию в отношении многих директив, распоряжений, указов партийных органов и советских учреждений.

Третья глава озаглавлена *Искусство в молдавском обществе в первое послевоенное десятилетие*. Она посвящена исследованию положения в нескольких жанрах искусства: в музыке, театре, изобразительном искусстве, архитектуре и кинематографии.

В подразделе *Музыка в условиях советской власти* были изучены задачи и содержание деятельности партийных органов МССР. Было установлено, что в МССР применялся тот же механизм, который был разработан и внедрен в советских республиках в 20-х–30-х годах: посредством многочисленных директив и постановлений партии и государства, а также путем создания Союза Композиторов и управления его деятельностью преследовалось достижение политических задач. Партийная политика намеревалась привить музыкальной культуре особенности марксистской науки и искусства. Суть процесса переоценки музыкального искус-

ства в первые послевоенные годы состояла во внедрении ленинской идеи: *искусство для народа*.

Как и в прочих сферах искусства, главными составными частями политики были *диктат партийных органов* при составлении репертуара музыкальных коллективов, *идеологическая ориентация* композиторов, *зависимость от множества бюрократических институтов* и т.д.

В то же время музыкальная жизнь в Советской Молдавии была ознаменована открытием новых национальных музыкальных школ, которые подготовили кадры, способные исполнять и создавать новые произведения в различных жанрах классической и эстрадной музыки, качественно оценивать музыкальные произведения с общечеловеческих ценностей и т.д..

В этой главе был изучен вклад профессиональных музыкальных и хореографических коллективов республики: симфонического оркестра, хоровой капеллы «Дойна», ансамбля народных танцев, оркестра народных инструментов Молдовы, а также солистов Тамары Чобану, Георге Ешану, Шико Аранова и др. Характеризуется также концертная деятельность гастролировавших исполнителей и музыкальных коллективов, которые заслуживают особого упоминания за качество популяризации классических русских и мировых музыкальных произведений.

В подразделе *Идеологическое воздействие на театральное искусство* были проанализированы основные направления культурной политики Советского государства в этой сфере искусства: *диктат партии, подготовка кадров* преимущественно в советских культурных центрах, *продвижение русского театрального искусства*.

Важная роль в данном исследовании отведена изучению механизмов внедрения театральной политики посредством профильных учебных заведений.

В монографии содержится обширное исследование репертуара Кишиневского Молдавского Музыкально-Драматического Театра, Бельцкого Драматического Театра, Кукольного Театра и др. Сделана попытка определить роль партийных органов при установлении тотального контроля над театральным репертуаром.

В соответствующем подразделе содержится анализ этнического и социального состава трупп, времени представлений, оценок театральной критикой игры актеров, обзор в хронологическом поряд-

ке наиболее значимых спектаклей, которые выбиваются из ряда с художественной, национальной и профессиональной точки зрения. За ним следуют общие оценки театральных сезонов, непреклонность партийной цензуры в отношении использования национальной и мировой драматургии, однородности театральной публики – свидетельств существования ясно очерченной культурной политики, которая определила и отразила духовную атмосферу эпохи.

Отмечено, что театральное искусство МССР содержит и много положительных творческих достижений. Целая плеяда актеров и режиссеров открыла новые пути в искусстве, радуя зрителей своим живым темпераментом, национальным духом, исключительной способностью вживаться в роль, оригинальным талантом. Это были Е. Уреке, Д. Дариенко, В. Кокоц, К. Штирбу, Е. Казимирова, К. Константинов, А. Плацындэ, В. Савицкая, Н. Масальская, В. Белов, В. Стрельбицкий, И. Сологубенко, В. Купча, В. Герлак и мн. др.

Подраздел ***Изобразительное искусство в системе советской культуры*** бросает свет на степень влияния директив Коммунистической Партии и подчинение деятельности художников советской политике.

Хотя в первые послевоенные годы КПСС не приняла никаких особых постановлений, касающихся этой области искусства, все же политика в целом не могла не иметь последствий и для развития изобразительного искусства. Советская власть допускала лишь несколько форм художественного творчества: тематические композиции (картины, панно, фрески), монументальную живопись, сцены со многими персонажами, индустриальный пейзаж, повествовательный рельеф в скульптуре. Именно им предстояло стать «формой выражения *социалистического реализма*». Живопись, скульптура, графика, театральные декорации, декоративно-прикладное искусство – эти жанры были вынуждены подчиняться политике КПСС.

В монографии были изучены различные аспекты идеологического воздействия на жанровую композицию, в которой преобладала историко-революционная тема. Отмечается, что чрезмерное внимание было посвящено историко-революционному портрету, теме труда.

Была подвергнута анализу проблема влияния политических событий на характер скульптуры. Сделан вывод, что скульптуру заставляли служить духу эпохи и выражать его. Также отмечается, что коммунистический режим с самого начала поощрял развитие

монументальной скульптуры, ваение изображений знаменитых личностей эпохи, которое прославляло бы важные моменты истории СССР, борьбу КПСС за построение социализма.

Была изучена деятельность художников Советской Молдавии и в других жанрах: книжная графика, декоративно-прикладное искусство, театральные декорации и пр.

Отмечено, что изобразительное искусство МССР развивалось под эгидой *школы русского реализма*, чьи способы передачи реальности посредством изображений, практиковавшиеся русскими художниками, стали преобладать также и в творчестве молдавских авторов картин, поскольку большинство из них получили образование в художественных вузах Российской Федерации. Но все же на многих выставках, организованных Союзом Художников СССР, мастерство, техника и тематика работ художников Молдавии были высоко оценены зрителями. Эти произведения искусства способствовали воспитанию национального духа и эстетического чутья, которые культивировались также в Кишиневской Художественной Школе.

В подразделе ***Архитектурная политика и начало городской и сельской застройки советского типа*** доказывается зависимость деятельности специализированных организаций и структур от партийных директив и структур. Исследованы речи, письма, обращения руководства КПСС и КПМ к архитекторам и строителям о необходимости послевоенного восстановления городов и сел, разрушенных во время войны.

В работе проанализированы деятельность архитекторов А. Щусева, В. Меднека, П. Рагулина, Р. Курца, В. Войцеховского, А. Колотовкина и др. при разработке генеральных планов городов Молдовы. Был сделан вывод, что, подобно всем городским населенным пунктам СССР, в них задумывалась динамическая композиция, однородная, но невыразительная, призванная через советские учреждения и приехавших, главным образом из России, служащих проводить русификацию республики. При этом отмечается, что в сельской архитектуре продолжались использоваться народные традиции, поскольку новые веяния затрагивали ее в меньшей степени.

Начиная с 50-х годов приоритетной задачей политики в области строительства было создание жилой площади. Этой цели была посвящена вся деятельность архитекторов. Их обязали разрабатывать типовые проекты домов, которые можно было бы «возвести как можно быстрее, с наименьшими финансовыми затратами». При ра-

боте над этими проектами опускались цвета, элементы стиля, декора и пр. В итоге начиная с этого периода населенные пункты Молдавии окажутся заполнены зданиями, лишенными выразительности, красоты, художественного стиля.

В подразделе *Миссия молдавской кинематографии в продвижении коммунистической идеологии* представлены направления советской политики, касающиеся создания и развития кинематографии в МССР.

В изученный период кинематография была чрезвычайно мобильным и ответственным искусством, которое располагало наиболее обширной аудиторией, далеко опережая все прочие искусства. Зритель был склонен отождествлять себя с героями фильмов скорее, нежели с героями театра, литературы или живописи. Именно поэтому кинематография была объявлена основателями и руководителями советского государства как «самое важное из всех искусств» и использовалась как идеологическое оружие для пропаганды и агитации.

В монографии описаны и проанализированы события первого послевоенного десятилетия, определившие появление молдавского киноискусства.

Важное место занимает изучение архивных документов, сообщающих о действиях, предпринятых ЦК ВКП(б) Молдавии и Советом Министров МССР в целях восстановления сетей кинотеатров и приобретения кинотехники, подготовки специалистов, создания студии кинохроники и т.д. Были проанализированы первые киножурналы и документальные фильмы, снятые в МССР. В монографии подчеркивается роль цензуры в определении задач, выборе тем, а также при финальном представлении работ. В подразделе содержится информация о тематике художественных фильмов, а также о роли и влиянии партийных органов при их отборе. Представлено содержание, историческая и художественная ценность картин, продублированных на румынском языке, а также первых местных художественных фильмов – *Молдавские мелодии*, *Андриеш*, *Ляна* – выпущенных кинематографистами МССР П. Тодоровским, Л. Дербеневым, Е. Оноприенко, О. Улицкой, В. Плэмэдялэ и др.

Таким образом, кинематография МССР, как часть кинематографического искусства СССР, не располагала свободой творчества и не имела возможности соединять в себе национальные традиции и достижения мирового киноискусства. Она оставалась частью ком-

мунистической системы. Идеологическая ориентация республиканских кинематографистов еще в самом начале зарождения республики была призвана придать им мобилизующее чувство и удовлетворение социальной и патриотической ответственностью.

В Заключении монографии представлены главные выводы, исходящие из проведенного исследования:

1. Политика советского государства в области культуры была разработана на основании ленинской доктрины отражения реальности и основной роли сознания в общественной жизни. Она была сформулирована в первые годы становления большевистской власти и имела целью создание такой культуры, которая бы поддерживала и укрепляла советское государство. В Молдавской ССР эту политику проводили с первых же лет установления политической и социальной коммунистической системы.

2. Как на всей территории СССР, так и в Молдавской ССР политика в сфере художественной культуры воплощалась на двух уровнях, которые находились в постоянной взаимосвязи и взаимозависимости.

На первом уровне, уровне Коммунистической Партии и ее директив, это ЦК КПСС и, соответственно, ЦК КП Молдавии и их отделы: агитации, пропаганды и культуры. В качестве совещаний выступали съезды КПСС и КП Молдавии и пленарные заседания ЦК. Важную роль, начиная с 1953 года, играет в МССР Министерство Культуры.

На втором уровне, уровне практической культурной политики, находятся творческие Союзы (писателей, композиторов, архитекторов, художников и т.д.) СССР и Молдавской ССР и их структуры – секретариаты и Советы, а также пленарные заседания, съезды и общие собрания творческой интеллигенции Советской Молдавии и Советского Союза, где обсуждались постановления и директивы партии.

3. Основными механизмами этой политики являлись: диктатура партии, идеологическая монополия, бюрократия, авторитарный механизм принятия решений, отдаление советских органов управления от широких народных масс, низкий уровень культуры партийных и государственных руководителей. В Молдавской ССР к этому добавились: политика «молдовенизма», отрицание общего румынского наследия, повсеместное насаждение русского языка, враждебное отношение к интеллигенции, получившей образова-

ние в Румынии и в других странах, продвижение в основном верных коммунистическим идеям русских кадров, приехавших из-за пределов республики или из МАССР, создание гигантской бюрократической машины и т.д.

4. Работник искусства был вынужден творить под контролем цензуры. Существовала система слежки, доносов, унижений, система устрашения всего, что не вписывалось в рамки официальной политики СССР. Литературе и искусству отводилась роль «обслуживания» коммунистической идеологии. У творческой интеллигенции было право творить, но только в идеологических рамках, определенных партией.

Сейчас последствия подчинения искусства эстетическим критериям коммунистической идеологии могут служить предупреждением о положении искусства и художественной интеллигенции в тоталитарном режиме.

5. Все же проблематика, которая исходила из отношений литературы и искусства с политикой в соответствующую эпоху, получила, несмотря на ошибки, реалистичную и прагматичную ориентацию. Политика советского государства в области культуры преследовала цель пробудить у творческой интеллигенции мобилизующее чувство участия в построении социализма, радость первых успехов, гордость за причастность к мировым событиям, энтузиазм создания нового общества. Возникновение и деятельность организаций и учреждений культуры имели положительные последствия для общества и отразились на ряде областей искусства МССР.

Таким образом, советский культурный феномен, созданный в Молдавской ССР в 1944-1956 гг., не являлся всецело плодом политических структур. Последним удалось лишь замедлить процесс развития, но полностью разрушить преемственность культурного процесса и традиций, которые народ передавал и развивал десятилетия и века, было невозможно.

SUMMARY

This monograph is dedicated to examining the strategy, content, implementation mechanisms and the consequences of policy in Moldova Soviet artistic culture, in the period of 1944-1956.

It consists of an introduction, three chapters, conclusions and summaries in English and Russian, bibliography, appendices and glossary.

In the Introduction the actuality of the problem is exposed, goal and objectives, chronological limit, the theoretical foundations of the topic, research degree in the historiography of the subject and the sources used.

The objectives of the study were:

- examining the documents of the CPSU and the Soviet state and determining the purpose, objectives and components of cultural policy;
- studying the mechanisms of political influence on literature, music, theater, plastic arts, architecture and cinema in the Moldavian SSR;
- Highlighting the specific traits of Creation Unions activity;
- examining the particularities of cultural life in the Moldavian SSR in the period of 1944-1956;
- presenting the institutions, cultural establishments and creative human status in Soviet Moldova, under the communist ideological regime.

The chronology of the work covers the period from 1944 to 1956. The research was limited to a relatively narrow range in order to analyze the phenomenon in depth, thus to better understand the goals and the means by which it the Soviet political culture was promoted in the fourth decade and the first half of the fifth decade. These limits are justified by the fact that in 1944 the Soviet Union re-annexed Bessarabia and started a social experience that will have profound consequences for national, human and cultural aspects, and in 1956, when the XX Congress of the CPSU adopted the decision „About liquidation personality cult of Stalin”, a decision which puts the beginning „Khrushchev thaw”. Therefore the studied period is considered as a step in the instauration of the Soviet regime Moldavian SSR.

Looking at the historiography of the Soviet period, we can draw the

conclusion that the problem – CPSU policy in the sphere of culture has been extensively studied by soviet historians who have published over several decades many studies on the role of the Communist Party and the Soviet Union. Together with a rich, critical support, these papers are similar to each other in tone and content. They pursue the same objective: to justify the cultural policy of the CPSU and priorities of the socialist lifestyle.

Researching history studies of Moldova Soviet in general who analyzed aspects related to the evolution of culture as a whole, it was found that in the Moldavian SSR historical science, as a part of Soviet science, essentially wearing period features and Marxist-Leninist theory. Insufficient analysis is noted to approach policy frameworks during postwar realities, their national and party composition, the work of cultural institutions in the atmosphere caused by censorship restrictions, cultural heritage evaluation criteria, the consequences of „socialist internationalism” denationalization mechanisms, the main directions financing of cultural institutions. The evolution of society undermines the position of total beneficial consequences, praised of the Soviet historiography.

Among the many articles, monographs and collections, published in Russia and other former Soviet countries in the last two decades the works of: V. Antipina, L. Bulavka, D. Volkogonov, N. Volodina, N. Gadjiev, T. Goreaeva, Iu. Davîdov, N. Zagladin, Iu. Igrîţkii, R. Medvedev, A. Saharov, K. Sokolov and others who have made a significant contribution to restoring a true picture of the process of introducing and strengthening of the Soviet system. It is interesting to note the collections of articles, monographic, didactic research in which the authors make an analysis of the evolution and fate of communism in the USSR intelligentsia, relying on documents inaccessible to researchers until recently.

The problem of instauration of totalitarian communist regime, strategies, mechanisms of domination and its consequences has become a concern of many historians of Romania after 1989. In the research of Ioan Ciupercă, Ion Constantin, Vlad Gheorghescu, Adrian Pop, Iftene Pop, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Vladimir Zodian, Gheorghe Neaşcu, Alexandru Zub and others various aspects of Sovietization and Communization of Romania as well as Republic of Moldova are approached and also the ideology and practice of communism in general.

The monograph is based in the same time on Western contemporary historiography. It is necessary to appreciate and analyze research problems of the USSR history made from “outside”. The authors of these studies are especially Western researchers and ex-Soviet social science teachers emigrated from the USSR. H. Arend, M. Bruhis, H. Carriere d’Encausse, F. Chatelet, E. Pisier, K. Heitman, E. Hobsbawn, R. Kapuscinnchi, M. Lynch, Ch. King, P. van Meurs, V. Tismăneanu, K. Verdery, B. Anderson, R. Aron, R. Pihoya, Ar. Toynnby, L. Chapiro, W. Eggeling, J. Nouzille who were the ones that elaborated the theory of emergence, institutionalization, consolidation and collapse of totalitarian regimes and societies. Some research is entirely dedicated to the analysis of the problem, while others reflect some aspects of the context. It is noted that, overall, Western research is a unique reference in the interpretation of social and cultural phenomena of the communist regime.

Complicated processes in the post-war society of MSSR are characterized in studies from Moldova in recent decades. Historical and cultural heritage of the country is the object of scientific and journalistic investigations of scientists from specialized state institutions, the collaborators of NGO, as well as some researchers of history and art.

Since the 90s the Moldovan historians Ion Buga, Mihai Gribincea, Mircea Ghițiu, Anton Moraru, Alexandru Moșanu, Elena Postică, Ion Șișcanu, Elena Șișcanu, Ion Țurcanu, Boris Vizer, and others, published a series of articles and monographs, collective research, collections of documents, the subject of which are events experienced by people of the MSSR in period of establishing a postwar communist regime. Researching the history of controversial directions, which was subject to repression from the local population, organizing hunger, forced collectivization of farms, resistance movement, the policy of staff in these studies / investigations were predominant more political and economical rather than cultural aspects.

A special value can be observed in the studies of totalitarianism problems and the situation of social life, conducted by researchers Zinaida Alexandreanu-Sitnic, Valentin Beniuc, Vladimir Bulat, Valentin Burlacu, Igor Cașu, Valeria Cozma, Valeriu Cozma, Andrei Cușco, Angela Lisnic, Gheorghe Nicolaev, Petru Negură, Gheorghe Negru, Elena Negru, Valeriu Pasat, Anatol Petrencu, Ludmila Tihonov, Octavian Țicu etc. In the new documents and theoretical generalizations, the authors position new interpretations in contemporary historiography of Moldova.

Sources

In the category of original documents that have been collected and analyzed, the first were documents from state archives. From the archive of the Central Committee of the Communist Party of Moldova, currently Archive for Socio-Political organizations of Moldova, the following documents were examined from several funds: Fund 51 – CC of the CPM; Fund 2955 – Union of MSSR, P-2941 Fund – Union of Composers the MSSR, Fund 2906 – Union of Artists of MSSR, P-2905 Fund – Union of Architects of MSSR, Fund 3346 – MSSR Theatre Union Fund, 2773 – Union of Cinematographers of MSSR etc. Also, documents that relate to the objectives, areas of application, content, mechanisms were selected for decision of the party and the state structures, charged with the direction of the culture and the mentality of artistic intellectuals in the postwar period, the actions of subordination or opposition to these directives.

Other documents relating to the work of state institutions in the artistic culture field come from the National Archives of the Republic of Moldova. The studied files contain a rich material related to the issues researched. It was investigated, in particular, the research of artistic groups, cultural establishments and institutions. Minutes of meetings of the ministries and departments, correspondence with superior forums of the party and the state, reports, information, statistics etc. are of particular interest. Through their examination it was found that the documents reflect positive events, wearing a mitigating nature. Critical materials allow us to examine the manifestations of dissatisfaction and revolt of the artistic intellectuals against the actions party and state leaders.

Also, memories of artists, composers, singers, architects, filmmakers, etc, published in the collections, studied have been also examined, the written press of time and the more recent ones. Research interviews with several representatives of Moldovan culture of the time allowed to complete the image of the artist and his role in the Soviet era.

An especially important source in the study and interpretation of Soviet cultural policy represents the published documents. From their category were the most useful works of V. Lenin and An. Lunaciarski, congresses materials, conferences CPSU and PCM, plenary sessions of CC of the CPSU and the Soviet Government, decisions of CC of the CPM and Government of Moldavian SSR.

It was examined documents included in the collection published un-

der the auspices of the International Fund “*Демократия*”. These are: the decisions of Congress CPSU, plenary sessions of the CC of CPSU, Politburo sessions, decisions and provisions party sectors etc. Thus, the volume *Власть и художественная интеллигенция. Документы. 1917-1953*, includes and systematizes the most important decisions and orders of the Party and state organs in Moscow on cultural policy from the beginning of the Civil War until the death of Stalin. Authors of *Большая цензура, Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы* have paid a great attention to letters, appeals of writers, journalists, and representatives of the artistic intellectuals to I. Stalin and those of I. Stalin to newspapers, heads of the institutions of propaganda and agitation, the leaders of the USSR Writers’ Union etc. The paper includes excerpts from speeches or declassified materials, information, which has been stolen from entirely documents by personal order of Soviet leader I. Stalin. For our study the remarks of authors’ collections are useful, which analyze and complete the referred documents.

A special group of sources have made the collections of statistical materials.

Have been widely used the collections publications of that period (*Cultura Moldovei, Moldova Socialistă, Nistru, Octombrie, Звезда, Искусство, Молодая гвардия, Архитектура СССР, Советская Молдавия, Советская музыка, Театр, Творчество etc.*). Here were investigated various problems of Soviet culture in general, and MSSR in particular. It was found that reflecting the daily life of the country and the republic regular press time included information about the actual events that took place in the first postwar decade, people of art opinions and comments from artistic events. This allowed analysis of the achievements in the art during the years of 1944-1956 in Soviet Moldova and for determining negative trends and difficulties experienced by the culture of the era.

Chapter I – ***Components of the cultural policy of the CPSU and the Soviet state and its promotion in Soviet Moldova*** has four chapters.

First – Strategy and principles of Soviet cultural policy includes definitions of basic concepts, an examination of methodological doctrines of socialist culture and socio-political premises of its formation in the Moldavian SSR, the principles of cultural policy analysis, and presents levels of achievement of this policy.

Thus, the fundamental concept examined in this monograph is “cultural policy”. The problem of cultural policy as an element of social life, of course, is itself highly complex and extremely extensive. This concept has been examined from different perspectives by several scientists. The monograph includes an analysis of several interpretations of the term in historiography and the Council of Europe documents. Another concept akin to the cultural policy, which is the subject of this monograph, is “artistic culture”. The encyclopedia Literature and Art of Moldova gives the following interpretation of the term “*artistic culture is a culture area that includes all processes related to the creation, maintenance and operation of artistic values. It forms a relatively independent subsystem of culture, self-governing and developed by its internal laws*”. We support the view that this type of culture is the unity of all ways of perceiving art world: architecture, music, theater, arts, media, literature, etc. Forms of artistic culture – music culture, theater culture, literary culture etc. are in a dynamic interaction and their correlation determines each type of artistic culture. Simultaneously, for all layers artistic culture is characteristic with spiritual content, artistic vision and creative method, a certain style. It is not an exception and the Soviet period, when the arts were incorporated into Soviet cultural strategy with a single doctrine and ideology. “Soviet Culture”, the third concept of our study is the result of the establishment and functioning of Soviet cultural policy. The most frequent definition of the term in contemporary historiography of former Soviet states is: “Soviet culture is the totality of culture that was formed in the USSR in the period 1917-1991, in the result of the Soviet political and social system.” According to interpretations of historians, philosophers, sociologists, political analysts it is characterized by several features. It did not have its own language. State language in the USSR was Russian and Soviet culture “speaks” in Russian. But “sovietismeles” have included only the top layer of the language and did not lead to a radical transformation of consciousness languages (Armenian, Georgian, Lithuanian, Uzbek, etc. Romanians from Moldova, continue to think in their own language).

In the monograph it is mentioned that through Soviet culture typology differs from ancient Greek culture, Indian culture, Chinese culture, Russian culture, Byzantine culture, French culture etc. The concept has many similarities to Renaissance culture and the culture of the Enlightenment notions. Soviet culture structurally consists of

a unit of ideas and patterns of behavior that correspond to a unitary concept, which formed the basis of cultural policy of the CPSU.

Ideology represents the core of Soviet culture and cultural forms (mass, artist, behavior, etc.) were organized by ideological models. The main conceptual ideas were: 1. The idea of “communism”. Man is a social being and can be achieved only through social service. Every man’s life goal is to work for the good of next generations, that is, to near the condition when they are created all the conditions of social happiness; 2. The idea of “heroism.” This goal requires the individual’s maximal concentration of all forces; 3. The idea of “collectivism”. Movement toward achieving the goal is done through community followers, who are united not by relations system, but by feeling of ideological approach; 4. The idea of “fight”. On the way to the intended purpose man is surrounded by enemies and is able to achieve this goal only by a fierce battle with them.

In the same subchapter is presented the strategy of Soviet cultural policy and social and political premises for implementation in the Moldavian SSR. Thus, is found that methodological doctrines of socialist culture were developed by theorists and leaders of the Soviet State An. Lunaciarski and V. Lenin. Article “Positive aesthetics basics” written by An. Lunaciarski in 1904 may be qualified as an outline of the “main method of socialist culture.” In several papers of V. Lenin the problems of relationship between art and reality, art and people, class character and the character of the party, literature and art, art and world conception of its creator, etc. are examined V. Lenin is considered the founder, communist theory of reality reflection. He insists that art as a form of social consciousness cannot have another source than concrete social and historical reality. In several papers devoted to the analysis of concepts of L. Tolstoy and, in particular, in the article “Lev Tolstoy as a mirror of the Russian revolution,” Lenin stressed that reflection of the objective world by man, in general, and the man of art, in particular, is a complex process that employs the inherent subjectivity of the whole human being. In the author’s opinion, the natural development based on traditions inherited from previous generations must have a revolutionary and class character. Lenin is the author of the idea of directing culture through a centralized mechanism on top of power. The doctrine of bourgeois and proletarian culture served as the theoretical foundation for the liquidation of ideological and political pluralism, to justify the forced imposition of single thought for cultural disinheritance peoples.

These features of culture, very vaguely exposed by Lenin, will be used throughout the entire history of the Soviet Union in the fight against national ideas. Based on the works of V. Lenin and other theoreticians of Soviet State – An. Lunaciarski, V. Vorovski, M. Olminski, cultural policy of the CPSU was established during the first years of Soviet power. It was drawn up for the implementation of the Cultural Revolution, the establishment of the party leadership role in all spheres of the country's spiritual life, ideological and political influence over the masses.

In the '20s and '30s it was performed in the Union republics, embedded in the Soviet Union in 1922. After the formation of MSSR Soviet cultural policy is implemented in the new republic, using previous gained experience. Framing the territory between the Prut and Dniester into USSR, Soviet authorities followed the introduction and promotion of all the structures and ideological, political, economic and cultural mechanisms, in the new Soviet Union republic.

During the period of the Second World War, intellectuals and other social classes were very close to each other, and after the war, people of culture tend to reflect more deeply dramatic adventures of life and political events closely related to that weather. In addition, in the country, after the tragic events, there was a keen interest in cultural values, where art is given an important role. The strategy and principles of cultural policy CPSU previously established, however, were maintained.

In Moldavian SSR, as in other Soviet republics, improving society superstructure was followed by a cultural need of the new structures socialist modernization. The activities to restore the economy and life of MSSR in the first postwar decade was followed by a remake of Stalinist "theory" tightening of class struggle and the communist-militaristic methods and some forms of Soviet literature in the late '30s in their ideologized form. It activates a tendency to establish, with the restoration of ruined economy, and authoritarian forms of leadership, to introduce the peaceful life under the conditions of Soviet leader's authoritarian style.

Another important aspect of the first chapter is the analysis of the fundamental principles of Soviet cultural policy. Thus it is mentioned that the principles under which it was developed and promoted Soviet state policy in the field of culture were biasness principle, the principle of politicization of literature and art, the principle of the popular culture, the principle of socialist realism.

In the monograph is found that the communist ideology reserves itself a proletariat leading role in achieving the mission of socialism. Literature and the arts should reflect the way of life and concerns of the worker and his ally, kolkhoznik peasant. The Man of art, derived from the ranks of the people is he who owes, and has the skills necessary to glorify work, dedication, commitment, responsibility, tenacity, etc. – qualities of the citizen of a new society – communism.

It examined the broader principle of socialist realism. It researched the history of its occurrence where the concept definition in the Statute of the Soviet Writers' Union from USSR and some other interpretation of the Soviet legislative acts are analyzed. Special attention is given to characterizing the essence and content of the principle and the importance of the entire Soviet culture. It appears that the mechanisms of promotion that examined the principle were: Diktat of party, monopoly ideological, authoritarian decision-making mechanism. Thus, the communist policy of using this principle requires people to play and paint art achievements in the national economy, the heroism of Soviet man. Literature, music, theater, painting, sculpture, graphics, theater decor, art items and other genres of arts were forced to subordinate ideological orientation. Thematic compositions (paintings, billboards, murals), monumental painting, scenes with many characters, industrial landscape, narrative relief sculpture – only they were the permitted types by Stalin-Khrushchev-Brezhnev leadership.

It attests that the Moldavian SSR artistic intelligentsia has a very narrow field of activity. They were forced to deal with such themes as “historical changes in the Soviet period”, “events related to over tsarist historic victory”, “great October Socialist Revolution”, “heroic work of Soviet citizens”, “links of solidarity with working people around the world”, “the great PC multilateral activity.” It is these, and only these topics that had to find its place in music, literature, theater, historical painting and thematic – compositional picture development.

However, careful study of the situation in other historical eras, we cannot highlight a deep changing the attitude of the leaders towards the artist and his work. Totally overlooked, often clearly disregarded by the governors of other historical periods, problems of artistic life enjoyed in the communist period by the encouragement and constant attention. This conclusion is also confirmed by the decision of the Party and the Soviet state and MSSR meetings, directives, provisions in their artistic sphere. Supporting the educational institution

in the field, creative unions, opening new educational institutions in the field, building workshops etc. in the capital and other cities, the amounts allocated to orders and for works are together the expression of this attention of the state for creating a favorable climate for developments of literature and art.

Thus, the essence of the principle of socialist realism consisted, first, in its ideological prescriptions, more or less stringent depending on historical periods. Secondly, it has been transformed into doctrine, placing the entire culture under the jurisdiction of a communist party and enslaving its objectives.

The last component of this chapter is to examine the levels of achievement of Soviet cultural policy. It appears that it was done at two levels, which have been in a continuous process of interaction and interdependence. At the first level, the CPSU and its directives, we mention Central Committee and sectors: agitation, propaganda and culture. At the second level, the unions acted cultural policy creation (of writers, composers, architects, artists of theater people, the filmmakers and others) in the USSR, Union and Autonomous Republics and structures – Secretariats and Councils. Since 1953 – the year of establishment – an important role in MSSR had the Ministry of Culture.

The second chapter is entitled “The decisions of the CPSU in the 40s-50s of sec. XX in the artistic and cultural repercussions of the Moldavian SSR”. It examines the content and the influence of decisions, directives PCM and CPSU over artistic culture.

In the second half of 40s communist government adopted a number of decisions on many areas of literary and artistic activity in the country: “About the magazines *Zvezda* and *Leningrad*” (August 14, 1946), “About the repertoire of dramatic theatrical and actions to improve it” (26 August 1946), “About the film *Marked Life*” (September 1946), “The work by V. Muradeli *A remarkable friendship*” (February 1948), “Regarding weaknesses and improvement actions publishing political placard” (November 1949), “The magazine *Znamea*” (1949) etc.

Discussing these decisions in the party organizations and creative teams around the country have been turned into a propaganda campaign to discredit the many talented writers and art, considered “propagators of reactionary bourgeois ideology and decayed, decadent aesthetics of “antirealist, of “art for art” of “bourgeois nationalism” etc. In the monograph is noted that this way of discussing work and analyze problems becomes mandatory. Many of the writers in those years were

ruled by the subject and by object of criticism “incriminating”. Such attacks were subjected Em. Bucov, An. Lupan, B. Iuster L. Corneanu etc. Those who dared not to rule, to shirk from taking a “principled attitude” towards the work of qualifies colleagues as supporters of events “bourgeois” ideology.

They were under review actions taken by party organizations and authorities MSSR designed to translate in the literary life of the country indications of the CPSU. As in the ‘30s, in the other Soviet republics are looking for and invented the so-called “enemies of the people, of class”. For antipatriotic writers and critics are often accused who had nothing in common with these trends: R. Portnoi, I. Balțan, I. Barjanschii etc., which actually supported the general line of the party. The paper notes that in such an atmosphere of mutual suspicion tracking and cultured people could not allow the free expression of the creative spirit, the individual interpretation of the phenomena described.

The third *section* – ***Politics of cadres*** – includes analysis of the situation in the sphere of institutions and cultural establishments with qualified, attitude towards intellectuals Romanian formation, inviting experts from the cultural centers of the USSR, the share of indigenous specialists, opening institutions in the country, and so on, in ensuring the institutions and cultural establishments with qualified, attitude towards intellectuals Romanian formation, inviting experts from the cultural centers of the USSR, the share Specialists natives, opening institutions in the country, etc. Many archive documents from the years 1944-1947 we talk about include actions taken by the party and security organs of the USSR concerning the pursuit, persecution and repression against intellectuals trained in the cultural centers of Romania and other European countries – which were promoted during these hostile policies. By 1948, the number of representatives of artistic intelligentsia formed in the country only 40% of the total number of intellectuals.

In these circumstances, the party and state organs begin a campaign of inviting specialists in the arts outside the country. The government MSSR direction of leadership for arts invites a large number of specialists from the centers of culture of the USSR. Telegrams and letters with invitations are sent to theaters and artistic groups in Moscow, Rostov-on-Don, Leningrad, Kuibîșev, Celeabinsk, Petrozavodsk Yaroslavl and others.

It is found that the authorities have promoted primarily incoming

staff from outside the country and the MASSR. Attitude towards the representatives intellectuals from Nistru river right bank were hostile. Thus, between 1944-1947 in Chisinau actors, directors, artists, filmmakers, architects from different cultural centers of Russia and other republics are coming. Based on these frameworks were completed whole collectives of creation teams including the Russian Drama Theatre "A.P. Chekhov" (established in 1934 in Tiraspol and transferred in Chisinau in 1944). Frameworks invited outside the country formed in 1947 and Russian-Moldavian Drama Theatre in the town. Bălți.

Unfortunately, the culture promoted by those who came from other cultural centers was little understood by the local population. Moreover, it is absurd when in the Moldavian folk dance ensembles are invited choreographers from Russian Federation, Turkmenistan and other republics. Thus, in 1945 from town Groznii arrives in Chisinau Boris Tairov which carries out popular dances such as hora, hora, bătuta, sârba, hangu. In 1950 from Moscow is sent the choreographer Jacob Romanovski which prepares the choreography to such compositions as "Dans român", "Bulgărească", Gagauz and Polish dance and the Hostropăţ dance. We recognize, these specialists had a rich concert experience, possess a high interpretative technique, but they did not know the traditions of local folk dances, specifics for locals and other peoples cohabiting in MSSR. It exposes the conclusion that for the leaders was much easier to invite specialists from abroad, than select simply talent people and form own specialists.

Not always the invited professionals engaged in art institutions had education and relevant qualifications, some of them are graduates of other specialties and not the art.

Much of the specialists for cultural institutions of the MSSR were prepared by sending young talent in universities and secondary specialized only in other Soviet republics. We associate researcher Gh. Nikolaev's statement that because of anti-national policy, promoted under the totalitarian regime of the USSR, the young talent from the country throughout the postwar period was deprived of the right to continue their studies in higher institutions of its kind in Romania and other states.

In a series of deficient specialties training of personnel was carried out almost exclusively in universities from Moscow and Leningrad. Union culture ministry regularly make available to MSSR a number of places for training and retraining actors, filmmakers, mastery of bal-

let, bandmasters etc. Staff training in groups, which after graduation provide the basis for the formation of new theaters, completion of the theater, music, fine arts collectives, cinema studio in the country, was another way practiced by the Soviet authorities.

Simultaneously, it appears that starting from 1944, the party and state organs of the Republic take some action to restore music, dance, visual art institutions, etc. in Soviet Moldova. Thus, the State Conservatory recommences its activities, music school for 10 years for children in Chisinau and music school for 7 years in Tiraspol. Some efforts have been made in the training of average qualified specialists for teams of interpreters, and teachers for primary schools of music and fine arts for children. Many of the graduates of these institutions, as well as those of the Conservatoire from Chisinau subsequently became popular artists and artists of the people laureates of state, republican and international contests.

A special place is reserved in monograph for editorial policy and specification the actions taken by PCM on cultural disinheritance, promoting russian language and limiting social functions of romanian language, the difficulties in editing music and art works.

We find support in numerous archival documents and statistical data, and found that the editorial policy of the Soviet state was intended to be a glorification of Russian language and literature, communist ideas of forming “new society” of educating “Soviet man” formation “Soviet people”. Also this policy does not allow to study and assimilate the creation of national classics, prevent to capitalize history, traditions, and therefore result peoples denationalization.

If we follow careful the correlation between literatures appears in the national language total number of edition, we see that Moldova ranks the one of the last places among the republics of the USSR. Romanian language literature published in 1956 represented only 40 percent of the overall volume editions.

Publication of a large number of editions and their importance is determined by the directives of the CPSU, the placement of quality and printing presentation on a second plan – these were just some of the mechanisms used by the authorities to implement editorial policy.

A deplorable situation is observed in the field of publishing music. Lack of publishing houses specialized in the MSSR creating huge difficulties in knowing and valorization musical heritage both by professional performers, as well as amateurs.

The same is highlighted in other areas of the arts: architecture, painting, graphic art items, theater etc. In the first postwar decade could not be edited in Chisinau artwork. Material miserable insurance and technical inadequacy equipment of the Moldovan State Publishing created huge difficulties in this regard. Very few works of art by painters, drawers, sculptors of Moldova saw the light of print in Moscow, and these only in collections.

It is confirmed editorial policy stance of the authorities of the Moldavian SSR to underestimation of native people's culture and glorification of "the most advanced cultures in the world – Russian culture".

In Chapter II – *Unions of creation* of the MSSR *under communist dictate* are examined the establishment and operation associations processes of creation of several genres of art, which in the period studied have developed its activity: Writers Union, Composers Union, Union of Artists and Architects Union. A special place is devoted to analysis of statutory documents, verbatim Report of conferences and building up the ordinary, the planarians, meetings, conferences. It have been commented the reports for basic activity, employment schemes, records of activities, correspondence with the Ministry of Culture and other Party and state institutions, public organizations, invitations, programs, posters, etc.

It is noted that creation unions were seen as a guarantor of freedom of artistic creation. They were meant to play an active role in the social life of the socialist state contribute not only to the artistic process, but also in the management of public affairs and civic organizations, as well as solving the political, administrative and social problems. It was noted that according to their functional predestination, creation associations were intended as mechanisms for implementing cultural and social policies.

Among the associations of creation that are enabled in the studied period, the main role went to the Writers' Union. In subchapter 1 of this chapter is a historical review of the establishment and functioning of the Union at the beginning in MASSR, then the MSSR. Special attention is given to examining the structure governing bodies, work of departments, etc. Thus, the since 1945 Writers Union of the MSSR function as an organization reporting directly to the Writers' Union of the USSR, having a structure similar to all other Soviet creative unions. The supreme governing body is the Congress, which was empowered to elect Secretary, acting executive and simultaneously deci-

sion functions. Between congresses are convened Plenums. At the head of Union was its president. The periods examined in the monograph that function was performed by P. Chior, M. Andreescu, D. Milev, L. Barschi, I. Cana, Em. Bucov și An. Lupan.

Examining numerical composition of the Union there is a steady increase of the number of its members. If in 1945 there were 23 members and candidates for membership, then already in 1953 the MSSR Writers Union include 37 members and candidates and in 1956 – 41 members.

Subchapter contains an ample analysis of the minutes of the first Congress of Writers of Moldova, held work between 24 to 26 August 1954.

Evolution of national music of MSSR was marked by the work of profile associations – Union of Composers, which is dedicated to subsection 2.2. This association was established in October 1940. The monograph examines the organization's broader mission, structure of the main objectives, functional responsibilities of its members.

An important aspect of the functioning of the Union was the composition of them. Thus it is noted that the survey period Composers Union was a very irregular organization comprising various composers of the most guidelines, starting with the classicism and ending with contemporary modernism. In the composition of Union were included people who had substantially different skills and by level of craftsmanship.

As a result of numerous research papers by Fund of the Union of Composers and CC of PCM Fund for the period 1940-1956 it was found that both the internal activity of the Union of Composers of the Moldavian SSR and propagation actions of musical values by its members were directed to the objectives and principles of cultural policy of the Soviet Union.

Communist authorities used in the fine arts mechanism used in other arts: creative association profile. Union of Plastic Artists is the title of section 2.3. This was a public organization composed of painters, sculptors, graphic artists and so on, which aim to support their work, but also facilitate the execution of directives and provisions the Soviet political and state bodies.

Compartment that holds information about the history of creation, its evolution during 1940-1956, governing documents, policy directives and state courts, their repercussions on the process of creation.

Subchapter presents important statistical data about the composition of the sections of the Union, the number of members at various times divided by age, sex, ethnicity and PC or Union Leninist Komsomol affiliation.

It is noted that the worst situation was there in terms of ethnic composition. Analyzing the number of Moldovan artists is witnessing a huge gap between them and those of Russian origin. Only since 1948 to the three Moldovan artists will add by one 1948, 1951 and 1952. But all these years will increase the number of Russian, Ukrainian and Hebrew plastic Artist. Will remain constantly only number of Artist of other nationalities – 1 Bulgarian.

The department studies show that the early postwar years the number of holders of diplomas of higher education was higher – 15, compared to those with secondary education. But the situation changes since 1948, when specialists with secondary education will exceed the number of those with higher education. Obviously, this was not in favor of increasing the quality and professionalism of members of UAP.

Subchapter 2.4 – Union of Architects examines the structure, its priority objectives and their compliance with communist ideological doctrine. We found that the association organization was developed in accordance with one of the fundamental principles of the Soviet system – the principle of democratic centralism. According to the Statute, approved by the 2nd Congress of Soviet union Architects, on 3 December 1955, the „*Union of Architects of the USSR was an association voluntary public of creation that meets architects of multinational Soviet state actively participates in the advancement of architecture and construction in the USSR*”. His status determines the main features of the work of Soviet architects. „The mission of Soviet architects, – mentioning this document – was to be active fighters for full satisfaction of socio-cultural needs of the working people constantly rising.” Architects Union of Soviet Moldova was component part of the union, being directly subordinate to this association. The section examines the formation and activity periods, goals, objectives, duties and functioning of the whole association of its members, structure and governing bodies.

It appears that in the Soviet period the Union of Architects of the USSR and from the Union Republics was established and was considered components of the Soviet regime, being a mechanism for achieving cultural policy strategy in affirmation of socialist ideals. However, the activity of several architects, their artistic talent and unique skills,

the opposition manifested toward authorities had more beneficial consequences for the culture of our country.

More so, the archive documents confess that the Union of Architects was one of the few of creation associations in the Soviet period that had critical positions to several directives, regulations, guidelines and party organs of Soviet institutions.

Chapter III is entitled *Arts in Moldovan society in the first post-war decade*. It is a study of the situation in several artistic genres: music, theater, visual arts, architecture and cinema.

In the section „Music under Soviet domination” were researched objectives and content of the MSSR activity of the party in the field of artistic culture. It was found that in MSSR the same mechanism was applied, developed and implemented in the republics of the USSR in the ,20s and ,30s: by numerous directives and decisions of the Party and the state, through the creation and stewardship Composers Union, which had as intention to achieve political objectives. Party politics aimed to print of music art attributes of Marxist science and music art. The essence of musical art revaluation process in the early postwar years was the implementation of the Leninist idea of „art for the people”.

As in other areas of art where the main components of policy, the party dictated the composition of repertoire of the music groups, ideological orientation of the Composers and dependence of many bureaucratic courts etc.

It was found that the Moldovan Soviet musical life was marked by the opening of new national music schools, which helped in the training peoples, able to create new works, cultivating their ability to distinguish classical music of light music, seen music as art and dilettantism, to appreciate musical works at their fair value, by the universal positions.

The chapter examines the contribution of dance and music professional collectives in the country: symphony orchestra, choral chapel „Doina”, popular dance band, folk instruments orchestra and soloists Tamara Ciobanu, Gheorghe Eșanu, Șiko Aranov etc. It studies and concert of interpreters and musical collectives coming into the tournament, worthy of being awarded a special consideration for the quality of popular music of Russian classical and universal values.

In the subchapter „ideological influence on art theater” and investigation of the main components of the cultural policy of the Soviet

State in the field of art is presented: the party diktat, staff training mainly in the cultural centers of the USSR, the Russian theatrical art promotion.

The monograph analyzes the directives and decisions of the PC (b) occurred especially in the years 1945-1948, for instance, in the judgment of the CC CP (b) of the whole Union from August 26, 1946. With regard to dramatic theater repertory, the theater is accused for presenting classic theater pieces translated from Universal classical drama, which could „poison the public consciousness with harmful ideas of Soviet society.”

An important place in this research is restricted to examining implementation of mechanisms in theater policy through specialized educational institutions.

The monograph contains a comprehensive study of musical-dramatic repertoire from Chisinau Theater, Russian Theatre in Chisinau, Bălți Drama Theatre, Puppet theater etc. An attempt is made to determine the role of the party in establishing the full control over repertoire.

The subchapter includes analysis on social and ethnic composition of troops, the times of giving representations and appreciation of theatrical critics on the artistic interpretation of the actors, to recap, in chronological order of the most popular shows, special artistic, national, and professional aspect. They are followed by some general comments on conducting theatrical stages, intransigence of communist censorship to experience of national and universal drama, theater public homogeneity, all this showing the existence of a clear cultural policy which caused and reflected the spiritual atmosphere of the era.

It is noted that theatrical art of the MSSR marks many encouraging artistic achievements. A plead of actors and producers have opened new roads, pleasing the audience through alive temperament, national spirit, exceptional faculty roles of life, original talent. These are: Eu. Ureche, D. Darienco, V. Cocoț, C. Știrbu, E. Kazimirova, C. Constantinov, A. Plațindă, V. Savițkaia, N. Masalskaia, V. Belov, V. Strelbițki, I. Sologubenco, V. Cupcea, V. Gherlac etc.

The Subchapter „Fine arts in Soviet culture system” elucidates the degree of influence of the Communist Party directives and actions of subordinate activities of Plastic Artists to the Soviet state policy.

Although in the early postwar years the Communist Party has not taken any decision relating to this kind of art, the whole cultural

policy could not have consequences for the development of fine arts. Thematic compositions (paintings, billboards, murals), monumental painting scenes with many characters, industrial landscape, narrative relief sculpture – only they were permitted types of communist rule. Painting, sculpture, graphics, theater decor, art items – these genres were forced to subordinate Soviet state policy.

In the monograph various aspects of ideological influences on thematic painting, composition, were examined in which predominate the theme of revolutionary history. It appears that excessive attention was paid to historical-revolutionary portrait, labor theme.

It was submitted to the problem of the influence of political events on the character of sculpture, noting that she is required to serve the spirit of the age and to express it. It was noted that the communist regime encouraged the development of monumental sculpture, forging images of personalities and figures of the time, meant to glorify the important moments in the history of the Soviet state, the struggle of the Communist Party in building socialism.

In the Soviet Moldova it was considered that plastic artists work in other genres: graphic card, decorative applied art, theater decor etc.

It was mentioned that the Soviet Moldova fine art developed under the auspices of the Russian realistic school of art, whose ways of interpreting reality with accurate visual images used by Russian masters, prevailed in the works of Plastic Artists Moldovans, most trained as professionals in higher schools art of the Russian Federation. However, in several exhibitions organized by the Union of Artists of the USSR, creators of fine art achievements of Soviet Moldova, examined under the artistic aspect, technically and thematically have been appreciated by viewers. These works also contributed to the education of a national spirit of an aesthetic sense cultivated and art school in Chisinau.

In the subchapter “Architectural politics and initiating some urban and rural construction of Soviet type” dependence on the activities of organizations and specialized structures and instances of party directives is shown. In the research were examined various speeches, letters, appeals of the Communist Party leadership by architects, builders of postwar restoration needs of cities and villages destroyed during military conflagration.

The work analyzed the actions of: A. Şciusev, V. Mednec, P. Ragulin, P. Kurt, V. Voiţehovschi, A. Kolotovkin etc. for the general plans of cities of Moldova, noting that like all localities in the USSR they

foresaw a dynamic composition, uniform, featureless but meant to be, by Soviet institutions, represented by officials that came mostly from Russian Federation, promoters of the Russified spirit.

Since the mid 50s the main objective of the policy was the creation of special living space. This task was subordinated to all work of architects, where they were being forced to develop draft-type „buildings to be raised in the shortest time, with more modest financial expenses”. In developing these projects were omitted colors, elements of style, decoration etc. Consequently, from this period, settlements Soviet Moldova will be studded with buildings lacking expressiveness, beauty, artistic style.

The subchapter „Moldovan cinema mission to promote communist ideology” presents the components of Soviet policy on the creation and evolution of cinema in Soviet Moldova.

Cinema was an art of mobility and accountability, and art to the widest audience, far exceeding all other arts together. The audience was willing to identify with the heroes of films more than theater, literature or painting. This is the reason cinema was appreciated by the founders of the Soviet State as „the most important of all genres of art” being used as an ideological weapon of propaganda and agitation.

This work describes and analyzes the events of the first postwar decade that led Moldovan cinema art.

An important place is given to examining of archival documents showing action taken by the Central Committee of CP (b) M and the Council of Ministers of the MSSR for the film restoration and purchasing networks, staff training of specialists in the field, creating chronic studio film etc. We studied first newsreels and documentary films produced in the country, highlighting the role of communist censorship in determining objectives, selecting topics, and the final presentation. The Subchapter includes information on related topics to artistic films, which demonstrated the role and influence of party organs in their selection.

The monograph reviews the content, historical and artistic value of the films dubbed in Romanian, and the first indigenous films: P. Todоровski, V. Derbeneov, E. Onoprienco, O. Ulițkaia, V. Plămădeală etc.

The author concludes that the MSSR cinema, being cinematic part of the USSR, had no freedom of creation, could not combine traditions with achievements of world cinema. It remains an integral component of the communist system. Ideological orientation of filmmakers in the

country, since the beginning of birth, aimed to mobilize and give them a sense of their social responsibility and patriotic satisfaction.

The conclusions are presented from the main ideas arising from the research undertaken:

1. Soviet state cultural policy was developed on the basis of the reflection of Leninist doctrine about reality and the dominant role of consciousness in social life. It was founded in the early years of Bolshevik power establishment and aimed to create a culture that would sustain and strengthen the Soviet system. In this policy Moldavian SSR was promoted from the early years of the establishment of the communist political and social system.
2. As in the entire territories of the USSR and the Moldavian SSR policy, artistic culture was done in two levels, which have been in a continuous process of interaction and interdependence. At the first level, the communist party and its directives, mention of the CPSU Central Committee, respectively, the Central Committee of PCM and their sectors: agitation, propaganda and culture. An important role belongs of the Moldovan SSR Ministry of Culture. At the second level, the practical cultural policy refers to creation unions (of writers, composers, architects, plastic artists, etc.) from the USSR and the Moldavian SSR, and structures – Secretariats and councils, and plenums, congresses and assemblies of artistic intelligentsia in Soviet Moldova and around Union, where they discussed the decisions of the party.
3. The main components of this policy were the dictate of party. The main components of this policy were the dictate of party. In the Moldavian SSR were added to it: politics “of Moldovenism”; denunciation of common Romanian heritage; forced imposition of the Russian language at all levels; hostile attitude toward Romanian intellectuals formation, promotion staff, especially, the ethnic Russian, arriving from outside the country, in MASSR faithful communist ideas, creating a huge bureaucracy etc.
4. The artist was forced to create under the censorship control. A tracking system operates, via humiliation and intimidation of all that do not fit within the official policy of the Soviet Union. Literature and art book is the “service” of the communist ideology. Artistic intelligentsia is granted the right to create, but without breaking the ideological boundaries set by the party. Today, the consequences of subordinating art aesthetic criteria

of communist ideology can be a warning on the status of art and artists in a totalitarian regime.

5. However, the problems that resulted from the relation of literature and art with politics in this period received, with all faults, realistic and pragmatic orientation. Soviet state cultural policy aimed to awaken the artistic intelligentsia feeling mobilizing participation in socialist construction, the joy of the first successes, pride produced contribution to world events, the excitement of creating a new society. The establishment and functioning of institutions, cultural establishments have beneficial effects on society, marking the evolution of several areas of the art of the MSSR.

Therefore the Soviet cultural phenomenon established in Moldavian SSR in the period 1944-1956 was not entirely the result of political structures. The last could just slow down the development, being unable to destroy the continuity of cultural processes and traditions, taken and developed by people over the decades and centuries.

BIBLIOGRAFIE

A. IZVOARE

A.I. Materiale de arhivă

1. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM),

Fondul 51 – Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei:
Inventarul 2 (în continuare - Inv.), dosarele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 17, 19, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 146 (în continuare – D.);

Inv. 3, D. 1, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 36, 77, 79, 80, 81, 112, 156, 213, 244, 252, 264, 268, 273;

Inv. 4, D. 3, 22, 24, 36, 38, 39, 57, 66, 67, 165, 284, 285, 305, 311;

Inv. 5, D. 61, 87, 88, 89, 90, 91, 125, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 537;

Inv. 7, D. 26, 48, 53, 54, 80, 104, 114, 139, 188, 316, 328;

Inv. 8, D. 62, 64, 65, 404, 405;

Inv. 9, D. 5, 6, 7, 32, 47, 91, 100, 297, 334;

Inv. 14, D. 63, 64, 65, 66, 67, 68;

Inv. 15, D. 225, 226, 227, 228, 230, 275, 276;

Inv. 18, D. 32, 38, 41, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 135, 136, 231, 232, 235, 240, 241, 243, 244, 245, 265, 266, 267;

Inv. 19, D. 4, 11, 12, 14, 17, 23, 26, 170, 196, 197, 211, 250, 251, 254, 255, 257, 258,

Inv. 20, D. 3, 4, 5, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 54, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 88, 89, 90, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 114, 116, 170, 171, 179, 201a, 212, 215, 216, 217, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 289, 290, 291, 292, 335, 336, 349, 350;

Fondul P-2905 – Uniunea Arhitecților din RSS Moldovenească:

Inv. 1, D. 3, 7, 10, 12, 13, 16, 18, 24, 25, 28, 30, 34, 38, 49, 50, 51, 52, 58, 63, 65, 72, 73, 81, 82, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 100, 101, 113, 115, 117, 118, 120, 121, 124, 125, 126, 128, 131, 136, 138, 140, 145, 146, 148.

Fondul 2906 – Uniunea Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească:

Inv. 1, D. 1, 2, 3, 13, 28, 29, 43, 69, 74, 80, 81, 90, 106, 111, 147, 169, 163, 174, 189, 193, 206, 208, 216, 228, 325, 371, 377, 386, 415, 441, 454, 463, 464, 472, 473, 481, 484, 496, 508, 514, 515, 520, 529, 534, 542, 547, 550, 553, 558.

Fondul R-2941 – Uniunea Compozitorilor din RSS Moldovenească:

Inv. 1, D. 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 82, 83, 84, 85, 88, 93, 96, 97, 98, 101, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 13., 134, 135, 137, 138, 139, 145, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 172, 173, 174, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 1889, 192, 193, 195, 197, 198, 205, 206, 297, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 218, 219, 220, 221, 222, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 240, 241, 252, 272, 293, 296, 297, 242, 245, 246, 249, 259, 251, 272, 286, 285, 319, 332, 351, 432, 444, 528, 534, 559, 604, 610, 614, 655, 671.

Fondul 2955 - Uniunea Scriitorilor din RSS Moldovenească:

Inv. 1. D. 1, 3, 4, 5, 11, 12, 24, 37, 45, 86. 88, 113, 116, 122, 141, 148, 149, 157, 158, 159, 168, 169, 170, 174, 175.

Fondul 3318 – Uniunea Teatrală din RSS Moldovenească:

Inv., D. 1, 1a, 4, 9, 16, 22, 23, 32, 80, 90, 93, 112, 124, 147, 157, 168, 170, 196, 215, 220, 234, 270, 290, 293, 294, 299, 311, 329.

2. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondurile:

Fondul 3011 – Ministerul Culturii al RSSM;

Fondul 3047 – Direcția pentru problemele artei de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM;

Fondul 3241 – Filarmonica de Stat din Moldova;

Fondul 2942 – Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău;

Fondul 2907 – Teatrul Dramatic Rus din Chișinău etc.

A.2. Documente editate

Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991. Coord. V. Ursu. Selecție: Cozma V., Enachi V., Lisnic An., Ursu V., Zagoreț C. Chișinău: Pontos, 2012.

Crestomație la Istoria Românilor (1917-1992). Chișinău: Universitas, 1993.

Deportări și neodeportări. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1990.

Sesia întâi a Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești (de legislatura a doua). 13-15 mai 1947. Stenogramă. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1948.

Sesia întâi a Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești (de legislatura a treia). 26-28 martie 1951. Stenogramă. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1951.

Stalin, I. V. *Întrebările leninismului.* Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1953.

Большая цензура, Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2005.

Власть и художественная интеллигенция. Документы. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2002.

Голод в Молдове (1946-1947). Под ред. В. Пасат. Кишинёв: Штиинца, 1993.

Жданов, А. *Советская литература – самая идейная, самая передовая литература в мире.* Москва: Госполитиздат, 1953.

Культура Молдавии за годы Советской власти. Сб. документов в 4-х томах. Т. 2, часть 1 и 2. Кишинёв: Штиинца, 1984-1985.

Культурное строительство в СССР. Статистический сборник. Москва: Статистика, 1956.

КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 7, 8, 9. Москва: Политиздат, 1985.

Ленин В. И. *Задачи союзов молодежи.* Полное собр. сочинений. Москва: Издательство политической литературы, 1980, Т. 41. стр. 298-318.

Ленин, В. И. *Критические заметки по национальному вопросу.* Полное собрание сочинений. Москва, 1980, Т. 24, стр. 113-150.

Ленин, В. И.. *Нужен ли обязательный государственный язык ?* Там же, Т. 24, стр. 293-295.

Ленин, В. И. *Лев Толстой, как зеркало русской революции*. Там же, Т. 17, стр. 206-213.

Ленин, В. И. *О национальной гордости великороссов*. Там же, Т. 26, стр. 106-110.

Ленин, В. И. *О пролетарской культуре*. Там же, Т. 41, стр. 336-337.

Ленин, В. И. *Памяти Герцена*. Там же, Т. 21, стр. 255-262.

Ленин, В. И. *Партийная организация и партийная литература*. Там же, Т. 12, стр. 99-105.

Маркс, Карл. *Германская идеология*. Москва: Изд. политической литературы, 1981.

Между молотом и наковальней. Союз советских писателей СССР. Документы и комментарии. Т. I. 1925 – июнь 1941 г. Сост.: Т.Ю. Красовицкая и др. М.: РОССПЭН, 2011.

Народное хозяйство Молдавской ССР. Стат. сборник. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1950-1956.

Народное хозяйство СССР. Стат. сборник. Москва: Финансы и статистика, 1945-1956.

Народное образование, наука и культура в СССР. Стат. издание. Москва. Статистика, 1971.

Народное образование, наука и культура в СССР. Стат. издание. Москва. Статистика, 1977.

Советская этнополитика, 1930-1940-е годы. Сборник документов. Сост. Л.С. Гатагова. М.: ИРИ РАН, 2012.

Сталин, И. В. *Марксизм и национальный вопрос*. Москва: Госполитиздат, 1946.

Хронологическое собрание законов Молдавской ССР, указов Президиума Верховного Совета и постановлений правительства Молдавской ССР. Т. 1 (1940-1947), Т. 2 (1948-1950). Кишинёв: Госиздат Молдавии, 1960.

A.3. Memorii

Cojocaru, Teodor. „Sinucigașii”, *Literatura și arta*, 1994, 10 martie. Crihan, Dumitru. *Invitație în Iad*. Chișinău: Știința, 1998.

—, „Momento !...”, *Țara*, 1994, 8 noiembrie.

Dolgan, Mihai. *Taina vieții mele*. Ch.: PresStar, 2007.

Loteanu, Emil. „O societate a mediocrității: o generalizare a artei în perioada statului sovietic”, *Sud-Est*, 1992, pp. 32-35.

Marinat, Alexei. *Eu și lumea*. Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1999.

Movilă, Boris. „Un om între oameni (ceva frânturi despre Anatol Corobceanu, 1922-1976)”, *Literatura și arta*, 1996, 30 mai.

„Patriotism și naționalism la români. Anchetă”, *Contrafort*, nr. 9-13, 1995, nr. 1-3, 1996.

Pirogan, Vadim. *Cu gândul la tine, Basarabia mea*. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gh. Asachi”, 1995.

— *Pe drumurile pribegiei*. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999.

Saka, Serafim. *Basarabia în GULAG*. Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1995.

Sobor, Eugen. *Aud cum timpul se răzbună: Publicistică, eseuri politice, aforisme și anecdote la „tema zilei”*. Ch.: Notograf Prim SRL, 2011.

Ureche, Eugeniu. „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”. *Columna*, 1992, nr. 8-9.

A.4. Publicații periodice

Columna, 1992.

Cugetul, 1991-2011.

Cultura Moldovei, 1957.

Destin românesc, 1994-1996.

Literatura și arta, 1987-2012.

Moldova socialistă, 1947-1951, 1953-1956

Nistru, 1954-1957.

Orizontul, 1988.

Octombrie, 1954-1955.

Revista de istorie a Moldovei, 1990-2013.

Sud-Est, 1994.

Tinerimea Moldovei, 1955.

Țăranul sovietic, 1947-1951, 1954-1956.

Архитектура СССР, 1952-1953.

Вестник Академии архитектуры УССР, 1950.

Вопросы философии, 1992.

Жилой дом, 1950.

Звезда, 1944-1946.

Знамя, 1940.

Искусство, 1955.

История СССР, 1990.

Кентавр, 1991-1992.

Культура и жизнь, 1955.
Коммунист, 1991.
Молодая гвардия, 1948-1956.
Москва, 1957.
Нева, 1955.
Октябрь, 1949-1956.
Отечественная история, 1994, 2000.
Политические исследования, 1993.
Советская Молдавия, 1944-1948, 1950-1956, 1987-1991.
Советская музыка, 1946.
Театр, 1945-1946.
Творчество, 1946-1947.

A.5. Surse web

www.bnrm.md
www.chehov.md
www.creatie-populara.md
www.eminescu.md
www.filarmonic.md
www.istoria.md
www.luceafarul.md
www.moldova.md
www.moldovaconcert.md
www.monument.md
www.ms.gov.md
www.nationalopera.md
www.organhall.md
www.turism.gov.md

B. STUDII

Academia de Științe a Moldovei. Istorie și contemporaneitate. 1946-2006. Chișinău: Știința, 2006.

Alexandrescu-Sitnic, Zinaida. *Constituirea și funcționarea sistemului instituțional de cultură în R.S.S. Moldovenească (1944-1950).* Teză de doctor în istorie. Chișinău, 1998.

—, *Constituirea organelor de cenzură în R.S.S. Moldovenească. Știința*, 1997, nr. 1.

— *Constituirea sistemului bugetar al R.S.S.M. și funcționarea lui (1944-1950)*. *Revista de istorie a Moldovei*, 1997, nr. 1-2, p. 56-67.

Andrei, Petre. *Sociologia politicii și a culturii*, în *Opere sociologice*, II. București: Editura Academiei R.S.R., 1975.

Arendt, H. *Originile totalitarismului*. București: Humanitas, 1994.

Aucouturier, Michel. *Realismul socialist*. Cluj-Napoca: Dacia, 2001.

Axionov, V. „Ieșind din cercul vicios al izolării. Problemele artei muzicale din republică”. *Sud-Est*, 1994, nr. 2, pp. 88-91.

Bagrin, Mariana. „Activitatea presei scrise (ziarelor) în primii ani postbelici (1944-1948)”. *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei*. Ch.: Elan Poligraf, 2012, p. 237-249.

Barbas, Eleonora. „Aspecte ale picturii de gen în Moldova (anii 1970-1980)”. In *Arta '93: Studii, cercetări și documente*. Chișinău, 1993.

— *Problema picturii de gen în Republica Moldova (1945-1980)*, Teză de doctor în studiul artelor. Chișinău, 1994.

— „Tradiții și moștenire în pictura de gen din Moldova”. *Cugetul*, nr. 3, 1992.

Beniuc, V. Rusnac, Gh., Sprânceană, M. *Instituționalizarea sistemului de putere în Moldova postbelică. Politica de cadre (1944-1950)*. Chișinău: U.S.M., 1997.

Beniuc, V. „Cultura în RSSM în primii ani de după război”. In *Omul, pământul, morală*. Chișinău, 1992.

— „Intelectualitatea, lupta ideologică și problemele identității naționale în Moldova anilor postbelici”. In *Identitatea națională și comunicarea*. Chișinău: Știința, 1998.

Barbu, Daniel. *Șapte teme de politică românească*. București, 1997.

Beșleagă, Vladimir. „Conștiința națională sub regimul totalitar comunist în R.S.S.M. (1956-1963)”. *Destin românesc*, 1996, nr. 2, pp. 89-102.

— *Bisericile și mănăstirile sub regimul totalitar în R.S.S.M. 1950-1960*. Chișinău, 2005.

Bernștein, Serge. *Istoria Europei*. V. 5. *Sec. 20 (din 1919 până în zilele noastre)*. Iași: Institutul European, 1998.

Bulat, Vladimir. *Artă și ideologie. De la “realismul socialist” la “noua sensibilitate”: 1940-2000*. Chișinău: Cartier, 2000.

— *Ochiul de veghe. Pliurile artei basarabene actuale*. Chișinău: Cartier, 2005.

Burlacu, Alexandru. *Critica în labirint*. Chișinău: ARC, 1997.

Burlacu, Valentin. „Deznaționalizarea și rusificarea românilor basarabeni în primii ani postbelici (1944-1950)”. *Cugetul*, 1993, nr. 3-4.

— „Pregătirea cadrelor pentru instituțiile de cultură din R.S.S. Moldovenească în anii 1944-1950”. *Cugetul*, 1994, nr. 1.

— *Instituțiile cultural-educative în viața spirituală a R.S.S. Moldovenești (1944-1950)*, (teză de doctor în științe istorice). Chișinău, 1994.

— *Instituțiile culturale din Moldova. 1944-1950*. Chișinău, 2002.

— „Strategia politicii culturale în Moldova Sovietică”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. Conferința Științifică Internațională *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 70 ani*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, pp. 465-470.

— „Politica culturală din RSS Moldovenească în contextul relațiilor sovieto-române (anii '50-'60 ai sec. al XX-lea)”. În *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II. Chișinău, 2011, pp. 303-310.

— „Participarea reprezentanților intelectualității bugetare în activitatea instituțiilor culturale din RSSM (Studiu de caz: intelectualitatea din s. Tvardița, anii '50-'60 ai sec. XX)”. *Dunărea-Nistru: Științe sociale, Lingvistica, Pedagogia*. Anuar. Vol. II. Ș.Ș.B. Cahul: Centrografic, 2012, pp. 193-197.

Butnari, V. „Clopotnița”. În *Orizontul*, 1988, nr. 1.

Buzilă, Serafim. *Enciclopedia interpretilor din Moldova*. Chișinău: ARC, 1999.

Bruhis, Mihail. *Rusia, România și Basarabia: 1812, 1918, 1924, 1940*. Chișinău: Universitas, 1992.

Cașu, Igor. „Politica națională” în *Moldova Sovietică*. Chișinău: Cartdidact, 2000.

— „Asimilare sau integrare? Politica etnoculturală a Uniunii Sovietice în Basarabia, 1944-1989”. *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, tom. XXXIV, 1997.

— „Comunismul sovietic și „omul nou” în Basarabia” (în colaborare). *Xenopoliana*, Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol”, tom. 4, nr. 1-4, p. 21.

Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău. Coord. Ion Ștefăniță. Chișinău: Continental Grup, 2010.

Carrière, d'Encausse H. *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în URSS*. București: Remember, 1993.

Cartea Memoriei: catalog al victimelor totalitarismului stalinist. Chișinău. Știința, 1999.

Ceaicovschi, Gleb. *Tamara Ciobanu*. Chișinău: Literatura artistică, 1980.

Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XX-lea. Repertoriul monumentelor de arhitectură. Tamara Nesterov, Boris Caragal, Eugenia Rîbalco. Ch.: Arc, 2010.

Cemortan, Leonid. *Teatrul Național din Chișinău (1920-1935)*. Chișinău: Epigraf, 2000.

Cemortan, Leonid. *Prietenul nostru – teatrul*. Chișinău: Literatura artistică, 1983.

Cimpoi, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române în Basarabia*. Chișinău: ARC, 1996.

—, *Basarabia sub steaua exilului: Fenomenul basarabean*. București: Viitorul Românesc, 1994.

Ciocanu, Ion. *Literatura română contemporană din Republica Moldova*. Chișinău: Litera, 1998.

Ciupercă, Ioan. *Totalitarismul – fenomen al secolului XX*. Iași: Universitatea „Al. I. Cuza”, 1995.

Chatelet, Francois, Pisier, Evelyn. *Conceptiile politice ale secolului XX*. București: Humanitas, 1994.

Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*. V. 1-10. Chișinău: Universitas, 1993-2012.

Colesnic, Iurie. „Tata, mama și copilul...”. În *Timpul*, 2 iunie 2013.

Comitetul Helsinki pentru drepturile omului în Republica Moldova, *Libertatea de gândire, conștiință și religie în Republica Moldova*. Chișinău: Universitas, 1999.

Constantin, Ion. *Basarabia sub ocupația sovietică: de la Stalin la Gorbaciov*. București: FIAT LUX, 1994.

Corbu, Haralambie. *Scritorul și procesul literar*. Chișinău, 1980.

Cozma, Valeriu, Rusnac, Gheorghe. *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: USM., 1997.

—, Valeriu „Ideologia comunistă. Iluzii și realitate. Secolul XX”. În *Demistificarea sau remistificarea istoriei*. Chișinău: Pontos, 2000.

Cozma, Valeria. „Trepte ale învățământului de arte din Moldova”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1990, nr. 4.

—, Valeria. „Teatrul Național în perioada postbelică”. În *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Chișinău, 1999, p. 126.

—, Valeria. „Politica de repertoriu în arta teatrală din Moldova So-

vietică”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II. Chișinău, 2011, p. 310-318.

—, Valeria. „Misiunea culturii în Moldova Sovietică (1953-1964)”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. II, Chișinău, 2012, pp. 78-82.

Cozonac, E., Borodin, A. *Literatura artistică în RSSM. 1924-1964*. Chișinău: 1966.

Curbet, Vladimir. *La gura unei peșteri de comori*. Chișinău: Hyperion, 1994.

—, *La vatra horelor*. Chișinău, 1973.

—, *Promotori ai artei populare*. Chișinău, 1979.

Dănilă, Aurelian. *Opera din Chișinău*. Chișinău, 2005.

Doroș, Lina. *Domnica Darienco*. Chișinău: Literatura artistică, 1978.

—, Nina Masalskaia. Chișinău: Literatura artistică, 1979.

Edlis, Iu. „Unele probleme ale teatrului nostru”. În *Nistru*, 1957, nr. 1.

Eminescu, Minai. *Statul. 1. Funcțiile și misiunea sa*. București: SAECULUM I.O., 1999.

Enache, Valentina. „Unele aspecte ale activității culturale a statului totalitar și autoritar în Republica Moldova”. *Cugetul*, 1994, nr. 2-3.

Enciclopedia sovietică moldovenească. V. 8. Chișinău: AȘM, 1981.

Eremei, Gheorghe. *Noile orizonturi ale culturii moldovenești*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1977.

Eșanu, Andrei. *Chișinău: file de istorie*. Chișinău: Muzeum, 1998.

Galin, S.A. *Lenin despre revoluția culturală*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981.

Garaz, A. *Muzica în Basarabia. Perioada postbelică a muzicii din Moldova Sovietică*, în *Literatura și arta*, 1993, 16 septembrie.

Gavrilov, A. „Manifestul literar al Partidului Comunist”. În *Pe calea trasată de partid*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981.

Georgescu, Vlad. *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*. București: Humanitas, 1992.

Ghibu, Onisifor. *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*. București: Semne, 1997.

Ghilaș, V., et al. *Arta muzicală din Republica Moldova: Istorie și modernitate*. Chișinău: Grafema Libris SRL, 2009, 952 p.

Ghimpu, Gheorghe. *Conștiința națională a românilor moldoveni*.

Chișinău: Litera, 1999.

Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa. Coord. S. Musteață, Ig. Cașu. Chișinău: Cartier, 2011.

Hagan, Trofim. *Politică și democrație.* Cluj-Napoca, 1995.

Heitman, Klaus. *Limbă și politică în Republica Moldova.* Chișinău: ARC, 1998.

Hobsbawn, Eric J. *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent: program, mit, realitate.* Chișinău: ARC, 1997.

Istoria Partidului Comunist al Moldovei. Studii. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1982.

Istoria RSS Moldovenești, în 2 volume. V. 1. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1965.

Istoria RSS Moldovenești, în 2 volume. V. 2. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970.

Istru, Bogdan. „Despre traducerea operelor artistice în limba moldovenească”. În *Moldova socialistă*, 1954, 10 iulie.

Jurebie, Gheorghe. *Pe frontierele identității.* București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1998.

Kapuscinski, Ryszold. *Agonia imperiului.* București: Nemira, 1996.

King, Charles. *Politica culturală sovietică în Basarabia de la anexare până la perestroika, în Sub povara graniței imperiale.* București: Recif, 1993.

— . *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală.* Chisinau, ARC, 2002.

Kurț, R. *Alexei Victorovici Sciusev. Pagini din viață și activitate.* Chișinău, 1973.

Lazarev, A. M. „Relațiile culturale dintre R.S.S. Moldovenească și Republica Populară Română în perioada postbelică”. În *Vekovaia drujba.* Chișinău: Știința, 1961.

Lenin și unele probleme de limbă și literatură. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973.

Lenin V. I. despre literatură și artă. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1980.

Lisnic, Angela. „Cu privire la formarea intelectualității artistice profesionale în Moldova”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului.* Conferința Științifică Internațională

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 70 ani. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, p. 532-538.

— „Transformările identitare în mediul intelectualității din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între anii ,50 și ,80 ai secolului al XX-lea”. În: *La frontierele civilizațiilor: Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios: conferință internațională*: Galați, 21-23 octombrie 2010. Galați: Galați University Press, 2011.

— „Cu privire la constituirea și funcționarea Glavlitului din RSSM (referințe de arhivă)”. În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. III, Chișinău, 2012, p. 88-93.

— „Interdicțiile privind difuzarea publicațiilor în RSSM în anii '60-70 ai secolului XX: Referințe de arhivă (Запрет на распространение публикаций в МССР в 60-70 годах на основе архивных данных)”. *Tiragetya*, seria nouă, vol. VI (XXI), nr. 2, p. 305-321.

Lynch, Michael. *Stalin și Hrușciov. URSS, 1924-1964*. București: ALL, 1998.

Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie. V. I, II. Chișinău, 1985-1986.

Lupan, Andrei. *Poezia Moldovei Sovietice. Antologie*. Chișinău: Literatura artistică, 1984.

— *Doina mulțămirii*. Chișinău: Școala sovietică, 1954.

Marino, Adrian. *Politică și cultură*. Iași: Polirom, 1996.

Medvedev, Roy. *Oamenii lui Stalin*. București: Editura Meridiane, 1993.

Melnic, Timotei. *Imaginea artistică și procesul de creație*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 1989.

Meurs, Willhelmus P. Van. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău: ARC, 1996.

Mironenco Elena, Șeican Valeria. *Gheorghe Mustea. Profil muzical*. Ch.: Cartea Moldovei, 2003.

Miturile comunismului românesc sub direcția lui Lucian Boia. București: Nemira, 1998.

Moraru, Anton. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*. Chișinău: Universul, 1995.

Musteață, I. „O scrisoare pierdută”. În *Moldova socialistă*, 9 martie 1952.

Negru, Gheorghe. *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*. Chișinău: Prut Internațional, 1999.

— „Lupta etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească (1940-1988)”.

Destin românesc, 1996, nr. 2, p. 3.

Negru, Elena. „Cultura națională din RSSM între «dezghețul» și «înghețul» hrușciovist”. *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei*. Ch.: Elan Poligraf, 2012, p. 268-280.

Nicolaev, Gheorghe. „Cât costă o rochie pentru Cenușăreasă? (Note cu privire la baza materială a artei din Moldova)”. *Columna*, 1990, nr. 8, p. 58-61.

—, „Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii ‘30-‘80)”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1, p. 3-10.

—, „Unele aspecte privind pregătirea cadrelor intelectualității artistice în R.S.S. Moldovenească, 1944-1990”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1996, nr. 2, 3.

—, „Politici comemorative sovietice în RSS Moldovenească prin monumente de istorie și sculpturi monumentale (1944-1990)”. *Revista de istorie a Moldovei*, 2012, nr. 4, p. 59-82.

Noica, Constantin. *Sentimentul românesc al ființei*. București: Humanitas, 1996.

Noroc, Larisa. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918-1940)*. Ch.: Centrul Editorial al UPS „Ion Creangă”, 2009.

Nouzille, Jean. *Moldova. Istorie tragică a unei regiuni europene*. Chișinău: Prut Internațional, 2005.

Pasat, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă*. Chișinău: Cartier, 2011.

Petrencu, Anatol. „Partidul comunist – nucleu al regimului totalitar sovietic. Basarabia (1940-1941)”. *Destin românesc*, 1996, nr. 2, p. 91-100.

—, „V.I. Lenin în imaginea artistică și realitatea istorică”. În *Demistificarea sau remistificarea istoriei*. Chișinău: Pontos, 2000, p. 136-139.

—, *Învățământul istoric în România. 1948-1989*. Chișinău: Știința, 1991.

—, „Limba, istoria și politica în Republica Moldova”. *Limba Română*, 1995, nr. 4, p. 86-88.

—, *În serviciul zeiței Clio*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001.

Plămădeală, Ana-Maria. „Unele caracteristici semantico-estetice ale spiritualității românești”. *Arta '94*. Chișinău, 1994, p. 3-12.

Politica culturală în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Cen-

trală, 2002.

Pop, Adrian. „Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova sovietică”. In *Sub povara graniței imperiale*. București: Recif, 1993.

Pop, Iftene. *Basarabia din nou la răscruce. (Replică la falsul grosolan „Moldovenii în istorie”)*. București: Demiurg, 1995.

Postică, Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia, 1944-1950*. Chișinău: Știința, 1997.

Profesionalism, vocație, devotament. Academicianul Haralambie Corbu la 70 de ani. Chișinău, 2000.

Purice, L, Sbârciog, V. *A patra dimensiune*. Chișinău: Hyperion, 1991.

Roibu, Nicolae. *Lumini și umbre-n ceas de taină (dialoguri, medalioane, eseuri)*. Ch.: s. n., 2005.

Roseti, Radu. „Basarabia dezrobită”. In *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru. București: Semne, 1996.

Scurtu, Ioan, Hlihor, Constantin. *Drama românilor dintre Prut și Nistru*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

Senic, V. „V. I. Lenin și talentele artistice”. In *Realitate și mesaj*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981.

Siupiur, Elena. „Basarabia – Republica Moldova – ipostase ale mutilării”. *Destin românesc*, 1994, nr. 2, p. 52-68.

Soulet, Jean-François. *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*. Iași: Polirom, 1998.

Stăvilă, Veaceslav. „Evoluția componentei naționale a elitei politico-economice a R.S.S.M.”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1996, nr. 4, p. 33-43.

—, *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova*. Chișinău: ARC-Muzeum, 1998.

Stăvilă, Tudor. *Arta plastică din Basarabia*. Chișinău: Hyperion, 1990.

—, Tudor. *Arta plastică din Basarabia*. Chișinău: Prut Internațional, 2000.

Sâtnic, M., Țaranov, Vl. *Realizarea ideilor Marelui Octombrie în Moldova*. Chișinău: Știința, 1987.

Șișcanu, Ion. *Raptul Basarabiei, 1940*. Chișinău: Ago-Dacia, 1993.

Șișcanu, Elena. *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*. Bucu-

rești: SEMNE, 1998.

Șofransky, Octavian. *Republica Moldova – capital geopolitic*. Chișinău: Cartier, 1999.

Titulescu, Nicolae. *Basarabia – pământ românesc*. București: Rom-Irina, 1992.

Tismăneanu, Vl. *Mizeria utopiei: criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*. Iași: Polirom, 1997.

Toma, Ludmila. *Pictura din R.S.S.M. în perioada presiunii ideologice*, în *Arta*, 1995, p. 65-70.

Țurcanu, Ion. „Revolta istoriografică din Moldova sovietică de la sfârșitul anilor '80”. *Revista istorică*. București, 1995, nr. 5-6.

Ursu, Valentina. *Politica culturală a statului totalitar sovietic în Moldova (1944-1956)*, în *Probleme ale științelor socio-umaniste și ale modernizării învățământului*. – Chișinău: Tipografia U.P.S. “I. Creangă”, 1997, p. 225-227.

— *Arta muzicală a Republicii Moldova în sistemul totalitar sovietic (1944-1956)*, în *Analele științifice ale U.P.S. “Ion Creangă”*, - Chișinău, 1999, p. 143.

— *Arhitectura R.S.S. Moldovenești în sistemul culturii sovietice (1944-1956)*, în *Analele doctoranzilor și competitorilor*. – Chișinău: U.P.S. “Ion Creangă”, 2000, p. 112-116.

— *Cinematografia Moldovei Sovietice*. - Chișinău, 2000.

— *Repercutarea politicii Partidului Comunist în muzica Moldovei Sovietice*, în *Probleme actuale ale istoriei contemporane naționale și universale*. - Chișinău: Centrul Editorial al U.S.M., 2000, p. 35-43;

— *Teatrul în RSSM, 1944-1956*, în *Demistificarea sau remistificarea istoriei*. - Chișinău: Pontos, 2000, p. 117-130;

— *Problema politicii culturale a Statului Sovietic în istoriografia contemporană*, în *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*, Chișinău, 2002, pag. 190-193;

— *Principiul realismului socialist în cultura Moldovei Sovietice*, în *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. - Chișinău: Centrul Editorial al UPS „Ion Creangă”, 2005;

— *Raporturi muzicale moldo-ruse în anii 1944-1956 /în Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. - Chișinău: Centrul editorial al UPS „Ion Creangă”, 2009;

— *O campanie a „demascărilor politice”. Hotărârile PCUS din anii '40 –'50 ai sec. XX în domeniul culturii și repercutarea lor în*

RSSM / în Omagiu profesorului Pavel Parasca. - Chișinău, 2009, pag. 233-251;

— *Elementul ideologic în artă și literatură. Studiu de caz: Republica Moldova*, în Conferința științifică jubiliară „70 ani ai Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, V. II. - Chișinău: Centrul editorial al UPS „Ion Creangă”, 2010, pag. 417-422.

— *Componentul politic în activitatea editorială în RSSM*, în *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*, Chișinău, UPS „Ion Creangă”, 2011, pag. 371-377.

—, Botnăreanu Elena. *Mihai Dolgan și ansamblul „Noroc”: file din istorie / Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*, Chișinău, UPS „Ion Creangă”, 2011, pag. 359-365.

— *Mecanisme de realizare a politicii editoriale în RSSM / în Analele științifice ale doctoranzilor. Probleme actuale ale științelor umanistice*, vol. X, partea I. Ch: UPS „Ion Creangă”, 2011, p. 7 – 22.

— *Reabilitarea patrimoniului istoric al Chișinăului și inițierea unei construcții urbane de tip sovietic (anii '40 – '50 ai sec. XX) / Identitățile Chișinăului*. Coord. S. Musteață - Ch. Pontos, 2012, p. 89-94.

— *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova – factor de afirmare al identității naționale. În Edificarea societății durabile*. Chișinău, 2012, p. 97-100.

— *Uniunea Arhitecților din Moldova sub dictat. În: Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Vol. III, Chișinău, 2012, p. 119-123.

— *Decadele artei și literaturii RSS Moldovenești la Moscova (anii '40 - înc. an. '60 ai sec. XX / Teze ale conferinței științifice Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, Chișinău, 31 mai-1 iunie 2012.- Ch: Profesional Service, p. 77-78.

Uvarova, Irina. *Teatrul „Luceafărul” – un veac al devenirii*. Chișinău: Hyperion, 1992.

Coroban Vasile. *Un arbitru într-o lume a arbitrarului*. Coord. M. Cimpoi. Ch.: Știința, 2010.

Văratec, Vitalie. „Exodul românesc de la 1940 în documentele timpului”. *Analele Sighet*, vol. 2. București: Alianța Civică, 1995.

Verdery, Katherine. *Compromis și rezistență*. București: Humanitas, 1994.

Vizer, Boris. *Istoria contemporană a românilor*. Chișinău: Știința, 1997.

Vulcănescu, Mircea. *Dimensiunea românească a existenței*. Bucu-

rești: Humanitas, 1991.

— „Idolul «Lenin»”. *Dilema*, nr. 250, 7-13 noiembrie, 1997.

Wight, Martin. *Politica de putere*. Chișinău: ARC, 1998.

Zavtur, Alexandru, Moșneaga, Valeriu, Rusnac, Gheorghe. *Puterea politică și conflictul social (studiu istorico-politologic)*. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Moldova, 1999.

Zodian, Vladimir, Neacșu, Gheorghe. *Crimele lui Stalin: Raportul secret al lui Hrușciiov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S.* București: Majadahonda, 1998.

Zub, Alexandru. *În orizontul istoriei*. Iași: Institutul European, 1994.

Аксёнов, Ю.С. *Послевоенный сталинизм: удар по интеллигенции*. Кентавр, 1991, октябрь-декабрь, стр. 80-90.

Андерсон, Р.Д. *Тоталитаризм: концепция или идеология. Политические исследования*, 1993, № 3, стр. 98-107.

Андон, В.Д. *Рождение молдавского кино*. Кишинев: Штиинца, 1986.

Андон, В.Д. *Актёры молдавского кино*. Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1974.

Антипина, Валентина. *Повседневная жизнь советских писателей. 1930-1950-е годы*. Москва: Молодая гвардия, 2005, 258 с.

Антонюк, Д.И. *Динамизм культурного строительства в Советской Молдавии*. Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1984.

Арон, Раймонд. *Демократия и тоталитаризм*. Москва: РИФ, 1993.

Баллестрем, К.Т. „Апории теории тоталитаризма”. *Вопросы философии*, 1992, № 5, стр. 16-29.

Бенюк, Валентин. *Тоталитаризм как реальность: историко-политическое исследование на примере послевоенной Молдовы*. Кишинёв, 1998.

Богдеско Илья. *Народный художник СССР*. Кишинёв: Лумина, 1977.

Большая цензура. Писатели и журналисты в Стране Советов, 1917-1956. Документы. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2005, 752 с.

Боровский, В.М. *История молдавской архитектуры*. Кишинёв: Штиинца, 1987.

Боффа, Д. *История Советского Союза*. Т. 1. *От революции до*

второй мировой войны. Ленин и Сталин. 1917-1941 гг. Т. 2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941-1964 гг. Москва, 1994.

Булавка, Людмила. *Феномен советской культуры*. Москва: Культурная революция, 2008, 288 с.

Бульмага, Леонид, Цуркану, Ион. *Знать и помнить*. Советская Молдавия, 1987, 10 мая.

Брысякин, С.К., Сытник, М.К. *Торжество исторической справедливости*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1969.

Бырка, Г.И. *Интеллигенция Советской Молдавии*. - Кишинёв, 1971.

Бырка, Г.И. *Подготовка кадров высшей и средней квалификации в Молдавской ССР*. Кишинёв, 1981.

Верт, Н. *История Советского государства*. Москва: Весь мир, 1992.

Власть и художественная интеллигенция. Документы. Под ред. акад. А. Н. Яковлева. 1917-1953. Москва: Международный Фонд «Демократия», 2002, 872 с.

Волкогонов, Д. *Семь вождей. Галерея лидеров СССР*. В 2-х тт. Москва, 1995.

Волкогонов, Дмитрий. *Ленин. Политический портрет*. В 2-х томах. Москва: Новости, 1994.

Вопросы истории социалистического строительства в МССР. Кишинёв: Штиинца, 1962.

Гаджиев, К.С. „Тоталитаризм как феномен XX века”. *Вопросы философии*, 1992, № 2, стр. 3-26.

Герлак Виктор. *Народный артист МССР*. Кишинёв: Тимпул, 1986.

Герлак, В., Прилепов Д. *Молдавский государственный музыкально-драматический театр им. А. С. Пушкина*. Кшинёв, 1960.

Гольцов, Д.Д. *Графика Советской Молдавии*. Москва: Советский художник, 1981.

Горяева, Татьяна. *Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг.* Москва: Российская политическая энциклопедия, 2009.

Гратинич, С.А. *Массово-политическая работа Компартии Молдавии (1944-1950)*. Кишинёв, 1989.

Грекул, А.В. *Расцвет молдавской социалистической нации*.

Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1974.

Давыдов, Ю.Н. *Тоталитаризм и бюрократия. Драма обновления*. Москва, Прогресс, 1990.

Данилевский, Е.Я. *Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому*. Москва, 1995.

Джилас, Милован. *Лицо тоталитаризма*. Москва: Новости, 1993.

Дьяконов, Ю.А. *Радость созидания. Тема труда в советском кинематографе*. Москва: Просвещение, 1989.

Жданов А. 1896-1948. Москва: Политиздат, 1948.

Заватин, Б. *Народный артист СССР Евгений Уреке*. Кишинёв: Тимпул, 1972.

— *Народный артист СССР Кирилл Штирбу*. Кишинёв: Тимпул, 1972.

Загладин, Н.В. „Тоталитаризм и демократия. Конфликт века”. *Кентавр*, 1992, № 5, стр. 3-19.

Захаров, А. *Каменная архитектура центральных районов МССР*. Москва, 1960.

Зеленчук, В.С. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1968.

Игрицкий, Ю.И. „Концепция тоталитаризма”. *История СССР*, 1990, № 6, стр. 179-187.

Изобразительное искусство Молдавской ССР. Москва: Монументально-декоративное искусство, 1971.

Интернациональные связи искусства МССР с художественными культурами братских республик. Кишинёв: Штиинца, 1982.

Искусство Молдавии. Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1967.

Искусство Молдавской ССР. Ленинград: Аврора, 1972.

Искусство Молдавии. Исследования и материалы. Кишинёв: Штиинца, 1975.

История литератур Восточной Европы после второй мировой войны. Т. 1. 1945-1960 гг. Москва: Индрик, 1995.

История советского кино. 1917-1967. В 3-х т. Москва: Искусство, 1975.

История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней. Кишинёв: Штиинца, 1982.

История музыки народов СССР. Т. VI. 1946-1956. Москва: Ис-

куство, 1973.

Келле, В. „Культура и общество. Социальная детерминация и творческая роль культуры”. *Проблемы философии и культуры*. Москва, 1984, стр. 132-149.

Ким, М.П. *Культурная революция в СССР. 1917-1965 гг.* Москва, 1967.

Ким, М.П. *Проблемы теории и истории реального социализма*. Москва, 1983.

Ким, М.П. „Структура и функции социалистической культуры”. *Общественные науки*, 1985, № 5.

Кислицин С. А. *Научная элита в системе политической власти*. М: Издательство ЛКИ, 2008, 288 с.

Клетинич, Е.С. *Очерки о советских молдавских композиторах*. Кишинёв: Литература артистикэ, 1984.

Клетинич, Е.С. *Композиторы Советской Молдавии*. Кишинёв: Литература артистикэ, 1987.

Козма, В. „Художественная культура Молдавии в условиях партийного руководства”. *Revista de istorie a Moldovei*, 1991, nr. 2, p. 39-47.

Композиторы Советской Молдавии. Краткий биографический справочник. Кишинёв, 1967.

Королёва, Э.Э. *Хореографическое искусство Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1970.

Королёва, Э.Э. *Молдавский балетный театр*. Кишинёв: Штиинца, 1990.

Колотовкин, А. *Архитектура Советской Молдавии*. Москва: Искусство, 1973.

КПСС о культуре, просвещении и науке. Москва: Политиздат, 1976.

Культурная революция в СССР. 1917-1965 гг. Москва, 1967.

Лазарев, А.М. *Молдавская советская государственность и бесарабский вопрос*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1974.

Лившиц, М.Я. *Декоративно-прикладное искусство Молдавии*. Кишинёв: Штиинца, 1980.

Лившиц, М.Я. *Декор в народной архитектуре Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1971.

Лукин, Ю. *Культура в борьбе идей*. Москва, 1985.

Маслов, Н.Н. „Советское искусство под гнётом „метода” социа-

листического реализма. Политические и идеологические аспекты (30-40-е гг.)". *Отечественная история*, 1994, № 6.

Маркарян, Э.С. *Теория культуры и современная наука*. Москва, 1983.

Молдавский фольклор. Песни и баллады. Москва, 1954.

Молдавские народные сказки. Москва, 1957.

Мохов, Н.А. *Очерки истории молдавско-русско-украинских святей*. Кишинёв: Штиинца, 1961.

Музыкальная культура Молдавской ССР. Москва: Музыка, 1978.

Музыкальное творчество в Советской Молдавии. Вопросы истории и теории. Кишинёв: Штиинца, 1988.

Музыка в Молдове. Вопросы истории и теории. Кишинёв: Штиинца, 1991.

На перепутье (новые вехи): судьбы интеллигенции. Российское общество и власть. Культурное своеобразие и либеральный реформизм. Сб. ст. Москва: Логос, 1999.

Пихоя, Р.Т. *Советский Союз: история власти. 1945-1991*. – Москва: РАГС, 1998.

Полухова, М.П. *Легендарное прошлое на экране*. Кишинёв: Литература артистикэ, 1983.

Прилепов, Д.И. *Молдавский театр. Очерк истории*. Москва: Искусство, 1967.

Прилепов, Д.И. *Лениниана театров Молдавии*. Кишинёв, 1971.

Пушкин на юге. Труды пушкинских конференций Кишинёва и Одессы. Кишинёв, 1958.

Равная среди равных. Сб. статей. Кишинёв: Штиинца, 1972.

Разномыслие в СССР и России (1945-2008). Сборник материалов научной конференции 15-16 мая 2009 г.. Под общ. ред. Фирсова Б.М. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010, 366 с.

Рудь, Г.В. *В братской семье народов Советского Союза*. Кишинёв, 1959.

Сахаров, А.Н. „Революционный тоталитаризм в нашей истории”. *Коммунист*, 1991, № 5, стр. 60-71.

Соколов, А.К., Тяжелыников В.С. *Курс советской истории. 1941-1991*. Москва: Высшая школа, 1999.

Соколов К. Б. *Художественная культура и власть в постсталинской России: союз и борьба (1953-1985 гг.)*. Санкт-Петербург,

2007.

Стихи молдавских поэтов, Москва, 1949.

Строительство социалистической культуры в Советской Молдавии. Кишинёв: Штиинца, 1986.

Строительство социалистической культуры в Молдавии. 1917-1960. Кишинёв: Штиинца, 1987.

Страницы истории Советской Молдавии. Ч. 2. Кишинёв: Лумина, 1990.

Страницы истории советского общества. Люди. Проблемы. Факты. Москва: Издательство политической литературы, 1989.

Строительство социалистической культуры в Советской Молдавии. Кишинёв: Штиинца, 1986.

Строительство социалистической культуры в Молдавии. 1917-1960. Кишинёв: Штиинца, 1987.

Театр Советской Молдавии. Страницы истории. Сборник научных трудов. Кишинёв: Штиинца, 1987.

Тома, Л.А. *Социалистический реализм и проблемы развития искусства Молдавии*. Кишинёв: Штиинца, 1982.

Тома, Л.А. *Портрет в молдавской живописи. 1940-1970*. Кишинёв: Штиинца, 1983.

Тойнби, Арнольд. *Постижение истории*. Москва: Прогресс, 1991.

Тоталитаризм: что это такое? (Исследования зарубежных политиков). В 2-х частях. Москва: Российская Академия Наук, 1993.

Хайсвер, В. *Русский драматический театр им. А. П. Чехова*. Кишинёв, 1060.

Художественная жизнь Молдавии. Кишинёв: Литература артистикэ, 1971.

Шапиро, Леонард. *Коммунистическая партия Советского Союза*. Лондон, 1990.

Шапиро, Леонард. *Тоталитаризм, что это такое?* Москва: РАН ИНИОН, 1993.

Шемяков, Д.Е., Яценко, Я.С. *Культурная революция в Советской Молдавии, 1924-1967*. Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1969.

Эггелинг, Вольфрам. *Политика и культура при Хрущёве и Брежневеве. 1953-1970 гг.* Москва: Аиро-ХХ, 1999.

ANEXE

ANEXA 1

LISTA

*membrilor și membrilor-supleanți ai
Uniunii Scriitorilor Sovietici din RSS Moldovenească
către 15 august 1953*

N d/o	Numele. prenumele, patronimicul	Anul naș- terii	Nați- onalita- tea	Apart. de par- tid	Genul literar	În ce limbă scrie	Membru sau membru-su- pleant. al USS din RSSM
1.	Balțan Iosif Lvovici	1923	evreu	f/p	proză	mold.	Membru al US nr. bil. 5300
2.	Barschi Lev Mironovici	1909	evreu	Membru al PCUS	proză	mold.	Membru al US Nr. 2182
3.	Bodarev Ivan Spiridonovici / Bogdan Istru	1914	moldo- vean	Membru al PCUS	poezie proză	mold.	Membru al US Nr. 4139
4.	Bucov Emelian Nesterovici	1909	rus	Membru al PCUS	proză poezie	mold.	Membru al US nr. 4002
5.	Galiț Vldimir Gheorghievici	1915	mold.	Membru al PCUS	poezie proză	mold.	Membru al US nr. 5380
6.	Gujel Anatolii Mpoisevici	1922	evreu	Membru al PCUS	poezie	mold.	Membru al US
7.	Duiun Vasilii Vlasovici	1901	rus	Membru al PCUS	proză	rusă	Membru al US nr. 4517
8.	Zadneprov Pie- tr Ivanovici	1927	mold.	Membru al PCUS	poezie	mold.	Membru-suple- ant. al US
9.	Canna Ivan Ivanovici	1902	mold.	Membru al PCUS	proză	mold.	Membru al US nr. 144/d
10.	Korenfeld Leo- nid Efimovici / Corneanu	1909	evreu	Membru al PCUS	poezie drama- turgie	mold.	Membru al US nr. 1120
11.	Cruceniuc Piotr Axentievici	1917	mold.	Membru al PCUS	poezie	mold.	Membru al US nr. 5266
12.	Cutcovetchi Iacob Afanasi- evici	1907	mold.	Membru al PCUS	proză	mold.	Membru al US nr. 4726
13.	Kligman Lipa Solomonovici / Liviu Deleanu	1911	evreu	f/p	poezie	mold.	Membru al US nr. 4003

14.	Con Kalman Abramovici / Constantin Condrea	1920	evreu	Membru al ULCT din U	poezie proză	mold.	Membru al US nr. 1371
15.	Kocetkov Victor Ivanovici	1923	rus	f/p	poezie	rusă	Membru al US
16.	Lupan Andrei Pavlovici	1912	moldo-vean	f/p	poezie proză	mold.	Membru al US nr. 4500
17.	Meniuc Gheorghii Nicolaevici	1918	moldo-vean	Membru-supleant al PCUS	poezie	mold.	Membru al US nr. 4004
18.	Maleva Vera Leonovna	1926	moldo-veancă	Membru al ULCT	proză	mold.	Membru-supleant. al US nr. 1564
19.	Portnoi Ramil Marcovici	1907	evreu	f/p	critică, dramaturgie	mold.	Membru al US nr. 4771
20.	Ponomari Fiodir Mironovici	1919	moldo-vean	Membru al PCUS	poezie, proză	mold.	Membru al US nr. 5575 /d
21.	Pasico Semion Danilovici	1914	ucrainean	Membru al PCUS	proză	rusă	Membru al US nr. 5994
22.	Roșca Valentin Fiodorovici	1925	moldo-vean	Membru al ULCT	poezie, proză	mold.	Membru al US nr. 1373
23.	Russu Vladimir Alexeevici	1925	moldo-vean	Membru al PCUS	poezie	mold.	Membru al US nr. 5996
24.	Trubețkoi Boris Alexeevici	1910	rus	f/p	critică	rusă	Membru al US
25.	Ceban Ivan Dmitrievici	1910	moldo-vean	Membru al PCUS	proză	mold.	Membru al US nr. 2347
26.	Șiliman Pinhas Boruhovici / Paul Mihnea	1921	evreu	f/p	poezie	mold.	Membru al US nr. 1374
27.	Șleizer / Șleahu Samson Gherșovici	1915	evreu	Membru-supleant al PCUS	proză	mold.	Membru-supleant al US nr. 1742
28.	Druță Ivan Panteleevici	1928	moldo-vean	Membru al ULCT	proză	mold.	Membru-supleant., Nr. 1790
29.	Șeveliov Victor Macarovici	1920	rus	Membru al PCUS	proză	rusă	Membru-supleant. al US nr. 1795

30	Stavskaia Irina Fiodorovna	1919	rusoai-că	f/p	proză	rusă	Membru-supleant. al US nr. 1794
31.	Crețu Igor Constantinovici	1922	moldo-vean	f/p	poezie	mold.	Membru-supleant. al US nr. 1792
32.	Cozmescu Alexandr Alexandrovici	1922	moldo-vean	Membru al ULCT	proză	mold.	Membru-supleant. al US nr. 1791
33.	Lipcan Alexandr Mihailovici	1908	rus	f/p	proză	mold.	Membru al US nr. 5842
34.	Ciobanu Ivan Constantinovici	1927	moldo-vean	Membru al PCUS	proză	mold.	Membru-supleant. al US nr. 1897
35.	Ananco Piotr Ivanovici	1921	ucrainean	Membru al PCUS	dramaturgie	rusă	Membru-supleant. al US nr. 1891
36.	Muratov Nicolai Grigorievici	1918	rus	Membru al PCUS	proză	rusă	Membru-supleant. al US nr. 1892
37.	Darienco Piotr Stepanovici	1923	moldo-vean	Membru al PCUS	poezie	mold.	Membru-supleant. al US nr. 5299

*Președintele Uniunii Scriitorilor Sovietici
din RSS Moldovenească, A. Lupan*

*Secretar responsabil al Comitetului de conducere
al Uniunii Scriitorilor Sovietici din RSS Moldovenească,
P. Cruceniuc*

AOSPRM. F. 2955. Inv. 1. D. 141. Fil. 5-7.

ANEXA 2

LISTA

*scriitorilor primiți în rândurile Uniunii după Congresul I al
Scriitorilor din Moldova*
(pentru perioada 1955-1958)

Nr. d/o	Numele, prenumele, patronimicul, stagiul de muncă și anul primirii în US	Anul nașterii	Apartenența de partid	Naționalitatea	Ce opere a prezentat	Cine îl recomandă
---------	--	---------------	-----------------------	----------------	----------------------	-------------------

Secția proză și dramaturgie

1.	Botezatu Grigorii Gheorghievici, 1950/1958	1920	f/p	moldovean	Două culegeri de povești moldovenești	
2.	Vlăstaru Boris Moșcovici, 1948/1958	1922	f/p	moldovean	Culegerile de povestiri <i>Ancuța și Steaua luminează</i>	
3.	Gheorghiu Gheorghii Constantinovici, 1948/1958	1922	f/p	moldovean	Ciclul de poezii și povestiri în culegerile tinerilor scriitori, ciclul de povestiri <i>Începutul primăverii și Cântec de leagăn</i>	Cozmescu Crețu Starostin
4.	Lupan Anna Pavlovna, 1952/1957	1924	f/p	moldoveancă	Povestirea <i>Vântul bate-n față</i> , culegerea de povestiri <i>Drumuri de țară</i> , povestiri în revista <i>Nistru</i>	

Secția poezie

5.	Vieru Grigorii Pavlovici, 1953/1958	1935	Membru al ULCT	moldovean	Cicluri de versuri în trei culegeri ale tinerilor poeți. Culegerile de poezii <i>Neliniștea și Clopoțeii de la sat</i>	Cozmescu Condrea Gujel
----	-------------------------------------	------	----------------	-----------	--	------------------------

6.	Starostin Pavel Filipovici, 1946/1957	1924	f/p	rus	Traduceri din limba rusă a poemelor lui Maiakovski, Franco, a versurilor lui Pușkin, Nekrasov, Jukovski, Isakovski, Brovka ș.a.	
7.	Teleucă Victor Gavrilovici, 1950/1958	1933	Membru al ULCT	moldo- vean	Cicluri de versuri în 3 culegeri ale tinerilor scriitori, poemul <i>La răscruce</i> .	Roșca, Condrea

Secția cercetare literară și critică

8.	Bogaci Gheorghii Fedoseevici, 1936/1957	1915	f/p	moldo- vean	Elaborarea culegerilor operelor lui C. Negruzzi, V. Alecsandri, C. Stamati-Cirea. Coautor al manualelor și crestomațiilor la literatura moldovenească. Articole de critică literară.	
9.	Vasilenco Ivan Sergheevici, 1948/1956	1926	f/p	ucrai- nean	Articole de critică literară. Alcătuirea Operelor alese ale lui A. Russo.	
10.	Grecul Issak Demianovici, 1929/1956	1909	Membru al PCUS	moldo- vean	Monografii despre Al. Donici și C. Stamati. Culegeri ale operelor lui Al. Donici și C. Stamati, articole de critică literară	
11.	Corlăteanu Nico- lai Grigorievici, 1939/1958	1915	f/p	moldo- vean	Dicționarul moldo-venesc-rus, Cursul de limbă literară moldovenească, articole privind stilul operelor literare și cultura vorbirii	Coroban Rusev Romanen- co
12.	Coroban Vasilii Pavlovici, 1948/1955	1910	f/p	moldo- vean	Monografia despre V. Alecsandri. manuale de literatură moldovenească, articole de critică literară.	

13.	Panfil Vera Constantinovna, 1936/1956	1905	f/p	rusoai- că	Povestirea docimen- tară <i>Записки из подполья, Ради нас с тобой,</i> Articole de critică literară	
14.	Rabinovici Bo- ruh Hilevici 1949/1957	1922	f/p	evreu	Articole de critică literară și traduceri	
15.	Romanenco Ni- colai Nicolaevici, 1934/1957	1906	f/p	moldo- vean	Monografia despre B.P. Hasdeu, coord. Operele alese ale lui B.P. Hasdeu, articole de critică literară, traduceri.	
16.	Russev Evghenii Mihailovici 1939/1956	1915	Mem- bru al PCUS	rus	Monografii dedicate cronicarilor Gr. Ureche și I. Neculce, crestoma- ție la literatura moldovenască, articole. Elaborarea dicționarului rus- moldoveneasc	
17.	Săpunaru Zunea Simhovici 1945/1955	1910	Mem- bru al PCUS	evreu	Articole de critică literară, traduceri	
18.	Cibotaru Simion Simionovici	1929	Mem- bru al PCUS	moldo- vean	Articole de critică literară, elaborarea culegerilor	Coroban Portnoi Romanen- co

Secția rusă

19.	Burlaca Sofron Vasilievici, 1939/1958	1923	f/p	rus	Culegerile de versuri <i>Огоньки, У круч днестровских</i>	
20.	Gherasimov Iosif Abramovici, 1948/1956	1922	Mem- bru al PCUS	evreu	Povestirea <i>Жаркое лето</i> , culegerea de povestiri <i>Люди из города, Мои соседи.</i>	
21.	Kovalgi Kiril Vladimirovici, 1926/1957	1930	f/p	bulgar	Culegerea de versuri <i>Испытание</i> și <i>Лирика</i>	

22.	Kopylov Evgheni Nicolaevici, 1926/1957	1909	Membru al PCUS	rus	Culegerile de versuri umoristice <i>Следы на паркете, Её родина - Африка</i>	
23.	Mișcenco Lidia Moiseevna, 1951/1957	1924	f/p	rus	Culegerile de povestiri <i>Над рекою ласточки</i> , articole în revista <i>Днестр</i>	
24.	Muratov Nicolai Grigorievici, 1939/1955	1918	Membru al PCUS	rus	Romanul <i>Кодры</i> , culegerile de povestiri <i>Заветный камень, Верное сердце</i>	
25.	Perov Grigori Samoilovici, 1946/1955	1905	f/p	evreu	Versurile umoristice <i>Точка зрения, Стихи</i> , traduceri.	
26.	Uspenski Gherasim Alexandrovici, 1950/1957	1905	f/p	rus	Povestirile <i>По заповедным местам, Васька путешественник, Аскания Нова</i>	
27.	Cernov Iuri Mihailovici, 1945/1958	1924	f/p	evreu	Poemul <i>Русский солдат</i> , culegerea de versuri <i>Разведчики весны</i> , cicluri de versuri și eseuri în revista <i>Днестр</i>	Coval Cozmes- cui Condrea
28.	Șvedov Igor Alexandrovici, 1948/1955	1920	Membru al PCUS	rus	Romanul în 2 părți <i>Актёры</i> , Povestiri și eseuri în revista <i>Днестр</i>	
29.	Șeveliov Victor Macarovici, 1950/1955	1920	Membru al PCUS	rus	Romanul <i>Оружие сильных</i> , culegerile de povestiri <i>Сказка и быль, Жизнь идёт</i> .	

*Secretar responsabil al Uniunii Scriitorilor din Moldova,
Lev Barschi*

AOSPRM. F. 51. Inv. 19. D. 255. Fil. 79-80.

ANEXA 3

LISTA
membrilor Uniunii Compozitorilor Sovietici
din RSS Moldovenească către 1 noiembrie 1955

Numele, prenumele	Apartenența de partid și din ce an	Naționalitatea	Posedă sau nu limba moldovenească	Studii, titlul științific, grad didactic, specialitatea
Aranov (Aranovici) Șika	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, dirijor, compozitor
Baronciuc Vladimir	-	Țigan	Posedă	Studii superioare incomplete, compozitor
Borș Gheorghe	-	Moldovean	Posedă	Studii superioare incomplete. Compozitor. Pedagog
Gherșfeld David	Membru al PCUS din 1940	Evreu	Posedă slab	Studii superioare, compozitor
Gherșfeld Grigorii	-	Evreu	Posedă slab	Studii superioare, compozitor, docent
Gurov Leonid	Membru al PCUS din mai 1955	Ucrainean	Nu posedă	Studii superioare, compozitor, docent
Drapman Alexandr	-	Rus	Nu posedă	Studii superioare, compozitor, docent
Zagorschi Vasilii	-	Rus	Posedă	Studii superioare, compozitor
Zlatov (Atalaspu) Semion	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor, pedagog
Kamenețki Alexandr	-	Evreu	Nu posedă	Studii medii, compozitor-dirijor
Kotlearov Boris	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, muzicolog, candidat în studiul artelor

Leib Nahman	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor, pedagog
Lobel Solomon	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor, pedagog
Mulear Șika	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor
Poleakov Valerii	Membru al PCUS din 1940	Rus	Nu posedă	Studii superioare incomplete, compozitor-dirijor
Sofronov Alexandr	-	Rus	Nu posedă	Studii superioare, muzicolog
Tarasenco Orest	-	Ucrainean	Posedă	Studii superioare, compozitor, pedagog
Fedov (Feidman) David	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor, pianist
Șapiro Solomon	-	Evreu	Posedă	Studii superioare, compozitor, pianist
Șerban Peotr	-	Moldovean	Posedă	Studii superioare, compozitor, pedagog

*Președintele Comitetului de conducere
al Uniunii Compozitorilor Sovietici din RSSM,
L. Gurov*

*Secretarul responsabil al Comitetului de conducere
al Uniunii Compozitorilor Sovietici din RSSM,
V. Poleakov*

AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 210. Fil 3-4.

ANEXA 4

LISTA
membrilor Uniunii Compozitorilor Sovietici din
RSS Moldovenească către 15 februarie 1956

Nr. d/o	Numele, prenumele, patronimicul	Anul nașterii	Naționalitatea	Aparența de partid	Studii	Locul de muncă
1.	Aranov Ș.B.	1905	evreu	f/p	superioare	Filarmonica
2.	Baronciuc V.F.	1911	țigian	f/p	superioare/n.	Filarmonica
3.	Borș G.F.	1898	moldo-vean	f/p	superioare/n	Conservator
4.	Gherșfeld D.G.	1911	evreu	Membru al PC(b)	superioare	Conservator
5.	Gherșfeld G. I.	1883	evreu	f/p	superioare	Școala muzicală
6.	Gurov L.C.	1910	ucrainean	Membru al PC(b)	superioare	Conservator
7.	Drapman A.N.	1888	rus	f/p	superioare	Conservator
8.	Zagorschi V.G.	1925	rus	f/p	superioare	UCS din RSSM
9.	Zlatov S.V.	1898	evreu	f/p	superioare	Conservator
10.	Kamenețki A.P.	1902	evreu	f/p	medii	Teatrul Moldovenesc
11.	Chiossa N.G.	1924	moldo-vean	f/p	superioare	Conservator
12.	Kotlearov B. Ia.	1913	evreu	f/p	superioare	Conservator
13.	Leib N.A.	1905	evreu	f/p	superioare	Conservator
14.	Lobel S.M.	1910	evreu	f/p	superioare	Conservator
15.	Manuilov. M. Ă.	1924	evreu	Membru al PC(b)	superioare	Teatrul Moldovenesc
16.	Mulear A.B.	1922	evreu	f/p	superioare	Teatrul Moldovenesc
17.	Poleacov V. L.	1913	rus	f/p	superioare/n	Filarmonica
18.	Sofronov A.S.	1905	rus	Membru al PC(b)	superioare	Filarmonica
19.	Stărcea A.G.	1919	moldo-vean	f/p	superioare	Filarmonica

20.	Tarasenco A.S.	1906	ucrainean	f/p	superioare	Școala muzicală
21.	Fedov D.G.	1915	evreu	f/p	superioare	Filarmonica
22.	Șapiro S.B.	1909	evreu	f/p	superioare	Cinematograf
23.	Șerban P.G.	1903	moldovean	f/p	superioare	Școala muzicală din Bender

AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 242. Fil 4.

ANEXA 5

Tabel
cu privire la completarea cu cadre a instituțiilor
Direcției de conducere a artelor către 25.09.1946

Instituția	Num. total	Naționalitatea					Studii				
		mold.	ruși	ucrai- neni	evrei	Alte nați- on.	superioare		medii		infer.
							gen.	spec.	gen.	spec.	
Direcția de conducere a artelor	11	3	2	4	2	-	-	4	2	3	2
Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic	91	38	26	5	15	7	2	7	21	30	31
Teatrul Rus	39	-	25	8	4	2	2	5	7	24	1
Teatrul Moldovenesc Mobil	24	15	6	2	1	-	-	2	7	5	10
Teatrul de Păpuși	16	1	5	1	8	1	1	-	10	4	1
Filarmonica de Stat	205	74	55	11	55	10	14	8	7	94	82
Conservatorul de Stat	83	9	29	7	33	5	23	26	17	11	6
Studioul de Operă	64	7	17	6	31	3	2	16	-	41	5
Școala Muzicală Medic Specială din Chișinău	14	1	3	1	8	1	-	1	-	13	-
Școala de Arte Plastice	19	-	16	1	2	-	5	3	9	2	-
Școala muzicală de 10 ani	22	4	3	10	4	1	7	6	5	4	-
Uniunea Artiștilor Plastici	35	2	27	-	6	-	-	8	-	27	-
Muzeul de Arte Plastice	4	2	-	1	1	-	-	-	-	3	1
În total	627	156	214	57	170	30	56	86	85	261	139

AOSPRM, Fond 51, inv. 4, dosar 305, f. 82.

ANEXA 6

Informație privind numărul de specialiști cu studii superioare și medii speciale în sistemul Direcției de conducere a artelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM către 1 mai 1948

Instituțiile de artă	Necesitatea pentru anul 1948		Asigurarea cu cadre în 1948		Deficiența pentru anul 1948		Necesitatea pentru anul 1949		Necesitatea pentru anul 1950	
	Cadre cu studii sup.	Cadre cu studii medii	Spec. cu studii sup.	Spec. cu studii medii	Spec. cu studii sup.	Spec. cu studii medii	Spec. cu studii sup.	Spec. cu studii medii	Spec. cu studii sup.	Spec. cu studii medii
Teatrele și colectivele Filarmonicii de Stat	113	201	36	110	77	91	124	204	124	205
Instituțiile de învățământ de muzică și de arte plastice	93	69	79	61	14	8	93	96	97	94
Aparatul de conducere	7	10	6	10	1	-	7	10	7	10
Muzeul de Arte	3	7	1	4	2	3	3	7	3	7
În total	216	287	122	185	94	102	227	317	231	316

AOSPRM, F. 51, inv. 7, d. 188, f. 76.

ANEXA 7

Tabel
cu privire la apartenența națională a cadrelor
didactice de la Școala de Muzică Medic Specială
din Chișinău către 1 martie 1948

Naționalitatea	Numărul de profesori
Moldoveni	3
Ruși	16
Evrei	21
Ucraineni	9
Polonezi	1
Armeni	1

AOSPRM, Fondul 51, inv. 7, d. 316, f. 105.

ANEXA 8

Tabel
cu privire la apartenența națională a studenților
Școlii de Muzică Medic Specială din Chișinău
către 1 martie 1948

Naționalitatea	Anul de studii				În total
	I	II	III	IV	
Moldoveni	36	10	1	1	48
Ruși	40	9	1	-	50
Ucraineni	5	5	2	1	13
Evrei	16	3	-	1	20
Polonezi	1	-	-	-	1
Bulgari	2	-	-	-	2
Alte naționalități	4	2	-	-	6
În total	104	29	4	3	160

AOSPRM, F. 51, inv. 7, d. 316, f. 103.

ANEXA 9

**Informație
cu privire la componența colectivelor
Filarmonicii Moldovenești către 10.02.1951**

Colectivul artistic	Componența națională					Studii				
	mold.	ruși	ucra- in.	evrei	de alte națio- nalități	su- per.	super. in- comp.	medii	medii in- comp.	prim.
Capela Cora- lă „Doina”	30	20	7	13	6	8	7	23	24	12
Orchestra Simfonică	16	10	9	20	3	18	16	12	11	2
Ansamblul de Dansuri Populare	18	25	5	8	2	2	3	15	28	10

ANRM, F. P-3241, inv. 1, d. 161, f. 1-3.

ANEXA 10**Coraportul
dintre creațiile compozitorilor sovietici, a operelor
din clasică rusă și universală în repertoriul colectivelor
Filarmonicii Moldovenești
(către a. 1951)***Orchestra simfonică*

1. Creații ale compozitorilor sovietici – 30%.
2. Clasică rusă – 52%.
3. Clasică universală – 18%.

Capela Corală „Doina”

1. Cântece populare – 25%.
2. Creații ale compozitorilor sovietici – 43%.
3. Clasică rusă – 12%.
4. Clasică universală – 10%.
5. Opere ale compozitorilor sovietici moldoveni – 8%.

Soliștii Filarmonicii

1. Creații ale compozitorilor sovietici – 44%.
2. Creații ale compozitorilor moldoveni – 9%.
3. Clasică rusă – 33%.
4. Clasică universală – 14%.

ANRM, F. P-3241, inv. 1, d. 161, f. 15-16.

ANEXA 11

INFORMAȚIE

cu privire la sporirea numărului membrilor
Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din Moldova,
1944-1952

Anii	Membri ai PCUS	Membri supleanți ai PCUS	Fără de partid	Membri ai ULCT din URSS	Mold.	Ruși	Ucrain.	Alte naț.	St. sup.	St. medii	Fără studii spec.	Total
1944	1	-	27	1	3	20	1	1	15	13	2	29
1945	1	-	27	1	3	20	1	1	15	13	2	29
1946	1	-	27	1	3	20	1	1	15	13	2	29
1947	2	1	28	1	3	21	2	1	15	15	2	32
1948	4	3	29	1	4	24	4	1	16	18	3	37
1949	Nu sunt informații											37
1950	4	3	32	1	4	25	4	1	17	20	3	40
1951	4	3	34	1	5	26	4	1	18	21	3	42
1952	5	3	39	1	6	30	4	1	20	24	4	48

AOSPRM. F. P-2906. Inv. 1. D. 90. Fil. 1a.

INDICI DE NUME:

A

Academia de Artă din București, 58.
 Academia de Arte Plastice din Leningrad, 145.
 Academia Mihăileană de la Iași, 146.
 Academia de Științe a Moldovei, 15.
 Agrigoroaei I., 53.
 Ahmatova A., 52.
 Aitmatov G., 80.
 Aivazovski I., 152; 153.
 Aleabov A., 112.
 Alecsandri V., 73; 80; 81; 87; 90; 121; 129; 133; 145; 262.
 Alexandreanu-Sitnic Z., 25; 216.
 Alexandrov G., 177.
 Alexandrov V., 161.
 Altman I., 160.
 America, 53; 79.
 Ananco P., 127; 260.
 Anderson B., 24; 216.
 Andon V., 69; 175; 177; 179; 180.
 Andreescu I., 146.
 Andreescu M., 86; 87; 228.
 Andrei P., 37.
 Andrianov E., 77.
 Anicheev M., 147; 150.
 Ansamblul „Doina”, 62.
 Ansamblul de Dansuri Populare, 62; 64; 114; 115; 117; 119; 122; 272.
 Ansamblul de Instrumente Populare, 116; 119.
 Antipina V., 22.
 Apostolov M., 58; 124; 125; 126; 133.

Apștein Ș., 176.
 Aranov Ș., 94; 119; 230; 265; 267.
 Arbuzov A., 125.
 Arendt H., 23.
 Arhanghelsk, 116; 164.
 Armata Roșie, 13; 156.
 Armata Sovietică, 56; 94; 145.
 Armenia, 72; 76; 82; 89; 219.
 Aron R., 24; 216.
 Aronețkaia N., 126; 132.
 Asachi Gh., 129; 145.
 Asafiev V., 127.
 Așhabad, 180.
 Astrahan, 117.
 Aucouturier M., 23; 44; 45.
 Averbuh L.V., 104; 139; 149; 150.
 Axionov Vl., 125; 132.

B

Bach I.S., 116.
 Bahcevan N.I., 103; 141; 150; 151.
 Balțan I., 74; 224; 258.
 Bălți, 56; 59; 116; 123; 134; 145; 155; 157; 161; 225; 231.
 Banaru G., 71.
 Băncilă O., 146.
 Baracci P., 60; 126; 181; 182.
 Baranovici A.G., 103.
 Barbălat P.V., 77.
 Barbas E., 140, 141; 146.
 Bărcă M., 93, 94.
 Barjanski I., 50, 77; 224.
 Barnaul, 59.
 Baronciuc V., 95; 119; 265; 267.
 Barschi L., 71; 73; 87; 90; 146; 228; 264.

- Basarabia, 12; 23; 24; 31; 52; 92;
 128; 130; 132; 140; 146; 147; 160;
 172.
 Basilov B., 52.
 Bazelean I., 183.
 Bedenkov E., 163.
 Beethoven L., 116.
 Beijing, 151.
 Belarus, 72; 81; 82; 132.
 Belinski V., 78; 134.
 Belov V., 59; 133; 231.
 Bender, 56; 116; 155; 156; 157;
 161; 268.
 Beniuc V., 25; 216.
 Beñ Cl., 128.
 Berezovschi M., 132.
 Berlin, 56.
 Bernardazzi A., 159.
 Bernes M., 116.
 Berov L., 83; 95.
 Bespoiasni P., 104; 150; 151.
 Bilenov M., 142.
 Bilinski M., 176.
 Blaga L., 49.
 Bocănescu F., 181.
 Bogaci A., 90; 262.
 Bogdan I., 88; 258.
 Bogdanov A., 68.
 Bogdesco I., 78; 147; 148; 150; 151.
 Bolboceanu I., 69.
 Bolotov N., 114.
 Bolşakov I. G., 178.
 Bolşinţev M., 176.
 Bondarenco D., 125, 128; 132.
 Borisov A., 163.
 Borodin A., 74; 77.
 Borş A., 90; 97.
 Borş G., 92; 265; 267.
 Botanica, 160.
 Brahms I., 116.
 Brejnev L., 178.
 Briulov C., 152.
 Brovco F., 175.
 Bruegel cel Bătrân P., 152.
 Bruhis M., 23; 216.
 Bucov Em., 16; 49; 50; 52; 69; 71;
 73; 74; 80; 86; 87; 88; 112; 142;
 177; 178; 183; 224, 228; 258;
 Bucovina, 12.
 Bucureşti, 49; 53; 58; 62; 92; 93;
 129; 139.
 Buga I., 24; 216.
 Buga V., 114.
 Bugaevski V., 73.
 Buiucani, 160.
 Bulat Vl., 25; 67; 68; 139; 140; 146;
 216.
 Bulavka L., 21; 215.
 Bulmaga L., 10.
 Bulevardul *Ştefan cel Mare și*
Sfânt, 15.
 Buliceov V., 93; 94.
 Burada T., 130.
 Burea M., 147.
 Burlacenco S.D., 69.
 Burlacu V., 10; 27; 28; 43; 216.
 Businov P., 174.
 Busuioc A., 34.
 Butov F., 49.
 Buzilă S., 63; 118; 130.
 Bîrcă M., 93; 94.
- C**
- Cahul, 157; 161.
 Călăraşi, 116.
 Căndea A., 79.
 Canna I., 49; 51; 71; 73; 86; 87; 88;
 178; 228; 258.

- Cantemir D., 80; 90; 145.
Capela Corală „Doina”, 64; 92; 112; 116; 117; 119; 122; 230; 272; 273;
Caragiale I. L., 129; 130; 132.
Carmen R., 173; 174.
Carrère d'Encausse H., 23.
Cașu I., 10; 27; 177; 178; 216.
Catedra de Istorie Universală, 10.
Catedra de Istoria Românilor, 10.
Caucazul de Nord, 116.
Caudella Ed., 113; 121.
Căușeni, 160.
Cazimirova E., 58; 126; 133; 178.
CC al PC(b)M, 47; 48; 52; 53; 55; 56; 64; 82; 86; 87; 115; 125; 156; 171.
CC al PCM, 32; 33; 34; 69; 70; 71; 83; 89; 98; 157; 178.
CC al PCUS, 13; 27; 34; 35; 64; 69; 97; 150; 166; 167; 168; 169; 182; 186.
Ceaicovschi G., 95; 118.
Ceaicovski P., 112; 119.
Ceapek K., 129.
Ceban I. D., 133; 259.
Cehoslovacia, 56.
Cehov A.P., 15; 59; 78.
Celeabinsk, 59; 224.
Cemortan L., 128; 129; 130.
Cernâșevski N., 78.
Ceza L., 46; 126; 143; 146; 150.
Chapiro L., 24; 216.
Chaplin Ch., 24, 172.
Chatelet F., 23; 216.
Cheptănaru I.L., 104; 147; 150.
Cheptănaru L., 139.
Cernenchi E., 10.
Chicuș N., 10.
Chior P., 86; 87; 228.
Chiosa N., 96.
Chircă S., 29.
Chirca V., 181.
Chișinău, 15, 94; 95; 97; 115; 116; 118; 122; 123; 124; 125; 126; 127; 129; 130; 131; 133; 134; 135; 139; 140; 144; 145; 147; 151; 153; 155; 156; 157; 158; 159; 160; 172; 174; 176; 179; 181.
Chitaica C., 139; 140; 142; 144.
Ciobanu T., 118; 176; 230.
Ciobanu. I.C., 51; 71; 73; 260.
Ciocolov S., 104; 151.
Ciupercă I., 22; 215.
Ciuprin L., 153.
Cobizeva C., 67, 102; 104; 139, 149.
Coca E., 55; 83; 92; 93; 94; 97; 98; 113; 116; 119; 128.
Cocoț V., 126; 133; 178; 231.
Cogan L., 140.
Colesnic I., 140.
Comaniuc N., 114.
Comar S., 69.
Conaș T., 151.
Concealovski P., 152.
Condrea C., 73, 90; 259; 261; 262; 264.
Cononenco M., 117.
Conservatorul de Stat din Chișinău, 65; 95.
Consiliul Comisarilor Poporului, 99; 157; 170; 171.
Constantin I., 23; 215.
Constantinov C., 58; 125; 126; 133; 173; 174; 178; 231.
Corbu H., 32.
Coreea, 12.
Corneanu L. 49; 50; 52; 73; 90; 128; 224.
Cornovan, 89.

- Coroban V., 73; 79; 90; 262; 263.
 Corolenco V., 78.
 Coșărău K., 86.
 Costenco N., 140.
 Costin M., 80; 145.
 Costroma, 164.
 Cotovschi Gr., 95; 127; 128; 140;
 144; 149; 177.
 Covalji C., 73.
 Cozma Valeria, 10; 25; 27; 34,
 111, 216.
 Cozma Valeriu, 5; 9; 10; 25; 31;
 216.
 Cozmescu Al., 71; 77, 260; 261; 264.
 Cozonak E., 74; 77.
 Crăciun A.N., 82.
 Creangă I., 10; 73; 74; 80; 81; 87;
 89; 90; 151.
 Crețu I., 77; 79; 260; 261.
 Cristi L., 174.
 Cruceniuc P., 71; 73; 74; 80; 88;
 112; 258; 260.
 Cultura Sovietică, 21; 39; 40; 186.
 Cupcea V., 60; 126; 132; 133, 181;
 231.
 Curbet Vl., 115.
 Curchi, 163.
 Cutcovețchi I., 71; 90; 258.
- D**
- Darienco D., 58; 126; 133, 178; 231.
 Darienco P., 73; 260.
 Datski I., 59; 133.
 Davidov Iu., 20; 215.
 Degas E., 152.
 Deleanu L., 49; 71; 73; 77; 86; 128;
 258.
 Derbenev V., 68.
 Derjavin V., 73.
 Dietrich M., 172.
 Dimitrescu Șt., 146.
 Dobroșinschi V.E., 104.
 Dobruja, 163.
 Donici Al., 81; 89; 262.
 Donskaia N., 133.
 Donskoi M., 182.
 Doroș. N., 113.
 Dostoevski F., 78; 129.
 Dovjenko A., 177.
 Drapman Al., 96; 265; 267.
 Druță I., 90; 91; 259.
 Dubăsari, 160.
 Dubinovschi L.I., 101; 104; 138;
 139; 140; 144; 145; 149; 151.
 Dunaevski I., 116; 127.
 Dürer A., 152.
 Dyck van A., 153.
 Dzerjinski F., 124.
- E**
- Ecaterinburg, 59.
 Edlis I., 61.
 Eggeling W., 24; 216.
 Egorov V., 51.
 Eizenștein S., 52.
 Eminescu M., 73; 81; 89; 121;
 145; 151.
 Enciu N., 29.
 Enescu G., 121.
 Enghels F., 48.
 Erșov I.S., 101; 103.
 Eșanu A., 156.
 Eșanu G., 118; 130.
 Esenin S., 79.
 Eșpai A., 116.
 Estonia, 72; 76; 82; 89.
 Europa, 12.

Europa Occidentală, 53.

Extremul Orient, 12.

F

Facultatea de Istorie și

Etnopedagogie, 10.

Fadeev Al., 79.

Fainițki A.F., 103.

Federația Rusă, 13; 62; 69; 72;
76; 81; 89; 115; 135; 158; 163.

Fedin C., 79.

Fedov D., 95; 98; 266; 268.

Felea A., 12.

Filatov Gr.N., 104.

Fiodorov, 93.

Fitov L.L., 104.

Fiurer G., 150.

Flehtenmaher A., 113.

Flondor T., 113.

Florești, 160.

Fochin, 150.

Foinițki A., 150.

Fonvizin D., 78.

Forțu Gh., 114.

Frid I., 126.

Frontul de Est, 12.

Frumoasa, 163.

Furmanov D., 79.

Furnică I., 114.

G

Gabricov R.A., 103.

Gadjiev N., 20; 115.

Galeria Tretyakov, 153.

Galiț V., 73; 88; 258.

Gamburg E.I., 103; 139.

Gamburg M.E., 99; 103; 138; 139;
140; 141; 149; 154.

Garbo Gr., 172.

Gava S., 93.

Georgescu V., 23, 215.

Ghe M., 152.

Gherasimov S., 152; 153; 177; 263.

Gherken E., 128.

Gherlac V., 53; 58; 124; 125; 128;
251.

Gherșcovici A., 69.

Gherșfeld Gr., 92; 94; 265; 267.

Gherșfeld D., 65; 92; 93; 94; 119;
133; 265; 267.

Ghimera A., 131.

Ghinsburg G., 116.

Ghițiu M., 24, 216.

Gladkov F., 79; 142.

Glavan B., 149; 177.

Glazunov I., 113; 116.

Glier R., 116.

Glinka M., 112; 113.

Glodeni, 160.

Godunov B., 77; 112.

Gogol N.V., 15; 77; 78; 126; 132;
148; 149.

Goldoni C., 131.

Golodny M., 73.

Golțev V., 133.

Gonciarov I., 78.

Gorbatov B., 80.

Gorcincov V., 69.

Goreaeva T., 21; 215.

Gorki M., 44; 78; 79; 90; 125;
126; 184.

Gounod Ch., 127.

Grabari I., 152.

Greaznov I., 174; 176; 181.

Greco M.G., 67; 103; 138; 139;
140; 141; 142; 146; 151; 154.

Greul I., 86; 90; 262.

Gribincea M., 24, 216.
 Griboedov A., 78; 148.
 Grigorașenco L.P., 67; 103; 138;
 147; 148; 150; 151.
 Grigorescu N., 146; 151.
 Groznii, 59; 63; 117; 225.
 Gruzia, 72, 81.
 Gruzin T., 53; 58; 128; 132; 133;
 178.
 Gujel An., 50, 71; 73; 74; 258; 261.
 Gulak-Artemorski S., 127.
 Gurov L., 83; 94; 95; 96; 97; 98;
 119; 265; 266; 267.
 Gurtovoi T., 116.

H

Haceaturian A., 55.
 Halippa P., 49.
 Hămuraru F., 69.
 Hâncești, 144.
 Hâjdău A., 81.
 Harcel, 93; 94.
 Harcicov G., 69.
 Hașdeu B.P., 81; 129; 263.
 Hasso I., 60, 126.
 Hazov I.I., 103.
 Heitman K., 23; 216.
 Hertzen A., 78.
 Hlihor C., 23, 215.
 Hobsbawn E., 23; 216.
 Hrennikov T., 98; 116.
 Hrușciiov N., 13; 168.

I

Iachimova, 176.
 Iacobson L., 118.
 Iacovlev A., 93; 94.
 Iaroslavl, 116.

Iași, 53; 95; 129; 130; 145; 146.
 Igritki Iu., 20.
 Iliășenco K.S., 71; 83; 89.
 Ingres D., 152.
 Ioniță V., 133.
 Ipatenco I., 80.
 Irkutsk, 145.
 Isakovski M., 142; 262.
 Ispir Gh., 114.
 Istru B., 29; 49; 50; 52; 71; 73; 74;
 77; 86; 87; 88; 90; 258.
 Iudin N., 161.
 Iuhvid L., 127.
 Iușkevici V., 93; 94.
 Iuster G., 154; 224.
 Iutkevici S., 182.
 Ivanov S., 139; 180.
 Izrailev M., 68.
 Izrailov T., 114.

J

Jannings E., 172.
 Jdanov A., 53.
 Jordaens J., 152.
 Josan T., 10.
 Jumatii I.D., 101; 103; 138; 139;
 140; 141; 142; 151.

K

Kabalevski D., 116; 120.
 Kaganovici, 14.
 Kahana M., 50; 71.
 Kalkatov N., 113.
 Kamenetki Al. 92; 94; 265; 267.
 Kapuscinski R., 23.
 Kaț-Ceza L., 138.
 Kazahstan, 72; 76; 81.
 Kazakevici Em., 52.
 Kerici, 59.

Kiev, 15; 69; 72; 167; 174; 179;
180; 182; 183; 185.
King Ch., 23, 216.
Kirghizia, 72.
Kirtoka A., 122.
Klimաշevski A., 103; 151.
Kocetkov V., 73; 259.
Kogan L., 116.
Kolotovkin A., 161; 232.
Kolotozov M., 181.
Komarovski A., 73.
Korneev, 165.
Kostroma, 116.
Kotlearov B., 120; 265; 267.
Koval N., 48; 54.
Krakoviak V., 104.
Krâlov I., 78.
Kramskoi I., 152; 153.
Krasnodar, 117; 118.
Kremlin, 14; 42; 123.
Kronn A., 124.
Kuibîșev, 224.
Kuprenski O., 152.
Kuprin I., 78.
Kurt R., 158, 161; 163; 232.
Kutuzov M., 180.

L

Lazarev A.M., 80; 83; 88; 89.
Lazo S., 144.
Lebedev B., 147.
Lebedev E., 121.
Leib N., 95; 120; 265; 267.
Leipzig, 151.
Lemeni Gh., 146.
Lenin V. I., 15; 26; 34; 40; 41;
43; 44; 48; 84; 124; 125; 141;
144; 150; 220; 221.

Leningrad, 22; 59; 60; 61; 64; 66;
69, 115; 116; 118, 126; 128; 130;
134; 145; 152; 163; 164; 167; 180;
224; 225.
Leonardi L., 113.
Leova, 160.
Lermontov M., 77; 132.
Letonia, 72; 76; 81; 89.
Leveanu I., 125; 126; 133.
Levitan I., 66, 152.
Liberi P., 152.
Lipcan Al., 71; 77; 79; 260.
Liseanski M., 73.
Lîsenko D., 133.
Lisnic A., 10; 28; 29; 216.
Lituania, 72; 76; 81; 82; 89.
Litvin A., 68.
Livșit M.I., 102; 105.
Lobel S., 95; 98; 112; 119; 120;
266; 267.
Lomova T., 161.
Loteanu E., 69.
Luchian Șt., 146.
Lugovski V., 73.
Luini B., 152.
Lukianov A., 88; 127; 128.
Lunacearski A., 40; 41.
Lupan A.P., 49; 50; 52; 69; 71; 73;
74; 80; 87; 89; 90; 112; 142; 151;
224; 228; 259; 260; 261.
Lynch M., 23, 216.
Lysenco V., 68.

M

Mahacikala, 117.
Maiakovski V., 79; 90; 150; 262.
Malenkov G., 155.
Manciuria, 12.
Markov G., 79.

- Marshak S., 73.
 Marx K., 48.
 Masalskaia N., 59, 231.
 Mateevici A., 81; 90.
 Mater A.I., 102; 147.
 Mater-Coroveanschi A., 138.
 Measkovski L., 152; 153.
 Measkovski N. 55.
 Mediocrițkaia F., 89.
 Mednec V., 155; 161; 164; 232.
 Medvedev R., 20; 215.
 Melinte V., 10.
 Meniuc G., 49; 50; 52; 71; 76; 77;
 87; 90; 259.
 Menzel K., 152.
 Merculov S., 144.
 Merega E.N., 78; 102; 148; 149.
 Meurs W., 23.
 Milescu-Spătaru N., 81; 90.
 Milev D., 86; 87; 228.
 Miliutin B., 95.
 Milștein V., 69.
 Ministerul Culturii, 42; 60; 68; 83;
 86; 119, 135; 186.
 Minsk, 72; 180; 182.
 Mireniuc V., 10.
 Mnațakanov A., 160.
 Mocanu S., 114.
 Moiseev I., 114; 118.
 Moldova Sovietică, 18; 30; 31; 36;
 60; 115; 118; 137; 151; 154; 171;
 174; 175; 176; 179; 180; 184; 243.
 Molière, 131; 132.
 Molotov, 14.
 Moraru A., 24; 124; 216.
 Mordvinov N., 142.
 Morozevici D., 68.
 Moșanu A., 24; 216.
 Moscova, 13; 22; 29; 35; 60; 61; 63;
 66; 68; 69; 72; 73; 74; 83; 84; 115;
 116; 118; 119; 121; 122; 126; 128;
 134; 135; 139; 142; 152; 162; 163;
 164; 167; 173; 174; 180; 182; 183;
 185.
 Mulear A., 95; 266; 267.
 Muradeli V., 47; 52; 54; 97; 223.
 Muratov N., 90; 260; 264.
 Murmansk, 116.
 Musorgski M., 112; 113.
 Musteață I., 130.
 Musteață S., 3; 9; 11; 29.
 Mutafov A., 123; 132.
 Muzicescu G., 113.
- N**
- Naumov F.N., 147; 164.
 Năstăseanu Gh., 146.
 Neaga Șt., 55; 63; 83; 92; 93; 94; 96;
 97; 98; 112; 113; 119.
 Neașcu Gh., 215.
 Neceaeva V.E., 104; 150; 151.
 Necrasov N., 78.
 Neculce I., 80; 81; 90; 263.
 Nefiodov I., 78; 149;
 Negru E., 25, 216.
 Negru Gh., 25, 216.
 Negruzzi C., 73; 80; 81; 89; 90; 145;
 160; 262.
 Negură P., 29; 216.
 Neigauz S., 116.
 Nemirovici-Dancenکو VI., 134.
 New-York, 140.
 Nicolaev Gh., 28; 59; 60; 62; 65; 67;
 111; 143; 144; 216.
 Nicolaidi T., 151.
 Nistru, 42; 69; 70; 127; 162; 225.

Noroc L., 10.
 Nouzille J., 24; 216.
 Novgorod, 164.
 Novic V.S., 102; 104.
 Novikov A., 120.
 Novosibirsk, 164.
 Nušić B., 131.

O

Obuh V., 140; 141.
 Ocușco R., 67.
 Odesa, 15; 58; 69; 92; 135; 174;
 176; 177; 178; 179; 185.
 Oirig A.M., 69.
 Oistrakh I., 116.
 Olminski M., 41; 221.
 Oneghin E., 77; 78; 149.
 Onoprienco E., 68; 180; 233.
 Orhei, 116; 147; 155; 157; 161,
 162; 163.
 Orientul Depărtat, 116.
 Ostrovski A., 125; 134.
 Ostrovski N., 79.
 Oșurco L., 113.

P

Paganini, 116.
 Palade Gh., 10; 53.
 Palatnik D., 161; 165.
 Panaiteanu Gh., 146.
 Panicovschi P., 126; 133.
 Paradjanov S., 183.
 Paris, 145.
 Partidul Comunist, 45; 123;
 174; 248.
 Pasat V., 26; 85; 107, 216.
 Pasico S., 73, 180; 259.
 Pasheny V., 134.

Pavlov A., 93; 94.
 PC, 46; 53; 61; 69; 71; 106; 175;
 222; 229.
 PCUS, 7; 9; 13; 14; 18; 19; 21; 27;
 30; 31; 34; 35; 37; 39; 41; 42; 44;
 45; 47; 49; 56; 58; 61; 69; 70; 74;
 76; 80; 89; 106; 123; 150; 169; 174;
 178; 184; 186; 187; 250; 258; 259;
 260; 262; 263; 264; 265; 274;
 Peico N., 120;
 Perepeliță M., 133.
 Perov G., 73; 164.
 Perov V., 152.
 Perșudșev I., 145.
 Petrencu A., 10; 16; 26, 216.
 Petrov P.I., 70.
 Petrozavodsk, 224.
 Petru I., 180.
 Piața Marii Adunări Naționale, 144.
 Pihoya R., 216.
 Pisiar E., 216.
 Plămădeală V., 181, 233.
 Plaținda A., 125; 126; 133; 231.
 Platon E., 60; 132.
 Platonov A., 52.
 Pliskin A.D., 104.
 Ploșniță E., 152.
 Pogodin N., 123; 125.
 Poleacov V., 92; 93; 94; 96; 98; 267.
 Polenov V., 152.
 Polevoi B., 79; 142.
 Ponomarenco N., 94; 96; 113; 119.
 Ponomari F., 71; 88; 259.
 Pop A., 23, 215.
 Pop I., 23, 215.
 Popov G., 55; 102; 103; 138.
 Portnoi R., 50; 71; 77; 90; 224;
 259; 263.
 Porumbescu C., 83; 113; 121.

Posiada A., 145.
 Postică E., 25, 216.
 Postolachi I.N., 102; 104.
 Povoljje, 118.
 Preobrajenski V., 113.
 Prilepov D., 122; 126, 127, 150.
 Prodan G., 181.
 Prokofiev S., 54.
 Prut, 42; 221.
 Puccini G., 127.
 Pudovkin V., 52.
 Puşkin A.S., 77; 78; 90; 112; 132;
 146; 147; 149; 151; 160; 262.
 Puzanov, 89.

R

Radio Europa Liberă, 27.
 Radişcev A., 78; 149.
 Ragulin P., 157; 161; 163; 232.
 Rahmaninov S., 112.
 Raizman I., 182.
 RASSM, 16; 27; 84; 86; 92; 99; 144;
 146; 187.
 Ravel, 116.
 Răut, 162; 163.
 Râbniţa, 155.
 Râşcani, 160.
 Reabov P., 127.
 Reentovici Iu., 116;
 Rembrandt, 153.
 Renoir A., 152.
 Repin I.E., 66; 152.
 Republica Belarus, 82.
 Republica Moldova, 15; 24; 26; 29;
 31; 66; 71; 80; 139; 154; 155.
 Rerih N., 152.
 Riga, 151.
 Rimski-Korsakov N., 112; 113.

Rodnin C.D., 138; 105.
 Roller M.B., 120.
 Romanovski I., 63; 225.
 Romaşov V., 124.
 România, 22; 27; 60; 61; 80; 120;
 121; 139; 144; 145; 215; 225.
 Romm M., 177.
 Rostov-pe-Don, 59; 134.
 Roşca V., 73; 259; 262.
 RSS Moldovenească, 9; 13; 17; 18;
 19; 22; 26; 27; 28; 30; 31; 37; 40; 42;
 43; 46; 54; 82; 84; 85; 87; 88; 91; 92;
 98; 118; 122; 154; 158; 165; 186;
 187; 188; 260; 265; 267.
 RSSM, 12; 13; 14; 15; 17; 19; 22;
 24; 25; 27; 28; 29; 30; 32; 34; 36; 42;
 43; 45; 46; 47; 48; 52; 53; 54; 55; 56;
 59; 60; 62; 64; 65; 68; 69; 71; 75; 78;
 80; 82; 83; 84; 86; 88; 89; 91; 92; 93;
 95; 97; 108; 111; 116; 118; 120; 121;
 129; 130; 131; 133; 136; 139; 143;
 144; 152; 153; 172; 177; 178; 179;
 183; 184; 185; 266; 267; 270.
 Rubens, 153.
 Rubinştein A., 113; 127.
 Rusia, 118; 134; 135; 139; 180.
 Ruslanova L., 116.
 Rusnac O., 133.
 Russo Al., 81; 90; 262.
 Russu A.A., 70; 259.
 Rusu-Ciobanu V., 67; 141; 142;
 151.
 Ryss M., 127.

S

Sadovschi V., 151;
 Sahalin, 117.
 Saharov A., 20, 215;
 Sainciuc G., 67; 103; 151.

- Sainciuc V.G., 103.
 Sajin I., 114.
 Salagor N., 155; 173; 174.
 Saltâkov-Şcedrin M., 78.
 Sandler R., 113; 133.
 Sankt Petersburg, 180; 181; 182.
 Saratov, 59; 95; 117.
 Savcenko I., 177.
 Saviţcaia V., 133.
 Savrasov A., 66; 152.
 Scurtu I., 23; 215.
 Semionov Gh.P., 103.
 Serdiuc Z., 89.
 Serov V., 66; 152.
 Servicul de Informaţii şi
 Securitate, 29.
 Sevastianov Dm.K., 102; 103;
 138; 139; 141; 142; 149; 151.
 Severomorsk, 116.
 Severtzev S., 73.
 Shishkova Z., 73.
 Siberia, 12; 116; 117.
 Simenel Gh., 181; 126.
 Simion Gr., 114.
 Simonov K., 79; 124.
 Sîrbu I., 80; 81.
 Smirnov V., 164.
 Smirnova C., 133.
 Socolov Iu., 132.
 Sofronov Al., 94; 96; 266; 267.
 Sokolov K.B., 21; 215.
 Sologubenko I., 133.
 Soloviev M., 68.
 Soloviov-Sedoi V., 116.
 Soroca, 116; 134; 155; 157; 161.
 Stalin I., 13; 14; 31; 35; 48; 124;
 133; 144; 145; 156; 174; 214;
 218; 221.
 Stalinskaia S., 161.
 Stamati C., 80; 81; 89; 147; 262.
 Stanislavski C., 134.
 Stavropol, 118.
 Stăvilă T., 146.
 Stârcea Al., 96; 267.
 Stolper A., 177.
 Strelbiţki V., 59; 133; 182, 231.
 Studioul de Filme Documentare
 din Chişinău, 68.
 Suhomlinov A., 68.
 Suricov A., 66.
 Suslov M., 43.
 Suvorov A., 178; 180.
 Svetlov M., 73.
- Ş**
- Şaeva T., 133.
 Şandler R., 113; 133.
 Şapiro S., 93; 94; 113; 119; 266;
 268.
 Şaporin Iu., 120.
 Şekutiev A., 174.
 Şepkin M., 126.
 Şciusev A.V., 144, 145; 149; 158;
 159; 232.
 Şcoala de Muzică din Chişinău, 62.
 Şcoala Republicană de Arte, 66.
 Şcoala Teatrală din Odesa, 58.
 Şebalin V., 55.
 Şelingovschi P., 67.
 Şerban P., 55; 92; 94; 95; 266; 268.
 Şerstiucov I., 180.
 Şilingovski P., 152.
 Şirocorad B., 78; 138; 147; 148;
 149; 150; 151.
 Şişcanu E., 25, 216.
 Şişcanu I; 25; 216.

Șișkin I., 152; 153.
 Șleahu S., 71, 73, 90, 259.
 Șmurun I., 163.
 Șmurun L., 161.
 Solohov M., 79.
 Sostakovici Dm., 52, 54; 112.
 Ștefănescu Delavrancea B., 129.
 Știrbu Ch., 58; 124; 126; 133; 178;
 231.
 Șubin A., 147; 154.
 Șuljenko C., 116.

T

Tabăra, 163.
 Tadjikistan, 72; 76; 81.
 Tairov B., 63; 225.
 Tallinn, 72.
 Tanin V., 176.
 Tarabukin A., 99.
 Tarasenco A.S., 268.
 Tarasenco O., 95; 266.
 Tazov I., 138.
 Tărtău C., 60; 126.
 Tbilisi, 72.
 Tcaci D., 89.
 Teatrul de Păpuși, 123; 269.
 Teatrul Mare din Moscova, 116.
 Teatrul Muzical-Dramatic din or.
 Bălți, 123.
 Teatrul Național din Chișinău,
 130.
 Teatrul Republican Dramatic Mo-
 bil, 123.
 Teatrul Dramatic Rus „A.P. Ce-
 hov”, 59.
 Teatrul Moldovenesc Muzical-Dra-
 matic, 58; 59; 60; 64; 123; 126; 147;
 178; 180; 181.

Teatrul Rus din Chișinău, 59; 123.
 Tiraspol, 56; 59; 63; 92; 115; 116;
 130; 133; 134; 155; 156; 157; 161;
 225; 226.
 Tismăneanu V., 23; 216.
 Todorovschi P., 68; 182; 233.
 Tolstoi A., 79.
 Tolstoi L., 40; 77; 90; 125; 129.
 Toma L., 146.
 Tonitza N., 146.
 Toynbee A., 24.
 Treniov K., 124.
 Tropinin V., 152.
 Turceaninov V., 144.
 Turghenev I., 78.
 Turkmenistan, 62; 72; 82; 76; 114;
 117; 225.
 Tvardovski A., 79.

Ț

Ținutul Herța, 12.
 Țicu O., 29; 216.
 Țurcanu I., 25; 216.

U

Ucraina, 13; 69; 72; 76; 81; 86;
 89; 92.
 Ulițchi O., 180.
 Ungaria, 56.
 Uniunea Arhitecților, 32; 107; 108.
 Uniunea Artiștilor Plastici, 14; 32;
 67; 99; 107; 150; 169.
 Uniunea Cineaștilor, 32; 107; 183.
 Uniunea Compozitorilor, 14; 55; 62;
 92; 95; 96; 97; 107; 119.
 Uniunea Scriitorilor, 49; 86; 87; 88;
 89; 91; 107.
 Uniunea Sovietică, 31; 72.

Uniunea Teatrală, 32; 107.
 Uniuni de creație, 14; 44; 87; 94; 99.
 Ural, 116.
 Ureche E., 58; 125; 126; 130; 131;
 132; 133; 172; 178; 231; 263.
 Ureche Gr., 80; 87.
 URSS, 9; 12; 20; 21; 22; 23; 34; 35;
 36; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 46; 47; 52;
 53; 54; 58; 59; 60; 67; 70; 74; 94;
 119; 122; 125; 128; 129; 134; 136;
 139; 148; 149; 154; 156; 158; 159;
 164; 165; 166; 167; 168; 169; 171;
 173; 177; 178; 179; 185; 186; 274.
 Uzbekistan, 72; 81; 89.

V

Vadaniuc V., 147.
 Varticean I., 174.
 Vasilcenko T., 173.
 Vasilenco I., 262.
 Vasilenco P., 68.
 Vasilenko S., 127.
 Vasilevski R., 182.
 Vasiliev A., 99; 103; 138; 141; 142;
 147; 149; 151; 154.
 Vasiliev S., 160; 163.
 Vasnețov V., 152.
 Veinberg M., 120.
 Venețianov A., 152; 153.
 Vengre E., 132.
 Verdery K., 23; 216.
 Verrochio, 145.
 Verșigora P., 142, 151.
 Vetrov D., 49; 50; 86; 87; 124.
 Viena, 56, 121.
 Vieru Gr., 261.
 Vieru I., 67, 139; 141; 151.
 Vinogradov V., 120.

Vizer B., 10; 25; 216.
 Vladimirskaia I.N., 163.
 Vladivostok, 117.
 Voițehovski V., 161.
 Volghin I.I., 69.
 Volkogonov D., 20; 215.
 Volkov I., 113.
 Volodina N., 22; 85; 215.
 Vorovski V., 41; 221.
 Vulcănești, 160.

Z

Zagladin N., 20; 215.
 Zagorschi V., 83; 95; 98, 112; 120;
 122; 265; 267.
 Zaharov A., 163; 164.
 Zahava B., 123.
 Zavalișina N., 94.
 Zaziorschaia V., 139.
 Zeltman L., 113.
 Zlatov S., 92; 93, 97; 98; 119; 265;
 267.
 Zlatov V., 93.
 Zlatova E., 73; 80.
 Zodian V., 23; 215.
 Zoșcenco M., 52.
 Zub A., 23; 215.

Tipar executat la Tipografia
„Bons Offices”

Editura *Pontos*
Str. 31 August 1989, 98
MD-2004, Chişinău, tel.: 23 22 18
editura.pontos@gmail.com